İbrahim Balaban

Nâzım Hikmet ve Biz

NÂZIM HİKMET DİZİSİ: 9

Milliyet YAYINLARI

Nâzım Hikmet ve Biz • İbrahim Balaban

Milliyet YAYINLARI

İbrahim Balaban

Nâzım Hikmet ve Biz

NÂZIM HİKMET VE BİZ

Türkiye için yayın hakları: © AD Kitapçılık AŞ
1. baskı / mayıs 1998 / ISBN 975-325-483-0

Kapak tasarımı: Perihan ŞENOL
Baskı: Şefik Matbaası

AD Kitapçılık AŞ Doğan Medya Center, 34554 Bağcılar-İSTANBUL
Tel (212) 505 81 08 505 64 16
Faks (212) 505 64 13

İbrahim Balaban

Nâzım Hikmet ve Biz

Milliyet
YAYINLARI

NÂZIM HİKMET VE BİZ

Taşı taş üstüne koyup duvar duvar içinde dam yapanların
demiri halka halka büküp zincir edenlerin
jandarma donuna girip sırta binenlerin
polis kavuzuna bürünüp kötek atanların
yargıçların, savcıların hem de avukatların
tümünün de kulakları çınlaya
çünkü onlar yazdırdı bana bu kitabı.

AMA BEN BU KİTABI;
KARAKOLLARDA DAYAK YİYENLERE,
DAMLARDA YATANLARA ADIYORUM!..
DUYDUK DUYMADIK DEMEYİN,
KARAKOLLARA VE DAMLARA DÜŞENLER!
ORALARDAN DİRİ ÇIKABİLMEK İÇİN EN OLUMLU ÇARE;
ÖLÜMÜ GÖZE ALIP- UMUDA MERDİVEN DAYAMAKTIR!..

Balaban

Üstat'ın görünmesi

– Üstat geldi Üstat!..
– Kim bu Üstat?..
– Ben yanmasam! Sen yanmasan!..
demiş Kerem gibi...
Şiirler yazmış,
Köroğlu gibi...
Karanlıkları delmiş,
Ferhat gibi...
Âşık olmuş,
Mecnun gibi...

Altında ne bir at, sırtında ne bir silah,
elinde sadece bir kalem.
"Kaleme bak kalemeee!"
"Şiir yazıyor vallaa!"

Dur yahu, beni korkuttun! Haber et de top at! Bizim dumanımızdan sen de kelleyi tuttun galiba? dedi Çete.

Mangalın başına yumulup, esrar sigarası içen mahpuslardan kimi güldü, kimi ülkelendi:

Ula İbram, dalgamıza taş attın be! Bizim burada kafa çektiğimizi bilmez misin? dedi Çolak.

Kalın esrar sigarasından derin bir duman alan Cavlak:

Zor değil ya dalgaya düşmesi, bıraktığın yerden başlayıp, devam edersin, dedi.

Doğru söyledin, dedi Aynacı. Ver şu sigarayı, bir duman da ben alayım.

Tekkâğıtlıyı eline alan Aynacı, içine çektiği dumanı azar azar salarak:

Bu dünya koca bir ayna, diyerek daldı düşüne.

Hayır! koca bir dağ, dedi, sayıklar gibi Çete.

Hayır! çepeçevre dört duvar, dedi kederli bir fısıltıyla Cavlak.

Bu dünya, bir savaş meydanı. Ya da güreş minderi. Ama yenilmeyeceksin, de-

di Çolak. (Güreşte yenilmemek için kolunu koparttırmıştı hasmına.) Bu nedenle Almanlara aşırı sevgisi olduğundan, kafayı her dumanlayışta onlara tercümanlık ediyordu malihülyasında.

– İş, kale duvarını aşmakta... Her çalı dibi bir adam saklar. Şimdi derelerin suyu buz gibidir. Sürüden arakladığın koyunu yüzüp; musluğu bir sırığa geçireceksin... yavaş yavaş çevireceksin eti... yağlar damladıkça ateşe, cazır da cazır... Karnını doyurdun mu, geçeceksin başka bir dağa...

– Sabahın erken bir zamanı; yıldızların irileri sönmemişti daha: köyden çıkar çıkmaz, köpekleri saldım. Köpeklerden biri, ayağına mıh değmiş gibi mıyakladı, ardından ötekiler de. Dağlara çarpan köpek sesleri, bir anda kuş seslerini kırpadak kesti. Baktım; köpeklerin önünde bir tavşan...

Çete'nin sözünü Çolak kesti:

– Hayırdır inşallah, Almanlar Türkiye'ye gelmiş. Ben önlerine düşüp tercümanlık yaparmışım. Üç aydır çalıştığım Almanca dersleri boşa gitmemiş. En çok da bu komünistleri arayıp soruyorlarmış, şu Alman subayları. Benim bildiğim, subayların arayıp da kesmek istedikleri, hani şu uzun boylu adam var ya, adı neydi adı? Hani bizim "Yavuz" zırhlımızı Rusya'ya kaçırırken yakalanan? Kiminin "üstat" dediği, kiminin "şair babası?.. Çolak'ın sözünü Cavlak kesti:

– Bizi takip eden jandarmalardan birini, pusuya düşürüp enselemişiz. Öbürü kaçıp kurtuluyor. Gecenin leyli bir zamanında iki arkadaşız. Jandarmayı, tepeden tırnağa soyup anadan üryan ettik. Ve hem de ellerini, arkasından bağlayıp yürüdük. Vardık dağlardan birinin tepesine, yaktık koca bir ateş, attık et parçalarını ateşin üstüne. Etleri yiyip yiyip, kemikleri jandarmanın suratına...

Çete söze girdi:

– Tavşanı vurduktan sonra dönecektim ama, yine de dönmedim. Avcılık bu. Baktım güneş yeni doğuyor: ömrümde onun kadar büyük bir güneş görmemişim. Hem harman kadar büyük, hem de fırın kadar sıcak. Şöyle kollarımı açıp gerindim...

Çete, farkında olmadan mangalın başında da gerinince, Çolak'ın elindeki esrar sigarasının külü düştü.

– Cezalandın! dedi Aynacı Çete'ye.

Yahudi değil, komünist değil bu adam, neden cezalansınmış? sordu Çolak.

– Jandarma değilim, gardiyan değilim? dedi Çete:

Ben ömrümde öyle büyük ve hem de öyle sıcak bir güneş görmüşken, ısınıp ısınıp dururken, bir fırtına kopmaz mı! Öyle bir esiş esti ki bu rüzgâr; yerlerde bellerde ne kadar yaprak varsa, belki bin çeşit; derleyip toparladı, yallah güneşin suratına! Sen ol da kızma.

"Sen ol da kızma" diye tekrarladı Cavlak:

Biz jandarmaya acındık:

Üşüyorum, sırtıma bir ceket örtün, dediydi...

Dalgaları bölük pörçük olan keşler, kahkahalarla gülüşerek sıyrılıp düşlerinden sordular teker teker:

– Ben kızdan su isterken, sen jandarmanın sırtına ceket mi örttün? deyip tekrar saldı makarayı Aynacı.

– Ben Alamanların önünde tercümanlık edip; Yahudilerle, Nâzım Hikmet'i gösterirken, sen jandarmaya nasıl acırsın bir türlü anlayamadım? diyip kasığını tek eliyle tuta tuta, tekrar gülmeye başladı Çolak.

Cavlak, gülenlere bir süre bakıp bir duman daha aldı:

– Eşkıyalık eden bir adamın başından her şey geçer: dağ başında bir eşkıyasın, jandarma seni yakalayayım derken, sen jandarmayı tutarsan ne yaparsın?..

– Sırtına binerim! dedi Çolak: Çünkü onlar her zaman mapusların sırtlarına bindiklerinden, intikam alıp ödeşiriz...

– Biz öyle yapmadık! dedi Cavlak.

Onun elinden sigarayı aldı Çete:

– Şu zemherinin soğuk bir gününde, dedi: Dereye batırıp, rüzgâra dikerim. Çünkü beni soğuk suya batırıp batırıp dövdülerdi o imansızlar.

– Hayır, öyle yapmadık biz, dedi Cavlak.

– Söyle şu yumurtacıya, oynadığınız oyunu be yahu!, dedi Aynacı:

– Yoksa, onların bana yaptıkları gibi, çırılçıplak soyup, karaçalı öbeğine mi yuvarladınız?

– Şu söylediklerinizin en güzelini, hayır, en beterini edecektik ona, dedi Cavlak; çünkü bu maksatla soymuştuk herifi. Ama bizdeki şu enayiliğe bakın: ateşin karşısında biz et yerken, onun üşümesine acıdık da sırtına bir ceket örttük. Elleri arkasından bağlı olan jandarma, ceketin örtüsüne saklanıp, çaktırmadan ellerini çözmüş de bizim haberimiz yok... Bizim dalgın bir zamanımızda, ansızın ellerini önümüzdeki köz yığınına daldırıp da suratımıza savurmaz mı!..

Manzarayı aynı görüyor gibi oldum ben de:

Mangalın başındakiler kahkahalarla gülerken; çıplak bir adamın, avuçlarıyla közleri savurduktan sonra, dağın doruğundan çalılara çarpa çarpa, aşağı eteklere doğru kaçışını gözlüyorum... Böyle bir resim yapmak?.. Böyle bir resim yapılır mı ki?..

Şair'in görünmesi

Ben beni görmeden önce, karasabana koşulu bir çift öküz görmüştüm; öküzlerimizin gövdeleri dağ gibi, bacakları kuledendi. Ve bizim köyün tarlaları, öküzlerin boynundaydı.

Ben kalemi ilk gördüğümde; ne kadar da şaşıp kalmıştım: nasıl akledip bir çubuğun içine sokmuşlardı ucunu!.. Ne çizersem resim, ne yazarsam şiir oluyordu sanki.

Ben beni görmeye başlayınca; büyüyordum. Ben yürüdükçe, dünya da büyüyordu ne güzel.

Bir elim karasabanda, sür de sür. Bir elim kalemde çiz de çiz. Çiz sür, çiz sür; uzun sürmedi bu çarpıklık.

Ben benim gözlerimle, bu kalemin sureti; ak kâğıtlar üzerinde günden güne büyürken, öküzlerimin sureti; oyuncak kadar küçüldü.

Ben kendi bunaltımı duyarken böylece; öküzlerim bir boynuz çaldı düştüm dama.

Şimdi damdayım.

Önümde kara bir perde.

Yaşantımın ve encamımın ilk kıpırtıları belirmekte.

Dam karanlıktır, herkes bilir. Damda insan ayakları; adım adım: Hitit erleri; dön de dön, volta. Damda insan elleri; kıpır da kıpır, ör de ör: tespih, dua, iplik, boncuk, çile. Damda insan gözleri; kâh uykuda kâh uyanık: düş hayal üstüne, malihülya.

Karanlıkta işte bu benim ellerim; el yordamıyla işte bu kalemi buldu tekrar. Ve ak kâğıtların üzerine, yazıp çizmeye başladım.

İşte bu benim gözlerim, düşünde; kendi öküzlerimizi koşarken oyuncak boyunduruğuna... Karanlığın içinde; bin kişinin kıpırtısından ayrı, bir kişi gördüm... Bir anda bırakıp tarladaki çocukluk oyuncaklarımı, yıldırım hızıyla girdim tutsaklığıma.

İşte bu benim gözlerim, düş görmüyor oysa: bu adam da kim ola? Elinde ne tespih ne dua, elinde ne boncuk ne çile, altında ne koyun postu ne de seccade?.. Elinde bir kalem... Amma da kalem haaa!..

CAVLAK İSMEL

Cavlak ikinci bölmenin dar maltalarından birinde, yalnız başına volta atarken yanına sokulup ayaklarımı ayaklarına uydurdum:

Rap, rap, rap, duvar.

– Selamünaleyküm!

– Aleykümselam! (Bir ara sessizlik.) Ayaklarımız talimli:

Bir, iki, üç, duvar.

Rap, rap, rap, duvar.

Cavlak'ın küçük kurnaz gözleri, yuvarlak pütürlü suratında seyircesine kırpışmakta. Ve hiç gülmeden alay eden ağzı, bu kez sımsıkı yumulu. Söze benim başlamam gerek:

– Öfkeli misin, üzgün mü?..

– De ki öfkeliyim, bir faydan olur mu?

– Belki yararım olur... Şimdi ben sana bir şey sorsam, söylemez misin?

– Neymiş o, sor bakalım?

– İstanbul'dan buraya bir adam gelmiş; şiir yazarmış, resim de yapıyormuş hani, kendini gördün mü hiç? Adını duydun mu sen onun?

Cavlak'ın voltası komut almış gibi durdu:

– Ola ben senin yaşındayken, he valla zincire vursalar kaçardım.

Ben üç adım ilerleyip döndüm arkama:

– Görmedin mi hayret? Ben şöyle bir kez uzaktan gördüm...

Tekrar ayaklarımız birleşti: bir, iki, üç, duvar.

– Elinde kalem, duvara yazıyordu...

– Şu dağlara bir bak...

Volta hızlandı: rap, rap, rap, duvar.

– Neden duvara yazdı?..

– Ormanlar gövermeye başladı...

Birbirimizi duymuyorduk sanki; ikimizin de zoru başka başka;

– Ah felek! gibi belki, silinmemesi için.

– İş kale duvarını atlamakta...

– Resim de yapıyormuş boyayla...

– Her çalı dibi bir adam saklar...

– Boyayla resim nasıl olur?..

– Şimdi derelerin suyu buz gibidir...

– Resimleri de duvarlara yapsa ki?..

– Sürüden arakladığın koyunu yüzüp; musluğu bir sırığa geçireceksin...

– Geçer ardına, görürdüm çalışmasını?..

– Yavaş yavaş çevireceksin eti...

– O çizerken ben saklıca seyredip?..

– Yağlar damladıkça ateşe, cızır da cızır...

Boyaları sürdükçe beze; göz, kulak, ağız?..

Karnını doyurdun mu geçeceksin başka bir dağa...

Nasıl yapıyor bir görsem?..

Şu kale duvarını atlamakta iş...

Onun yanına varmak kolay mı?..

Ah! senin yaşında olsaydım bir...

Adı neydi, adı?..

Çavlak bunu duydu:

Ola ben sap diyorum, sen saman. On yedi yaşında ne biçim bir delikanlısın bel.. O sorduğun adam, büyük bir adammış; 'Üstat' diyorlar işte. Hükûmete baş kaldırmış sözde, ama...

Jandarmaya karşı gelmiş, öyle mi? Eyi be?

Hadi canım inanma. Silah kuşanıp dağda gezebilir mi o?

Belki de gezer, sen kendini gördün mü?

Görmez olur muyum, dün idarenin bahçesine çıkmış, orada gezerken gördüm.

Nasıl geziyordu?

Yok canım kulak asma; şöyle bir volta atmasını bile bilmiyor: rap, rap, rap, duvar.

Zor mu şöyle adım atıp duvara çarpması.

Gözümle gördüm: dağda nasıl gezer volta atmasını bilmeyen bir adam?

Bir, iki, üç, duvar.

Şiir yazan bir adam dağda gezer. Çünkü Köroğlu nasılmış?

Sen Köroğlu'na ne bakarsın, onun atı bir başka.

Resim yapan bir adam ata binemez mi sanki?

Eşkıya olmayınca, ata binse de kulak asma.

Sen ata binmesini biliyorsun da n'olmuş? Her şeyi eşkıyalığa getirip bağlarsın.

Ya sen, ayıngacılıktan içeri düşmemişsin sanki: durmadan resim, habire yazı, hoca olacaksın sanki?

ÇETE HASAN

Çete, tüten maltız mangalın başına eğilmiş, ıslak elleriyle yüzünü kurutmaya çalışıyor. Ben yanına sokulunca, başını mangaldan kaldırdı:

Seni mangal tutuyor unuttun mu yanıma varma.

Öldürsün, kaldır başını mangaldan; hepten zehir çıkarıyor meret baksana. Çık dışarıya da biraz hava al, gel de volta atalım.

Öldürsem öleyim, hadi sen gezin, dalgamı bozma: şimdi ben köydeyim.

Senin ölmediğin yerde ben de ölmem, kömür dumanıyla beni mi kaçıracaksın... Demin Çavlak'a bir şey sordum, tersine tersine cevap verdi; acaba sen ne dersin?

Zaten onun her tuttuğu iş de terstir, tıpkı sözleri gibi. Neymiş o sorduğum?

– İstanbul'dan bir adam geldi; 'Üstat' diyorlar hani, onu soracaktım?
– Ben de sandım adama yarar bir soru. Köyden çoluk çocuktan falan.
– Her zaman köyden, yani avcılıktan söz edecek değiliz ya.
– Avcılıktan bin yıl konuş usanmaz adam.
– Kırk yılda bir merak edip bir şey sordum; hemen avcılığını çıkardı yine.
– Sen avcılığın zevkinden ne anlarsın.
– Sana, resim yapan o adamı gördün mü diye sorduysam?..
– Bak anlatayım: sabahın erken bir zamanı; yıldızların irileri sönmemişti daha...
– Benim soru, hasır altı oldu yine?..
– Köyden çıkar çıkmaz hemen köpekleri salmayacaktım ama yine saldım...
– Köpekleri salmazdan önce, şu benim soruma bir cevap veremez miydin?
– Dedik ya şafak sökmedi daha. Köpeğin biri, ayağına mıh batmış gibi bağırdı. Arkadan öbürleri de. Derken dağlara çarpan köpek sesleri, bir anda kuş seslerini kırpadak kesti. O zaman benim dünya umurumda değil: yukarıda yıldızlar, söndü mü sönmedi mi bilmem. Uzaktan bir hışırtı koptu, belki bir rüzgâr; ister fırtına olsun. Baktım köpeklerin önünde bir tavşan... Bilirsin benim silah patlayınca; tamam.
– Bugünlük bir tavşan yeter... 'Üstat, Üstat!' diyorlar ama; adı neydi, adı?..
– Tavşanı vurduktan sonra dönecektim ama yine de dönmedim; avcılık bu. Baktım güneş yeni doğuyor... Sen güneş doğarken gördün mü hiç?..
– Sen şiir yazan o adamı gördün mü?..
– Ömrümde o kadar büyük bir güneş görmedim o güne kadar. Hem harman kadar büyük hem de fırın kadar sıcaktı. Şöyle bir kollarımı açıp gerindim; bir anda iliklerime geçti sıcağı. Ben biraz daha ısınacaktım ama, baktım köpeklerin önünde bir tilki; tüfeği gözüme alır almaz o da yere...
– Tamam, dön artık köye! Bir avcıya bir av yeter!..
– Dur yahu tüfeğin önüne geçme! Sen güneşle rüzgârın kavgasını gördün mü hiç?..
– Sen resim yapan adamı gördün mü, onu söyle?
– Ben anamdan doğalı böyle rüzgâr görmedim: öyle bir esiş esti ki; yerde ne kadar yaprak varsa, belki bin çeşit; derleyip toparladı, yallah güneşin suratına... Sen ol da kızma... Baktım köpeklerin önünde bir porsuk: birbiri ardına sıktım saçmayı...
– O da yere... Torbanda yer kalmadı, dön artık geri.
– Aman Allahım; sen bulutların dağlara çarpıp gümbürdediğini duydun mu?
– Duydum duydum; gök gürültüsü o. İnşallah bir yağmur yağar da...
– Bire aman! Köpeklerin önündeki sansar değil mi? Haydi sen ol da dön geri. Ha bire, de bire... Aman Allahım bir yağmur boşandı...
– Sansar nerde? Torbanda mı, ininde mi?
– Bir avcıya üç av yetmez mi sanırsın?
– Ben kendi payıma, bir tavşan bacağına bile razıyım. Sen yeter ki avdan dön.
– Ben de şimdi şunun şurasında, bir serçeye bile tavım; ne de olur ya, man-

yalın üzerinde cızır cızır çevirmesi.

Senin avcılık palavralarını dinlemeyecektim ama yine de dinledim. O kadar güzel, yaşayarak anlatıyorsun ki; her keresinde biraz daha güzel geliyor adama; şiir gibi. Sahi, o sorduğum adamı sen hiç gördün mü? Adını duydun mu?

Kimi soruyorsun, bir daha sor; bir daha duyalım.

Yeni gelen bir mahpus var ya, 'Üstat' diyorlar ya hani?..

Haa! Tamam, ne yapacaksın onu?

Öğrenmek istiyorum kimliğini?

Ulan oğlum, o adam siyasî. Öğrenip de ne yapacaksın onu?

Şiir yazıyormuş da...

Şiir mi okutacaksın kendine? İşte o zaman hapı yuttun...

Nedenmiş o?

Abe hemşerim, o adam gomunis...

Olursa olsun. Resim de yapıyormuş ama?..

Çocuk kısmına laf anlatmak zor... Sen bilir misin ne demek olduğunu gomunistliğin?

Ne demekmiş?.. Lügata bakar öğrenirim.

Senin lügat dediğin kitap, yazar mı bakalım onu korkusundan?

Sen neler söylüyorsun yahu; yasak mı bu gomunislik?

Yasak tabi. Çünkü hökûmetin işine gelmez.

Gelmezse gelmesin iyi ya işte. Hökûmetin bize verdiği ceza bizim işimize geldi mi sanki? Bir yıl mahpusluk, üç yıl para cezası.

Dağın, dört yıl yatmakla mı biter.

Çıkardın mı ya, ne suç işledik sanki?

Ben ayıpçılığa suç mu derim; pisi pisine yat da yat.

O adam ne suç işlemiş?

Dedik ya, gomunislik.

'Gomunislik' deyince akla ne gelir, sen onu söylesen ya?

Her şey gelir de, mal mülk gelmez; yani senin anlayacağın, sizin tarlalarla bahçeler hökûmetin olacak.

İşte bak bu kötüymüş... Sen onunla konuştun mu?

Konuşmaya ne gerek; gomunislik denince mal mülk yok.

Senin malın mülkün zaten yok. Siyasîlik, hökûmete karşı gelmekti hani?

Karşı gelmek tabi, ne zannettin.

Böyle karşı gelmek batsın! Bizim malları hökûmete verince, nasıl karşı gelinirmiş?

Senin siyasîliğe aklın ermez!

Senmiki erdi de bildin... Bunu ben başkasına sorar öğrenirim.

Öğren öğren, öğren de, sen de sapıt.

İnsan resim yapmasını öğrenince, neden sapıtırmış? Saat yapmasını öğrenince sapıtır mı? Çorap dokumayı, marangozluğu, ayakkabıcılığı, ayna dökmeyi...

– O adam Çolak Hafız değil, marangoz Eyüp hiç değil.
– Peki öyleyse, bir de onlara gidip soracağım.
– Sor öğren, kime sorarsan sor, alacağın cevap bu...

ÇOLAK HAFIZ

Çolak, çocukların yazı çalıştığı gibi, döşemenin üzerine yüzüstü uzanmış dilekçe yazıyor... Şöyle bir bakıyorum; yazısının biçimi dökme gibi güzel olduğu halde, kavramlar birbirini tutmuyor. Ne istediğini kendinden başka bir kimse bilmez. Yazarken öylesine ıkınıp sıkınıyor ki, bir sözcüğü en çabuk beş dakikada aktarıyor ak kâğıdın üzerine. Yanında bir zaman sabırla oturup beklemekten başka çarem yok. Yarım saattir yanında oturduğum halde, nedense bir ara ansızın sordu:
– Nasıl beğendin mi benim yazdığım istidayı?
– Çok güzel bir yazı örneği. Sen istesen resim de yaparsın!
– Yaparım ama resim sanatı karın doyurmaz.
– Buraya resim yapan bir adam gelmiş, sen onu gördün mü? Şiir de yazıyormuş.
– Şiirlerini okumadım ama, resimlerini gördüm; surete fotoğraf... Dilekçe de yazıyormuş... Hadi canım sen de! Yazsın bakalım şöyle bir yazıyı?
– Şair kısmı böyle bir yazıyı neden yazmasınmış? Hem de resim yapıp dururken?
Tek kol uzandığı yerden, hoplayıp kıç üstü oturdu:
– Bedava istida yazmak, parasız resim yapmak, ne demek?
– Bedava resim yapmak mı, neden o?
– Neden olacak, milleti kendisine benzetecek...
– Fena mı? Oh ne iyi! Beni de çırak alsın yanına?
– Sen komünizmin ne olduğunu bilir misin?
– Çete'nin söylediği gibiyse; bizim mallar hökûmetin olasıymış?
– Haydi git de, çırak dur kendine öyleyse. Sana resim öğretirken, zıvanadan çıkarsın hem.
– Ne olursa olsun! Şair kısmına çırak olmak!.. Umrumda değil mal mülk.
– Sen çocuksun, dur ben sana anlatayım: Hitler Nazi Partisi'ni neden kurdu? Neden kurdu sen ne bilirsin? Çünkü, komünistlerle Yahudileri, kesip fırınlara atmak için.
– Neden fırınlara atacakmış; yazık değil mi ulan!
– Sen gazete okumaz mısın hiç? Karıncalar gibi üreyen komünistlerin satırdan geçtiğini...
– Onlar da Allah'ın kulu değil mi? Abe katiller.
– Senin aklın ermez bu siyasîlik işine... Alamanların yaptığı gayet doğru. Bak sana anlatayım:
– Aman anlatma yüreğim bulanıyor... Benim sorduğum, o gördüğün resim yapan adamdan bahset?

Anlatacağım; bizim Yavuz'umuzu alıp da Rusya'ya kaçırmak isteyen o adamı da anlatacağım... Şimdi Alamanlar, Avrupa'da çiğnemediği memleket bırakmadı...

Bırak şu Alamanları!

Bırakamam, hele dinle bir... Bulgaristan'ı da çiğnedikten sonra sıra bizde...

Ulan Çolak! sen Türk değil misin?

Türküm ama ne bok yiyeyim! dedi. Sağ kolunu sol yanına savurup, kopuk kolunun ucunu bir çomak gibi salladı: Bununla ben ne iş yapabilirim?.. Ben neden Alamanca öğreniyorum? 'Kommen!' Ne demek? Sen gel de beni dinle, beraber Alamanca öğrenelim. Üç ayda öğreniriz; onlar buraya gelince tercümanlık yaparız. Resimcilik karın doyurmaz, beni dinle.

O adam nasıl yaşamış peki, şiir yazarak...

Bırak yahu şu adamı! Alamanlar buraya gelince; bedava istida yazan o adamı, dut dibi firına atacaklar!..

Sana da dünya geniş kalır!..

Bir sözümü kesme, çünkü Alamanlar dünyaya hâkim olmak ister. Komünistleri kesip bitirmeden, nasıl olur bu iş?..

Alamanlar onları kesip bitirdikten sonra, senin kopuk kolunu da takıverirler gayri!

Çolak'ın o kopuk kolunu, şimdi şu anda, sanki ben koparmışım gibi bağırdı:

Ola ne kalın kafalı adammışsın! Haram olsun! Sana saatçılığı da öğrettim!..

EYÜP USTA

Marangozhanenin kapısını açınca, tahta ve reçine kokuları çaldı burnuma hoş bir koku.

Selamünaleyküm marangozlar, kolay gelsin Eyüp Usta!

Marangoz Eyüp işinden kaldırdı başını:

Ooo çavuşun oğlu, hoş geldin! Nasılsın benim çırak?

İçerdeki takırtılardan, sesimi duyurmak için bağırarak konuşmak gerekiyor:

İyiyim siz nasılsınız?

Ben de seni çağırtacaktım, iyi ettin geldiğine...

Sana bir şey sormaya geldim!..

İyi ettin geldiğine canım. Mahpuslukta çalışmadan vakit geçmez.

Birisini soracağım sana!..

Çalışacaksın elbet. Al şu iskarpileyi eline: benim oyduğum gibi.

Şimdi tavla fişi oyuyorum. Ne ararken ne buldum. Usta bana iş verdikten sonra, kendisi de dolabın tahtalarını çakmaya başladı. Bundan sonra benim sorular ona hepten yanlış yanıtlayacak:

Sen bundan evvel de damda yatmışsın değil mi?

Baban geliyor da beni çağırmıyorsun; o da yattı benimle bir zamanlar içerde.

– Burada 'Üstat' denilen bir adam var, sen onunla daha önce de mapus yatmışsın?
– Otuz yıl yatmakla mı biter.
– Onun cezası otuz yıl mı? dedim. Duyduklarım sahi olmasın sakın?
– Mahpuslukta cezanı unutacaksın. En iyisi çalışmaktır.
– Şiir yazarken de unutur mahpusluğunu adam. Bir de resim yapınca otuz yıl vız gelir valla!
– En dertli ceza, idam hükmü altında yatmaktır. Sana çektiğim çileleri bir anlatsam, okuduğun kitaplarda var mı bakalım böyle çile.
– Senin tanıdığın o adam da, kitap yazarmış; onun derdi de büyüktür öyleyse? Sen onun kitaplarını okudun mu hiç?
– En iyisi marangozluktur; mahpuslukta yılların nasıl geçtiği anlaşılmaz.
– Resim yaparken de zaman çabuk geçer...
– Elindeki rendeyi sürüp sürterken, bir de bakmışsın paydos çanı çalıyor, akşam olmuş.
– Bir duvarda şiir, bir duvarda resim, zaman mı dayanır ona?..
– Bak göreceksin; oradaki fişleri oyup oyarken...
– Hem şiir, hem resim... Ne biçim kafa var kim bilir?
– Ben marangozluğa başladım başlayalı, derdi kasveti unuttum.
– Canlı bir adamın yüzüne baka baka çekiyormuş suretini?
– Oyarken takarken, keserken çakarken; işte çan çalıyor, paydooos! İşte marangozluk bu, alır zamanı çeker götürür.
Paydos olup içerinin patırtısı kesilince, ustaya bir daha tekrarladım sorumu:
– Geçen gün buraya şiir yazan bir mahpus gelmiş, resim de yapıyormuş, sen onu tanıyor musun?
– Tanıyorum, neden sordun?
– Beni yanma çırak almaz mı acaba?
Usta hayretle yüzüme bakıp, volta atmaya başladı:
– A be Hasan Çavuş'un oğlu! bir saat önce çırak durmadın mıydı bana?
– Ben o adamı sorarken...
– Bir ay çalışmakla usta olunmaz ki?
– Resim yaparken bir kere görsem?..
– En az bir yıl çalışmak ister bizim marangozlukta.
– Resim yaparken bin yıl çalışsam usanmam.
– Çalışıp çalışıp bırakırsan, emeklerin boşa çıkar.
– Resim yapmayı ölsem bırakmam; hele sen bir yol söyleyiver ona?
– Öyle yakışıyor ki elin marangozluğa...
– Ellerim resime daha çok yatkın.
– Rendeyi tahtaya sürttüğüm zaman, bir şerit gibi çıkarıyorsun yongayı.
– Adamın yüzüne bakarak çekermiş suretini. Ben kitaptan çiziyorum.
– Bak, beni dinle çavuşun oğlu; seni severim, baban ahbabımdır...
– Ben de sana babamın ahbabı olduğun için yakarıyorum. Mademki o adamla

beraber bu damda yatmışlığınız var, seni kırmaz; söyle ona beni yanına çırak alsın?

– A be bu çocuk kısmına laf anlatmak zor.

– Söylemek istemediğimi, ille de söyletecek bana.

– Bu iyiliğini hiç unutmam, n'olursun onun yanına beni bir götür!

– İlle de söyleteceksin: o adam bir siyasî mahpustur, anladın mı?

– Anladım, 'siyasî mahpustur'

– Hiçbir şey anlamadın, dur da anlatayım: siyasî demek şudur ki, hökümet işleriyle uğraşmaktır. İşte o adam hökümet işleriyle uğraşırken, okkanın altına düşmüş.

– Şiir yazması, resim yapması nerde kaldı?

– Asıl şiirlerinden çıkıyor onun siyasîliği.

– İşte bunu hepten anlamadım?

– Anlamazsın ya; iyice dinle bak: bizim denizlerimizde yüzüp duran bir gemi, yani "Yavuz" zırhlısının tayfaları, onun şiirlerini okuyunca, rotayı Rusya'ya çevirmişler. Çevirmişler ama, hökümettir bu, hemen haber almış: gemiyi Rusya'ya çeviren tayfaları da, gemiyi Rusya'ya çevirttiren şiir kitaplarını da toplayıp sürmüşler mahkemeye. Divan-ı Harp Mahkemesi'dir bu, şakası yoktur: kitapların denize, tayfaların mahpusa atılmasına karar vermişler.

– Şair kurtulmuş mu?

– O kitapları okuyanlar deliğe tıkılırken, kitabı yazan şairi boş bırakırlar mı? İşte, senin çırak duracağın şair bu.

– Amma da keskin şiirleri varmış çırak duracağım şairin! 'İsmiazam' duası gibi, resimleri de de öyleyse tamam.

– Resimlerinden şimdilik bir şikâyetçi yokmuş.

– Hah! Tamam öyleyse, benim için söyleyebilirsin, çırak olabilirim değil mi ona?

– Hayır tam aksi, ona çırak olamazsın!

– Nedenmiş o?

– Çünkü siyasî mahpuslarla, adi mahpusların buluşması yasaktır.

– Şimdi battım işte! Yok mu bunun bir kolayı?

– Dur hele acele etme, adam daha yeni geldi. Birkaç ay geçtikten sonra herkesle konuşmanın bir yolunu bulur o. Bundan önceki mahpusluğunda da öyle olmuştu. Bir ay sonra içimize salıvermişlerdi. En çok benimle konuşurdu. Kiminle dostluk kuracağını iyi bilir doğrusu. Öyle olmasaydı eğer, şimdiye kadar çoktan ölmüştü.

– Neden?

– Çünkü siyasîlik zor bir mahpusluktur. Bizim düşmanlarımız bir iken, onun düşmanı bindir. Senin anlayacağın, bin düşman bir adama ne isterse yapar. Günlerden bir gün, burada yatan aç köpeklere bir çuval para gelmiş; bu kuduzlar Nâzım Hikmet'i öldürünce, bir çuval daha alacaklarmış.

– Vay namussuz alçaklar vaaay!

– İyi ki benim haberim oldu. Hemen çağırdım onların elebaşlarını:

– Bana bak dedim arkadaş, ben sizin feylinizi beğenmiyorum? O kurduğunuz kararı değiştirip, niyetinizi bana yöneltin... 'Neymiş o karar?' diye kem küm öt-

tüyse de, ben direttim: 'onu vurmadan önce beni bulacaksınız karşınızda. Sizi adım adım izletiyorum, işte o kadar!' dedim.

– Senin iyiliğini unutmamıştır, beni çıraklığa alır öyleyse?

– Bilmem artık, unutmamıştır herhalde.

– Ne zamana kadar sürer o konuşma yasağı?

– Hiç belli olmaz; şimdi senin vakit geçirmek için bir sanatın var elinde. Haydi iyi akşamlar! Yarın erken gel!

AYNACI YUSUF

Mahpus damında derdimi unutmak ve elime beceri edinmek için birtakım işlere bulaşıp bıraktım: bunlardan ne marangozluk ne dokumacılık ne ayakkabıcılık, ne de saat tamiri beni avutmuyordu.

Bu işlerde bir türlü avunamadığımdan birini bırakıp birine giderken, elime bir kitap geçti:

Bu bir *Beşer Tarihi* kitabıydı. Kitabın içindeki resimlerin ve heykellerin çizimlerini defterime aktarmak, mahpusluğumu unutturuyordu bana.

Günlerden bir gün, kitaptan deftere resim çizerken, arkamdan bir ses:

– Kolay gelsin ressam, dedi.

Dönüp baktım: (Aynacı Yusuf)

– Alay etme usta, ben ressam mıyım ki?

– Bunları çizdiğine göre, ressam gibisin hani.

– Nasıl benzemiş mi?

– Benzemesine benzemiş ama bunlar kitap resmi.

– Ne demek, kitapsız mı olmalı yani?

– Nasıl anlatmalı, benim aynaların kenarlarındaki suretler diyeceğim ama, o da değil.

– Benim,senin aynaların kenarlarına çizdiklerimi saymıyorsundur herhalde.

– Hayır, ben senin yaptıklarına, kusur da bulacak değilim.

– Peki ne demek istiyorsun?

– Sen bu resim çizmeyi kimden öğrendin?

– Kendi kendimden.

– Bu bir Allah vergisi çok güzel, ama yetmez. Bir ustadan ders alman gerek.

– Bunu ben de istiyorum ama, okul sıralarında okumayan beni kim çırak alır?

– Buraya bir ressam geldi, duymadın mı?

– Duydum, şiir de yazıyormuş.

– Evet, o büyük bir şairdir. Resim de yapıyor.

– Sen onu gördün demek?

– Görmek, ne demek! Benim aynaların kenarlarındaki suretlerin bir kısmını o çizmişti de ben boyadıydım.

Beni yanına çırak alır mı acaba?

– Ona çırak durmak kolay değildir, çünkü o büyük bir adam.

– Doğru, hiçbir okulda okumayan bir adamı, o büyük adam, çırak tutmaz. Peki üstat denilen bu şair kimseye gözükmez mi?

– Neden gözükmesin? Mahpusların resimlerini yapıyor ya, yüzlerine baka baka.

– Aman bu çok iyi! Benim de resmimi yapar mı ki?

– Yapar, niye yapmasın.

– Kaç para alıyor?

– Parasız.

– Nedenmiş o, parasız olur mu ula!

– Yalnız boya parası alıyor, 250 kuruş.

– Şimdi o kadar param yok, haftaya babam-anam gelince, o zaman veririm. Beni ona götürürsün değil mi?

– Götürürüm tabiî.

Bir hafta sonra, cebimde 250 kuruş olduğu halde, Yusuf Usta'nın koğuşuna gittim. İçeride kendisi yoktu. Duvarlarda aynalar dayalı. Aynaların kenarlarında bir takım suretler ve ecüş becüş resimler var.

Şimdi ben ayna ayna içinde zaman, zaman zaman içinde bir aynadayım:

Bakıyorum aynalardan resimlere, resimlerden aynalara. Benim baktığım bir ayna, bakıyor öteki aynaların kenarındaki suretlere, ben de bakıyorum bin bir içre şekillere.

Bakıp dururken iç içe hayallere; karşımda duran bir şekil, atladı gidiyor aynadan aynaya. Ben de gidiyorum: oysa bu bir ayna kenarında nakış işleyen kızdır.

Bakıp bakıp şaşarken iç içe şekillere; karşımda duran bir kişi hayallendi yine: tüfeği sırtında gidiyor dereden tepeden. Ben de gidiyorum. Özgürlüğün en güzeli avcılık. Önümüze ne çıkarsa vuruyoruz; geyik, tavşan, keklik ve serçe.

Al gözüm bir iki şekil daha; böyle bir güzel, sadece düşlerde gözükür. Pınardan testisini dolduran şu kızdan, su istiyor yanına sokulan bir oğlan.

Başka bir camda suretlerin en acısı çizilip-boyanmış: başında kırmızı şalı, yüzünde peçesiyle işte bir sabır taşı gibi oturuyor Hz. Ali. Birden çağrışımlı yankılarla hayallerim kana bulanıyor onu görünce. Aptes, namaz ve hançer. Oysa, hu tabloşöyle olmalıdır: ayakta duran binlerce Sünnî, Bektaşî ve Alevî kendilerini ayakta tutabilmeleri için Hz. Ali'yi elleriyle tutmalıdırlar.

Ve şimdi dedem de namazda baba da. Bitmez tükenmez bir ibadet bu. Bitmez tükenmez bir dert içinde. Hakikaten söylüyorum gerçektir bunlar: dedem harmanda vuruldu, babam da kahvede.

Cinayetler üst üste olup dururken, yüreğinde bu acı durup dururken, abe ne durursun be hey sersem, öç alınmaz mı?

Bu ara kapı açılmış, içeriye Aynacı girmiş duymamışım:

– Ne o resimci, kendi kendine konuşup coşuyorsun?

– Kim o, ben miyim resimci? Çırak bile olamıyorum baksana.

– Şu aynaların kenarlarındaki âşık resimlerini sen çıkarıvermedin mi?

– Hayır, bunları resim saymıyorum ben artık. Hayalimde kurduğum gibi yapmalıyım ki...

– Beğenmiyorsun ama, karşılarına geçmiş tapınıyordun demin?

– O benim malîhülyam. Belki de aynaların suretleri çoğaltıp oynatması.

– Gerçekten doğru; bazı kere camlardaki suretlere bakıp dururken, ben de filmde rol alıyorum.

– Örneğin; Hz. Ali, bu şekilde değil de başka bir düzen suretinde yapılamaz mı? Biraz önce benim hayalledîğim gibi?

– Ben senin hayallediklerini gördüm mü?

– Kitaplarda okuduğun gibi, okuyup okuyup nasıl hayalliyorsan?

– Hakikaten çarpıcı olur, ama nerde o hüner bizde?

– Kerbelada Hüseyin'in susuzluktan kavrulmasını hayallediğin gibi...

– Yaman olur ama, hani o ustalık bizde?

– Nesimi'nin derisinin yüzülmesini...

– Korkunç olur ama..

– En iyisi, siyasî mahpus olmakmış.

– Neden o?

– Bütün bu hünerler, siyasî mapuslarda baksana.

– Biz siyasî mahpus olamayız arkadaş, çünkü tahsilimiz yok, lügat bilmiyoruz.

– Lügat öğrenmek zor mu? Ben bir lügat kitabı aldım çalışıyorum bakalım.

– Demek ki senin niyetin bozuk; müdüre, gardiyanlara falan başkaldıracaksın?

– Başkaldırmak sayılır belki de: dedem Hacı İbram'ı vuruyorlar, hökümet katili bulmuyor: kim vurduya gidiyor dedem. (Yıllar sonra; babam Hasan Çavuş da vuruldu ve onu vuran katil de karakayıp. Bütün bunlar hökümeti hiç ırgalamazken, tabancamı çıkarttırmak için bana bir araba odun attılar.)

– Bunca kinden sonra, tabanca değil top bile az gelir sana, dedi Aynacı. Dalga geçtiğini belli etmemek için, gülmeden söylüyordu. Ben lafı değiştirdim hemen:

– Artık silahı-bıçağı bıraktım, kaleme yapışıyorum baksana...

– Haaa, illaki siyasî olacaksın?

– Keşke siyasî olabilsem, şiir yazan adamla bir koğuşta olur, ondan resim dersi alırdım.

– Evet iyi olur ama şimdilik ayrıyız işte.

– Hani sen beni onun yanına götürecektin? Zaten ben sana bunu söylemek için gelmiştim.

– Senin resmini yaptırmak için gidecektik değil mi? Boya parasını getirdin mi?

– Getirdim, al 250 kuruşu.

– Haydi yürü, gidelim.

Gidiyoruz.

Ustam Nâzım Hikmet

Yüzü yüzümüze benzeyen tıpkı ben-î adem. Gözleri gözlerimize benzeyen; ama mavi, akan iki su gibi parlak. Saçları, dumanla karışık alev. Burnu benim burnuma benziyor, hayret! Alnı, deve tabanı, tıpkı benimkisi. Elleri aynı bizimkiler gibi ama, vücuduna göre biraz küçük. Ya elleri küçük, ya da kalemi büyük.

İŞTE USTAM NÂZIM HİKMET

Dün, yanma resmimi yaptırmaya gittiğim zaman gördüm kendini. Şair babayı gördüğüm zaman, kalemi ilk gördüğüm zamankinden daha fazla şaştım. Çünkü, benden önce yazı yazan, benden önce resim yapan biriydi o.

Hiç gözümün önünden gitmiyor hayali. Şimdi ne esrar içenler umurumda, ne namaz kılanlar, ne volta atanlar, ne kumar oynayanlar. Ne maltaların gürültüsü umurumda, ne de koğuşun içindeki dalga dalga duman bulutu.

Dün Nâzım Hikmet'e model durup, kendi koğuşuma dönünce uzanıp yatağıma onu düşünüyorum: nasıl da oturdum hiç kıpırdamadan, hiç kimse böyle 'put' gibi durmamıştır karşısında. O, eline bir kalem aldı bir de bez. Benim suretimi çekiyor. Benim suretimi çekerken, bezin öte yüzü görünmediğinden nasıl çizdiği belli değil. Ama bence malum: çünkü kalemi yüzüme karşı bir dikine tutuyor, bir yanına; sonra çiziyor; kaş göz burun.

Ben, ilk kez gördüğüm bu ustalık karşısında, çocuksu bir heyecanla soruyorum:

– Yüzüme karşı dikine tuttuğun kalem, dikey hatları belirtiyor değil mi?..

– Evet öyle

– Yüzüme karşı yanlamasına tuttuğum kalem de yatay hatları belirttiğinden, bunlara göre: gözümü, kulağımı, burnumu...

– Sen ne biliyorsun bunu?..

– Onu bilmeyecek ne var dedim.

Resim yapmasını biliyorsun demek ki?..

Öğrenmek istiyorum senden...

Bu sözüme hiçbir şey demedi (Demek ki beni ergin görmüyordu).

Her gün Nâzım'ın koğuşuna gidip onun karşısında model durmak, kendi kendime, ona çırak durmuşum gibi geliyordu bana. Ama on gün sonra bu resim çalışması bitip portremi elime verince, tutsaklığımın bunalımına tekrar düştüm.

Çocuksu bir küskünlükle, kendisine teşekkür etmeden ayrıldım.

Üzüntüm uzun sürmedi. Onun yanına gittiğim günlerde, model dururken bile, tutsakların portrelerini yapabilecek kadar hüner kapmıştım kendisinden. Ama bundan sonra Nâzım Hikmet'e çırak durmayı hayal bile edemiyordum artık. Çünkü O, dünyanın en yüksek okullarında okumuşken, ben köyümün üç sınıflı okulundan diplomalıydım.

Ama büyük bir hırsla okumaya başladım.

Okuduğum kitap lisenin *Beşer Tarihi*'ydi. Ama bu kitaptaki bilgileri anlamam için her gün on tane sözcük ezberlemem gerekiyordu. Bu ezberime aldığım sözcükler, belleğimde günden güne aydan aya çoğaldıkça okuduğum konuları anlamaya başlıyorum. Ve böylelikle daha değişik kitaplar edinip kültürümü artırarak ressamlığıma dayanak olan bilgileri şimdilik kitaplardan alabilmeyi umut ediyordum. Bu okuyup öğrenme sırasında her gün aralıksız resim çizmeyi de boşlamıyordum. Yani her gün tutsak arkadaşlardan birinin portresini çiziyordum. Demek ki ressam olmak için, kendi kendimi çırak tutmuştum bir bakıma. Öyle bir inançla çalışa çalışa üç beş ay sonra, 'Üstat' dedikleri ustadan daha güzel portreler yapacaktım.

Aşk ve öfkeyle çalışıyordum. Mutlaka Üstat'tan daha güzel portreler yapmalıydım. O usta, resmini yaptığı kişiden boya parası alıyordu; ben boya parası da almadan yapıyordum. Ama ne yazık ki benim, onunki gibi boyalarım yoktu.

Babamla, çarşıdan aldığım 12 renkli kuru kalemler bir süre işimi görüyordu. Bir keresinde, aklıma parlak bir fikir geldi... Düşündüm: Üstat'ın boyaları 'yağlı' değil miydi?.. Evet, bu benim renkli kalemlerimi, zeytinyağına batırarak çalışsam nasıl olurdu?.. Hemen uygulamaya geçtim...

İlk deneme için model olarak Abdullah adındaki âdembabayı seçtim. Kalın ve pütürlü bir kartopu yaptığım bu çalışma, tasarladığımdan daha iyi oluyordu. Renkli kalemlerin uçlarını zeytinyağına batırıp batırıp boyaya boyaya yaptığım âdembabanın sureti kendinden daha güzel oluyordu. Bu boyama tekniğiyle resim çalışmak, beni günden güne coşturdu...

Bu resmi görenler bana model durmak için hazır olduklarını söylemeye başladılar. Âdembabanın portresini üç gün sonra bitirip, kıvançla arkadaşlara gösterirken, Çete Hasan, resme baktı baktı:

– Aferin İbram! dedi. Sen bu resimle Üstat'ı geçtin.

– Geçtim, değil mi?

– Fakat Üstat'ın senden haberi var mı?

– Ne demek o?

– Yani ondan ustalık izni aldın mı?

– Ona çırak durmadım ki, izin alayım.

– Yani sen, çaktırmadan bu hüneri ondan öğrenmedin miydi?

– Doğru, o benim portremi yaparken kaptım bu hüneri.

– Oğlum, onun adı Nâzım Hikmet, onun elindeki sanatı kapmak, ekmeğini almak demektir ki, duymasın senin bu resimleri yaptığını?

– Ne yapar yani?

– Adalet Bakanlığı'na bir dilekçe yazdımıydı, sürdürür seni Sinop kalesine.

Aradan bir yıl geçti. İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla Türkiye'de yoksulluk, mahpus damında da açlık başladı.

Kitap okumak, resim yapmak karın doyurmuyordu içerde. İşte bu nedenle, açlıktan ölmemek için berberlik yapmaya başladım.

Günün birinde Nâzım Hikmet, tıraş olmaya gelince berberhaneye, tekrar buluştuk:

– Senin bir portreni daha yapmak istiyorum, dedi bana.

– Ben sana resmimi yaptırmam deyince, çok şaşırmıştı.

– Ama neden? Neden?.. diye kuşkularla sorarken o...

– Ben sana dargını diyemedim.

– Çünkü ben de resim yapıyorum, dedim.

(Benden böyle bir karşılık duyunca, Şair Baba'nın yüzü birden aydınlandı.)

– Şimdi benim resmimi çizebilir misin?

– Çizerim tabiî, dedim.

Nâzım Hikmet'in bana model durması üç dakika ancak sürdü. Ve yerinden kalkıp aldı kâğıdı elimden:

– Hayret! Nasıl da benzettin! Aferin! dedi.

İşte o an çıraklığımın ilk adımını atmış oldum.

Ustam Nâzım Hikmet'in suretini çizdikten sonra, dosyamda bulunan öteki çizimleri de kendisine göstermek için koğuşuna gittim. Çizimlere bir süre baktıktan sonra sordu:

– Senin tahsilin ne?..

– Hiç...

– Hiç ne demek? Bu resimler ne? Nerede öğrendin?

– Kendi kendime...

– Böyle bu şekilde kalem tutmayı?..

– Senden...

– Hayret!.. Ne çabuk?

– Ben böyle senin gibi çalışırsam olur mu?

– Olur olur, aynen böyle olur...

– Senin yaptıklarının aynını yaparsam ne dersin?..

– Aman bu çok belalı korkarım senin için!..

– Tabancayı bıraktım, kalemi alınca da mı korkulur?

– Elindeki tabancadan bir kişi korkardı, ama şimdi bu kalem.

– Ah benim başıma gelenleri bir bilsen.

– Anlatır mısın?

Ressam olursan eğer, resimler yaptıkça anlayacaksın bunu.
– Resim yapması çok mu zor?..
– Hayır hayır, ne resim yapması zor, ne de şiir yazması. Asıl zor olan, halk sanatçısı olmak...
– Ben halk sanatçısı olurum değil mi?..
– Ona hiçbir şüphem yok, çünkü köylüsün. İşte bunun içindir ki, bir halk şairi olarak benim çektiklerimi, sen de bir halk ressamı olacağın için aynen çekeceksin...
– Olsun, yeter ki sanatçı olayım. Zaten hiç gülmedim ki...
– Öyleyse, şimdiden acınırım sana!..
– Sen sana acımadıysan; ben de bana acınmıyorsam?..
– Peki peki, ver elini öyleyse! And içeceğiz:
– GÖRDÜKLERİMİ ve YAŞADIKLARIMI
– GÖRDÜKLERİMİ ve YAŞADIKLARIMI
– DOSDOĞRU YAPACAĞIMA NAMUSUM ÜSTÜNE YEMİN EDERİM!..
– DOSDOĞRU YAPACAĞIMA NAMUSUM ÜSTÜNE YEMİN EDERİM!..
– Bir daha tekrar edelim!..
– Peki bir daha!..

Fırlayıp kalktı Ustam Nâzım Hikmet, ben de kalktım; beni bir evlat gibi kucakladı. Ben bir fısıltı halinde çocuksu:
– Beni çıraklığa kabul ediyor musun? dedim.
Kollarını bırakıp yüzüme bir baba gibi baktı:
– Sen de beni ustalığa kabul ediyorsun değil mi? dedikten sonra tekrar öpüştük.

SİYASÎ OLMAK

Mahpus damı, deliği tıkalı bir arı kovanı; mahpuslar da içindeki arılar.
Damda uyuyanlarla yürüyenler, açlarla toklar, delilerle uslular, alttakilerle üsttekiler, karmakarışık.
Ben de uyudum bir süre damda, sonra yürüdüm. Aç kaldım aylarca, sonra doyundum. Dellendim bir ara, sonra uslandım. Alta düştüm bir an, sonra yekindim.
Şimdi resim yapıyorum. İşte mahpusların suretleri: işte 'âdembaba'lar ot yayılıyor öküzler gibi. Birisini bitler sürüklüyor çukura doğru. İşte bu da falakada dayak yediğimizin resmi.
Öf be! Ne biçim mahpus bunlar! A be bunlar insan değil mi? Neden görmüyorlar aç kaldıklarının resmini? Neden "açıız!" diye bağırmazlar?.. Ula bunlar canlı değil mi? Neden kalkıp silkelemezler üstlerinden bitleri?.. A be bunların elleri ayakları yok mu? Neden kendilerini döven gardiyanlara vurmazlar?. Ben böyle düşlenip dururken bir çığlık koptu karanlığın derinlerinden. Kalemi bırakıp fırladım: birini dövüyorlar mutlaka; 'Davran oğlum İbram!'. Koşuyorum koğuştan

koşuşa: 'A be ne durursunuz kalkın!.. Koşun maltanın önünde toplanın!.. Karanlığın derinliklerinden gelen çığlıklar perde perde çarparken kulaklara, ben durur muyum: 'Bire aman koşun! Yetişin! Toplanın!..

Toplanıyor arılar kovanın bir köşesinden bir köşesine. Toplanıyor mahpuslar, demir parmaklıklı kapıların önünde... Hele şükür; tuttular demirleri; kara, kuru kocaman elleriyle. Çakmak hazır, tetik kurulu, kim ateşleyecek bu barutu?

Karşıda siyasîlerin yattığı bölmenin parmaklıklarında göründü Nâzım Hikmet. Alı çekip yanan Kerem gibi bağırdı: 'Bire aman yüklenin! Yürüyün ha!..' Ben topluluğun önünde: 'Yürüyün efeler! Yüklenin ha!..' Topluluk benimle beraber: 'Bir o yana bir bu yana, koparın ha!..' 'Yeeessaaa! yeeessaaa! Kopuyor ha!..' 'Haydi hoop! bir, iki, üç, haydaaa!..' 'Bir, bir daha, haydi hoop, haydaaa!..'

Devrildi bir dakika sonra koca demir parmaklık ayaklarımızın altına. Arıların kovandan boşanması gibi, uğradı mahpuslar maltalara. Gardiyanlar bırakıp kaçtıları dövdükleri mahpusu... Müdür, merkeze telefon etmiş olmalı ki, damın etrafından silah sesleri gelmeye başladı. Ve bir zaman kurşunlandı içinde yüzdüğümüz karanlık... Sonra silah sesleri kesildi, düdük sesleri çınladı bir zaman...

Sonra savcıyla yardımcıları, müdürle kâtipleri, yüzbaşıyla jandarmaları, baş gardiyanla gardiyanları, dikildiler karşımıza:

Savulun tıkılın deliklerinize!.. Kim kışkırttı sizi?..

Kalabalıktan bir ses:

Ben uyardım onları ben!..

Sen kimsin?..

Sen, milleti ayaklandırmanın ne olduğunu biliyor musun?..

Biliyorum, siyasîlik olur!..

Savcı, yardımcılarına döndü:

Mutlaka bunun aklından zoru var? dedi, sonra emir verdi: Yakalayın serseriyi!..

Jandarmalar beni yakalarken, müdür, baş gardiyana emir verdi:

Atın bu isyancıyı hücreye!..

Baş gardiyan gardiyanlara bağırdı:

Tıkın bu komünisti kapalıya!..

Şimdi ben neredeyim? Kim ne bilir?

Şimdi ben; kapı kapı içinde duvar, duvar duvar içinde bir indeyim. Gözlerim açık mı kapalı mı fark etmez!. Şimdi ben burada ne korkağım ne cesur, ne insanım ne hayvan, ne açım ne tok, ne canlıyım ne cansız. Şimdi ben bu katran kazanının içinde, şimdi ben bu kenefin içinde; bir yudum hava almak için delik arıyorum. Sıyarda sıyarda dönüyorum duvarları. Hah işte buldum kapıyı!.. Kapının deliğine dayadım ağzımı, artık yaşayabilirim...

Gözlerim ne açık ne kapalı, gördüklerim ne düş ne gerçek, bu bir kabus olmalı. İnsanları zincire diziyorlar ikişer ikişer. İnsanları katar katar tutsaklayıp yanıma mı getiriyorlar ne?

İşte çan çalıyor: bu kampana; yat mı, kalk mı? Ya akşam oldu, ya sabah?.. Ne

zamandır ben buradayım? Bir gün mü desem, bir yıl mı?.. Şimdi ben aç mıyım, susuz mu? Hem açım hem susuz... Şimdi ben ayakta mıyım, oturmakta mıyım?.. Şimdi burada volta atmak yok, oturup kalkmak en olumlusu: oturunca ayaklarım dinleniyor, kalkınca hava alıyorum... Ne zamana dek sürecek bu siyasîliğimin çilesi? Dur, bir hava alayım da öyle cevap vereyim: 'Oooh-hooo!..' Valla hiç bilmiyorum... Şimdi ben sadece oturup kalkıyorum. Kalktıkça: 'Oooh!', oturdukça 'Hooo!..' Kalk; 'oooh!', otur 'hooo!' Kalk; 'oooh!', otur 'hooo!'

Dur bakalım bir anahtar tıkırtısı?.. Evet kilit açıldı, sonra kapı, bir kapı bir kapı daha...

İşte ben dam içinde damdan çıktım. Ama ben yine mapus damındayım, fakat ustamdan resim dersi alıyorum.

USTA İLE ÇIRAK

Dama ilk düşen insan korkar önceleri, bir çelişik, bir yabansı görüntüler çarpınca gözlerine!

Mumyalar lahitlerde yatarken, horan tepenler; namaz kılanların yanında gazel çekenler; mangallarda marsık dumanı; kafalarda esrar ve afyon. Âdembabaların partallarında binlerce bit.

Kulaklar seslere, gözler kıpırtılara alıştıkça, yüreği göğsüne yapışır insanın:

Koğuşlarda kumar oynayanlar; maltalarda volta; Hitit erleri gibi talimli... Âdembabalar çöp tenekelerini eşmekte... Bodrum katta atölyeler; marangozluk, dokuma, terlik, çorap üstüne. Ve idarenin altında berberhane.

Sabırlı bir çabadan sonra kendimi Nâzım Hikmet'in yanına çırak tuttum. Oysa onun yanına, resmimi yaptırma bahanesiyle sokulalı bir yıldan fazla oluyor. 'Ne kadar da zormuş büyük bir adamın yanına varabilmesi'. Birkaç gün önce berberhanede iyi bir sınav geçirip, kendimi ona kabul ettirebildim.

Daha önce yazdığım gibi; bana model durup resmini çizdirdikten sonra, alıp bağrına bastı beni.

Yeni bitirdiğim resmi ustama göstermek için, her zamankinden daha hızlı girdim Nâzım Hikmet'in koğuşuna. Çırağının elindeki resmi görünce usta, kendi şiir dizesini yarıda kesip kalktı yazı makinesinin başından. Resmin karşısında bir şey arıyormuş gibi gezinmeye başladı. Bir yakından bir uzaktan, bir sağdan bir soldan bakıp eline aldı tabloyu, bir süre de öyle baktıktan sonra, tekrar duvara dayadı... Ben çırak, bu sırada heyecanlıydım... Kim bilir kaç tane kusurum çıkacak... Usta resme baktıkça keyifleniyordu; bir sigara yakıp karşısına oturdu:

– Ne zaman bitirdin bu portreyi? diye sordu önce.

– Dün başladım bugün bitti. Çok çalıştım ama bir günde bitiremedim.

Önemli değil, kaç günde bitirirsen bitir... Bana bu resimde model tuttuğun adamı çağırır mısın?

Hay hay, deyip çıktım dışarıya. 'Şimdi adam gelince kim bilir kaç tane kusurum çıkacak?..'

On dakika sonra âdembabayı, model diye Nâzım Hikmet'e alıp getirince, usta şaşırdı:

Modelin bu mu? (Bula bula şu çelimsizi mi buldun? diyecek sandım.)

Evet, Hüseyin'i zatürree yaptıktan sonra, bana model durmaya çekiniyorlar.

Âdembaba, kafasını hazla kaşıdı:

İbram benim başımı kırktı, ben de onun yerine resme durdum.

Aferin iyi etmişsin; yak bakalım bir sigara. Ne güzel bir resim yapmış baksana.

Ben resmi ne yapayım. Bir parça da ekmek versen?

Ekmeğim yok ama, al şu beş kuruşu, bakkaldan alırsın.

Âdembaba gittikten sonra; şair usta, ben ressam çırağa hayretle sordu:

Nasıl yaptın bu resmi?..

Çok mu kötü?

Hayır canım. Otursana niye ayakta duruyorsun?

Oturdum:

Neresinde kusuru?

Kusurlar üstüne, daha başkalarını yaptığın zaman konuşuruz. Bunun da kusuru var yok. Demem o değil. Böyle bir adamın resmini nasıl yaptın? On adım uzaktan bile, öyle kötü kokuyor ki...

Hele saçlarını kırkarken; en çok kafasındaki bitler tiksindirdi beni; makinenin dişlerine sıvanıp gittikçe... Ana ne yapayım ressamlık bu...

Ülen sen deli misin? Tifo tifüs hastalığının bitten geldiğini bilmiyor musun? Tifüs salgını var içerde! Duymadın mı?

Ben çırak, âdembabanın resmini yaptığıma pişman ve şaşkın bir halde durup cevap beklerken, Nâzım Hikmet resmi gösterdi:

Şu resmin güzelliğine bak! dedi. Hayret! Öyle uyuz ve çirkin bir adamın resmini böyle güzel yapan bir delikanlı, mutlaka büyük ressam olabilir... Ama şımarma bu sözlerimden ötürü. Önceki sözlerimi de yanlış anlama. Elbetteki senin modellerin kara kuru, açlıktan çirkinleşen insanlardır, bundan ötürü köylülerine layık bir ressam olacaksın, tebrik ederim seni. Ama kendini iyi korumalısın, âdembabaların yanına sokulma pek.

Ressam olacak bir çırak, modellerinden sakınırsa, nasıl resim yapabilir sonra?

Modellerinden değil, onlardan gelebilecek hastalıklardan kaçınacaksın. Eyüp Peygamber felsefesiyle ressam olunmaz bu çağda. Üstelik bir de tutsaksın, sağlığın yerinde olmazsa nasıl çalışabilirsin? Niye berberlik yapıyorsun? Bir lokma ekmek parası için, alemin kirli suratını temizliyorsun. Seni yermek için söylemiyorum bunu. İstersen sen beni daha çok kınayabilirsin: dokuma tezgâhlarım var, işçi çalıştırıyorum, görüyorsun. Ne yapalım, yaşayabilmek için başka çaremiz yok... Değil

âdembabalarla, içerdeki bin kişiyle bile kendimizi eş tutmayacağız. Şimdilik bunu anlayacak durumda değilsin belki; bir örnek vereyim de kendinin ne olduğunu anla: şurada seninle beraber üç kişi tifoya yakalansa, benim elimde de üç tane hap olsa, diyelim ki bu üç hap ancak bir kişiyi iyi edecek, eşitlik uğruna seni kurban edeceğime, elimdeki hapların üçünü de sana içiririm... Amacım, sanatçının ve sanatın ne olduğunu anlatmak sana. Bunlar bir günde anlaşılmaz elbet. Kendini bildikçe, yani yaşantının nelere bağlı olduğunu öğrendikçe, anlaşılır bunlar.

Nâzım Hikmet ansızın kalktı oturduğu yerden; bir gidip bir geldi, bir yaptığım resime bir de bana baktı:

– Bu resim kabiliyeti nereden geliyor sana? Merak ediyorum, önemli bu. Anlatır mısın bana, sizin sülalede sanata ilgisi olan kimseler var mı acaba? Eğer bunu kesinlikle bilmiyorsan bile, çocukluğundaki görgü ve duygularını anlat. O dönemlerdeki uğraşıların da çok önemli.

– Ben senin gibi anlatamam kendi kendimi, ama mademki gereklidir bir sanatçı için, anlatayım: bendeki resim çizme yeteneği, sanırım anamdan geliyor. Anam okur-yazar bile olmadığı halde, gergef tezgâhları üstüne işlediği "çevre" nakışları, bizim evin odalarını bezediği gibi, etraf köyler bile örnek olarak alıyordu işlediği 'ulama' motiflerini.

– Sizin köyün okulu kaç sınıflı?

– Benim okuduğumda 3 sınıflı olan bizim köyün okulu, ilkin 5 sınıflı imiş... Ve bu okulu, dedem Hacı İbrahim kurmuş.

– Deden aydın bir adammış demek.

– Dedemin, Bursa Valisi olan Ahmet Vefik Paşa'yla ilişkisi varmış.

– Deden de mi paşaydı yoksa?

– Hayır, dedem dervişmiş... Babam da zabit idi.

– Desen ya, sen de benim gibi derviş torunusun.

– Bu derviş deden ananın babası mı? Yoksa babanın babası mı?

– Anamın babası. Feyzi'nin Ali dedem, çok becerikli bir adamdı: bir keser, bir testere, bir de nacakla kocaman bir şıra mengenesi yapmıştı.

– Şıra mengenesi nasıl bir aygıt?

– Pekmez yapmak için çiğnenen üzümlerin cibresini sıkan bir aygıt mengene.

– Halkın toplandığı bir yer, kahve ya da cami var mı köyde?

– Köyümüzde bir cami, iki kahve, bir hamam ve bir de okul var.

– Sen bu kadar okumaya tutkun olduğun halde, neden öteki okullara gitmedin?

– Köyden kopup çıkmak benim elimde değildi ki... Oysa okumak bir tutkuydu bende... Çocukluğumda şu anımı anlatmakla bunu kanıtlayabilirim: dedemin yaptırdığı okula ilk gittiğimde dört yaşındaydım. Ben oraya ilkin okuyan çocukları seyretmek için gitmiştim. Baktım ne güzel bir oyundu bu: herkesin elinde bir kalem, bir defter, bir de kitap vardı. Arada bir hep bir ağızdan türkü söyler gibi okuyorlardı. Bu çok hoşuma gitmişti. Böylesi bir seyir ne kahvelerde, ne hamamda ne de camide vardı... Babama, bana kalem defter almasını söyledim; hemen al-

diydı. Kalemi ilk elime aldığımda beğenip şaşmıştım.

– Sendeki bu kabiliyet, soyundan gelen ve genlerinde var olan bir dürtü. Sana resim yapma aracı olacak olan kalemi, kendin keşfetmişsin gibi daha o günlerde gereksindiğini fark etmişsin sanki.

– Ne kadar da beğenip şaşmıştım! İlk günü hiçbir şey çizmedim onunla; yanlış bir şeyle başlamaktan korkuyordum sanki. O gün koynuma koyup uyudum onunla. Sabah uyandığımda, anamı gergefin başında nakış işlerken gördüm. Anamın işlediği çevre dallarından birini gözüme kestirip cesaretle çizdim: 'bir dal bir çiçek'. Ne iyi ne güzel bir kalemdi bu! Nasıl çizersen öyle oluyordu; şaştım!.. Dalın üstüne bir de kuş kondurunca anama gösterdim... Anam, 'keşke sen kız olsaydın da nakış işleseydin' diye yakındı.

– Anan artık yakınmaz senin erkek oluşuna, çünkü ressamlık daha çok gerekliidir nakkaşlıktan.

– Bir gün karasabanla çift sürerken babam; ben dönüm başından, karşı yamaçtaki çift süren adamın resmini çizmiştim öküzleriyle... Çizdiğim bu resmi beğenip sordu babam: 'Yanında olduğum halde benim resmimi çizmiyorsun da, neden tam karşı yamaçtaki çiftçinin resmini çiziyorsun?..' 'Bizim öküzler çok kocaman, benim defterime sığdıramıyorum onları...' 'Aferin!' dedi babam...

– Bir aferin de benden! Perspektifli görüş bile çocukken başlıyor demek ki ressam olacak bir kişide... Sonra?

– Babam, benim o cevabımı senden çok beğenmiş olacak ki: "Bizim öküzler, herkesinkinden daha kocamandır, doğru! deyip, öğündü: 'Ya benim resmimi neden yapmıyorsun?..' Bu soruya da çocukça bir cevap: 'Sen de kocamansın, babamsın...' Bu cevaplar Hasan Çavuş'un o kadar hoşuna gitmiş olacak ki, cebindeki 'Serkisof' saatini çıkarıp hediye etti bana. Oysa ben, saatin üzerindeki rakamları bile tanıyamıyordum. Ama öylesine sevinmiştim ki, bu armağandan ötürü, günün birinde bizim öküzleri ufaltıp sığdıracaktım defterime.

Ustam Nâzım Hikmet, benim bu anıma hiçbir şey söylemeden kalktı, divanın altından küçük bir sandık çekip açtı ağzını:

– İşte bunun içi boyayla fırça dolu, al bakalım hepsi de senin!.. Haydi ne durursun? Ben de bir bakıma babanım senin, çekinme... Şu resmimi yapan sen, öyle bir yaşam içinden gelen bir delikanlı, çook büyük sanat eserleri vaat ediyor bana.

Bir sandık boya

Haydi ne durursun? Bu boyaların hepsi senin! dedi.

Bu söz karşısında bir, yerde duran sandığa, bir de Ustam Nâzım Hikmet'e baktım: nasıl teşekkür edeceğimi şaşırdım... Bu büyük usta, bu ikramıyla, bana, benim ressamlığımı da veriyordu.

Koğuşuma varınca heyecanla açtım küçük sandığı:

(İşte! seyreyle gözüm! İşte bu boyalarla resim yapılır. Şunlara bak! Sarılar çeşit çeşit; saman, limon... maviler türlü türlü; gök, deniz... kırmızılar; nar tanesi, kiremidi ve portakal... Bunlar da kahverengi, ten rengi... yeşiller; camgöbeği, çimen... Fırçalar; ince, uzun, yassı.)

Koğuşta kimseler yoktu. Sandığın kapağını örtüp maltaya çıktım.

Bu boyalarla ben, şimdi kimin portresine başlayacağım?.. Malta'da gezinen tutsaklar arasından güzel bir 'surat' aramaya koyuldum... Şurada volta atanların içinde yakışıklı bir adam bulamayınca, Aynacı Yusuf aklıma geldi.

Ama ustayı yerinde bulamadım. Baktım, her zaman olduğu gibi, duvarlarda aynalar asılıydı.

Hangisine baksam, beni, bana beğendirirdi. Hemen onlardan bir tanesini alıp koğuşuma getirdim.

İşte bu aynaya bakarak kendi portremi yapacağım. Şimdi bana bir tual lazım; hemen mahpushane kantininden bir şeker çuvalı alıp, marangoz İsmail'e de bir kasnak yaptırıyorum, biraz tutkal ve üstübeç, muşamba hazır...

İşte, ben benim portremi, önce kömür kalemle çizerken, ilkin kalemi yüzüme karşı dikine tutuyorum, sonra yanlamasına... İşte bunlar benim gözlerim: sağ ve sol...

Yarım saat sonra tamamdı çizim.

Bu ara içeriye Yusuf usta girdi:

Hayrola! dedi, ne yapıyorsun aynaya bakıp bakıp?

Çevirdim muşambayı:

Nasıl benzetebildim mi?

Ula bu tıpkı sana benzemiş! Aşkolsun! Nasıl çizdin bunu?

Aynaya baka baka.

O gün çizimlerimin üzerinden boyayla geçtikten sonra kuruması için ertesi güne bıraktım.

Ertesi gün, astar boyası, bir saat beklettikten sonra; akşama dek renkten renge, ışıktan gölgeye devam ederken, 'yat' kampanası çaldı; resim çalışması sabaha kaldı.

Bir gün daha çalışınca, bu benim portre, bitmediği halde bana tıpatıp benzedi.

Ustam Nâzım Hikmet'in bu çalışmamdan haberi yoktu. Üç gündür kendisini görmemiştim.

Hemen gidip hünerimi gösterdim.

Yazı makinesinin takırtısını kesip yüzüme baktı:

– Kaç gündür nerdesin ressam? Bakayım ne işler döktürdün?

– İşte bunu, kendi resmimi...

– Fotoğraftan çalışmaya ne gerek, burada model mi yoktu?

(Bu yanlış anlaşılma karşısında bir an irkildikten sonra):

– Fotoğraftan çalışmadım.

– Ya nasıl yaptın peki?

– Aynaya bakarak. İnanmazsan gel de bak!

– Aynaya bakarak ha? Harika! Elinde tutup durma, as şunu duvara! Biraz seyredeyim hele bir. Çok güzel olmuş.

– Daha bitmedi.

– Malum, bu haliyle bile müthiş! Yani, demem şu: bu eserinle sen, ne kadar büyük bir ressam olacağını gösteriyorsun bana.

Ustam, portreme bir süre sessiz baktıktan sonra, aklına bir şey gelmiş olmalı ki, tabloyu eline alıp dışarıya çıktı, ben de ardından.

Revirin altındaki idare katında kâtip Mehmet Ali'ye rastladı:

– Gördün mü bey! Esere bak! dedi.

– Bakayım üstat, İbrahim'in resmi. Çok güzel benzetmişsin.

– Hayır, Mehmet Ali bey, ben yapmadım.

– Hayret, senden başka kim yapar?

– İşte, yeni bir ressam, Balaban!

– Vallaha aşkolsun! Nasıl yapmış?

– Aynaya bakarak.

– Hayret...

Sonra birinci kısıma geçti, ben de ardından... Alaattin Bey'in koğuşuna girdik:

– Portreye bak beyim, portreye! dedi.

Alaattin bey umursuzca dönüp baktı:

– İyi güzel, benzetmişsin dedi.

– Benim marifetim değil bu eser beyim.

– Kimin peki?

– İşte karşında ressamı!

– Aynadan mı yapmış yani?

– Ressam olunca, fotoğraftan yapacak değil ya!
– Doğru! Yeni bir sanatçı geliyor desene?
– Hem de nasıl, göreceksiniz bak, neler yapacak...

Oradan ayrılıp tevkifhane kısmında Eyüp Usta'ya gösterdi bu kez de. O da, resni, diğerleri gibi Nâzım Hikmet yaptı zannetti.

Birinci defter

Ustama çırak olduktan sonra, köyde yazıp çizdiğim not defterlerimi getirttim... Amacım, çocukluğumdan bugüne dek, günlük halinde yazdıklarımın bazılarını ustama göstermek için taramaya başladım:

İlk defter ve ilk yazım.

– Bu yıl ben okula yazıldım... Alfabeyi okumak zor değilmiş... Yazmak da kolay... Bu okulu Hacı İbrahim dedem yaptırmış...

Okula başlayalı altı ay oldu.

Bugün resim dersi vardı... Resim çizemeyen çocukları öğretmen tokatladı. Bana, aferin, verdi...

İlkbaharda okul tatil oldu.

Bugün guguk kuşunu duydum, yazın anahtarını bu kuş getirirmiş.

Yaz geldi harman sürdük.

Yüz kile buğdayımız oldu. Yirmi kile arpa, on kile yulaf, dört kile burçak, iki kile nohutumuz oldu...

Sonbahar geldi.

Babam çift sürerken, ben de kuzu otlatıyordum: baktım, tren geçiyor sandım: art arda kaçan bir sürü domuz... Babam tabanca sıktı... Domuzların kılı bile kıpır damadı.

Köye tahsildar geldi

Yerde kar var... Kahvede oturanların hükûmete borcu varmış... Parası olmayanların evinden toplanan eşyalar bizim evin avlusuna konmuş... Ben okuldan gelince bu eşyaların içinde bir dolma tüfek gördüm. Ve horozunu tetiğini kurcalarken patladı. Yığında duran kazanlar, tencereler; kevgire döndü.

– Kış gitti ilkbahar geldi okul tatil oldu.

Babam bir at aldı... Bir gün bu atı babam yarışa koştu, bizim at birinci oldu. Bir kile arpa kazandı.

Babam Bursa'dan gelince, bana bir bilmece sordu:

– Bu küfelerin içinde ne getirdim bil hadi? dedi.

– Balık? dedim, bilemedim...

– Küfelerin içine hele bir bak? dedi... Baktım: kitaplarla doluydu küfeler.

– Al işte! oku okuyabildiğin kadar!..

– Nasıl aldın, bir yük kitaba para mı yeter?..

– Para vermedim. Halkevi verdi bedava...

– Bugün cuma.

Herkes köydeyken, adamın biri koşarak kahveye girdi:

– Jandarmalar geliyor kaçın! diyip haber verdi... Ben okula giderken kaçanları gördüm... Jandarmalar göremedi... Kimseleri tutup götüremedi.

– Bu yıl ben son sınıf üçte okuyorum.

Öğretmen, okulun gerekli aygıtlarını alabilmemiz için, para toplamamızı söyledi... Öğretmenin isteğiyle ben kasadar oldum:

Çocukların verdiği paralar benim kesemde birikiyordu... Günden güne çoğalan paralar üç ay sonra 725 kuruş oldu.

Bir gün tıraş olmak için berber dükkânında sıra beklerken, yanıma Kertel İsmel oturdu: (O, benden on yaş büyük.)

– Selamünaleyküm, keskin ola! dedi... Bana biraz daha sokularak sordu:

– Sen kaça gidiyorsun?..

– Üçü okuyorum...

– İki kere iki kaç eder?..

– Onu birinci sınıflara sor...

– Ha, evet sen üçe giden akıllı bir öğrencisin: Yedi kere yedi kaç eder deyip, arkadaş gibi koluma girdi...

Ben:

– Kırk dokuz, derken... Bir bilmece:

– İki dokuz, bir on dokuz üç yirmi bir, bir otuz! Bil bakalım?..

Ben böyle bir hesabın içinde bocalarken, Kertel İsmel kalktı. Giderken:

– Bu hesapları öğren de öyle gel tıraş olmaya! dedi ve tıraş olmadan gitti.

Ben, hesap bilemeyen bir çocuk olmanın utancıyla, tıraş olmadan kalktım, giderken cebimi yokladım:

– Amanın! Kesem yok! Para kesemi almış!..

– Şaka yapmıştır gidip evlerine isteyeyim...

Kertellerin kapıya varıp seslendim:

– Aşe yenge! Aşe yenge!
Aşe yenge pencereye çıktı:
– Ne o çocuk! Neden bağırıyorsun?..
– Senin oğlun benim paralarımı almış! Versin de gideyim?
– Ne parasıymış o! Hadi git! Para mara almamış! dedi, pencereyi kapattı.
Bu terslenme karşısında bir süre donup kaldım.
İşte, eve gelince bugün de bunları yazdım.

Hırsızlık kötü.
– Bugün ben okula parasız gidip, geldim. İyi ki kimse bana paralar nerde? demedi... Sorsalardı:
– Çaldırdım, diyebilirdim...
– Kime? demezler miydi... Kertellerin İsmel'e...
– Hayır, hırsızlık kötü bir suç. Ben onu "Hırsız" diye gösterirsem, onun yüzüne kimse bakmaz, o da kahvelere çıkamaz... Babama söylesem, babam muhtar, onu çağırır:
– Çıkar çaldığın paraları! der. Seni jandarmaya yollamadan, der...
– Verir paralarımı mecburî. Ama, hırsız olup çıkar cümle âlemin önüne...
– Hayır! Ben kimseye 'hırsız' suratıyla gösteremem...
– Peki okulun parası n'olacak?
– Onu yarın düşüneyim.

Babamın parası.
Ertesi gün okula gitmedim. Akşama dek düşündüm: 725 kuruşu babamdan istesem?..
– Ne yapacaksın sen o kadar parayı? Sormaz mı...
– Çaldırdım, diyemeyeceğime göre... Konsolun çekmecesi kilitli değil. Biliyorum orada para dolu... Gidip çekmeceyi çektim: paralara baktım baktım, kıyamadım, alırsam, hırsız mı olurdum?.. Çekmeceyi kapadım...

Bugün okula gittim.
Akşam paydosunda öğretmen beni çağırdı:
– Ne kadar paramız birikti? İhtiyacımız olan eşyaları alalım artık.
– Alabiliriz öğretmenim, 725 kuruşumuz oldu.
Güzel, verir misin onu bana.
– Yanımda değil efendim, yarın getirir veririm.

Sabahleyin erken kalktım.
Bu sabah cesaretle çektim konsolun çekmecesini:
İşte: beş, on, elli, yüz, yedi yüz yirmi beş kuruş; götürüp verdim öğretmene...
İşte şimdi paralardan kurtulduğumu yazıyorum.

Akşam yemeğinde:

Yemek yerken; anamla, nenemle, kardeşlerimle ve aynı sofrada babamın yüzüne baktıkça:

– Ben onun parasını çaldım, diye utandım.

Ve en sonunda ben bu olayı yazdım da rahatladım.

Dün bizim köye bir haber geldi:

Dağınık ağızlının biri:

– Atatürk ölmüş, dedi. Köyün kâhyası Bahri dayı, ona çıkıştı:

– Sus! Atatürk ölmez! dedi.

İkinci defter

Burası Bursa mahpus damı; yıl 1937 kasımın 24'ü. Şimdi biz burada 5 kişi suç sanığı, 14. koğuştayız...

– Neden tıkıldık buraya?..

– Dağbaşında koca bir -in- varmış... orada biz hint kenevirinden esrar çıkarayazmışız... Jandarmalar ini çevirmiş... Biz kaçmışız... Jandarmalar bizlerin kim olduğunu öğrenmişler... Ve her birimizi, birer birer evlerimizden topladılar.

Feyzi'nin Ali dedem jandarmaları kapıda görünce elini yukarı kaldırıp, bana ant içirir gibi: "Korkma ulan ha! Korkma ulan ha!" dedikten sonra beni jandarmalara teslim etti.

İşte o gün, Sarpderede, falakata kabarınca tabanlarım, suç sanığı oldum... Şimdi burada beş kişi uzalı yatıyoruz.

İçeri atıldıktan yirmi gün sonra, duruşmaya götürüp ifadelerimizi aldılar...
İnkâr geldik...

Tutuklandıktan kırk beş gün sonra birer yıl cezaya çarptırıldık...
Ben on altı yaşında olduğum için bana altı ay verdiler... Babam beraat etti.

Bugün mayısın yirmi dördü. Sabahleyin erkenden uyandım. Bugün, altı aylık cezamı tamamladım... Birkaç saat sonra tahliye olacağım...

Şimdi ben Seç köyde babamın evindeyim. Bu sabah ailemle beraber tarhana çorbası içtik... Biraz sonra kırlara çıkacağım... Yani ben özgürüm artık.

Bugün ben kırlarda sabahtan akşama dek dolaştım. Baktım: çayırlarda çimenler, kınacıkıcılar, ciciler, labadalar, ballıbabalar, çekirgeler, yerli yerinde... Durup dinledim ne güzel; keklikler ötüyor, üyevikler uçuyor, bıldırcınlar şakıyordu... Ula aksi şeytan, şu karşı dağda durup duran, bizi mahpusa salan "Çadırini" değil mi? A be bunca güzellik ve özgürlük karşısında korkuluk gibi durulur mu?.. Onun üst yanında akıp duran Sarpdereye ne demeli?.. Nasıl da yüreklendirmişti dedem be

ni: "Korkma ulan ha!" diyerek. Doğru... Korkmamam gerekti, korkmadım... Korkudan bile korkmamayı öğrendim daha sonra.

Nasıl da çabuk geçiyor özgürlük günleri: ben içerden çıktığımda ekinlik göğ idi... Bugün ekin biçtik Çağışdak tarlasında on beş kişi: orakçının onu erkek, beşi kadın... Tarlanın alt yanından giriştiler çıkıma... Eğnelbaşı Çongur Ali... Demet bağlayanlar: babam ile dedem... Ben testiyle su taşıdım Çağışdak Deresi'nden... Eğilip; başakları kucak kucak biçip, doğrulup; deste deste demet eden orakçıların resimlerini çizmiştim, dün...

İşte şunlar...

Ama beğenmedim bugün.

Ekinler biçildi, demetler taşındı, harmana konuldu: çocukluğumdan beri düvene binmesini severim. Düvenden inip, yığının gölgesine girerek, harman süren öküzlerin resmini çizdim şimdi.

O güzelim sıcak aylar art arda geçti. Kasım ayı korkulu bir rüya gibi oldu yine. Köye bir gazete gelmiş, elden ele, okumayan kalmamış... Bizim evde de okundu: "Susun dinleyin!" dedi babam...

Kaygılar içinde dinledik:

– Ne biçim mahpusluk bu! diye yakındı anam...

– Ne cezasıymış bu? dedi Zeyni nenem...

– Cezasını çekti ya? dedi Makıflı nenem...

Babam anlattı:

– 6 aylık mahpusluğun yanı sıra, bir de 16 bin lira para cezası vermiş mahkeme reisi. Bu parayı veremeyeceğimizi bildiklerinden, 3 yıl mahpus cezasına çevirmişler...

– Ne demek 3 yıl?..

– 3 yıl daha mahpus mu yatacak?..

– Hayır yatmayacak! dedi babam...

– Nasıl?..

– Nasıl?.. dedi bizim aile hep birden...

– Oğlumu kaçıracağım!

– Nereye? dedi nenem...

– Kimsenin bilmediği yere...

– Ben anayım, bilmeden nasıl dururum...

Mahpusluktan kaçmak için geceden çıktık yola. Bursa'da aydınlandı ortalık... Bandırma'ya kalkan otobüs hareket ederken, babam kendi kendine konuşur gibi:

– Jandarmalar bizim evde seni arıyorlardır şimdi dedi.

– Beni bizim evde bulamayan jandarmalar, gittiğimiz yerde bulamazlar mı?

– Bulamazlar.

– İyi öyleyse.

Otobüs, Karacabey'i geçip bir süre gittikten sonra Murşit-in Han'da durdu. Biz burada inip yarım saat sonra Yenice köye vardık... Hafız Osman'ın evini bulduk... (Babam Hafız Osman'la beraber, İstanbul Küçük Zabit Mektebi'nde okumuşlar, buradan "Başçavuş" olarak çıkmışlar.)

Hafız, babamın gelişini, tüm tanıdıklarına duyurmuş olacak ki, köyde ne kadar Çerkez varsa eve doluştu... Gece geç saatlere dek konuşup coşuldu...

Sabahleyin babam gitti...

Şimdi ben, Yenice köyünün içinde yapayalnız kalakaldım... Kaldığım evdeki odama çıkınca şunları yazdım.

Ve ölçüsüz bir keder içinde, şöyle düşündüm:

"Mahpusluk mu kötü, kaçakçılık mı?.."

"İkisi de birbirinden beter!"

Ertesi gün dışarı çıktım. Köyün içinde gezinirken, işte bu kahveye girdim...

Ben burada yazı yazarken yanıma iki delikanlı geldi:

Mustafa ile Recep:

– Mektup mu yazıyorsun? dediler.

– Hayır can sıkıntısı dedim.

– Haydi kalk gezelim?

Gezdik... Arkadaş olduk.

Bu köyde odun kıt olduğundan, söğüt odunu yakılıyor. Benim yattığım oda soğuk olduğundan ısınmak için kahveye gidiyorum.

On gün sonra gripten yatağa girdim.

Beni kahvede göremeyen Mustafa ile Recep, eve geldiler. Ve bir dolu hap getirdiler. Ertesi gün kalktım.

Hafız'ın kardeşi İsmail'le beraber, söğüt odunu kesmeye gittik... Orada hendeklerin içinden ördekler uçtu ne güzel, sevindim.

Hafız'ın kardeşi İsmail yaylı at arabasını koştu, Bandırma pazarına soğan götürüyoruz bugün... Ben, deniz kenarındaki bu şehri göreceğimden ötürü seviniyorum. At arabasıyla uzun sürdü yol. Gece yarısı bir hana girdik. (Köyün yarısı buraya gelmiş, yarınki pazar yerine ürün getirmişler.)

Atlar arabalar ahıra kondu: biz ahırın üstündeki yirmi beş kişiyle beraber, bu hangarda kuru tahtanın üstünde yatıyoruz... Burada yatanlar, uyudu mu uyumadı mı bilemem ama ben uyumadım.

Sabah olunca, şehri gördüm.

Ben bu durumdayken görsem n'olur, görmesem n'olur.

Buraya gelişimin yirminci günü babamdan mektup aldım:

Sevgili oğlum, seni oraya bırakıp geldiğim günden beri, ne gülme, ne de ağlama var bizim evde. Beş gün önce, evi jandarmalar bastı... Jandarmaları bilirsin... Evcek mahpus olduk... Hemen gelip teslim ol da, ev esaretten kurtulsun... Mahpusda olursan daha iyi, gelip görürüz bari seni...

Hepimiz, gözlerinden öperiz!

Mektubu okuyunca, hemen yola düştüm.

Bursa'ya varınca hemen teslim oldum savcıya.

Savcı sordu:

– Yargıç, seni (16 000) on altı bin lira para cezasına çarpmış... Bu parayı verecek misin?.. Yoksa, 3 yıl mahpus mu yatacaksın? dedi.

– Yatacağım dedim.

Yatıyorum.

Yıl 1938 aralık 13'te tutuklanıp 73. koğuşa konuldum. Burada 3 yıl yatıp, 1942 yılının aralık ayının 13. günü tahliye olacağım...

İkinci deftere de işte böyle yazmışım.

Çok şükür, 3 yıl cezayı da yatıp çıktım.

(10 yıllık cezanın 8 yılını da yatıp çıktım.)

Nâzım Hikmet'in portresi

Nâzım Hikmet, mahpus damlarında *İnsan Manzaraları*'nı yazarken, bir de mahpus portreleri yapıyordu... Burada model tuttuğu kişiler, *İnsan Manzaraları* destanında tiplenmiş kimseler değildiler... Buna rağmen, portre bahsinde, insanların karakterlerini yüzlerinde yansıtmaya çalışırdı.

Şair'in anası Celile Hanım ressamdı. Ressam Ana, şair oğlunu sık sık görebilmek için Bursa'nın Abdal Mahallesi'nde bir ev bile kiralamıştı. Ana, görüş için geldiği günlerde, çoğu zaman onun portresini boyardı.

Ustam, anasına, yeni yazdığı şiirleri okuduktan sonra, resim yapımına geçilirdi. Ressam Ana, şair oğlunu karşısında model tutup, tabloyu sehpasına koydu:

– Nâzım'cığım, kıpırtısız model durursan eğer, çok güzel bir portreni yapacağım.

– Zaten sen, benim portrelerimi hep güzel yapıyorsun. Bu yaptığın resimlerin hepsi sanat tarihine kalacak anne.

– Hayır evladım, sen büyük bir şair olduğun için, benim resimlerim de senin adınla birlikte anılacaktır... (Ana-oğul, birbirlerine iltifat ederlerken, ustamın pozu bozuldu...) Ressam Ana gözlüklerinin camından model duran oğluna baktı:

– Nâzım! Hani düzgün duracaktın?

– Ha, evet, afedersin anneciğim nasıl durmuştum? Şöyle mi?

– Hayır! Biraz sola, evet, başını biraz kaldır, kıpırdama!

Ustam Nâzım Hikmet'in ben de iki üç tane portresini yapmıştım. O'nun, kıpırtısız bir halde model durması olanaksızdı... Ressam olan kişi O'nu, o haliyle resimleyebilirlerse ne âlâ... Ressam Ana, tüm dikkatini toplamış bir halde eserini boyarken, model duran Nâzım; yarım saat bile sabredemeden kalkıp resmine bakıyor:

– Anneciğim! Yine beni, güzelleştirdikçe güzelleştirmişsin!

– Ama Nâzım'cığım! Sen zaten güzelsin, böylesin?.. İşte bak! Senin yüzündeki renklerin armonisine; sarılardan pembelerin geçişine...

– Resimdeki güzelliği anlatamıyorum sana; renklerin armonisine takılınca, güzelin kopyacılığı oluyor anne!

Ne yapayım peki?

Modelinin iç dramını aksettiren bir ifade yakalayabilirsin mesela?

– Benim yaptığım resimleri hiç beğenmezsin zaten!.. İşte bu göz, bu kaş, sana benzemiyor mu yani?

– Anlatamıyorum, benziyor helbet... Demem o değil...

Ustam, bu ara bir örnek vermek için, duvarda asılı duran benim yaptığım bir portreyi gösteriyor:

– İşte bunda, model olanın ifadesi, bu portrede öylesine belirtilmiş ki, işte güzel olan budur.

Ressam Ana bir ara fırçasını elinden bıraktı:

– İşte benim de "güzel" resim anlayışım böyle! dedi.

Nâzım'ın portresini güzel olarak boyamak hüner değildi... Çünkü, o zaten güzeldi... Ya nasıl olmalıydı? "Şair Nâzım Hikmet"in, suretini tasvir ederek, onun portresi yapılmış olurdu... Ne demekti bu?.. Ressam olan, model duranın dış görünümünün objektif pozu üstünde yakaladığı portre sahibinin ifadesini; bu manayı belirten yüz hatlarının, kimini derinlemesine, kimini hafifleterek boyarsa, portre, o zaman eser vasfını alır.

Nâzım Hikmet'in dramı

Ustam Nâzım Hikmet'le altı buçuk yıl beraberliğimiz oldu. Bu zaman dilimleri içinde, röportajlar şeklinde sorulu-cevaplı değil fakat dertleşmek ihtiyacı duyduğu sıralarda, kısa kısa, bölük-pörçük anlattıklarını, günlükler halinde yazmıştım. Şimdi onun adına bu kitabı yazarken o zamanki notlarımdan yararlanarak, ona, nasıl gereksiz gerekçelerle suç atılıp cezalara çarptırıldığını, bu bölümde hikâye ediyorum:

Ben beni görmeden önce, dünyayı bilmeden önce ve karakoldan karakola, mahkemeden mahkemeye sürüklenmeden önce, bir adam varmış. Bu adam Kerem gibi, Köroğlu gibi şiirler yazarmış: işte, bu büyük adamın adı Nâzım Hikmet.

Bir gün Nâzım Hikmet'i, halasının oğlunun evinde akşam yemeği yerken, sofradan kaldırıp götürdüler.

Nâzım Hikmet, nereye götürüldüğünü bilmeden gidiyordu. Yerde bir karış kar vardı. Beyoğlu sokaklarında gezen bayanlar-baylar, onu polislerin ortasında görünce, her biri bir kenara savruldu.

Nâzım Hikmet'i İstanbul Emniyet Müdürlüğü'nde tuttular o gece. Kapatıldığı hücre, hepimizin yattığı hücrelerden beterdi. Öylesine soğuktu ki içerisi; daha önce yatan tutsakların bokları yerde bakır kesmişti.

Sabaha karşı Haydarpaşa'dan Ankara'ya kalkan tren, oflaya-puflaya gidiyor, her istasyonda durup bir soluk alıyordu. Katarın içinde üçüncü mevki tek bir vagon, hepsinden ağır geliyordu sanki trene. Oysa bu vagonda üç kişiden başka kimse yoktu. İki polisin arasında oturuyordu Nâzım Hikmet. Kafası omuzlarının üstünde zor duruyordu. Çünkü usundan geçen basit kuşkular, büyüyüp çoğalıyor ve kafatasını zorlayıp, büyütüyordu. Bir dübek taşı gibi ağır geldi başı gövdesinden bir ara, az daha tepe üstü gidiyordu. (Çünkü onun elleri bağlıydı, polislerinki serbest.) Yanındakiler, hemen onu tuttular.

Bilinçsiz bir halde ayağa kalktı Nâzım Hikmet, polisler de kalktı... Bir şey demek istedi, demeden oturdu, polisler de oturdu... Biraz sonra tekrar kalktı, polisler de kalktı... Polislerden biri sordu:

Nen var?

– Kuşak çözmek mümkün mü? dedi, O.

– Peki yürü! dediler.

Nâzım Hikmet kuşak çözerken, (polisler tepesinde bekleyedursun), tekerleklerden gelen seslere takıldı kulağı: "Trrrakatrrrak, trrraka-trrrak!.." (Başının yükünü boşaltmak için en iyisi şiir kurmaktı. İleride bu tutsaklık yaşantısını, yazacak olduğu bir destanda yansıtabilirdi.) Ve tekerleklerin "trakalarını", nakaratlaştırmaya başladı bile daha şimdiden: "Tren yollarında yoktur merhamet, Nâzım Hikmet, Nâzım Hikmet!.." (Sonradan bu nakaratı: *İnsan Manzaraları*'nda, Memetçik Memet! olarak uygulayacaktır.)

Nâzım Hikmet kafasının yükünü, şiire çevirirken helada, kapıda bekleyen görevlilerin sabrı tükendi:

– Bitti mi beyim bitti mi? sordu biri...

– Hayır, daha yeni başladım! dedi, ama; birden hatırladı neye başlayıp, neyi bitirdiğini, fırlayıp kalktı:

– Bitti, bitti! kusura bakmayın, sizi çok mu beklettim?.. Görevliler gayet soğuk ve ciddî:

– Haayır! dediler.

Nâzım Hikmet artık rahattı; tutsak değilmiş gibi yürüyerek bölmedeki yerine oturdu, polisler de oturdu.

Şiir kurarken usunda Nâzım Hikmet, mavilikler bir kör duman gibi sıyrılıyordu yüzünden.

Tren Eskişehir'i geçti gidiyor. İstanbul'da yerde kar varken, buralara yağmur bile düşmemiş.

Şair gözleriyle baktı Nâzım Hikmet trenin penceresinden; polisler de baktılar. Köylüler tarlalarda karasabanla çift sürüyordular, karıncalar gibi küçük görünümleriyle. (Bu görüntü şairin usunda olduğu gibi kalmış ve: "Onlar ki toprakta karınca -su-da balık -hava-da kuş -kadar -çoktular" diyecektir.)

Görevliler Nâzım Hikmet'in her kıpırtısına katıldıkları halde, düşüncelerine katılamazlardı. O sigara içerken, onlar hemen kibrit çaktıkları halde, ne bir sigara içiyorlar ne de bir tek söz, ağızları sanki mühürlü.

Ankara garına gece girdi tren. Ve bir çığlık halinde çekti düdüğünü. Düdüğü duyan tüm sivil polis, gizlice karşılamalıdır Nâzım Hikmet'i garda.

Üçüncü mevki vagondan üç kişi indi. Ve bir sürü gizli gözlerin önünde, üç kişi yürüyordu: ortadaki Nâzım Hikmet!

Ankara garına girince, birdenbire mavi bir kör duman kapladı Nâzım Hikmet'i... Kimse kimseyle konuşmuyordu bu garda. Ya da, konuştukları duyulmuyordu. Yüzlerce insandan birçoğunun ağzı açılıp kapanıyordu oysa!

Yürüyordu üç kişi... Ortadaki belliydi; Nâzım Hikmet, yüz-gizli-kişinin gözünden kaçamazdı artık... Süpürülmüş gibi tenhaydı sokaklar zaten... Mermer mermer üstüne, kat kat; beton beton üstüne katlana katlana, yükselip uzuyordu caddeler. Ve heykellerden başka kimseler yoktu Ankara caddelerinde gecenin bu

saatinde; yalnız, gizli ayak sesleri müstesna... İşte böyle teslim edildi Nâzım Hikmet, Merkez Komutanlığı Cezaevi'ne.

Nâzım Hikmet'i, o gece yataksız soğuk bir odaya tıktılar. Donmamak için durmadan gezinmesi gerekiyordu. Gezindikçe de, ne kadar olağan töhmetler varsa, kafasına doluşuyordu. Gözlerini yummadan, güç bela sabahı etti.

O gün Nâzım Hikmet'i sorguya çağırdılar. Bu kadar çabuk çağrılmayı, hayra alamet saydı o. (Oysa onun defterini dürmek için emir alınmıştı.) Sorulan sorular mantıkî mesnetlere dayanmadığından, Nâzım Hikmet ilk günü şaşırdı. Sonradan kuşkulanıp korktu. (Çünkü ona isnat edilen suç, Askerî Ceza Kanunu'nun 105. maddesi içine alınmıştı.)

İkinci gün, bir ot yatakla bir battaniye verdiler Nâzım Hikmet'e. Erlere çıkan karavanadan yemek de gelmeye başladı.

Üçüncü gün, bir gazete aldırmak istedi... "Yasak!" dedi kapısında nöbet tutan süngülü er.

Dördüncü gün, teğmen geldi sordu:

– Nâzım Hikmet sen misin?

– Benim dedi Nâzım Hikmet. Ve hayretle bakarken subay onun yüzüne, bir kalem ile bir kâğıt istedi...

– Yasak! dedi teğmen.

Beşinci gün, yüzbaşı geldi. Ve Nâzım Hikmet'e Nâzım Hikmet'i sordu. Gösterdi kendi kendini Nâzım Hikmet. Yüzbaşı herkesten çok şaştı, Nâzım Hikmet'in kendi suretinde oluşuna!

Altıncı gün, binbaşı geldi. Nâzım Hikmet'e, bir isteği olup olmadığını sordu... Hiçbir isteği olmadığını söyledi o, çünkü ne isterse "yasak!" deniyordu.

Yedinci gün, merkez komutanı geldi, arkasında birtakım subaylar da vardı. Nâzım Hikmet'in bazı isteklerinin yapılması için emir verdi.

Sekizinci gün, gazeteler geldi. Ama kendisiyle ilgili en ufak bir haber yoktu. Oysa bir hafta içinde Nâzım Hikmet'i; o yandan bu yandan çekiştire çekiştire; insan suretinden çıkarıp, öcüye benzetmişlerdi.

Dokuzuncu gün, karısına bir mektup yazdı... Bir hafta sonra mektubunun karşılığını aldı. Mektubu okurken, bir çocuk gibi ağladı. Çünkü suçsuzdu. Evine gelen harp okulu öğrencilerinden birine: "Şimdilik sosyalizmi ve komünizmi bırakın, subay çıkınca erlerinize "Altı Ok"un umdelerini öğretin yeter" demişmiş... (Bundan ötürü suçlanır mıydı bir adam?) Oysa o zamanki söylediği sözler böyle de değildi. Davayı dallandırıp budaklandırmak için bu hale getirilmişti vaktiyle söylediği birkaç söz.

Artık durmadan mektup yazıyor, ya da gazete okuyordu. Boş durduğu sıralarda sinirinden çıldıracak gibi oluyor ve zaman zaman kendini kurtarmak için şiir yazıyordu... (Yapayalnız bir odada tek başına tutsak olarak kalmak, hem de ne olacağını bilmeden; bir gün bir yıl kadar uzun gelir adama.)

Otuz gün sonra, Nâzım Hikmet'in yanına avukat Fuat Ömer geldi. Subayların

arasında konuştular... Bu ara, İrfan Emin de onun avukatlığını almak istedi.

Elli üçüncü günü, (11 mart 1938) son soruşturma bitiminde, iddianameyi aldı; okuyunca şaşırdı Nâzım Hikmet! Şiir yazarken günlük güneşlik olan yüzü, bir bulutlanıp bir yağmurlanıyordu şimdi... İddianame: onun "isyan ve ihtilal kokan!" kitaplarından söz ediyordu.

Ertesi gün Fuat Ömer ile Saffet Nezihi'yi, noterde vekil yazdırdı.

Elli yedi gün sonra, (15 mart 1938) ilk olarak duruşmaya çıkarıldı. Yirmi harp okulu öğrencisi ve sekiz sivilden hiçbirisinin ifadeleri, Nâzım Hikmet'i kanunî olarak suçlandıramıyordu. Artık bundan böyle o, beraat edeceğine yüzde doksan dokuz umutluydu. "İhtilattan memnu" (tutsaklar içinde yek başına tutsaklık) durumu da kaldırılmıştı. Hükümlülerle konuşabilirdi. Ama her nedense, yine de o koğuşta yalnız başına yatırılıyordu.

18 martta duruşma devam etti. 22 martta tekrar duruşma. 24 martta savunmasını yaptı. Bir zamanlar evine gelen ve şimdi orada tutsak olarak duruşmaya getirilen delikanlıya; "Başınızı şimdiden belaya sokmanın sırası değil, siz ileride ordunun devrimci öncüleri olacaksınız, bundan böyle sabredin, ancak orduya girince, köylü erlere önce Cumhuriyeti ve sonra da komünistliği öğretirsiniz" demediğini; şöyle söylediğini anlattı: "Engels'ten, Marx'tan söz etmek senin gibi subay olacak bir kişinin başını derde sokar, sen "Altı ok"un umdelerini biliyor musun? Bilmiyorsan öğren ve talim ettirdiğin erlere de onu öğretmen istenir ancak!" diye söylediğini ve bunun bir "direktif" anlamına gelemeyeceğini anlattı. Ayrıca burada tutsak olan bir delikanlıyı, polis zannedip evinden kovduğunu, bir insan evinden kovduğu bir kişiye, mantıken direktif veremeyeceğini anlattı... Avukatları da Nâzım Hikmet'i çok iyi savundular. Bizimkilere göre, Nâzım Hikmet'in mutlaka beraat etmesi gerekiyordu. Ama yalama Şükrü Kaya, çoktan emirler yağdırmıştı adlî ve askerî makamlara. Dahası: Askerî Ceza Kanunu'nun (bizimkilerin suçlarına uyumlu olan) maddesi bile değiştirilmekteydi. Yani Nâzım Hikmet'e ceza verildikten sonra, kanun yürürlüğe girmişti.

28 mart 1938 karar günü: Nâzım Hikmet'i, 15 yıl cezaya çarptılar. Diğer cürüm ortaklarına da, 5 yıldan, 7,5 yıla kadar değişen sürelerde cezalar verildi.

Nâzım Hikmet koğuşuna getirildiği zaman, üzerine kar yağıyordu. Koğuşun içinde çiğir yararak volta atarken, mavileniyordu ortalık. Bir ara uykusu geldi, girdi yatağına...

Ne kadar uyuduğu belli değil! Belki üç saat, belki bir gün... Yüreğinin ateşi, tüm bedenini ısıtmıştı yorganın altında. Ve yüreğinin ateşi, bir zaman sonra alaflanmaya başladı. Nâzım Hikmet, fırından çıkar gibi fırladı kalktı... Şimdi odanın içinde bulutlar dağılmış, ne kar ne yağmur. Şimdi Nâzım Hikmet volta atarak, yaşıyla, yüklendiği cezayı üst üste koyup, kaç yaşında damdan çıkacağını hesaplıyordu. Gerçi temyizin bozma ihtimali yok değildi hani. 23 mayıs 1938 günü temyizde duruşma vardı... Nâzım Hikmet cezasının tasdik edildiği haberini 5 gün sonra duyunca, bir daha şaşıp afalladı. Çaresizlikler içinde birtakım gereksiz çareler ara-

maya koyuldu. En çok açlıktan korkuyordu. Bundan ötürü, kendisinin felaketini hatırlayan Şükrü Kaya'ya bile mektup yazdı. (Sillenin nereden geldiğini bilemezdi tabiî o zaman.) İmralı'ya gidip çalışmak istiyordu; açlıktan ölmemek için. (Siyasî bir tutsağı, askerî cezaevine göndermezlerdi oysa, onu da bilmiyordu.) En kötüsü Sinop'a sürülmekti onun için... Bu tarihlerde bir af kanunu çıkarılıyordu; Nâzım Hikmet ondan da umutlandı, ama nafile. 13 haziran 1938'de askerî cezaevinden, Ankara Cezaevi'ne sevk edildi.

Hatırımda kaldığına göre, 1938 temmuzunun ilk haftası; iki jandarma cezaevine gelip Nâzım Hikmet'i aldılar.

Ankara garında tren, İstanbul yoluna koşulu.

Jandarmaların ortasında eli kelepçeli, yürüyerek getirildi gara Nâzım Hikmet. Üçüncü mevki vagonlardan birine biner binmez, hareket etti tren... İki jandarmanın ortasında süren bu yolculuk, Nâzım Hikmet'e çok uzun geldi... İstanbul'a varınca en geç iki gün sonra, karısını ve anasını görmeyi umut ediyordu... Haydarpaşa garında iki jandarmanın ortasında trenden inince, umutları kuşkuya çevrilmeye başladı yine. Birtakım gizli ayaklar izliyordu onu götürüldüğü her yerde... Hele, cezaevlerinden hiçbirine bırakılmayıp merkezde tutulması, onu büsbütün uçuklandırdı.

Ertesi gün, Nâzım Hikmet'in yanındaki jandarmalar değişti! N'oluyordu yine? Çıldırması işten bile değildi, ama, düşmana inat sabrediyordu. Ayakta, iki jandarmanın ortasında ölmek... Böyle bir ölüme razı olmadığı için dayanıyordu. Ve böyle bir fotoğrafın gazetelerde çıkması, her şeyden beter olduğu için dayanıyordu.

Jandarmalar Nâzım Hikmet'i, bir otobüse bindirip Silivri'ye götürdüler. Ve orada demirli bulunan Erkin gemisinin başaltındaki hücrelerden birine tıktılar.

Ertesi günü, Nâzım Hikmet'i oradan çıkarıp başka bir bölmeye kapattılar. Oranın tabanı öbek öbek boklarla kaplıydı... (Nâzım Hikmet'in gemide tutuklandığını duyan faşist subaylardan biri, deniz erlerine bir emir vererek işte [illegible] sıçırmış.) Nâzım Hikmet, pisliklere basmadan ayakta birkaç saat durup düşündü: böyle bir yerde kıpırdamadan, daha kaç saat durulurdu? Bokların içinde ölmek, jandarmaların arasında ölmekten daha beterdi. Ölüm kalım savaşında, usuna bir savunu geldi: sırtındaki ceketini çıkarıp serdi bokların üstüne. Ve kendisi de "oooh!"layıp oturdu üstüne... Artık orada hiçbir şey düşünmüyordu Nâzım Hikmet. Orada oturan Nâzım Hikmet değil de, onun kalıbıydı sanki. (Anahtar deliğinden onun bu hali gözleniyormuş.) Aradan birkaç saat geçtikten sonra, oradan alıp başka bir hücreye soktular Nâzım Hikmet'i. Burası daha da beterdi! Deniz seviyesinin altında lumbuzsuz bir yer. Dışarıda temmuz sıcağı içerinin havasını daha da boğuyordu... İçeriye tıkılır tıkılmaz bedeninden ter boşanmaya başladı. Buna karşı hemen soyunmaya başladı Nâzım Hikmet. Şimdiki savunusu da böyleydi onun. Ama çırılçıplak olduğu halde bile, ter akıyordu durmadan vücudundan. Bir mum gibi erimekten korkuyordu. Gitgide havasız kalıp; sudan çıkmış balık gibi çırpınırken, bir kenarda dürülmüş halatlar geçti eline. Onlar biraz nemli, birazcık serindi. Ha

latları çıplak gövdesine bastırıp bir "oooh!" çekti. Çok şükür yaşıyordu galiba?.. Bir iki soluk aldıktan sonra, tekrar tıkanır gibi oldu. Boğulmamak için emeklemeye başladı ışık sızan anahtar deliğine doğru. İşte oraya ağzını dayayıp, su içer gibi emmeye başladı havayı. Çok şükür yaşıyordu.

Nâzım Hikmet'i anahtar deliğinden gözleyenler, onun yaşadığını görünce, hemen kapıya bir anahtar soktular. Ve bir zaman bekledikten sonra açtılar kapıyı.

Nâzım Hikmet kapı açılınca, çöküp kaldığı yerden ağır ağır soluyarak doğruldu. İçeriye dolan serin havanın etkisiyle biraz daha canlı, kapıyı açanların karşısına dikildi... Kapıyı açanların omuzlarında yıldızlar ve yakalarında teraziler vardı:

– Sen kimsin? Neden girdin buraya? sordu yakaları terazili olan...

– Size göre: benim kim olduğumu benden daha çok bilmeseydiniz siz, böyle bir yere tıkmazdınız...

– Nedir bu halin, neden soyundun?..

– Sen necisin?..

– Neden çıplak oldun! diyorum sana? Sen deli misin?..

– Deli veya akıllı olduğumu, diri veya ölü olduğumu, çok mu merak ettiniz? Ben de sizin şu yakalarınıza taktıklarınızı merak ettim, nedir o işaretler?..

– Kör müsün, terazi onlar!..

– Ne tartarsınız siz onlarla?..

– Adaleti!..

– Ben sizleri onlarla, hep odun tartarken görmekteyim komutanım!..

– Karşı gelmeyi bırak da giyin üstünü!

Terazili subay, tek yıldızlı subaya emir verdi:

– Kapat kapıyı vatan haininin üstüne!.."

Nâzım Hikmet'i her gün, başaltı bölmelerinin birinden çıkarıp öbürüne sokuyorlardı. Gemiye getirildiğinin üçüncü günü, çıplak olduğu bölmeden alınıp daha iyi bir yere konuldu. Burada bir ot yatak olduğu gibi, bölmenin lumbuzu bile vardı. O yuvarlak delikten dalgaları seyretmek, yalnızlığını bir kat daha artırıyordu. Şimdi orada, bir balık karnında gibiydi. Ve bir daha denizin içinden çıkıp, karaya basacağını umuyordu. Oysa gemi ara sıra seyredip, bazen Erdek, bezen Haydarpaşa önlerine gelse de, o sahillerdeki görüntüler; kartpostallar gibi yalancı duruyordu.

Nâzım Hikmet üçüncü günün akşamı karavanasını yedikten sonra derin bir uykuya dalmıştı. Bir ara kapının duvara çarpmasıyla fırladı yerinden... İçerideki lamba her nedense söndürülmüştü. Nâzım Hikmet uykudan uyanıp nerede olduğunu hatırlamaya çalışırken, suratına bir ışık sıkıldı... Kapıyı açan subayın elinden, bir huniden akar gibi yayıldı ışık Nâzım Hikmet'in yüzüne... Bağırdı kapıdaki; elleriyle yüzünü kapatıp gözlerini ışıktan sakınan Nâzım Hikmet'e:

– Ne büzülüyorsun, ayağa kalk!..

– Kalktı ayağa o...

– Düş önüme! yürü!..

Nâzım Hikmet kapıdan çıkıp giderken; kapıdaki subay, elindeki ışığı, kapının önünde dizilmiş bir manga erde ve ellerindeki süngülerinde gezdirdi... Nâzım Hikmet onları böyle; sivri sivri kazıklar ve dikenli dikenli teller gibi görüverince, ister istemez ölümü kabullendi, bütün koca yürekli adamlar gibi. Hemen Mustafa Suphi'yi hatırladı: "Gemide kurşunlanıp, denizde yok edilmek? Mustafa Suphi gibi?.. Hayır, Suphiler boğuldular ama, yok edilemediler... Ama onlar on beş kişiydiler. Mustafa bir ara kapmış düşmanın elinden mavzerini... Ben tek başıma, ellerim de bağlı... "Nâzım Hikmet bunları düşünerek cellatların önünde, geminin güvertesine çıkarıldı. Ve bir kurşun atımı mesafeye dek yürütüldükten sonra, arkadan bir komut:

– Suçluuu! duuur!..

Durmadı Nâzım Hikmet.

Nasıl olsa öldüreceklerdi. Suçu kabullenmeden ölmek yiğitçeydi en azından.

Arkadan bir komut daha:

– Nâzım Hikmet! duuur!..

Durdu Nâzım Hikmet, kendi adıyla ünlenen bu komuta...

– Geriye dön! komutu çarptı kulaklarına Nâzım Hikmet'in.

Döndü Nâzım Hikmet bu yana... Subayın elindeki huniden ışık akarken yüzüne, yanıyordu sanki Nâzım Hikmet.

Nâzım Hikmet iki yüz günden fazla geminin başaltında tutularak, 1939 yılının ilk aylarında, Donanma Komutanlığı Askerî Mahkemesi tarafından da 20 yıl cezaya çarptırıldı... Suçu:

Donanmayı isyana teşvikti.

(Gemilerdeki er ve erbaşlar, onun kitaplarını okuyorlarmış, okurken nerdeyse ayaklanacaklarmış.)

15 yıl ceza ile 20 yıl cezanın birleşmesi, "içtima-i ceraim" olurmuş. 15 ile 20'nin toplamı, bundan ötürü 35 yıl değil de, 28 yıl 4 ay olmuş.

Nâzım Hikmet'i geminin başaltından çıkarıp, ilkin Sultanahmet Cezaevi'ne soktular... 6 ay sonra sürdüler Çankırı'ya. Ve 1940 yılının son aylarında da Bursa damına getirip tıktılar.

Bir kar topağını yuvarlaya yuvarlaya büyütüp yuvarlanamaz hale gelince kardan adam yapan çocuklar gibi, Nâzım Hikmet'in sırtına sardıkları bu cezalarla onu bir "tutsak-adam" suretinde bıraktılar zindana.

Banyoluk bir bayan

İkinci Dünya Savaşı'nın ilk yıllarıydı.

Damda, açlıktan ölümler baş göstermemişti daha. Âdembabaların sırtındaki sirkeler çatlayıp yavşaklanmamıştı henüz... Nâzım Hikmet, dokuma tezgâhlarını kurmamıştı şimdilik. Özellikle, onun için çıkartılan ceza kanununun hışmına uğradığı kadar değil, tam tersi, insan sağlığıyla ilgili bağışıklık kanunlarının birinden yararlanıyordu. Dizlerinde siyatik hastalığı olduğu için, istese haftada bir gün kaplıcalara gidebelirdi. Ama o, ayda bir çıkıyordu banyoya. (Tutsak olanda, böyle bir banyo "cenneti-âlâ" nimetiyken, mahpus damına dönüşte, cehennem kazanına düşerdi insan.) Hem, tedavi için banyoya giden bir tek Nâzım değildi ki. Üç-beş kişiyle beraber, kelepçeli olarak zincire dizilip sürülmek kahrediyordu onu...

Belki ayda bir, kimsenin banyo çıkışı olmadığı bir sırada, yalnız da gittiği olurdu.

Günlerden bir gün Nâzım'a bir kadın geldi. Ne güzel ne de çirkindi bu kadın. Neden suratı asık, konuşmadan oturuyordu?.. Nâzım'ın esprili sözlerine, gülmeden sırıtıyordu sadece...

Kadın gittikten sonra sordum:

– Bu karıya dilekçe yazıvermedin mi yoksa?

– Ne dilekçesi, anlamadım?

– Sana dilekçe yazdırmaya gelen mahpuslar gibi suskundu da.

Şair Baba güldü:

– Ülen Şarlo gibisin... Dur da anlatayım: ben arada bir banyoya çıkıyorum ya, dün banyoya çıkma günüydü, ama ben vazgeçtim. Neden, baktım banyoya gidenler yine zincire diziliyor... Bu şekilde sürülmek kahrediyor beni. Vazgeçtim... Bu bayan arkadaş, evvelki gün yanıma geldiğinde benim banyoya çıkacağımı ve mahpusların yeni kaplıcaya gireceklerini, revirdeki görevliden öğrenmiş... Dün, dünkü gün, gidip hamamın kapısında durup beklemiş... Bakmış zincirli katarın içinde beni göremeyince bozulmuş...

– Bu karı milletinde akıl var mıdır yok mudur?..

– Ne dersen de... Ülen, zincirli katarın bir halkasından beni nasıl alacaksın da

hamama sokacaksın?.. Haydi diyelim ki, ben banyoya tek başıma geldim, jandarmalara ne diyeceğiz... Ayrıca bu kaplıcaların biri erkeklere açık, öteki kadınlara... İşte bu nedenle bana küsmüş...

– Karıları memnun etmek, dilekçe yazmaktan da zormuş demek?

– Zordur.

Orhan Kemal

Orhan Kemal'in Bursa damındayken adı, Raşit Kemalî'ydi. Raşit'i ilk kez 1939 yılında gördüm. (O zaman Nâzım Hikmet gelmemişti.) Zimmetçi, ihtilasçı, ihtikârcı, karaborsacı beylerle gezdiği halde, ne huyu ne de yapısı onlara benzemiyordu. Ona bilmediğin bir şeyi sorsan hemen söyler, bir dilekçe yazdırmak istesen hemen yazardı; öbür beyler gibi para da almazdı. Sözün kısası, bu genç beyin diğerlerine olan üstünlüğü besbelliydi... Raşit Kemalî, karanlık mahpus damlarının maltalarında, ip atlayan bir çocuk sevinciyle umutlu dolaşırdı. Sanki yarın bayram, bugün arifeydi. Onu bu kadar umutlu eden bir bildiği vardı herhalde? Neydi onu gıdıklayıp gülümseten alamet?.. Kendine sorsan belki söylerdi? Ama ben, ona bunları sorabilecek kadar dillenmemiştim daha... Bey kılığında olan Raşit'in cürümü de belli değildi. Oysa bu kılıkta olduğuna göre; ya zimmet, ya ihtikâr, ya da ihtilastan yattığı zannediliyordu ilk günler... Peki onun cürümü neydi?.. Raşit'in cürümünü Raşit'ten başka kimse bilmiyordu, bir de sabıka defterleri.

Beş yüz bin tutsağın içinde köylü donuyla beni Raşit Kemali göremediği halde, ben onu böylece görebiliyordum. Ve o farkında olmadan, kendisinden önemli şeyler öğreniyordum.

Anıyla karışık bir örnek:

Her gece beni şeytan aldatırdı. Tutsak olan bir delikanlı için, her gece bir padişah kızıyla gerdeğe girip izdivaç etmek, her delikanlıya nasîp olmayan bir tekelik ama, İslam olana göre sabahleyin kalkar kalkmaz sudan geçmek vacipti. Allah etmesin böyle bir haldeyken, yani cünüpken ölüverirsem, imansız giderdim öbür dünyaya. On yedi yaşımın alameti üstünde bir delikanlının, ölümü kulağının tözünde duyup ona göre hazır durması nedendi?.. Çünkü, sık sık adam vurmalar olurken Bursa damında, ister istemez: "ha vuruldum, ha öldüm" kuşkusuna kapılıyordum. Bu korkular gereksiz bir panik de değildi, hayır! Bir ağıl içinde beygirden gelecek tekmeleri, köpekten gelecek dişlemeleri kabullenmekti. (Nitekim, kumara-esrara katılmadığım halde, günün birinde vuruldum, hem de ölümden zor kurtuldum.)

Düşte bile olsa, her gece izdivaç etmek iyiydi hoştu da, sudan geçmek neden

kötü?.. Kötü değil güç... Banyolu bir evde olunsa, her gün duş yapmak güç değil ömür olur... Ama burası dam, ben de tutsağım... Bursa damının (buna da şükür), hamama benzeyen bir su dökünme yeri vardı. Zemin kattaki koğuşlardan birini hamam yapmışlar. Koğuşun dip kenarına bir kazan koyup, koğuşun yarısını dört kabineyle bölmüşler. Her kabinede birer tane musluksuz kurna var. Kabineye girince, hamamcıya sesleniyorsun, o da bir bakır su veriyor sana... (Bir bakır su beş kuruş.) Ayrıca hamamın bir de bekleme bölümü var...

Bu sıralarda babamın verdiği haftalıkları hamamcıya verdiğiden, kendim kuru ekmekle taam etmekteyim. Her gün sudan geçme ve kuru ekmek talimiyle incelip uzadığım bir günde, hamamın bekleme ölümünde sıra beklerken içeriye Raşit Kemali girdi... Hamamcı Adaköyle muhtar Hasan Ağa, kasasının başındaki oturduğu sedirden ayağa kalkıp buyur etti Raşit Kemali'yi... Orada sıra bekleyenler, bir bir merhaba dediler, o da her zamanki umutlu yüzüyle karşılık verdi her birimize teker teker... Ve birden, şeytan içini dürtmüş olaki; kendinden emin:

– Ben cünüp olduğum için falan yıkanmaya gelmedim...

Hasan Ağa nedense kuşkulanıp sözünü kesti:

– Hoş geldin sefa geldin! Şimdi yıkanırsın...

Raşit sözünü yineledi:

– Yani cünüp olduğum için değil, kirli olduğumdan yıkanacağım...

– Şimdi, içerdekiler çıkınca!" dedi hamamcı.

– Zaten cünüp olsam da yıkanmam!..

Cünüplerin hepsi (ben hariç) ona sert baktı:

– Sen gâvur musun? diye sordu tiksinir gibi birkaçı.

– Hayır, ben herkesten çok Türküm! dedi umursuz Raşit.

– Ne biçim bir Müslümanlık bu, pis olarak gezmek!.. Yediğin içtiğin mekruh olmaz mı?

– Olmaz! dedi Raşit Kemali gülerek.

– Haram olmaz mı? dediler.

– Olmaz! dedi gülerek.

– Bastığın yerler zıngıldamaz mı?

– Kılı bile kıpırdamaz! dedi gülerek. O umursuz, önemsemeden gülerek karşılık verdikçe, cünüpler daha da sertleşiyordu:

– Öyleyse sen Müslüman değilsin? çıkıştı cünüplerden biri.

– Sizinle anlaşmam için illaki Müslüman olmam mı gerek? deyip, kahkahayla gülmeye başladı bu kez de Raşit Kemali.

Tartışmanın kavgaya kaydığı şu anda, Hasan Ağa, Raşit'e seslendi:

– Haydi soyun, sıran geldi!

Oysa sıra başkasınındı. Hasan Ağa onu beladan uzaklaştırmak için öncelik tanıdı... Raşit içeride yıkanırken, sıra bekleyen cünüpler:

– Ne için bey bu?..

– Böyle Müslümanlık olmaz!..

– Bu ne yordamsızlık!..
– Dangalağın yediği halta bak!..
– Ne cesaret bu!..
– Vuramadık çenesine iki yumruk!..

Tutsaklık toplumuna göre, Raşit'in şu davranışı, gerçekten yordamsızlık ve de çarpık bir cesaretti. Ama ben, etkilendim bu çarpıklıktan. İşte o günden sonra; nice zamandır içimden kovalamaya çalıştığım şeytanla anlaşmaya başladım.

Nâzım Hikmet Bursa damına gelince, Raşit'i öbür beylerin yanında değil, Nâzım Hikmet'in yanında görmekteyim... İkisi ön bahçede gezerken, ben 68. Koğuşun penceresinden onlara bakmaktayım. Ne kadar da yakışıyorlar birbirlerine. İkisi de erkek güzeli. Yalnız Nâzım Hikmet'in gövdesi biraz daha iri, biraz daha uzun... Gezinirken durmadan konuşuyorlar. En çok da Nâzım Hikmet anlatıyor. Raşit ona karşı çok saygılı... Neler konuşuyorlar acaba? Bir duyabilsem... Yanlarına varabilsem...

Bir zaman sonra çırak olunca artık beraberiz.

Nâzım Hikmet'e çırak olduğum günlerden birinde, Raşit Kemali elindeki dürülü kâğıdı açıp:

– Yeni yazdığım hikâyeyi dinler misin, okuyayım mı? sordu Nâzım Hikmet'e. Usta benimle konuşmayı kesip, ilk çırağına döndü:

– Sen çalışıp hikâye yazmışsın, dinlemesi gayet kolay. Bana döndü:

– Öyle değil mi ressam çırak?.. Sen de dinle?.. Seni ressam olarak, Raşit'i de hikâyeci olarak, salıvereceğim ülkeye..." (Ben Raşit'in hikâye yazdığını o gün öğreniyordum.) "Haydi başla! seni dinliyoruz?"

Orhan Kemal'in kendi ağzından dinlediğim bu hikâyesinden hiçbir şey anlayamadım. Ve yazarlık için, resimde olduğu gibi, çırak olunduğuna çok şaştım... (Çünkü ben onu, çok daha okumuş sanıyor ve ayrıca yazı yazmayı sadece okullarda öğrenilir sanıyordum.) Orhan Kemal hikâyesini okuyup bitirdikten sonra, Nâzım Hikmet bana sordu:

– Nasıl buldun hikâyeyi, beğendin mi?
– Beğenmedim dedim yordamsızca.
– Neden beğenmediğini anlatır mısın?
– Nedenini anlatamam, ama beğenmedim.
– Ben de beğenmedim, yalnız benim, nedenini anlatmaya dilim döner.

Orhan Kemal'e döndü:

– Şimdi beni iyi dinle: buraya yeni getirildiğinde, seninle ilk tanıştığım günün gecesi, bana yazmış olduğun şiirleri okuduğunu, ve benim eleştirilerimi hatırlıyorsun?

– Hatırlıyorum:
– İlk şiirime...
– Berbat...
– İkincisine...
– Rezalet...

– Üçüncü şiirimin ikinci satırında...

– Bütün bu laf ebeliğine ne gerek var? dediniz...

– Başka ne oldu?..

– Çok şeyler oldu. Önce benim şairliğim yıkıldı...

– Neden?..

– Yıllardan beri eser diye yazdığım şiirlerden bir tekini bile bıraktırmadın, attırdın... Ve ondan sonra, senin önerinle hikâye yazmaya başladım.

– İyi ettin. Ben senin, kesinlikle büyük bir yazar olacağına inanıyorum. Şimdi şu hikâyende budanacak taraflar var, bunların neler olduğunu kendi kendine bulmanı isterim. Bir sanatçı, kendi kültür birikimi çerçevesi içinde, yapıp yakıştığını kendisi bulmalıdır. Şimdi, ilk tanıştığımız günü hatırlıyorum. Sanat adına insafsızım, kusura bakmayın...

– Ama,

– Topla şu kâğıtları! At mangalın içine! Yak! dediniz...

– Evet insafsız davrandım biliyorum. Fakat, büyük sanatçı olmak için böyle gerek.

Nâzım'm eğitimi altında yetişen Orhan, son yıllarda kendini yazar yerine koydukça, ustasına başkaldırmaya başladı... Karşı karşıya çatışmak neyse de kafası kızınca yataklarını sırtlanıp beylerin yanına kaçması, çıktığı kattan sırtüstü gerilere düşüp yok olması demekti ustaya göre. Nâzım onun bu çocuksu bunalımını çok iyi bildiği için küskünlüklerine katlanıyordu. Hırsız beylerin koğuşuna kaçan çırağının yataklarını sırtına alıp, tekrar kendi koğuşuna getiriyordu usta.

Orhan Kemal tahliye olup dışarıya çıktıktan sonra, ustamla konuşurken en çok onun adı geçerdi aramızda... Ben de son yıllarda, başkaldırmaya başlamıştım ustama. (Bir zamanlar Orhan Kemal'i kınayıp dururken, bana da n'oluyordu? Çıraklıktan ustalığa geçişin bir bunalımı mıydı bunlar acaba?) Böyle bir sırada Nâzım Hikmet'in ilk sözü:

– Sen de Orhan gibi başkaldırmaya başladın!..

Bir gün ciddî bir şekilde karşı durdum ustama! Ne bu be! Çırak ustayı geçemez miydi sanki?.. Ben Orhan gibi küsüp kaçmıyordum. Tabiî, ben kaçmayıp resim yapmaya devam ettikçe, ustam, öfkesini bastırmak için söylene söylene bahçeye çıkardı! "Hayvan! Ötekiler de hayvandı!.. Eşşek!.. Ne çektim ben bu eşeklerden!.."

Yarım saat sürmez döner gelir; hiçbir şey olmamış gibi resme bakarak:

– Şu şekillerin oturuşuna bak! Hele şu renkler!.. Heykel yontar gibi bir hacim anlayışı var sende!.. Ben bahçede dolaşırken, döktürmüşsün yine!..

Bu şekilde kim kimin kahrını çeker?

Başkasını bilmem ama, gerçekten Orhan Kemal'le beni, sanatçı olarak yaratan Nâzım Hikmet'tir.

Orhan Kemal'in yayımlanan ilk hikâye kitabı postayla Bursa damına geldiği zaman, Nâzım Hikmet dünyanın en mutlu insanı oldu.

Hacı olmayan hacı ile doktor olmayan doktor

16. koğuşun kapısından içeri giyimli kuşamlı bir tutuklu girdi. Kellesi kavun gibiydi; tepesinde üç tel tüy, gözleri gök, burnu iri, dişleri seyrek, dudakları kalın dı... Gösterilen yere oturduktan sonra biz öncekiler, "Geçmiş olsun, hoş geldin!" dedik. Bizim, "Hoş geldin, geçmiş olsun"lara, o sadece başını sallıyordu. Hiçbiri mize ses vermeyen bu herif; ürkek gözleriyle bakıp, pembe kalın dudaklarıyla tik siniyordu bizden... Önce dilsiz sandık herifi, ne desek konuşmuyordu çünkü. Son ra gâvur olduğuna hükmettik; çünkü hiç adama benzemiyordu. Karaborsadan tu tuklu Sadi Bey'le, ihtikârdan hükümlü Nüsret Bey'ler durmadan namaz kılıp, el lerini açarak Allah'a dua ettikleri halde, bu kavun kelleli herif, namaz kılmadan el lerinin avuçlarını birbirine kapatarak dua ediyordu.

Geceleyin herkes yattıktan sonra o, patın altına girip saklı saklı hir şeyler yerdi.

16. koğuşta yatanların çoğu, zimmetten ve ihtikârdan tutukluydu. Bu "gizli hırsız"lar boğazlarına pek düşkün olduklarından, onların çöp tenekelerinde de bolca besin maddeleri bulunurdu âdembabalar için. Sabahın "kalk kampana sı"ndan hemen sonra kapıların demirleri çekilince, adembabalar zengin çöp tene kelerine üşüşürdü.

Bir âdembaba, 16. koğuşun çöp tenekesinde üç parça tavuk kemiği bulmuştu bu sabah. Ve bir köpek iştahıyla kemirmeye başladı. O sırada kapıdan içeriye iki âdembaba girdi. Âdembabaların birisi tenekede bir kemik parçası bulabildiği hal de, öbürü hiçbir şey bulamayınca, aç kurt gözleriyle koğuşun içine bir bakındı! (Dün gelenden, bir de benden başka hepsi uyuyordu...) Ansızın atılıp kaptı öteki nin elinden kemiği, fırladı kaçtı dışarıya.

Dün gelen bu manzarayı görünce; bir oturup bir kalkmaya, bir Türkçe bir Al manca konuşmaya başladı: "Bunlar insan mı?.. (ayağa kalktı) Türk mü bunlar?.. (oturdu) ...Nerede Almanya?.. (kalktı) ...Türk hapishanesi!.. (oturdu) ...Her taraf insan çöplüğü!.. (ellerini biribirine kapatıp duaya geçti) ...Aman Allahım, beni bu çöplük insanlarının içinden kurtar!..

O gün adamın kimliği öğrenildi: adı, Ömer Faruk olan bu kavun kelleli bey,

merhum Umurbeyli ceza reisinin oğluymuş. Almanya'da "hukuk doktorluğu" diplomasını aldığı halde, oradan, 22 yıl sonra dönmüş ülkeye. Türkiye'ye gelir gelmez, Katırlı Deresi'ni bente aldırıp, Engürücük köyüne bir un fabrikası kurmuş. Bu kıtlık yıllarında, bir avuç una bir avuç para alan bu bey, Alman işgalini dört gözle bekleyerek, Engürücük köyünde "faşizm propagandası" yaptığından dolayı bir yıla mahkûm olmuş. Gemlik Cezaevi'nde de tek duramayan canı tez bey, orada daha ağır bir suç işlediğinden (Türklüğe hakaretten) Bursa Ağır Ceza Mahkemesi'ne sevk edilmiş... Hükümlülük altında tutukluluk almış olan "sabık" hukuk doktoru Ömer Faruk, kendini hiçbir an suçlu saymadığı gibi, tutsak da saymıyordu. Onu en çok üzen ve ürküten; şu kara kuru aç perişan köylülerin içinde yatmaktı. Şu pis insanların koynundan bir tek bit geçiverseydi onun temiz ve besili bedenine!.. Bu düşünce içinde oturup kalkıyor, durduğu yerde duramıyordu.

Ömer Faruk da öğrendi gün geçmeden, damın içinde dönen dolapları (!). Bu sabah ilk işi, hemen onun nerede yattığını öğrenmek oldu. Sordu kendine yakın olan beylere:

– Nâzım Hikmet hangi koğuşta yatıyor?..

Karaborsa Sadi bey yanıtladı:

– Nerede olacak, revirde!..

– Ne yiyip içiyor?..

İhtikâr Nusret Bey, Ömer Bey'in kulağına fısıldadı... (Buradaki eski beyler, benim kimliğimi bildiklerinden, böyle fısıltı halinde konuşuyorlardı. Ama yeni gelen beyin kimseden pervası yoktu.) Kulağına ateş veren fısıltı Ömer Bey'i parlattı birden:

– Oooh! ne iyi bir yermiş burası böyle? Komünistleri yedirip içirip beslemek? Dünyanın hiçbir ülkesinde görülmemiştir; apaçık bir suç... Bir kez de Karaborsa Sadi Bey fısıldadı Ömer Bey'in kulağına...

Ben bu ara resim çalıştığımdan, bozuntuya vermeden, sabırla, aleyhimizde gelişen patırtının ciddiyetini kavramaya çalışıyordum... Bana model duran Umurbeyli İsmail Efendi, usulca:

– Hemşerimin laflarını ipine takma! dedi.

– 22 yıl Almanya'da kalıp da, doktorluk diploması alıp doktorluk yapmayan bir adamın, gâvurdan beter gâvur olduğunu herkes bilir...

– Ya onun kulağına fısıldayanlar?..

– Onlar da ondan beter!..

Karaborsa Sadi Bey'in fısıltısı, en sonunda Ömer Bey'i hepten çileden çıkardı!.

– Orası komünist yuvası olmuş öyleyse!.. Avrupa'da komünistlerin kökü kazınırken, burada üretiliyor demek ki?.. Haftada bir gün kaplıcalarda banyo!.. Ben ki hukuk doktoruyum, bilirim kimin ne olduğunu. Belki de mapushane müdürü de komünisttir?.. Gidip doktora bir görüneyim, beni de yazsın banyoya...

Bana resmini yaptıran İsmail Efendi dayanamadı:

– Hemşerim bir gün daha sabret! Dün gelmeden bugün azma! dedi.

– Neden sabredecekmişim, sen benim kim olduğumu biliyor musun?..

– Bilmez olur muyum, bizim Umurbey köyünden olursun... Şimdi bu saatte ne doktor vardır revirde, ne de müdür makamındadır...

– Revirde sağlık memurları da mı bulunmaz?.. Gidip bir yatak ayırtayım kendime! diyerek öfkeyle çıktı koğuş kapısından. Maltalardan maltalara cesaretle geçerken, öyle sert yürüyordu ki ayaklarının altındaki beton güm güm ediyordu.

O gün çalıştığım resmi elime alıp fırçalarımı yıkamadan, ben de çıktım koğuştan. Yaptığım resmi ustama göstermek bahanesiyle Ömer Bey'i izlemekti amacım... Baktım, meydan yerindeki nöbetçi gardiyana bir numara yapıp açtırdı kapıyı. (Zaten "bey kılıklı" tutsakları, gardiyanlar her istedikleri yere salıyorlardı. Benimse, resim yaptığım için dokunulmazlığım savcıdan geliyordu.) Ömer Bey her kapıyı açtırdığı gardiyana: reviri, doktoru ve müdürü soruyordu... Müdürü yerinde bulamayan bey, idare kısmında açmadığı kapı, dert yakınmadığı memur bırakmadı. Ne kadar da falsoları vardı şu idarecilerin (!) Buradaki birtakım tutsaklar gibi o da kaplıcalara gidemezse eğer, revirde yatamazsa; müdür bile okkanın altına giderdi. Çünkü o hukuk doktoru olduğu için, savcıları ve yargıçları bile cebinde gezdirirdi (!)

Ben, ustama Ömer Bey'in herzelerini anlatırken, İnegöllü Hacı İsmail geldi yanımıza. Bir süre bizi dinledikten sonra:

– Onu bana bırakın dedi... (Hacı, ince uzun boylu 35 yaşlarında yakışıklı bir adamdı. 18 yıl cezayı yatıp bitiriyordu 4 ay sonra. Hem efeliği hem de efendiliğini 18 yıldan beri hiçbir zaman bozmayan Hacı, son yıllarda tutuklular bölümünün "dam ağası" olmuştu.

Ben bir ara coşup Ömer Bey'i dövmekten söz açınca, Hacı elini kaldırdı:

– Duuur! dedi. Sen resim yapmasını bilirsin, Nâzım Hikmet de şiir yazmasını; onu dövmeyi bana bırakın!..

Ustam, Hacı'nın sözünü kesip, bana birden çıkıştı:

– Ülen sende Hacı kadar akıl yok mu? Sen uslanmaz mısın? Şu resimleri yapmayı bırakıp da, bizim aleyhimizde atıp tutuyor diye birini dövmek değil, öldürsen n'olacak? Birini öldür bin tanesi türer. Asıl kavgayı, birinin beşini [illegible] na yumruk atarak ya da tükürerek değil, resim yaparak vereceksin! Asıl kavgayı, beyleri türeten onların düzeniyle, yani onların tüm kepazelikleriyle resmederek, kendi sınıfının soyulduğunu resmederek...

Nâzım Hikmet daha çok dizip dökecekti, sözünü kestim:

– Peki o herifin çanını nasıl tıkayacağız? İçeride girip çıkmadığı koğuş yok, durmadan ardımızdan konuşup adamları kışkırtıyor. O, üç gün sonra buradan çıkabilir, ama biz yıllarca buralıyız. İçerideki tutsakların gözünde, onun feyli üzerine, çirkin olmayı önlememiz gerekmez mi?..

Hacı, kolunu bir tahra gibi kaldırdı yukarıya:

– Dedim ya, o görevi bana verin!.. Onu ben bir vuruşta iğdiş edeyim de, sıkıysa yine kişnesin!..

Yatsı kampanasından biraz önce, 16. Koğuş'un kapısı hızla açılıp duvara çarptı. İçeri giren üç kişiden uzun boylusu:

Ayağa kalkının! diye bağırdı.

Ömer Bey de dahil, fırlayıp kalktılar...

Komut veren:

Yeni bir görev aldım üstüme, onu uygulamak için geldim buraya! diye söze girişip, karşısında duran bizlerden birine sordu:

Adın ne?.. (Kem küm, etti karşısındaki.) Söylesen ya ulan!..

Ka, ka, karaborsa...

Hırsız olduğun suratından belli! dedi. Ve önümüzde çalımlı bir volta attıktan sonra, Nusret Bey'in önünde durdu: (Hacı İsmail iki gündür kafasında kurduğu oyunu, iyi bir aktör erginliğiyle oynamaya başlamıştı. Onu tanıyan ben, hepsinden çok heyecanlıydım, belki bana da rol düşebilirdi bu patırtıda.) "Gizli hırsızları ve millet hainlerini suratından tanırım ben!" diyerek, sağ elinin işaret parmağıyla herifin suratını, kakmaklar gibi yaptıktan sonra Nusret Bey'den ayrıldı... Sonra aynı parmağıyla Ömer Bey'i gösterip:

Sen, bir adım beri çık! dedi. Ve bize de, yerlerimize oturmamızı söyledi.

(Salına 16. Koğuş: patların arasında küçük bir malta. Sahnenin arkası kapalı bir kapı. Kapının önünde güçlü kuvvetli iki delikanlı durmakta. Onların üç adım ilerisinde, ortada iki kişi; biri bizim Hacı, öbürüyse doktor olmayan doktor.)

Seyir başladı.

Bizim Hacı sordu karşısındakine:

Sen kimsin, adın ne, neden tutuklandın?

Doktor olmayan doktor:

Adım Ömer Faruk, 22 yıl Almanya'da tahsil yaptım, memleketin eşrafındanım, hukuk doktoru olduğum halde un fabrikası kurdum, yine de bu millete yaranamadım, bana iftira attılar, bana iftira atanları bir görsen insan demezsin; biri Kürt, biri Çingen, biri Arnavut, biri Boşnak, biri Tatar...

Bizim Hacı elini tahra gibi sallayıp,beyin hızını kesti:

Ya ben, kimim?

Türk'e benziyorsun?

Türküm...

İnanayım mı?.. sen hangi sıfatla buradasın?

Anlatıyordum efendim... İftira efendim...

Benim buradaki sıfatım ne?

Müfettişsiniz herhalde, beyefendi?

Onu da bilemedin!

Şey diyecektim, savcı efendim?..

Ya burada benim yanımda görev alanlar?

Onların da birer görevleri vardır ama, kestiremedim pek?

Kestirirsin şimdi, iflahın kesilirken. Ulan! behey ayı! Sana suçunu sordum,

niye kaçınıyorsun söylemekten? Ama sen ister söyle ister söyleme; herkes gibi ben de biliyorum senin ne haltlar yediğini! (Ömer Bey'in biçimli pembe kellesi, eflatuna çalmaya başladı.) 22 yıl Almanya'da kal, faşizm dünyayı kasıp kavurmaya başlayınca, Türkiye'ye gel, kendi ülkende gâvurlara çığır yarıver. Ulan ne biçim Türksün sen?.. İkinci bir suçun da Türklüğe hakaret! Ulan ne biçim gâvursun sen!.. Revir doktoruna neler söyledin öyle; banyo raporu vermiyor diye? Şu kalıbına bir bak, ensen kilise direği gibi; domuzu kuyruğundan tutsan zaptedeceksin, senin hastalık nerende!.. Dur hele, beni hâlâ müfettiş falan mı zannediyorsun yoksa? Bana bak! Ben de senin gibi bir tutsağım.

Ömer Bey'in tepesinden aşağı bir kova su döküldü şimdi, bir anda serinleyip öfkelendi. Bunlar da kim oluyordu? "Boks"a neden çalışmıştı? Şimdi tam sırasıydı... Karşısındakinin adi bir hükümlü olduğunu duyunca, hazır ol durumunu bozduğu gibi, yumruklarını sıkıp pazılarını şişirmeye başladı.

– Burası komünist yuvası olmuş değil mi? Müdür de, doktor da, savcı da komünistmiş değil mi?.. Vallaha onların ne olduklarını bilmem ama, işte ben karşındayım... hem de 18 yıldan beri damda çürümekteyim, sense domuz gibisin bak!..

Şimdi doktor unvanını taşıyan Ömer Faruk, gerçek bir boksör gibi kavgaya hazırlandı.

Bizim Hacı, karşısındakinin yumruklarının titrediğini görüyor, yüreğinin körüklendiğini seziyordu. Bu kez daha yavaş, daha alaylı bir ağızla:

– Hah! Tamam işte, hazır yumruklarını sıkmışken...

Doktor olmayan doktorun, ar belası yumruğunu atacağı bir sırada, bizim Hacı ansızın bağırdı ona:

– Hazır oool!

Bey korktu! Bir an sakındı ama, hazır ol durumuna da geçmedi. Yalnız her ne dense, beyin şişkin boksör kalıbının, yavaş yavaş bir balon gibi pörsüdüğü hissediliyordu.

Hacı olmayan hacı, bir kez de arkadaşlarına komut verdi:

– Çekin bıçaklarınızı! Çevirin etrafını puştun! Dediğimi yapmadığı takdirde, beleşini önüme sermezseniz, ben sizinkini sererim! deyip belindeki koca palayı çekti... Hacının emrini yerine getirmek için, arkadaşları da çektiler bıçaklarını.

Etrafı bıçaklarla çevrilen bey, üstüne kül elenmiş gibi ağardı. Ve titreyerek, sanki Hacı'dan gelecek komutu bekliyordu.

Hacı, fısıldar gibi konuştu bu kez:

– Sen, ne Türk, ne de Müslüman olmadığın için, sana namaz kıldıracağım... Hocaya dikkat et; kıçın seyircilere, başın bana doğru eğiiil!.. (eğildi doktor olmayan doktor)

– Doğruuul!. (doğruldu değirmenci Ömer)

– Tekrar eğil ve yere kapaaan!.. (kapandı faşist bey)

– Doğrul ve dizüstü otuuur!... (oturdu Türklüğe hakaret eden bey)

Şimdi tövbe edeceksin, ben ne dersem tekrar et: avuçların tavana doğru açık

olmak üzere kollarını aç!.. (açtı) Şimdi tövbe edeceksin, be ne dersem tekrarla:

– Burada kaldığım sürece" (tekrarladı)

– ... sürece

– Dilimden, elimden ve dahi gözümden

– ... ve dahi gözümden,

– Müdürün, doktorun ve dahi Nâzım Hikmet'in

– ... yemin ederim!

Tam bu sırada yat kampanası çaldı.

Hacı olmayan hacı, doktor olmayan doktor'a, 16. Koğuş'tan çıkarken:

– Senin gibi bir Türk gâvuruna, bu kadar namaz kırk yıl yeter! dedi.

Kapı kapandı.

Dokumacılık

Burası mahpus damı!

Duvar duvar içinde çevrilen koca bir bina burası.

Kapıdan kapıya kalınlaşan derin bir karanlığın içinde tutsaklar.

Şimdi bu yıllar, dış ülkelerde İkinci Dünya Savaşları, bizim ülkede açlık var.

Dışarda, varlık içinde yokluk. Hırsızlığın adı ihtikâr ve karaborsa. İçerde biz tutsaklar, bitlerle yaka paça.

Dışarda kırk-haramiler eli kalemli; banka ve sarraf saltanatının. İçerde tutsakların bir kısmı çalışıyor, bir kısmı kaşınmakta.

Damda açlık başladı!

İçerde açlık; deprem ve sel afetleri gibi yere sermedi hemen bir anda tutsakları. Önce bazı belirtiler göründü. Dışarıdan içeriye haftada bir gelen "görüşçü"lerin ayakları seyrekleşti; birer-üçer aya... Mangalların bir çoğunun dumanı kesildi. Ve tencere tıkırtılarının kısılmasından belli oldu tayınların ufaldığı... Günde beş vakit aptes alanlar bile, yüzlerini yıkamaya üşeniyordu... Maltalarda volta atanların çoğu, hasta olmadan yatalak oldu... İçeriye yeni düşen "ensesi kalın" karaborsa ve ihtikârcıların başlarına üşüşen efeler, birbirini bıçaklayarak yaşıyordu...

İşte bu hengame içinden "halk oldu" âdembabalar.

Çocuklar gibi "açız" diye ağlamıyorlardı tutsaklar, hayır!

Lahitlerdeki mumyalar gibi sessiz yatıyordu açlar!..

Damın içindeki bu korkunç görüntü, Nâzım Hikmet'i korkuttu. Günlerce dü şünüp taşındı... Ama burada âdembaba olmadan, yatağa düşmeden, itlere yakayı kaptırmadan da yaşayan tutsaklar vardı. Örneğin: marangozlukta, dokumacılıkta, çorapçılıkta, daha bunlara benzer birtakım işlerde çalışanlar; boşta yatanlardan daha canlıydılar.

Açlık korkusu Nâzım Hikmet'in yüreğine gelip oturduğu günden beri, şiir yazamıyordu... Bir gün marangozhanede dostu olan Eyüp Usta'nın yanına gitti... Usta bir tahtayı rendeliyordu... Nâzım Hikmet, elindeki rendeyi rica etti... Usta ona rendeyi verirken sordu:

– Ne yapacaksın onunla?
– Ben de marangozluk yapmak istiyorum...
Eyüp usta gülerek, bir süre baktı Nâzım Hikmet'in yüzüne:
– Ne gülüyorsun, inanmıyor musun?..
– İnanırım da, neden icap etti?
– Karnımı doyurmak için...
Eyüp Usta bu kez, gülmeden bir süre daha baktıktan sonra Nâzım Hikmet'in yüzüne:
– Bizim mangalı tüttürecek kadar kazanıyorum ben burada, seninle lokmamı bölüşebileceğimi bilirsin? Sen otur şiir yazmana bak!
Usta hâlâ bakıyordu onun yüzüne. Nâzım Hikmet'in dudakları bir çocuk gibi ağlamaklı bükülüyordu:
– Beceremem mi yani, ben bu sanatı? Hele bir deneyeyim?
Kendini gariplik etkisinden kurtarmak için Nâzım Hikmet, elindeki rendeyi, Eyüp Usta'nın temizlemekte olduğu tahtaya sürtmeye başladı... Nâzım Hikmet'in ellerine rende hiç yakışmıyordu! Bir sürttü, aldıramadı. (Rende sabun kalıbı gibi boş gidip boş geldi.) İkincide daha beter (Yana kaçtı.) Üçüncüde var gücüyle bastırıp salladı. (Bu kez de rendenin bıçağı, tahtanın kabaran bir yongasına saplandı.)
Eyüp usta gülmeden sabrediyordu ona...
Nâzım Hikmet alnındaki terleri silerek Eyüp Usta'ya döndü:
– Çolak öküzler gibi, bunun da bir huyu mu var yoksa? Al da şunun kulağını büküver bakalım; elimde kaytarmasın?
Eyüp Usta, rendeyi Nâzım Hikmet'in elinden alıp, bezin üzerinde ütü gezdirir gibi rahatça sürterken, yongalar yaprak yaprak dökülüyordu Nâzım Hikmet'in önüne...
Usta, çalım satmaktan sakındığı için, birden elindeki rendeyi bırakıp, Nâzım Hikmet'in koluna girdi:
– Haydi seninle biraz yürüyelim! dedi.

İş yapma konusunda akıl verenler çok oldu Nâzım Hikmet'e. Bir gün dokumacılık yapmaya karar verdiği zaman, tezgâh almaya parası var mıydı bakalım?.. Burada akıl verenlerden değil, para verenlerden söz edeceğim.
İlkin, koğuş arkadaşlarıyla beraber ortaklaşa satın aldıkları iki tezgâhın, hissesine düşen parasını Nâzım Hikmet, "Tahtalıköylü Süleyman Ağa'dan, Eyüp Usta'dan ve Doktor Neşati Üster'den" tedarik etti.
Sekiz ortağın ortasında, üç işçiyle çalışan bu iki tezgâh, bir süre ağlamaklı, bir süre gülünç takırtılarla çalışarak, çoğalmaya başladı.
Ben bu ortaklığa katılamadığım halde, (daha önceden berberliğe başlamıştım) haftanın dört gününü tezgâhların arasında geçiriyordum. Bir "Dokumacılar" tablosu yapmak için, aylarca, kamçı çeken ve iplik saran işçilerin desenlerini çizdim

orada. Ve sehpamı kurup boyamasını bile orada yaptım. (Ayrıca haftanın üç gününü berberhanede, karnımı doyurmak için çalışıyordum.)

Tezgâhlar kurulup, daha iplikler sarılıp kasarlanırken Nâzım Hikmet, çalışan işçilere durmadan bir şeyler sorardı. Böyle bir işe girişmek onu mutlu etmişti ama, bir yığın yükümlülük altına da girmişti; onun eline bakan, bir manga eri doyurmak zorundaydı. Şu iki ilkel kamçılı tezgâh, onlarda çalışanların bile karınlarını zor doyururdu. Bundan böyle para kazanmak için, dokunan bezlere, basit işçi gücünden başka, kendi gücünü de katmalıydı. Ama nasıl olurdu bu iş? Yani, kumaşların dokusunda bir yenilik?.. Önce, doku denilen işi öğrenmeliydi.. İşçilerin başında, onlara çeşitli sorular sorarak edindi bu bilgiyi... Günlerden bir gün bez dokumaya girişti.

Ödemişli Talip öğretiyor bez dokumayı:

– Sol ayağını bas! (bastı)

– Tefeyi vur! (vurdu)

– Kamçıyı çek! (çekti)

– Bas, vur, çek!..

– Şaka da, şak, şuk!.. (Üçüncü de mekik karşı duvara.)

– Şırrraaak!

Karşı duvara çarpan mekik, iplikçinin kulağını yaladı. Ve oğlan birden kaşını tutunca koştuk yanına.

Nâzım Hikmet şaşırdı:

– N'oldu, vurdum mu seni! Yaran nerende? diye dönmeye başladı iplikçinin çevresinde... Tam bu korkancalı sırada, oğlan ansızın gülerek ayağa kalkıverince; biz de şakaya katıldık gülerek... Nâzım Hikmet'in korkusu, şakaya geçemedi bir süre:

– Hay eşşek hay! Şimdi soytarılığın sırası mı?..

Talip Usta oğlanın kafasını iki eliyle tutup bir de o takıldı:

– İki santim şu yandan geçeceğine buraya çarpıverseydi, n'olurdu?..

– Ölürdü!" dedim ben de...

Ülen bunların hepsi cani! Ülen sen de mi benim çırak?..

Nâzım Hikmet'in şaşkınlığı henüz geçiyordu ki, ben şakayı yineledim:

– Her doktor, doktorluğu öğrenene dek mutlaka en az bir adam öldürür, dememiş miydin sen?..

– Senin ressamlık öğrenmende doktorlardan aşağı kalmayacak hani; akademik resim yapacağım diye, çırılçıplak model tutup zatürree ettin adamı, ölümden zor kurtuldu...

– İşte, sen de öldürüyordun iplikçiyi! Anlaşılıyor ki, sen de bir kişiyi kurban etmeden öğrenemeyeceksin bu sanatı?..

– Öyleyse ben de bu sanatı öğrenmekten vazgeçiyorum!

Nâzım Hikmet için dokuma işçiliğini öğrenmek o kadar önemli değildi ama o, öğrendiği diğer teknik bilgilerle, çözgüden çözgüye yeni yeni motifli, top top bez

ler çıkarmaya başladı piyasaya... Pamukla ipek güvülü karışımı pantolonluktan tut da, tül perdeliklere varasıya dek, dokutuyordu şu ilkel tezgâhlarda... Ama zamanla, iplik sıkıntısı başladı içerde... Dışarda vurguncuların ve karaborsacıların şerrinden, uzun süre tazgâhların tıkırtısı kesildi.

Nuri ile Aleattin

Nâzım Hikmet banyoya çıktığı bir gün, (yanında jandarmalar olduğu halde) çarşıdan yemeklik alırken; tıknaz orta boylu ve koca kafalı bir adam, onun ellerine sarılıp:

– Nasılsın üstadım? diye hal hatır sordu...

Nâzım Hikmet ürkek ve soğuk bir tavırla:

– Nereden tanışıyoruz? Sen kimsin? diye karşılık verince, tıknaz adam mahcup bir gülümsemeyle:

– Şimdi tanışıyoruz, ama sizin kitaplarınızı okuyorum ben... diye kekeledi.

Nâzım Hikmet, "Şimdi tanışıyoruz"u duyduktan sonra, üstünü dinlemeden yürüdü: kimdi bu adam? Ya polis ya da bir serseri?.. Ara sıra çıktığı banyodan da yoksun edeceklerdi kendisini?..

Tıknaz koca kafalı adam, pazar içinde peynir satıyordu. Bunca tutkulu olduğu adamdan aldığı karşılığın etkisiyle, donup kaldı bir buz kalıbı gibi peynir teneke lerinin arasında... O gece hiç uyumadı koca kafalı adam. Zaten pek az gülen yüzü, hepten kararıyordu. Nâzım Hikmet'in yazmış olduğu kitaplara baktı bir bir; bir tek resmini arıyordu, bulamadı... Acaba bu kitapları, pazarda gördüğü o adam mı yazmıştı? Komşu dükkân sahipleri aldatmasınlardı kendisini? Çünkü Nâzım Hikmet'in, böyle davranmaması gerekirdi?.. Uykusunu toparlamak için Nâzım'ın kitaplarından okumaya başladı, ama nafile... Sabaha karşı karara vardı; bu kitapları yazan Nâzım Hikmet, pazarda gördüğü Nâzım Hikmet değildi? En doğrusu onu görmeye gitmekti mahpushaneye.

Bir gün Nâzım Hikmet'e, görüşçüsü geldiğini ve baş gardiyanın odasında beklediğini haber verdiler.

Gardiyan odasında, Nâzım Hikmet'le koca kafalı adam birbirlerini görüverince, bir an ikisi de donup kalıverdiler öylece... Nâzım Hikmet yüzde yüz emindi bu adamın polis olduğuna. Ama çaresiz, "hoş geldin" deyip elini uzattı ona:

– Nasılsınız iyi misiniz?

– Sağ olun, siz nasılsınız üstadım?

– Eh işte, yatıp duruyoruz çok şükür!.. O günden beri ne var ne yok dışarda?

– Ne olsun, bildiğin gibi.

Nâzım Hikmet, adamı bir an evvel başından savmayı düşünürken, adam, çocuksu bir utangaçlık içinde:

– Size biraz peynirle biraz da tereyağı getirdim, lütfen kabul edin! demesin mi?

– Aman efendim nasıl olur? (Nâzım Hikmet, bir ağın içinde düşmüş, kurtulmaya çabalıyordu sanki): Şey diyecektim yani, bize burada karavana ve ekmek çıkıyor şükür...

– Lütfen kabul edin üstadım!..

– Nasıl olur?..

– Madem ki getirdim...

– Ne zahmettir böyle?..

– Hayır üstadım, hiç zahmet olmaz, gurur duyarım...

– Öyleyse parasını takdim edeceğim!.. (Oysa parası yok)

– Asla kabul etmem! Hediye bunlar üstadım...

– Nasıl olur anlamıyorum? Bir teneke peynir, üç-beş kilo tereyağı? Siz bunlara para vermediniz mi peki?

– Ben kendim, peynirciyim...

– Peynirci olsanız bile, peynir suya çalınmaz ki?

– Küçük bir teneke peynirle, üç kilo yağın sütünden ne olur? Ben bunları size hediye getirdim. Lütfen kabul edin.

– Kabul ederim ama, ben de bunlara karşı üç beş arşın kumaş veririm. Onlar da bizim imalatımızdır, kamçılı tezgâhlarla dokumaktayız.

– Çok iyi, bak buna pek sevindim. Bana bir işiniz düşerse derhal bildirin. Örneğin benim ağabeyim, ipekböceği kozası alıp sattığı için, odalar birliği ve kooperatiflerle ilişkisi vardır...

– Teşekkür ederim, şimdilik bir ihtiyacımız yok.

– Olursa bana bildirin lütfen, ya da ben bir hafta sonra yine gelirim...

– Yok yok! Aman efendim!.. Olursa ben sizi haberdar ederim.

– Zahmet olmaz, ben haftaya yine gelirim!

– Çok rica ederim! Katiyen zahmet etmeyin! Gerekirse ben size haber...

– Haydi bana müsaade, Allahaısmarladık! Haftaya görüşürüz.

Tıknaz koca kafalı adam, bu görüşmeden memnun ve mutlu ayrılırken, Nâzım Hikmet kuşkular içindeydi: "Tutsaklık içinde bile çembere alıyorlar. Yatağımın içinde bile izleyecekler beni!.."

Akşamüstü Nâzım Hikmet'in koğuşuna gittiğim zaman, bir şey söylemeden, sadece elini uzatarak tekneyi gösteriyordu bana:

– Gördün mü tenekeleri?

– Ne var bu tenekelerde? Sordum merakla.

Bil bakalım?

Bildim, peynir!

Nerden bildin?

– Kokusundan.

Açıp kapağını baktım, gerçekten peynir; bir sokum alıp tadına bakarken, birden ihtar etti Nâzım Hikmet:

– Aman, sakın ha!

Çarpılmış gibi çektim peyniri ağzımdan ve hayretle baktım ustamın yüzüne:

– Neden, yemek için değil mi bu peynir?

– Yemek için getirdiler ama, yedikten sonra da zehirlenmemiz için!

– Sebep? Hiçbir şey anlamıyorum.

– Ben sana anlatırım. Şimdilik yemeyelim de hele!..

Benim burada anlattığım gibi, o da orada anlattı...

Ben onun gibi düşünmüyordum, kuşkulu... Ama ayrıca, bir deneme yapmakta da yarar vardı:

– Bir deneme yapma teklifinde bulundum ustama.

– Yani, şunlardan bir parçasını yiyerek mi?

– Hayır, kendimizde deneyecek değiliz ya!..

– Mesela, kedilere mi vereceksin?

– Hayır, Aleattin Bey'e verelim!

Kahkahayla gülmeye başladı Nâzım Hikmet:

– Neden başka birine değil de, bizim "Deve"ye veriyorsun?

– Ölürse bir faşist eksik olur, kalırsa bir teneke peynir kazanırız!

Tekrar güldü:

– Ben senin gibi düşünmüyorum. Hatta Aleattin Bey'i, dokuma ortaklığına bile kabul edeceğim.

– Sen günden güne şaşırıyorsun mu desem, ne desem?.. Hem şuradaki peynirden korkarsın, hem de "faşist"in tekini ortak almaya kalkarsın.. Bir şey anlamadım ben bu fikirden.

– Deve cenaplarının faşistliğinden n'olacak, ateş olsa cürmü kadar yer yakar... Biliyor musun onun suçlarından biri de, birtakım anti-komünist kuruluşlara benim adıma rapor vermekmiş...

– Şimdi böyle bir adamı yanına ortak almakla, mükafatlandırmak mı istiyorsun? A-ha, iyice karıştı kafam!

– Yok canım, onun marifeti, birtakım yalan haberler uydurarak heriflerden para sızdırmakmış. Ayrıca bana da bir zararı olmadı Deve'nin.

Nâzım Hikmet'le ben böyle konuşurken, aklıma bir fikir geldi, uygulamak için fırsat gözlüyordum: bir ara ustam dışarıya tuvalete çıktı. Hemen tenekeden iki parça peynir alıp bir daktilo kâğıdına sardıktan sonra cebime koyarak tekrar yerime oturdum. Ustam içeriye girince gayet sakin, "haydi ben gidiyorum, bugün erken yatacağım, yorgunum" deyip ayrıldım.

Nâzım Hikmet'in yanından ayrıldıktan sonra, doğru "Deve"nin koğuşuna baktım, Deve koğuşta yalnız, sırtüstü yatmış Almanca dergiler okuyordu. Selam ve

rince ben, kalkıp kıçüstü oturdu:

– Gel bak! resime dair güzel bir yazı var burada. Sana tercüme edeyim, yanıma çık! dedi.

Ben yukarıya pata çıksaydım, o da resme dair yazıyı okusaydı, elimdeki peynirleri veremezdim. Adam bana ressamım diye değer verirdi üstelik:

– Senin ileride yapacağın resimlerin bir tanesi, 1 000 lira edecek derdi. Ben de:

– Ya sayı saymasını bilmiyorsun sen, ya da paranın ne olduğunu? derdim. Bu kadar parayı benim bir resmime, hangi deli çıkıp da verebilirdi... Hakikaten iyi bir salaktı Aleattin Bey. Yüzüne bakarsam, yüreğim yumuşayacak, elimdeki peynirleri ona veremeyeceğim... Bir an kararımı verdim:

– Bugün Nâzım Hikmet'e, bir teneke nefis peynir geldi... (Deve, sözü ağzımdan kaptı) "Yok canım! Nereden?" Sorarken ağzının suyunu salıverdi:

– Gidip bir parça isteyeyim! Verir mi acaba?..

– Vermez olur mu, işte bak! cebimden çıkardım:

– Sensiz boğazından geçmedi, benimle yolladı!..

Aleattin Bey peynirlerin tadına doyamayıp, kalkar iki parça da kendisi istemeye gider kuşkusuyla, meydan yerindeki gardiyana, yalan bir ihbarda bulundum: Nâzım Hikmet'le Aleattin Bey'in araları son derece açıldı, kavga etme ihtimalleri var, Deve'yi revir tarafına salma! diye tembihledim.

Sabahın kalk kampanası çalar çalmaz, ilk işim birinci bölümde Deve'yi görmek olacak. Bu gece uyku durak yok: ulan nerden yedim ben bu haltı!.. İnsan ustasını dinlemez mi?.. Adamcağız ne kadar garip, saf saf bakıyordu yüzüme. Beni bir de ressam diye, yazılar tercüme edecekti. Benim şu davranışım, düpedüz hainlik.. Asıl onun yaptıkları hainliktir! Yalan birtakım havadisler uydurup, faşistlere rapor veren bir adamın katli vaciptir!.. Ne o? Bakıyorum da padişah gibi, sorgusuz sualsiz asıp kesmeye başladın? Onun da çoluğu çocuğu vardır elbet?.. İşte bu da, İsa Peygamber'in nefesi! Ya benim ustam yeseydi onları? Ya da ben? Bu zehirli peynirleri getiren de "Deve" gibi, birtakım kuruluşların kiralık adamıdır.

Bazı öfke, bazı vicdan azabı içinde sabahı ettikten sonra, doğru Deve'nin koğuşuna gittim. Baktım ki, bu gece beni uykusuz eden Deve, maltada volta atıp durur. Beni karşıdan görür görmez hemen bağırdı:

– Peynir nefismiş monşer! Nefis!..

Yanına sokulup usulca sordum:

– Hepsini yedin bitirdin mi?

Yüzüme alık alık baktı:

– Neden sordun, yoksa geri almaya mı geldin monşer?..

Bu çocuk kalpli heriften, faşist falan olamazdı, yok canım! İyi ki ölmemiş, ömrümün sonuna dek vicdan azabı çekerdim:

Ben de yedim de akşamleyin dedim:

– Biraz karnım ağrıyor, seninki ağrımadı mı?

Yüzüme hayretle baktı tekrar:

– Yooo? deyip kafasını beygir gibi iki yana salladı.

Nâzım Hikmet'i maltada gezinirken buldum, selamsız sabahsız:

– Kahvaltı yaptın mı? diye sordum hemen.

– Hayır yapmadım, neden sordun?

– Hemen bir çay demleyeyim de, tereyağlı peynirli bir padişah kahvaltısı yapalım!

– Sen kaçırdın mı! Ben sana ne dedim unuttun mu?

– Peynirler denenmiştir! Bundan böyle, tereyağ da temize çıktı sayılır!

– Sahi mi söylüyorsun? Kedilerde mi denedin?

– Hayır, Deve'nin başında!

– Sahi söyle, kime yedirdin?

– Aleattin Bey, iki parça peyniri develeme yaptı!

Ustam heyecanla, durup yüzüme baktı:

– Ölmedi mi?

– Aleattin Bey, enayi mi ölsün?

– Öyleyse bizimkisi düpedüz enayilik! Burada bir teneke peynirle üç kilo tere yağı dururken, açlıktan öleceğiz be! Aferin sana!.. Mademki beceriklisin, çayı da sen demle!

Nâzım Hikmet'in buyruğu

Bir gün kahvaltı yaparken ustama sordum:
– Bu kahvaltılıkları getiren adamın adı ne?
– Vallaha adını bilmem ama, polis olduğunu iyi biliyorum dedi.
– Sahi, adını sormadın mı?
– Geçinmeye gönlüm yok ki herifle.
– Bir hafta sonra yine gelirse? Bu kez de bir teneke bal getirmeli? Getirir mi ne dersin?
– İşte o zaman mutlaka, polis derim.

Peynirci iki hafta sonra yine geldi. Adı Nuri Doğaç olan bu adam, Nâzım Hikmet'in kuşkularına karşın, onun her isteğini yerine getiriyordu. Zaman zaman ipliksiz kalan tezgâhlara, Nuri Doğaç yetiştiriyordu ipliği. Sırasında, satılmayan kumaşları bile ne yapıp edip satıyor, parasını kuruşu kuruşuna getiriyordu. (Çoğu zaman ben de, bu dokûma toplarından anama verip sattırıyordum köyde... Bir gün anam satamadığı bezlerden iki topunu geri getirmişti... Ben onları ustama göstermeden, geri yolladım köye. Ve anama, kardeşlerimle akrabalarımın dikinmesini söyledim. O sıralar berberlikten iyi para çıkarıyordum, hemen bezlerin parasını ustama ödedim.)

Nuri Bey, bir Müslümanın cuma namazı için camiye gelişi gibi, hiçir haftayı sektirmeden geliyordu Nâzım Hikmet'in yanına. Ve biz damdan çıkana dek, 10 yıldan fazla hizmet etti Nâzım Hikmet'e... Nuri Doğaç'ın büyük bir sanatçıya karşı aşırı tutkusundan gelen bu hizmetlerinin karşısında Nâzım Hikmet, yıllar sonra onun polis olmadığını anladı.

Aleattin Bey dokuma ortaklığına girince, tezgâhlar biraz daha çoğaldı... Nasıl olsa Nuri Doğaç'a, iplik yetiştirmesi bakımından da güveniliyordu... İşler günden güne ilerliyor, ortakların da işçilerin de karınları doyup yüzleri gülüyordu... Nâzım Hikmet, bunca tezgâhı işletmenin mutluluğu içinde *Memleketimden İnsan Manzaraları*'na da durmadan çalışıyordu... Dokumalardaki en ufak aksaklık ve birtakım bulgular, Nâzım Hikmet'ten sorulduğu halde, Deve de burnunu batırmaya başlamıştı aklının ermediği bu işe. Ustamla Deve arasında sık sık dalaşmalar oluyordu bu yüzden.

Bir gün Deve'nin inadına karşı, Nâzım Hikmet'in sinirlenmesiyle kavga patladı.

Deve, Nâzım Hikmet'ten daha iri, ama kıpırtısız ve hantaldı.

Nâzım Hikmet bağırıp çağırırken, bir ileri bir geri varıp gelirken, Deve "asur" heykeli gibi umursuz dikildiği yerde, ona tersine tersine karşılıklar veriyordu... Nâzım Hikmet'in bağırıp çağırmalarını sanki hiç duymuyordu karşısındaki bu Asurî... En sonunda sinir telleri hepten dınlamış olacak ki, Nâzım Hikmet karşısında duran deve suratlı heykele bir yumruk attı.

"Bravooo!"

Benim bravooo'nun "ooo"ları boşa gitti.

Baktım: yumruğu yiyen Deve ayakta, yumruğu atan Nâzım Hikmet yan üstü yerde

– Bire aman! fırladım.

Ustamı yerde görüverince, saldırmadan duramadım.

Nâzım Hikmet'in yere düşüşüne kahkahayla gülmekte olan Deve'ye, ansızın bir çelme takıp ittim sırtüstü!

– Hah şöyle! Deve devrildi bir heykel gibi yere!

Bu kez de Nâzım Hikmet gülmeye başladı:

– Deve cenaplarını, benim yumruk mu devirdi böyle!

Ardından ben de başladım gülmeye:

– Ha senin yumruk, ha benim çelme!..

İmamın oğlu

Dağların eteğinde iki tepenin arasında bir köy. Köyün evleri, dağın doruğundan aşağıya yuvarlanmış kaya parçaları gibi durmaktalar. Ve köyün ortasındaki ince uzun minare, "din"in direği gibi durmakta. Yaklaşıp köyün içine girince, ortasında küçük bir meydan, meydanın ortasında bir çınar, üç kahve, bir cami, bir hamam ve bir de pınar görünür... Burada imam ile oğlundan söz edeceğim:

İmamın üç tane karısı ve sayılamayacak kadar da çocuğu vardır. Oğlanlarından en sevdiğini, köy camisine imam bırakmak için yıllarca uğraştı. İmamın oğlu, köy camiinde müezzinlik yapıp imamlığa taslanırken, askerlik gelip çatmış.

İmamın oğlu askerlikte talim ederken, ben de hapislikte resim yapmaktayım... Bir gün cezaevinin ön bahçesinde Ustam Nâzım Hikmet'le volta atarken, büyük demir kapının küçük kanadından içeriye tutsakların zincirli katarı girdi; katarın son ucunda, işte bu imamın oğlunu gördüm:

– Sen ki bir imam oğlu imamsın, ne işlersin burada?.. Beni görüverince, gözlerinden yaşlar yuvarlanmaya başladı. Elindeki kelepçeyi unutmuş olacak ki, boynuma sarılmak istedi ama elinin biri kalkmadı... (Ustam da bu ara bizi seyrediyor).

– Geçmiş ola! Neden düştün, suçun ne? sordumsa da, söylemedi.

İmamın oğlu, kem küm edip yutkundu:

– Sonra sana anlatırım deyip sustu...

Jandarmalar, zincir ve kelepçeden boşananları gardiyanlara teslim etti. Ve yeni gelenlerle beraber bizim köylüyü de karantina koğuşuna koydular... Ustamın yanına dönünce sordu:

– Bu yeni gelen tutsak köylün mü?

– Köylüm.

– Ne suç işlemiş?

– Söylemedi; 'Sonra anlatırım' dediğine bakılırsa, hırsızlık mı yaptı ne halt etti?

– Yok canım, korkma, belki kız kaçırmıştır.

– Korkarım, tavuk çalmıştır?

– Neden korkuyorsun?

– Köyümden hırsız çıkmasından.

– Her zaman ressam çıkacak değil ya... Madem bu kadar kuşkulandın, gel benimle, kalem odasından ne halt ettiğini öğrenelim.

– Ha, iyi akıl ettin, meraktan kurtulayım.

Kalem odasına ustamla beraber girince, Kâtip Mehmet Ali Bey merakla sordu:

– Hayrola üstadım, bir arzunuz mu vardı?

– Evet, içeriye yeni düşen birinin suçunu sormak istiyoruz.

– Adı neydi? Hemen bakayım sabıka dosyasına.

– Bizim Seçköy'den olur, adı Tahsin, soyadını bilmiyorum dedim ben.

Kâtip Mehmet Ali, dosyadaki suç nedenini sessizce okuduktan sonra, bizim yüzümüze "infaz savcısı" gibi soğuk bir ifadeyle baktı:

– O bir "Vatan haini!" dedi...

Ustam Nâzım Hikmet yüzüme baktı; ben, çarpılmışa döndüm:

– Namussuz! Ne suç işlemiş? Bu hırsızlıktan da kötü.

– Edirne'de, hudut bölüğünde vatanî görevini yaparken, savaşa katılma korkusuyla askerlikten kaçmış; üç ay sonra yakalanıp tutuklanmış.

Ben bu haber karşısında kendimi tutamadım:

– Bu namussuz herifi, assalar "Of!" demem... Zaten onun imam olan babası da "idam"la yargılanmışmış...

– Her neyse ben yargıç değilim, dedi Kâtip.

Ustam Nâzım Hikmet, Kâtip'e teşekkür ettikten sonra elimi tuttu:

– Haydi gidelim, üzülme ona! Her sanık kendi suçuyla cezalanır.

Ustamın odasına çıktığımızda bana sordu:

– Demin, "babasının da, idamla yargılanmış olduğunu söyledin. Neydi babasının suçu?

– Yunanlılar Bursa'yı işgal edip, bizim Seçköy'e de geldiklerinde, bu asker kaçağı herifin babası bizim köyde imamdı, imam olan bu adam, sanki Müslüman değilmiş gibi bu işgalci Hıristiyan Yunanlıları, Rum papazı gibi karşılamış:

Hoşgeldiniz, sefalar getirdiniz! Zaten siz, buraya, dedelerinizin yurduna geldiniz! demiş...

Böyle bir milliyetsiz adam nasıl olmuş da imam olmuş, hayret.

– Yunan işgalinden önce, bizim köyde savaşa giden otuz beş delikanlıdan bir teki bile geri dönmemiş. Balkan Savaşı'na, Çanakkale'ye, Kafkasya'ya giden Seçköy erkekleri oralarda şehit olurken, Gürcistan'dan gelen bir sürü Gürcü de bizim köye yerleşmiş. İşte bu Gürcü olan imam da Kuran okumasını bildiği için, adam kılığında imam tayin edilmiş.

Şimdi anlaşıldı. Soyu bozuk, milliyeti ayrı olunca, içinde yaşadığı vatanı, düşmana "buyur" edebiliyor demek!

Daha neler: bu hain imam, köyde vefat eden ihtiyarların dinî merasimlerini tarla karşılığında yaparmış... Zeyni nenemin babası Derviş Ali dedemin dinî merasimi için de bizim arpalığın yarısını almış. İşte bugün, buraya, asker kaçağı olarak tıkılan bu hain, o Gürcü imamın oğlu.

– Burada tutuklanan asker kaçağını idam etmezler tabiî... Fakat babası idam cezasından nasıl kurtulmuş? Suçu, "İşgalci Yunan düşmanlarıyla beraber olduğu" halde nasıl kurtulmuş?

– Yunanlılar köyü yakacaktı da ben kurtardım demiş.

Bu sözü duyunca, Ustam Nâzım da benim kadar öfkelendi:

– Gâvurdan beter gâvur olarak mı? "Köyü yangından kurtarmış?" Onun, o kurtarma yalanına kim inanmış?

– Mehmet Ali Aybar'ın babası.

– O benim amcam olur! Hayret! Nasıl olmuş anlamadım?

– Aybar'ın babası, Bursa Divanî Harp Reisi olduğunda, bu imamı "beraat" ettirmiş.

– İyi halt etmiş.

İmralı'ya gidiş

Mahpus damına düşenlerin çoğu, İmralı'ya gitmeyi, yasal olarak hak ettikleri halde, bazı tutuklular, adada uygulanan disiplin ve çalışma koşullarından korktukları için, "Asrî cezaevine" gitmezlerdi.

Cezasının beşte birini yatıp, sırtındaki on yıl-on beş yıl cezayla adada kalıp, çıkmasına üç-beş ay kalmışken, bahçeden bir hıyar kopardı diye, Bursa Cezaevi'ne sürülenleri görüyorduk.

Bir gün İmralı Cezaevi Müdürü olan savcı İzzet Akçal Bursa Cezaevi'ne, becerikli kişileri alıp götürmeye geldi. Bunların içinde Eyüp Ağa da vardı. Eyüp Usta, Nâzım Hikmet'e "Allahaısmarladık" demeye gelmişti.

Ustam, söz arasında Eyüp Usta'ya sordu:

– Açık cezaevi iş koşullarının zor olduğu söyleniyor. Sana orada ne iş yaptıracakmış müdür?..

– Benim işim zor sayılmaz, ben orada, inşaat ekibinin başı olarak görevlendirileceğim...

– Bizim Balaban'a ne iş verebilir müdür bey?

– Üstadım bu konuda bir şey söyleyemem ama, İzzet Bey sanat seven bir müdüre benzer?

– Benimse gözüm tutmuyor o adamı... Seninle konuştuğu gün Balaban için şöyle bir ağzını yokladım:

– Bu çocuğun elinden tutarsanız, büyük bir ressam olmayı vaat ediyor bize dediğim zaman, sadece, soğuk soğuk yüzüme baktı.

– Ben de Balaban gibi bir mahpusum, oradaki işim ekip başılık, ona orada resim çalışması için müdüre sadece bir ricada bulunabilirim.

– Doğru, sen ne zaman gidiyorsun?

– Yarın, sabaha karşı çıkacağız, haydi Allahaısmarladık!

– Güle güle Eyüp Usta!

Eyüp Ağa gittikten sonra ustam yüzüme baktı:

– Nedense içim rahat değil?

– Ben adaya gitmekten vazgeçtim!

– Neden? Olmaz öyle şey! Cezan yarıya düşecek...

– Orada resim çalışamazsam?

– Sen bir kolayını bulursun.

– Ustasız resim çalışmak neye yarar?

– Bundan sonra ustanın işe karışmasına gönlüm razı değil... Fakat orada bir de kolayını bulup resim çalışabilirsen, yani çalışanları çalışma halinde model alıp, çizimlerle alıştırmalar yaparsan, ustaya ne gerek... İşte o zaman kendi kendinin ustası olursun... Bana söz ver! Adaya gideceksin değil mi?

– Biraz daha düşünelim...

– Elbette, beraberce düşünelim. Senin bir an evvel buradan çıkman, yani, ressam olman önemli.

İmralı'da tiyatro

Ada, İmralı Adası. Buraya "cezaevi" demeye dilim varmıyor. Buraya "cennet" diyecektim az daha. Ama cehenneme çevirdiler, zaman zaman.

Bağlarda üzümler salkım salkım, tarlalarda karpuz kavun, ağaçlarda armut, elma, kiraz. Özgür olana afiyet olsun, tutsak olana zehir zıkkım.

Ömrümün 4 yılı bu cennet ve cehennem içinde geçti. Çift sürdüm, karpuz, kavun ürettim. Yedirmediler, tutsağım diye. Şu diktiğim fidanlar meyveye durdu, tadına bakan tutsak varsa aşkolsun.

Böyle bir adayı cezaevi yapanların ellerine "hışım insin" demedim... Neden?.. Çünkü burada bir kütüphane, bir bando takımı, bir tiyatro salonu vardı.

Bana verilen işin dışında, bandoda klarnet çaldım. Sanat çalışmalarına işim uygundu. Yani iki koğuşun ve tuvaletlerinin temizliğini yaptıktan sonra, resime ve müziğe çalışıyordum.

Bandonun, her yerde olduğu gibi, çalgıları tam takımdı. Bando şefi dışarıdan hoca olarak gelmişti. Şefin yardımcısı tutsaktı, keman çalmasını da çok iyi biliyordu. Dışarıdayken ayakkabı boyacılığı yaparken keman da çalarmış... Bir gün bandoda "gam" çekerken: (do-re-mi-fa-sol-la-si-do...) yanıma geldi:

– Adım Suna dedi, elini uzattı. Sana özel ders vermek istiyorum, ne dersin?

– Olur derim de, burada okuduğumuz notalardan başka ne dersi?..

– Keman dersi.

Gerçekten keman dersi de aldım Suna'dan. Ve hem de keman satın aldım Suna'dan ama parayla değil, yorganla... Benim keman ustası meğer, benim yorgana dikmiş gözünü.

Buranın kütüphanesinde binlerce kitap vardı: resme, estetiğe dair kitaplardan tut da felsefe ve müzik kitapları, hikâyeler ve romanlar, oku okuyabildiğin kadar.

Çift sürerken resim çizen ben, çift sürerken kitap okumaya da başladım.

Burada bir de tiyatro salonu vardı, insanları şaşırtmak için değil, mahpusları terbiye etmek içinmiş.

Bu tiyatro salonunda pazar günleri mahpuslara ahlak ve tarih dersi verilirdi.

Hırsızlıktan mahpus olan kemancı Suna, konser verirdi arada bir... Ve Sadi Bo-

rak adında biri de, ahlak dersi veriyordu.

(Sadi Bey, bir ilçede postane müdürü iken, orada biriken paraları yemekten tutsaktı.) Sadi Bey edebiyatı ve sanatı sevdiğinden, benimle arkadaş olmuştu ve benim çizdiğim resimlerin birçoğunu saklamıştı.

Ahlak dersleri çok önemli olduğundan besbelli, İstanbul'dan Kâni adında bir de hoca geldi adaya. Hoca, tarih ve edebiyat dersleri veriyordu... Kâni Hoca bir pazar günü biz tutsaklara seslendi:

– Burası bir cezaevi değil! Burası bir okul! Bu cennet adada sanki siz tutsak değilsiniz. Çünkü siz burada özgürsünüz, pardon öğrencisiniz. Yani okuma-yazma, edebiyat ve sanat öğreniyorsunuz... Şimdi de tiyatro öğrenip tiyatroyu sizlerin içinden benim seçtiğim tutsaklar, pardon becerikli olanlar oynayacak...

Şimdi burada isteyenler varsa elini kaldırsın.

Bin kişilik salonda hiçbir kıpırtı yokken, yanımda oturan Sadi Bey, benim elimi tutup kaldırdı...

– Dur yahu, benim elimi niye kaldırdın! kendi elini kaldırsana?..

– Olmaz, sen tiyatro oynamalısın...

– Neden?..

– Çünkü ben hocayla konuştum, bu oyunda başarılı olanlara ödül verecekler...

– Sonra?

– Bu oyundan aldığın ödülle, disiplin cezanı kaldırırlar. Yani 3 ay evvel tahliye olursun.

Yukarıda kalkık duran elimi aşağıya indirmeden, seslendim:

– Beni yaz hocam! dedim...

– Sen kimsin, daha önce oynadın mı?

– Oynamadım, ama oynarım...

– Sen tiyatro denen sanatı bilir misin? Yani hiç oyun seyrettin mi?..

– Hocam, benden de bir soru: sen ressam denilen bir adam gördün mü?..

– Ne biçim bir soru?..

– Gördün mü, görmedin mi?..

Görmedim...

– İşte ben ressamım, demek ki tanıştık...

– Evet, şimdi çok sevindim. Demek ki, kütüphanedeki ve bu salondaki şu tablolar senin eserlerin...

– Evet benim.

Oynadığımız piyesi, İsmail Hakkı Baltacıoğlu yazmış... Kâni Hoca başrolü bana verdi... Bu nedenle, kitabın tamamını ezberlemem gerekti... Ama ben, tutsaklık içinde tutsak edilmiş bir durumdaydım. Yani tarlalarda çift sürmekteydim... Kâni Hoca'nın bana verdiği kitabı elime alıp baktım. Bütün zorluk bunu ezberlemekti... Bir an düşündüm:

Çift sürerken resim çizen ben, aynı yöntemle buradaki rolümü satır satır ezberleyebilirdim.

Oyun, üç hafta sonra sahneye konacaktı... Bana verilen rolü, oturup da ezberleme olanağım olmadığı için, (cezalı olduğumdan) tarlada öküzlerimi hızlı dahlayıp, dönüm başına çabuk vardıktan sonra, öteki iki çiftçi benim beklediğim dönüm yerine gelene dek, ben, bir-iki satır okuyup dilime doladıktan sonra, öküzlerimi tarlanın öbür yanma çevirip sabanı sürerek, rolümü bir haftada ezberlemiş oldum.

Pazar günü ilk provayı yaptık.

Oyunun konusu özetle şöyleydi:

Zengin bir Amerikalı'nın aklına esmiş, sabır taşı gibi bir adam arıyor. (Gâvurların kimisi define arar, bu da böyle.) Sabır üstüne umduğunu Türkiye'de buluyor, birkaç kişinin üstünde deneme yaptıktan sonra, sonunda tam aradığı adamı buluyor.

Provalar bundan sonra üç gün süreyle yapıldı. Oyun iyice oluştu. Son gün pazardı, ilan edilen gün ve saatte perde açıldı.

Sahnede ben:

Salon tamamen dolu bana bakıyorlar... Sırtımda yorgan, nereye geldiğimi bilmeden geziniyorum... Biraz sonra sahneye girip çıkanlar ve konuşup tartışanlar oluyor... Etrafımda dönüp dolanan hamallar ve satıcılar, arada bir bana çarpıyorlar... Birinci perde, itişip kakışmalarla ve alışverişlerle tamamlanıyor... Perde indiği halde salonda bizi seyredenlerden ses soluk yok. (Demek ki bu kötü oyunu biz de kötü oynamışız.)

İkinci perde açıldı...

Ben yine öyle avanak avanak bir süre gezindikten sonra oturdum. Bu ara sahneye üç Amerikalı girdi, kendi aralarında konuşa konuşa gezindikten sonra, benim yanıma geldiler, bir şeyler söylediler anlamadım... Gittiler, bir süre ayrı ayrı gezindikten sonra tekrar birleştiler ve içlerinden birisi yanıma geldi, eliyle "kalk" işareti yaptı... Kalktım... O gitti, öteki geldi eliyle "otur" işareti yaptı... Oturdum... Beriki geldi, "kalk" işareti yaptı... Kalktım... Çantasından bir çift yeni ayakkabı çıkardı, ayaklarıma giydirdi... (Ben sabır taşı gibi sessiz) Ve arkadaşını çağırdı:

– Ne durursun, ayağını kaldırsana! dedi... Herif, ayağımı tutup kaldırdı... Emir veren öbür herifi çağırdı.

– Ne durursun çıkar çekicini! dedi... Herif çantasından çıkardığı aygıtlarla, ayaklarımı at nallar gibi nallamaya başladı... Ben rol gereği sabırlı bir adamı oynarken, ayaklarımın gerçek bir at gibi, eşek gibi nallandığım duygusuna kapılıp, içimdeki insanlık haysiyetim kabardı kabardı ve taştı. Oynamakta olduğum o "rol" çemberinin içinden fırlayıp ayağa kalktım. İşte şimdi ben tiyatro değil, kendimi oynuyordum.

Nallanan ayakkabıları ayağımdan çıkarıp sahnenin ortasına fırlatıp attım:

– Ulan sizin Amerikalı gibi nalınızı da, mıhınızı da, bu oyundaki gibi, nerde sabırlı salak varsa, anasını avradını...

Bu oyun dışı parlama karşısında coşan seyirciler, birden ayağa kalkıp coşkuyla alkışlamaya başladılar. Ve seyircilerin alkışlarının etkisinde kalan perdeci, perdeyi çekip indirdi. Ve oyun böyle bitmiş oldu.

İmralı'dan Edirne'ye

Babam Hasan başçavuşun anası, Zeyni nenemin anılarından duymuştum İstanbul'u: doğudan batıya akan bir deniz, kentin her yanına yayılıyordu. Bir köprü vardı denizin üstünde, batmadan nasıl da dururdu? Üstünden tramvaylar gelip giderken, altından vapurlar geçiyordu... Ben bunları dinlerken altı yaşındayım, nenem de 60 yaşında. Nenemin en çok şaştığı şey köprünün altında dükkânların olmasıydı.

Ve anamın babası Feyzi'nin Ali dedemden de Edirne'yi ve oradaki camiyi duymuştum. Dedem Yanıkkışla'da askerliğini yapmış: padişah oraya bir cami yaptıracakmış: mimarı çağırmış,

– Bana 1 000 pencereli bir cami yapacaksın!..

– Olur, demiş mimar, ama, padişahı dinlememiş. Dört minareli bir cami yapmış. Nereden bakarsan bak dört minare iki gözükür... Padişah saymış pencereleri: 999

– Vurun başını, demiş...

– Vurun başımı, demiş mimar. Önce bir ezan okuyayım...

– Olur, demiş padişah... 4 minareden birine çıkıp ezanı okur okumaz, uçup gitmiş mimar.

Üç buçuk yıldan beri İmralı'daydım. Tahliye olmama sekiz ay kalmıştı... İmralı'da her türden iş yapanların yanı sıra, boyacılık yapan bir Rum da vardı. Bir gün bana gülerek seslendi:

– Haydi hazırlan, seni İstanbul'a götürüyorum dedi... Boyacı Angelos resim de yapıyordu. Bana da, Edirne'de Yanıkkışla'nın tamirinde boyacılık yaptıracaktı.

İmralı motoruyla geceden çıkıldı yola. Marmara Denizi ne kadar büyükmüş meğer. İstanbul'u göreceğim için gözümü yummadım bir an. Sabaha karşı şafakla beraber gözüktü minareler. Sonra, bizim motor, nenemin anlattığı köprünün altından "şıp" diye geçti. Sonra motordan inip Hasır İskelesi'nde bindirdiler bizi kamyona. Sanki İstanbul'un içinden değil de, bir masalın içinden geçtim.

Edirne'ye doğru giderken, dedemin gördüğü dört minarenin iki minare gibi durduğunu gördüm.

Burada, Yanıkkışla, yüzlerce kapısı ve penceresi olan bir bina. Biz boyacı ekibi beş kişiyiz. Boya da boya. Ne zaman biter bu kışlanın işi... Umrumda değil benim

boyama işi. Benim aklım dört minareli caminin resmini yapmakta...

Resim yapmak için pazar günlerinden başka zamanım yok... Pazardan pazara caminin en uygun yanma oturup: dört minareli mabedi karşıma model aldım... Ama pazardan pazara resim çalışmak çatlatacaktı beni. Üçüncü pazardan sonra resmin bitmesine az kalmıştı. Günlerden pazartesi, izinsiz çıktım çarşıya.

Çarşıdaki seyir

Dip doruk taşla inşa edilen Yanıkkışla, hem kışla olduğu devirlerde hem de cezaevi olduğu zamanlarda, birkaç kez yangın geçirmiş. En son Asrî Cezaevi olması için tamir yapılıyor. İmralı'dan gelen bir tutsak-işçi topluluğu şimdi burada çalışmaktadır. İçlerinde resim yapan ben olduğumdan, boyacı olarak ayrıldım. İki arkadaşla beraber, kapılarla pencereleri boyuyoruz... Nal biçiminde inşa edilen bu üç katlı dev binada, boyanacak yüzlerce kapı, binlerce pencere ve bir o kadar da demir parmaklık var. Bu işlerden ötürü, altı aydan fazla Edirne'de kalacağız. Keşke bir yıl kalsak. İki nehrin birleştiği yerde kurulan bu kenti, İmralı'dan çok sevdim... Yanık ile yeşertiyi, ateş ile suyu, çirkin ile güzeli, acı ile tatlıyı bu kentte gördüm ilkin... Kapı pencere boyamak yorucu bir iş ama, tutsaklık içindeki özgürlükten ötürü katlanıyorum buna. Pazar günleri Tunca Nehri'nde tutsakların balık tutması ne demek? Ve buralarda manzara resmi yapmak?

Boyamasından hoşlanmadığım tek yer, hücrelerin demir parmaklıkları. Bunlara sıra gelince, kendime başka bir iş bulup, arkadaşlara boyatıyorum onları. Ne biçim bir "islah cezaevi" oluyor burası, akıl ermez. Şu kırk tane hücrenin yan yana durması, kırk tane katran kazanının kaynaması gibi ürkütücü geliyor bana. "Aman Allahım! Kimler yatmış ki burada, kimler yatacak?"

Çalıştığımız kışla, kentin üç kilometre kadar batısında. Etrafımız ekilmemiş boz tarlalarla çevrili. Baharda çiçekli çayır olan otlar, yazın çakırga dikeni olup kapladılar tarlaları... Tarladan tarlaya atlayarak Batı'ya doğru kaçılırsa, Bulgaristan'a geçilirmiş. Ama bizim içimizde bu niyette hiçbir tutsak yok. Hele benim 5 ay cezam kalmışken. Ayrıca her gün işi paydos ettikten sonra, resim yapmaya çıkıyorum Tunca boyuna. Resim yaparken pazara gidip gelen köylülerimi görüp, onların resimlerini yaptıkça, tutsaklığımı hepten unutup, günden güne kentin içlerine doğru yekinmekteyim.

Artık, kenar mahallelere dek sokuldum: (Tunca kıyılarında manzara resmi yapmak, benim yaşantımın dışında.) Ne kadar da bizim köylülere benziyor bu insanlar! Yaşlı kadınlar anam, gençler de bacım olsunlar. Erkekler de öyle: dedem, baba bam ve kardeşlerim. Hepsi de kara kuru, giysileri eski püskü... Neden öyle sessiz, ürkek gözlerle bakıyorlar bana? Yanıma gelip de şöyle: "Kolay gelsin hemşerim!"

demek yok mu? Tarlalarında bahçelerinde çalışıvermiyorum ama, resimlerini yapıyorum ya işte?

Günden güne kendi kendime izin verir gibiyim. Bu akşam da çarşıya çıktım: (yapı şefine görünmeden) sırtımda alaca giysiler; yarısı kırmızı yarısı yeşil, seyrediyorum yitirmiş olduğum özgürlüğümü: seyrediyorum, bir yaşam perdesinde bin bir çeşit renkle, bin bir türlü kıpırtıyı: (onlar da beni seyrediyorlar: uzaydan geldiğimi sanarak belki?)

Yedi yıl içinde ne kadar da büyümüş, vitrinlerin içinde görmüş olduğum bebekler!.. Allanıp pullanmış kızlar oğlanlara... İşte düğün, işte bayram seyranı, özgürlüğümden tutsaklığıma!.. Herkesin cebinde para pul, benimkinde soğan sarımsak... Yaymalar; çakı çakmak, inci boncuk... Torbalar; giyim kuşam, tuz ekmek... Camekânlar; sabunlu sabunlu, düdük... Sarraflar; sahte sahte altınlı, kınalı kınalı kazık... Al alanın, kap kapanın, al takke ver külah... Herkesin elleri; el el üstünde kimin eli?.. Kapansın el kapısı, bir daha açılmasın!.. Ben sevdim eller aldı, elim koynumda kaldı!.. El ele kol kola gezerken el âlemin dölleri, benim ellerim kollarım zincirli!.. Herkesin ayakları; kunduralı topuklu, tıpış tıpış sinemaya giderken, benimkiler düztaban sanki!.. Herkesin dilleri; kiminde kuş dili, kiminde gâvur. Diline dil, payına pay. Dilli düdük kimininki. Bin bir çeşit dil, bin bir çeşit dudak, kendi aralarında anlamlıyken, benim dilimden kimse anlamaz..

Seyredip dururken yaşam perdesindeki kalabalığı, deryada bir fırtına koptu ansızın: sesler seslere çarpıp yankılanırken duvarlarda; yarılan kalabalığın önünden bir adam çıktı: (sırtında tıpkı benimkiler gibi giysiler; yarısı kırmızı yarısı yeşil.) Adam, kucağına aldığı mankeni kapmış kaçıyor... Çarşının içindeki kalabalık, kapıp kaçan hırsıza yol açıyor umursuz...

Bakkallarla çakkallar, rollerinde başarılı; bizim hırsızı kovalayanlar, epeyce gerilerde şimdi. İşte tam bu sırada, bir sandalye atıldı bizim tutsağın ayaklarına, birden yüzüstü kapaklandı bizim arkadaş ve kucağındaki "alçı kız" parçalanıp dağıldı birden. Delikanlı, arkadakiler yetişmeden fırladı kalktı ve de yerde sağlam duran "alçı kız"ın başını kapınca uzaklaştı.

Dükkân sahipleri "alçı kız"ın parçalandığı yere dek gelip durdular ve sonra, kızın kollarıyla bacaklarını, omuzlarına vurup döndüler.

Deli âşık

Bugün resim yapmaktan dönerken, çalıların içinde garip bir konuşma duydum:

– ... Al bacağımın birini!.. Bak göreceksin?.. Daha olmazsa, adamın birini kesip... Senin için yaktım kendimi!.. Al kolumun birini! Bana bir teki yeter!..

Bir süre dinledim. Hep aynı ses konuştuğuna göre, tek kişi olmalıydı bu? Kimliğini öğrenmek için biraz daha sokulup çalıların arkasından bakınca tanıdım: bizim tutsak arkadaşlardan birisi, karşısına koymuş olduğu bir "kız kellesiyle" konuşuyor... Bu garip manzaradan bir an için ürktüysem de, sonradan toparlandım. Ama yine de uzak durmalıydım, böyle olağanüstü bir durumdan. Ben on adım geri çekildikten sonra, usulca seslendim:

– Hooop! Kimdir o?

İlk karşılık:

– Heeeyt! Defol git!

Ayağa kalkınca tanıdım:

– Çakır Salih sen misin? Haydi gidelim, karanlık basıyor bak! Sayıma yetişelim!

– Sen kimsin bakayım! Adama benzer biri misin? (Çalıların içinden çıkınca, o da beni gördü.)

– Ooo gomunis arkadaşım, sen misin? Kusura bakma, sesinden tanıyamadım.... Malum, başımdan bir cürüm geçti: Bir kız kaçırdım kendime. Yakında düğünümüz olacak malum... Haydi sen git, ben burada kalacağım... Beni burada kimse göremez değil mi?.. Söyle o ineklere, beni na-mevcut yazsınlar... Dur dur, hele dur! Temelli silsinler mahpusluk defterinden!..

– Olur, söylerim!

– Dur ulan, söyleme sakın ha! Sen şakadan anlamaz mısın?

– Biliyorum şaka ettiğini, söylemem olur.

– Eee, sen ne yaptın yine? Nerenin planını çizdin bakayım?

– Bu plan değil, resim!..

– Yok canım, fiiişt! Çocuk mu kandırıyorsun? Senin casusluk yaptığını bir ben bilirim, başka kimsecikler bilmez, hiç merak etme! Benim de âşık olduğumu, bir tek sen bileceksin!

– Olur, bir tek ben bileceğim.

– Âşıklık mı daha yaman, casusluk mu?
– Haydi, ben sayıma yetişeyim. İkimizin de kayıp olduğunu görürlerse...
– Âşıklık mı, gomunislik mi?
– İkisi de...
– Bir adam hem âşık, hem de gomunis olursa ne dersin?
– Ben sayıma yetişeceğim!
– "Dünya mı batar!" dersin?
– Haydi bana müsaade...
Bu kez de yakama yapıştı deli, kurtulabilirsen kurtul:
– Hem âşık, hem casus?..
Deliye ayak uydurmak gerek:
– Hem tutsak, hem âşık!..
– Hem resimci, hem gomunis?..
– Müsaade et de ben gideyim, yarın yine gelirim...
– Fiiişt! Çocuk mu kandırıyorsun? Ben seni katiyen bırakmam!..
– Ben de Seni bırakmam, haydi düş önüme gideceğiz!
– Ne o, beş dakikada gardiyan mı oldun? Sen, ölsen gomunisliği bırakamazsın!
– Ama bizi ararlar, ararlar da dört bir yana kaçtı diye haber salarlar. İyisi mi kendi ayağımızla dönelim kışlaya. Biraz daha gecikirsek kaçak sayılırız.
– Zaten kaçacağız!..
– Yok canım, ben kaçmam!
– Madem ki gomunissin, kaçarsın?
– Nedenmiş o?
– Şu tarladan şu tarlaya geçtin miydi tamam!.. Bulgar gâvurunun dilinden ben anlamam, sen anlarsın.
– Ama ben Bulgarca bilmem ki.
– Ulan, gâvurca bilmezsen gomunisçe konuş...
Deli bu ara birden yakamı bıraktı:
– Geliyorlar! diyerek fırladı; koptu gidiyor... Delinin aklına uyup ben de kaçacak değildim, ama baktım ki gerçekten geliyorlar...
Değil geceleri, gündüzleri bile biz tutsakların buralarda gezmesi suçtur... Öyleyse ben de kaçıyorum tabana kuvvet...
Bir elimde boya çantası, bir elimde resim tablosu; ha bire de bire kaçıyorum: Bulgaristan'a doğru değil, Yanıkkışla'ya doğru. Ama, arkamdaki ayak patırtısı gitgide yaklaşmakta: bakıyorum yakayı elevereceğim, elimdeki tabloyu savurdum bir yana; şimdi daha hızlı kaçıyorum: "Ha gayret! Kurtuluyorum?" Girdim Yanıkkışla'ya, çok şükür kurtuldum.
Bu gece ne uyku ne düş, bu gece sabaha dek kurup çakmaktayım: bizi yakalamak için kovalayanlar kimlerdi? Ne bileyim, ne jandarmaya benziyorlardı, ne polise... Attığım resmi bulurlarsa, neye yorarlar? İçlerinden bizim deli gibi bir akıldane çıkarsa, yandığımın resmidir... Deli yakalanırsa, beni ele verir mi? De-

linin boynuzu kulağı olur mu?.. Geceleyin kırda gezmeye ne demeli? Resim yapıyordum, derim... O zaman kapana tutulurum? Neden?.. Geceleyin yapılan bir resim, herkesin gözünde bir plan olup çıkar, delinin dediği gibi. İnşallah, resim, bir sanatseverin eline geçer de, kimseye göstermeden evine asar... Resim bir sanatseverin eline geçecek, deli, akıllıların içine karışıp gidecek, nerde öyle bir kader bende? Öyleyse üç yılda kazanmış olduğum dört yıllık "islahı nefis" cezaları, hepten yanacak? Evet, olur mu olur... Çıkmama 15 ay kalmıştı, birdenbire beş yıldan fazla bir cezanın içine mi düşeceğim şimdi? Vay be!.. Nerden rastladım şu hınzır deliye! Dur hele, şimdilik bir tehlike yok... En iyisi uyumaktır. Evet uyumak... Gözlerini yum! Yumdum... Hiçbir şey düşünme! Aklımın freni elimde mi?..

Kuruntular hayale, hayaller düşe dönüşmüş, uyuyakalmışım sabaha karşı: (Kentin ortasında öküz başına benzeyen bir tepe görüyorum. Öküzün boynuzlarında dört minareli bir cami durmakta... Tepenin çevresindeki gecekondular, çöplükteki konserve kutuları... Arayıp da bulduğum bu resimcil görüntünün resmini yapıyorum... Ben resim yaparken kutunun içinden bir cüce çıktı. Bir, bir daha çıktı; her kutudan bir cüce çıkıyor. Kutulardan çıkanlar, yürüdükçe yürüyorlar... Benim yanıma yaklaştıkça, benim kadar boy alıp duruyorlar...) Böyle bir resimcil görüntüyü dünyamda ararken, düşümde buldum: (Öküz, cami ve gecekondularıyla yüzlerce insan, bana model durmuş... On parmağımı on fırça yapıp karşımdaki görüntüyü suretlendirirken, içlerinden biri sordu:

– Niçin bizim planımızı çekiyorsun?..

– Bu plan değil, resim... Başka biri:

– Sen casus musun?..

– Hayır, ressamım!.. Başka bir ses:

– Bizim çıplaklığımız kimin işine yarar?.. Ben bu soruya cevap ararken, içlerinden bir ses:

– Gomunislerin!..

Öfkeli bir ses:

– Sen gomunis misin?..

– Ben ressamım!.. Cırlak bir ses:

– Kime satacaksın bizim açlığımızı? Cevap verirken sesim kısıldı. Söylediklerimi kendim bile duymuyorum. N'etmeli? Nasıl meram anlatmalı üzerime yürüyen şu kalabalığa? En iyisi mi? Kaçmak!..

Fırladım kaçıyorum... Arkamdan gelenler tepeyi kuşatıyor. Çemberi yarmak imkânsız... Dalıyorum minarelerden birine: Çık ha çık, çık ha çık... Onlar da arkamdan çıkıyorlar... Beni yakalamak kolay mı? Komünistlerde hüner çoktur: elimdeki tablo ile çantamı kanat yapıp salladım kendimi minareden, çok şükür uçuruyorum Bulgaristan üstüne doğru... Sınır köylerinin üstünden uçup giderken, baktım bir avcı; eyvah!.. Yukarı bakmıyor, bakarsa? Görmüyor, görürse?.. Eyvah gördü!..

– Ulan ben keklik değilim!.. Avcı kısmı, babasını görse vurur uçarken:
– Güüüm!..
Uyandım tüfek sesine... Tüfek sesi değil, kapı duvara vurmuş.
Koğuşdakilerde benimle beraber fırlayıp uyandılar.
Kapıdan içeriye girenlerin önünde, bizim deli de var.

Kaçıyordum

Uykuları başlarına sıçramış olan tutsaklar, bu baskının nedenini bilmedikleri için, çapaklı ve mahmur gözlerini oğuşturarak, gelen yabancılara şaşkın şaşkın baktılar... Deliyi yakalayanların, jandarma ya da polis olmaması, bana birden cesaret verdi:

– Siz kimsiniz, ne hakla koğuşumuza baskın yapıyorsunuz? Kimden emir aldınız?.. Bizim de başımızda amirlerimiz var! Neden onlara sormadan...

Öndekilerden biri, ansızın tersleyip susturdu beni:

– Kes be! Senden başka karşı gelen yok! Sonra öğrenirsin bizim kim olduğumuzu?

Karşı gelmek mi? Kimin haddine?.. Ben bir çıkış yapıp, suç bastırmak istediğim şu sırada, içeriye en son girenin elinde, geceleyin atmış olduğum resmi de görüverince hele, değil susmak, dizlerimin bağı çözülecekti nerdeyse.

Beni tersleyen, ayakta sıra halinde bekleyen biz tutsakları gösterdi deliye:

– Bak bakalım bunların içinde senin casus arkadaşın var mı? dedi.

Deli, arkadaşlarını ilk kez görüyormuş gibi, birer birer yüzlerimize bakıp:

– Bu değil! diyerekten, bana doğru geliyor... Her "bu değil"den sonra benim yüreğime, bir tane "işte bu!" saplanıyor: (Bir, iki, üç... beş adam sonra... iki, üç, dört... dört adam sonra... üç, dört, beş... üç adam sonra... dört, beş, altı... iki adam... bir adam...)

"İşte bu..." demeden geçti nedense. Ve Deli, önümden geçerken bir de "kaç" işareti yaptı...

Düşünüyorum: (Delinin aklına uymalı mı, uymamalı mı?.. Bir deli, bir akıllının sırtını ne zamana dek sıvazlar?.. Şu herif elindeki resmi kime gösterse, o adam da hiç şaşırmadan, beni göstermez mi? Gösterir... Bu resimde korkulacak ne var? Bana göre hiç. Bir de onlara sor bakalım:

"Nâzım Hikmet'in şiirleri, "Yavuz"u Rusya'ya tevcih ettirdi... derlerse, benim yaptığım şu resim için; "Edirne'yi Bulgarlara teslim ettirecek... neden demesinler?.. Korkunç bir kuruntu bu. Bak göreceksin, bu gece beni döve döve öldürdüler... En iyisi kaçmak mı? Evet kaçmak!.. Yakalanırsam? İşte o zaman öldüm.. Kurtulmak için ölmek? Tamam, en doğrusu bu: ya kurtulmak! Ya ölmek?..

Deliyi yakalayanlar, öbür koğuşa casus aramaya gittikleri zaman, bizim koğuştakiler azat edilmiş oldu. Ama yakama yapışan bu korku, beni merdivenlerden aşağıya tutup fırlattı...

Koca Yanıkkışla'nın içinde bir patırtı koptu; gidiyorum... Kendi ayak patırdım, kendi kendimi kovalıyor... Çok şükür arkamda kimseler yok şimdilik...

Ne kadar da uzunmuş bu maltaların boyu, koş da koş!.. "Bire aman!" dipteki dış kapı kapalı!.. "Dön oğlum İbram!" Döndük... "Koş oğlum İbram!" yandaki maltaya koşuyorum, arkamda kimseler yok şimdilik... "Eyvah!" buradaki kapı da kapalı... Kendi kendine kümese giren bir tilki gibiyim şimdi ben... Nal biçiminde yapılmış olan bu ulu kışlanın bir ucundayım şimdi. Bu uçtan öbür uçtaki açık kapıdan çıkıp kurtulmak için, gerisin geriye koşuyorum, büyük ve karanlık bir nal içinde... Memur odasının önünden geçiyormuşum, ben ne bileyim... Birden infaz amiri çıkmaz mı karşıma:

– Hayrola Balaban, ne koşup durursun bir o yana, bir bu yana?

Hemen aklımı toparladım:

– Jimnastik yapıyorum!

– Bu kapalı pis yerde, jimnastik mi olur? Çık dışarıya bahçede koş!

– Teşekkür ederim efendim, hemen dışarıya çıkıp koşacağım!

Ben bahçeye çıkarken, benim resmimi bulanlar da, başımızdaki memurların hangi odada oturduklarını soruyorlardı sabah çorbası içmeye giden tutsaklara.

(Burada çalışan elli kişi kadar tutsak-işçinin başında: ne bir jandarma ne de bir tek gardiyan. Sadece bir tek infazcıyla bir de inşaat şefi var. Çünkü buradaki tutsaklar, iyice islah olduklarından, kendi kendilerinin bekçisi oluyorlar.)

Dış kapıdan fırladım gidiyorum... On dönümlük kışla bahçesini aşmadan bir düdük öttü, arkadan bir de ses:

– Yakalayın kaçıyor!..

Her tarla bir çakırga deryası. Atlaya atlaya gidiyorum... Elim ayağım, iğneli bir fıçı içinde... (Arkamdan gelen ayak patırtısında da kimler ola?.. Ne çabuk yetişti jandarmalarla polisler izime?..)

Bir ara arkama baktığımda ne göreyim: "Tuu Allah belanızı versin!"

Arkam sıra beni kovalayan şu tutsak arkadaşlarımın jandarmalığına ne demeli?.. A be bunların elleri ayakları zırhlı mı? Tarladan tarlaya, ne çabuk da yaklaşmaktalar bana.... Şimdi üç adım arkamdan geliyor ayak sesleri. İki adım daha yaklaşsalar... Tamam... Hayır!.. Nedense, bir türlü yakalayamıyorlar beni; hep aynı aralıklarla kovalıyorlar...

En sonunda öfkeyle bağırıyorum beni kovalayanlara:

– Ulan siz beni kovalamaya utanmaz mısınız?..

Biz kovalamasak, başkaları yakalayacak seni...

– Ulan sen misin Yusuf!.. Ben size dört yıldan beri bunu mu öğrettim Cemal!.. Allah belanı versin Kerim!.. Sen de mi beni yakalamaya koştun Osman!.. Hiç ummazdım şu uzun bacaklı Yaşar'dan!..

Tarladan tarlaya atlayıp giderken, kengerlerin örttüğü bir çukura nasılsa basıp tepe üstü tıkıldım iğneli fıçıya. Arkadan gelenler hemen tutup kaldırdılar beni, bin bir diken içinden:

– Haydi kalk, sen kaç! Biz kovalayacağız! dedi Yusuf.

– Nedenmiş o? Jandarmalar yakaladıkları kaçağı, tekrar kaçırır da kovalarlar mı?

– Biz jandarma değil, senin arkadaşınız, dedi Osman.

– Sen kaçarsın da biz durur muyuz, dedi Kerim.

– Benim için her ülke bir vatan, dedi Yaşar.

– Haydi ne durursunuz? Kaçalım! dedi Cemal.

– Olmaz! Geriye döneceğiz! dedim ben.

– Cezaevine döneceğin yerde, neden buraya dek kaçtın?

– Neden buraya dek kovaladık?

– Bir iki tarla daha aştık mıydı tamam!

– İşte hudut şuracıkta! Atlayıp geçtik miydi, yaşadık!

– Haydi ayaklanın! Kaçalım!

– Olmaz cezaevine döneceğiz, diye direttim ben.

– Kışlaya varınca, işte yakaladık arkadaşımızı, atın zindana! mı diyeceğiz?

– Alın ustamızı, vurun zincire! mi diyeceğiz?

– Ben bu hainliği edemem. Ustamın kolundan tutup da jandarmalar gibi cezaevine dönemem!

– En iyisi; tutamadık deyip ustayı serbest bırakmaktır.

Durdukça arkadaşlarıma güvenim artıyor bu yiğit delikanlılar karşısında, onlara canımın pahasına da olsa en olumlu davranışın mutlaka geriye dönmek olduğunu söylüyorum:

– Bakın arkadaşlar; ben vatanımı terk etmek için kaçmaya kalkışmadım... Eğer bana bu kadar bağlı olduğunuzu bilseydim, beni savunacağınıza da inanır, yerimden bile kıpırdamazdım. Çünkü ben; anamı, kardaşlarımı, köylülerimi ve ülkemi seviyorum... Tutsaklık zor, ama yine de döneceğiz cezaevine.

Yanıkkışla'nın kale kapısına yaklaştığımızda, kaçak-jandarma görüntüsünde; kolumun birine Yusuf yapıştı, birine Cemal... Kemal'le Osman önde, Kerim arkada... Böyle bir jandarma-tutsak izlenimi vereceğiz... Kalenin yıkık kapısından içeriye girince, şadırvanın önünde oturan üç adam gördük;

Bunlardan biri infazcı, biri inşaatçı, öbürü ekip başı. İnfaz amiri, hukuğu bitirmiş. İnşaat şefi, çantadan çıkma kalfa. Ekip başı, senin benim gibi bir tutsak; ama bir "aferin!" için adam kesenlerden... Çok geçmeden onlar da bizi gördü. Ve hemen ayağa kalktılar... Şimdi ben her zamankinden daha güçlü ve olağanüstü bir güvenle yaklaşıyorum "encam"ının karşısına...

Amirlerin yanına yaklaşırken, kollarımı saldılar benim jandarma donundaki arkadaşlarım.

Şimdi ben tuksaklığımın içinde, bir ayrı sanık olarak dikildim sorgunun karşısına... Önce infazcı sual sordu:

– Neden kaçtın be Balaban? Buradaki özgürlük sıktı mı seni?

– Ne kaçması efendim? Spor efendim, koşarken siz de görmüştünüz...

Kalfa birden azarladı beni:

– Eğer ben seni kirişi kırarken görmeseydim, şimdi Bulgaristan'da soluk alıyordun!..

– Ben Türkiye'yi sevdiğim için mahpus damlarında soluk alıp çile çekmeye alıştım kalfa!

– Türkiye'yi seven adam bu casusluğu yapar mı?

Şu anda kapana yakalandığımı anladım:

– Rica ederim Selim Bey! Siz hukuğu bitirmiş bir amirsiniz, Mehmet Ali Bey neler söylüyor böyle? Neymiş o casusluk dediği? Çok rica ederim!..

– Bu yaptığın plan ne? dedi kalfa, kaçarken atmış olduğum resmi göstererek.

Şimdi bir soluk aldım:

– O yaptığım plan değil, resim be!..

– Bu yaptığın resimdi de, neden atıp kaçtın? Hiç mi resim görmedik biz! Şuna bak: camiler minareleriyle olduğu gibi, köprüler korkuluklarıyla... hanlar hamamlar... dereler tepeler... bu ne casusluk ulan!.. Nasıl teslim edecektin Edirne'yi Bulgarlara!..

– Ben cevap vermeye yekinirken, suratımda bir şamar patladı, bir daha... Birden gözlerim karardı, kulaklarım çınlıyor... Şimdi her şey değişti... Belki de dünya dönüyor... Belki de dananın kuyruğu koptu, ha kopuyor... Üçüncü tokadı yemeden, ben de ona kaynadım... Ben de ona iki yumruk attıktan sonra, bana bağlı olan arkadaşlar ayırdılar bizi... Bu ana dek seyire bakan infazcı koluma yapışıp; "yürü hücreye!" dedi...

İnfazcının kibar elinden, kolayca kurtardım kolumu: koptum gidiyorum...

Şu ara iş saati olduğundan, benim arkadaşlarımdan başka tutsak yok şimdi buralarda. Yalnız ekip başı olan herif takıldı bu kez arkama... (İnce uzun bacaklarıyla iki jandarmaya bedel.)

Kaçarken arkadaşlarıma sesleniyorum:

– Aman Yusuf, şu ekip başının ayaklarına bir çelme tak!..

Yusuf tam sözümü tutarken:

Olmaz, sakın ha! diyor Cemal.

– Kaçma! Biz seni koruyacağız! diyor Osman.

– Bir de kaçmaktan ceza yersin! Dur! Gitme! derlerken...

Çın çın çınlayan bu dev binanın maltalarında ayak patırtıları... Sonra anahtar ve kilit tıkırtıları... Sonra kapılar kapılara çangırtılar... kırk hücre yan yana;

Tıkıl içeriye! dedi infazcı.

Tıkıldık.

Hücremin kapısı yeni kapanmıştı ki, maltaların karanlıklarından bir bögürtü koptu: (bana sövüp sayıyor inşaat şefi.) Ve elinde bir kereste parçasıyla göründü...

İşte şimdi pişman oluyorum kaçmadığıma. Kaçarken ölüm tehlikesinde bile bir umut varken, şimdi bu mezarın içinde hiçbir umut yok?.. Tutsak arkadaşlarım, beni nasıl kurtaracaklar bu canavarın elinden?.. Çok şükür kapı kilitli!..

Hücremin demir parmaklıklarından görüyorum bana saldıranı; elindeki odunu, demirlerin arasından sokup karnımı deşmek için dürttü bir... Ellerim bağlı olduğundan hiçbir savunuda bulunamadım, bereket versin ki, odun kısa geldi. Bu kez kapıya vurmaya başladı; öfkesini demirlerden alıyordu sanki. Bir ara kilidi görmüş olmalı:

– Açın şu kilidi! Geberteceğim bana tokat atan bu adamı!..

(Tokadı yiyince, casusluğumu (!) unutmuş olacak?)

– Kimde anahtar? Açsanız ya şunu! bağırdı arkadaşlarıma. (İnfazcı uzak bir köşede durmuş, sabırla seyrediyor şefi.)

Arkadaşlarım biraz üzgün biraz öfkeli, hiçbir cevap vermeden öylece durup baktılar ona. Şef bir kez daha bağırdı maltanın ortasında dimdik duran arkadaşlarıma:

– Siz neden işbaşı yapmadınız?.. (Arkadaşlarımda ses yok.)

– Savulun karşımdan!..

Arkadaşlarım hiç kıpırdamadan biraz daha öfkeyle baktılar ona...

İnfazcı, hukuğu bitirmiş bir adamdı, yeni bir olayı sezer gibi olduğundan, şef'in koluna girerek aldı götürdü onu.

Onlar ayrılırken, arkadaşlarım da birer birer geçmiş olsun! dediler bana.

İki jandarma arasında

Demir demir üstünde parmaklık, kapı kapı üstünde kilit, duvar duvar içinde hücre... Kim var hücrede? Ben!.. Ben, kimim? Tıpkı dışardakiler gibi, bir âdem!.. Kafam neden böyle? Sanki bir kaya parçası!.. Gözlerim perdeli mi? Hiçbir şey görmüyorum!. Kulaklarım yüreğimi güdüyor sadece. Soluk almak neyime? Höööt, gevşeme! Yirmi altı yaşındasın be!.. Hah! İşte geldiler.. Kimdi o gelip geçen? Belki bir rüzgâr?.. İşte bu kez tamam!.. Gelip giden kimdi o? Belki bir sıçan?.. Yüreğim kulaklarımda koşuyor. Kimdi o? Belki bir kedi?.. Kimdi o? Belki bir yaprak.. Kulaklarım maltada; tamam, bir ayak yürüyor.. Bir değil iki. İki değil üç. Üç değil dört... "Rap, rap!.. Pat, pat!.." Bunlar da infazcıyla şefin.. Hani benim ayaklarım? İşte burada, kuyuda!.. Hani benim ellerim? İşte burada, kelepçeli!. Hay Allah belanızı versin! Gelin, öldürün beni!.

Açılıyor kapıların birisi. Açıldı. Demir parmaklıklardan görüyorum zebanileri; jandarmanın biri cılız, diğeri iri... İnfazcı açıyor hücremin kilidini... Şefin elinde sopa yok şükür.

Korkumu dağıtmak için ansızın sordum infazcıya:

– Beni öldürürseniz eğer, kendinizi de öldü bilin bak! Bir hukukçu olan sen de bilirsin ki, bir tek soğan cücüğü gibi yapayalnız değilim ben...

Konuştukça korkum dağılıyordu ama infazcı sözümü kesti:

– Biliyoruz, biliyoruz! Sakin ol korkma!

– Korkunun ölüme faydası yok, benim kimliğimi bilirsiniz..

– Biliyoruz, namussuz komünistin tekisin! diye bağırdı şef.

– Dalaşmanın gereği yok şef, yardım et de sanığı teslim edelim.

Hücrenin anahtarını bulup da kilidine uydurmaya çalışan infazcı, şefi susturdu. Ve kapıyı açtıktan sonra, jandarmalara beni gösterdi:

– İşte iyi bakın! Nasıl teslim aldıysanız öylece teslim edeceksiniz... Sonra bana döndü:

– Kaldır kollarını! (Kaldırdım.) Oynat parmaklarını! (Oynattım.) Sonra jandarmalara döndü:

– İşte iyi bakın; omuzlarında iki kol, ikisi de sapasağlam. İşte ellerimde on parmağı, hepsi de tamam... Bana döndü:

– Kaldır sağ ayağını! (Kaldırdım.) İndir! (İndirdim.) Kaldır sol ayağını! (Kaldırdım.) Jandarmalara döndü:

– İşte ayakları da sapasağlam. Hiçbirinde kırığı çıkığı yok... Sonra kafamı gösterdi jandarmalara:

– İşte bu kafa da bunun; içinde ne biçim bir beyin var, ne biçim bir fikir ve ne kepaze bir inanç var, malum?.. (Malum! dediler ötekiler de hep beraber, "amin" der gibi.) – İşte bunlar da gözleri!..

– Şunun gözlerine bakın, tıpkı bir canavar gözü! dedi şef.

– Karanlıkta, kara karıncayı seçer!

– Bunlar da kulakları, ikisi de tamam!

– Hiç Müslüman kulağına benziyor mu onlar!..

– Aç ağzını! dedi komut.

(Açtım.)

– Otuz iki dişi de tamam...

– Şu dişlere bakın hele; çakmak taşından mı ne? Adamı yer bu dev!..

İnfazcı sordu:

– Bir yanında yaran beren var mı?

– Evet var; bileklerime gömüldü kelepçe, başka acım yok.

– Kelepçe zarar vermez... Sonra jandarmalara döndü:

– Tamam! Alıp götürebilirsiniz sanığı.

Önde bir jandarma cılız, arkada bir jandarma iri, kendim de ortada. Yürüyoruz Batı'dan Doğu'ya doğru... Bir süre sessiz yürüdük karanlığın içinde... Yürüdükçe ağardı ortalık... Önce dağların tepeleri gözüktü, sonra evlerin bacaları. Murat kuşu saçalıkda gündüz uykusuna giriyordu biz Edirne'ye girerken. Selimiye'nin minareleri uzadıkça uzuyordu güneşe doğru; Allah'ın birliğini ispat etmek zorunluydu. beride bir apartman, bir daha, bir daha; üç, beş, on, kırk apartman. Kat kat üstüne katlandı... Güneş çatıdan çatıya atlayıp, evleri yerli yerine kondurdu... Bir kadın besmeleyle açtı penceresini, tam da biz oradan geçerken; bizi birden görüverince korkmuş olacak ki, salavat çekerek kaçtı içeriye. Oysa pencere yarım minare yüksekteydi... Biz, caddelerden sokaklara, sokaklardan aralıklarla geçip giderken, pencerelerden sesler geliyordu:

"Yazık şu jandarma milletine..."

"Aşkolsun jandarmalara!.."

"Jandarmalar olmasa?.."

"Benim oğlum da jandarma olacak askere gidince..."

"Ayaklarındaki postallar kim bilir ne kadar ağırdır?.."

"Eşkıyayı yakalamak kolay mı?..."

"Komünistler günden güne çoğalır..."

"Elindeki süngü değil mi? Dürtüver karnına deşilsin!.."

...Yazık şu jandarma...

"...Aşkolsun andarma..."
"...Benim oğlum da jandarma..."
"...postallar ağır.."
"Yakalamak zor..."
"...Komünistler çoğalır..."
"...Dürtüver karnına deşilsin!.."

Uzadıkça uzuyor tozlu yollar biz ağır aksak sayarken adımlarımızı... Toygar kuşları uçup uçup konuyorlar, yolun bu yakasından öbür yakasına... Tarlalarda çekirge arayan leylekler; bir sağ gözleriyle bir sol gözleriyle evire çevire bakıyorlar yoldan geçerken bize... Uzadıkça uzarken bu sıcak yollar; işte! bir köyün harmanları gözüktü, tıpkı bizim köydekiler gibi, bir tepenin üzerinde yan yana dizili yığınlar. Düvenleri bizim düvenler gibi nennili. İşte bir zamanlar benim de harmana koştuğum öküzlerdi bunlar uyku sersemi. Şimdi kardeşlerim de harmanı aktarıyorlardır şu adamlar gibi. İşte, öğle yemeği getirmekte şu kadın, aynı anam gibi. "Ana, ana!" diye bağırsam, sesimi duyar mı ki?.. Hayır, beni bu hallerde görmesin bir daha; artık dayanamaz bu kadarına...

Arkadaki "iri" jandarma, ilk defa jandarmalığını unutup seslendi öndeki "cılız"a:

– Ülen oğlum! Görüyon mu bizim kölü milletini? Sen şeherli milleti, yediğin ekmeğin n'acep olduğunu ne bilecen... Harman aktaranların ellerindeki araçlara ne dirler bilin mi sen?

– Hangilerinden bahsediyorsun ne bileyim ben?

– Ülen oğlum kör müsün, baksana şu elime, elim gibi olanlar!..

– Evet, elin gibi olanlar?..

– İşte onlara; "yaba"dirler!

– İyi ki; "badi sabah" demiyorlar.

(Bu söze; tutsaklık içinde tutsak düştüğümü unutup gülmüş oldum.)

– Ülen oğlum! gomunis efendi! Sen gülmesini bilin miydi?

– Ben de senin gibi köylüyüm, çift sürüp ekin biçtim senin gibi, harman sürüp tınaz savurdum bunlar gibi...

– Kes ülen namussuz kees! Gomunis milleti değil misiniz, her bir hüner gelir elinizden!

– Hüner değil, karasabanla çift sürmek bu çağda. İlkel araçları kırabilmek hüner. Köylülerimiz bu şekilde harman sürmeseydiler eğer, benim ellerime tekrar tekrar kelepçe vurulup sürülmeyecektim karakoldan karakola!..

– Ülen oğlum sus! Köylüler duyacak dediklerini!..

– Oysa öteki ülkelerde; "botöz" makineleriyle sürüp savuruyorlar harmanlarını...

– Ülen gomunisin yediği boka bak, sus! Köylüler duyacak, sus!

Cılız jandarma birden parladı arkadaşına:

– Behey yarma köylü! "Sus sus" diye öteceğine, çekip bağla ağzını! Yoksa yol boyunca konuşup giderse bu herif, Kırklareli'ne varmadan bizi de kendisi gibi kıpkızıl edip çıkarır.

– İyi ki salıkladın, doğru, tut şunun kellesini de, sımsıkı bağlayalım çenesini.

Önde bir jandarma iri, arkada bir jandarma cılız, ortada kendim; ellerimle ağzım kilitli; burnumdan soluyorum. Çok şükür gözlerim açık, görüyorum harman süren köylülerimi. Onlar da bizi görmeye başladılar; bu ilginç görüntüyü merak eden her köylü, işini bir kenara itip yavaş yavaş sokuluyor bize... Öndeki iri jandarma nedense biriken kalabalıktan huylandı:

Kalabalığın içinden bir ses:

– Yok hemşerim, jandarma efendi korkma! Biz de sizin gibi yumurtacıydık asker ocağında; biz de sizin gibi eşkıya yakaladık... Sormak ayıp olmasın, bu efendinin cürümü ne ki?

– Ülen, bunun suçundan sana ne! Hısım akraba mı çıkacaksın yoksa?

– Neden hısım akraba çıkacakmış bayırın katili bize? Belkide casustur? Tövbe yarabbi tövbe! Olur ya?..

Biz geçip giderken, yorumlar da çoğalıp uzaklaşıyordu:

– Ellerinden başka ağzını da bağlamışlar, acep neden ki?..

– Giysilerinin yarısı yeşil, yarısı kırmızı, sebep neden ki?..

– Bunca yıl yumurtacılık yaptım, böylesini görmedim!..

– Bu eşkıyadır, hırsız böyle olmaz?..

– Hiçbir Müslüman böyle esvap giymez?..

– Bu adam kuduzdur kati, gomunisin ağzı bağlanmaz?..

Önde bir jandarma iri, arkada bir jandarma cılız, ortada kendim; ellerim zincir, ağzım sümüklü mendille bağlı. Tozlu yollar uzadıkça uzarken, ayaklarım büyüdükçe büyüyor... Harmanlar gerilerde kaybolup kaldı... Bir otobüs çıktı geriden, toz atıp geliyor...

İri jandarma otobüsü görünce sordu:

– Paran var mı? Varsa binelim şuna!

Başımla "yok!" işareti yaptım. (İmralı'da, para yerine fiş kullanılırdı.)

– Peki öyleyse, yürüsün eşşek gibi!..

– O eşşek olduktan sonra, ben enayi miyim yürüyecek? dedi cılız jandarma. Ve atladı bindi sırtıma.

Hava birden karardı gözlerimde. Kulaklarımda gök gürültüleri... Donup kaldım olduğum yerde; bu karanlık gecede bir adım bile atamam... Şimdi bu an: ne hayvanım ne de insan; şimdi olağanüstü bir yaratık gibiyim. Biraz sonra, karamsarlığım öfkeye dönüştü:

– Şimdi ya öldürmek, ya ölmek! Şimdi bu an; hem gözlerimdeki kör duman, hem de kulaklarımdaki davul zurnaya rağmen, yüreğim çatallaşmakta...

Sırtımdaki jandarma, beni yürütmek için, postallarının nallarını dizlerime çarpıp, bir yandan da kasaturasının sapıyla kafama vurmakta...

Olduğum yere çöküvermek mi? Hayır! Atladım o kerteyi. Kavga etmeden yenilmek mi? Hayır!.. Bir adım attım, bir, bir daha... "Öldürürken ölmek!" Ölümlerin en güzeli... Yürüdükçe öfkeleniyorum, öfkelendikçe hızlanıyorum.

Sırtımdaki, ben hızlandıkça birden keyiflendi, türkü söylüyor:

– Sür deveci develeri yokuşa!..

Öndeki iri:

– Ülen oğlum, şehirli milleti, eşeğe binmesini de mi bilirdi? diyerek gülüyor...

Ben, dua okur gibi, içimden: "öldürürken ölmek!" diye tekrarlıyorum... "Hah işte tamam, keskin bir uçurum!.." Yolun kenarından yürüyorum öfkeyle... Sırtımdaki cılızın tam da gevşek olduğu bir sıradır bu... Şimdi tam yolun kıyısındayım; combalak aşar gibi birden eğildim, tepetaklak uçuruma!..

Sırtımdaki cılız tekerlendi gidiyor, ben de arkasından... Cılız, bir süre sonra elleriyle tutunup durdurabildi kendini... Böyle bir sırada elleri bağlı olmak ne betermiş meğer; ancak dereye inince durabildim...

Yukarıda bizi seyreden iri jandarma, kahkahayla gülerek, aşağıda belini bacağını oğuşturarak oflayan cılıza sesleniyor:

– Ülen oğlum, siz şehirli milleti eşeğe binmesini ne bilirsiniz Şeytan arabasına binseniz de kulak asma, şöyle bir bayırı aşarken gotunuz çıkar.

Cılızın sesi ağlamaklı geliyor: (benim iniltim kimsenin umurunda değil.)

– Ooof beliiim! Bacağım tutmuyor!.. Nerde o eşşek komünist? Gebertecegim onu!.. Nerde benim mavzeriiim? Kasaturam da yook!

İri arayıp buldu:

– Al oğlum jandarma milleti, işte mavzerin! Kundağı kırılmış! Al oğlum, namlusunu gotuna sok!..

– Heeeyvah! Şimdi ben öööldüm! diye bir çığlık koptu cılızdan.

– Neden ölecekmişin? Sen öleceğine aşağıda debelenen gomunis ölsün! Bakayım kalk, neren kırıldı?

– Yok bir yerimde bir şey, baksana mavzerim kırılmış! Beni Divan-ı Harp Mahkemesi'ne verirler.

– Hadi ülen oğlum sen de, korktuğu şeye bak! Oldu bir kaza kırıldı, ben şahidim.

– Nerde o komünist eşşeği?

– Sen eşeğe binemeyon dur hele, ben bir bineyim de, sen bir gör!.

Sol ayağım ya kırıldı ya çıktı: "Of anam!" diye bağıramıyorum. Ellerim ve ağzım bağlı olduğundan, inleyip debelenirken, iri jandarma beni tutup kaldırmaya uğraşırken ayağımın kırık olduğunu gördü ve arkadaşına seslendi:

– Ülen jandarma milleti boku yedin! Sen bu gomünis efendinin ayağını kırmışsın.

– İftira! Kendisi beni sırtından atınca, beraber yuvarlandık. O zaman kırılmıştır.

– Savunmayı bırak! Şimdi eşeklik sende! Gel şunu yukarıya çıkaralım da sırtına bir binsin hele.

– Kati, kabul etmem!

– Ne bok yemeye kırdın ayağını?

– Ben mi kırdım?

– Sırtına binmeyeydin, kırılmazdı.

– Her neyse yaptık bir hata. Şimdi n'olacak?

– Dön sırtını! Eşeklik sende! Dur bakalım oğlum jandarma çüüüş!.. (Bu ara benim böğrüme dürttü[illegible]bın ülen gomünis efendi bin! Tez bin, öteki ayağını da ben kıracam!.. Azadan eksik olmadıktan sonra korkulmaz?

– Kırık teslim aldık, kırık teslim ediyoruz deriz. (Sonra arkadaşına seslendi.)

– Ha ülen kardaş, birazcık taşı da yorulunca haber ver...

Önde bir jandarma; iri, altımda bir jandarma; cılız, kendim jandarmaların sırtında gidiyorum: cılız yorulunca iri, iri yorulunca cılız alıyor. Ve yol boyunca bir iri yakarıyor bir cılız:

– Karakola varınca seni teslim ederken bizden yana konuşursun değil mi? Bak seni sırtımızda taşıyoruz. (Bende 'evet' diyecek hal yok, bacağımın ağrısı gittikçe artıyor.)

– Ülen kardaşım, gayet kolay evet demesi... Bacağın evvelden mi kırıktı? diye sual ettiklerinde; "evet" deyivereceksin.

– (Dişinin biri noksan çıkınca.) Oradaki kâğıtlara yanlışlıkla fazla yazılmış deyivereceksin.

– Ülen be gardaşım, peki! desen ya?

– Sanki ağzı bağlı!.. A be kardeşim, peki! desen ya?

– Peki!

– İşte bu kadar!..

– A-ha geldik karakola!..

– Edirne'den beri sırtımızda taşıyoruz seni!..

– Yalan mı be gardaşım, Edirne'den beri!..

– İşte, karakol nöbetçisi de gözüyle gördü seni sırtımızda...

– Görünmez olur mu be gardaşım böyle bir seyir. Allah hiçbir jandarma milletinin sırtına sarmasın böyle bir yük!..

– Yük değil behey sersem, adam!..

– Adam değil ülen, tutsak!..

– Hem tutsak, hem adam!..

– Ayağı kırık bir tutsak!..

– Hem ayağı kırık hem de dişinin biri eksik!..

– Aha karakol nöbetçisi de kulağıyla duydu..

Karakol nöbetçisi seslenmeden duramadı; bizimkiler ona selam vermeden:

– Nedir bu hal arkadaşlar? Eski köye yeni adet mi çıkaracaksınız? Neden yüklendiniz bu adamı sırtınıza?

– Senin anlayacağın, biz bu ayağı kırık tutsağı, Edirne'den beri sırtımızda taşımaktayız!

Anlamadım? Benim bildiğim ve uyguladığım jandarmalar biner tutsakların sırtına!

Karakolun önüne varıp içeri girmeden, beni bir kenara bıraktıktan sonra iri, de-

rin bir soluk aldı: "Hınzırın gomunisi bir de ağırmış ki..." mırıldanarak terini sildi

Nöbetçi kulak kabarttı:

– "Gomunis"mi dedin?

– Onbaşıyı sordum?.. Anlamayana laf anlatmak zor. Edirne'den beri taşıyoru aha biz bu tutsağı!..

– Onbaşı yok, akşama gelir belki...

Kırıkçı

Kırklareli il sınırları içinde küçük bir jandarma karakolu burası; bir tek jandarmadan başka kimseler yok şimdi burada. Onbaşıyla öteki jandarmalar, yakın bir köye "soruşturmaya" gitmişler. Akşama gelirlermiş...

Aman Allahım! Bu kırık ayakla beklemek? Hastane koridorlarında değil, karakolun nezarethanesinde beklemek?.. Onbaşı bu akşam gelirmiş, şimdi gelse n'olur ki? Ayağımı salıvermez ya? Belki de kim bilir, öbürünü de o kırar?.. A be ne zormuş yaşamak?.. (Ben aşağıdaki hücrede, bitkin bir halde uzanmış yatarken, yukarıda, döşemelerin arasından tozlar eleniyor, jandarmalar gezindikçe.) Bir zaman sonra kabaralı postallar hızla patırdayıp gezindi tepemde; döşemeler sallanıp tozlar elendi üstüme. Ve ardından konuşmalar duyuldu:

– Hoş geldiniz, hayrola bir vukuat mı var?..

– Edirne'den geliyoruz, İmralı hükümlülerinden birini getirdik...

– İmralı hükümlüsünün ne işi var burada? Yanlış getirmişsiniz... Hayır onbaşım yanlış değil, bakın anlatayım:

– Bu adam İmralı'da yatarken, mahpuslara gomunisliği aşılamak istermiş...

– Yahu sen neler anlatıyorsun! İnip şu namussuzu bir göreyim..

– Dur hemşerim, onbaşı görmeden önce bir de ben iyice anlatayım:

demem şudur ki hemşerim onbaşı, bu gomunis efendinin elinden gelmeyen yokmuş. Malum, bunlarda hüner çoktur... Bu efendide bir çene var görsen, ağzı bir açıldı yolda gelirken hem de dişinin biri kırık olmasına rağmen.

– Nerde buldun o kadar lafı!?..

– Yahu, inip şunu bir göreyim?..

– Rica ederim onbaşım, bir de beni dinle: dedik ki bu adamın elinden gelmeyen yokmuş. İmralı'yı baştan çıkardıktan sonra, gelmiş Yanıkkışla'ya. Orada da bir yolunu bulup Edirne içlerinde resim çizmeye başlamış. Gündüz yaptığı resimleri, gece olunca hemen plana çevirip usulca Bulgaristan'a yollarmış...

– Tamam anlaşıldı, açın şu kapıyı kendini bir göreyim!..

– Onbaşı hemşerim dur bir de beni dinle:

Demem şudur ki hemşerim, bu gomunis efendi yaptığı hünerleri, pardon resimleri...

– Resimleri değil ulan yarma, planları!..

– Evet öyle ya, planları. Bulgaristan'a yollayacak adam bulamayınca, kendi eliyle götürüp teslim ederken yakalanmış...

– Hayır canım!.. Onbaşım orasını eksik söyledi: planı götürürken, hudut askerleri tarafından görülüvermiş...

– Tamam tamam anlaşıldı: onlar tutmuş, siz de buraya getirdiniz..

– Dur gözünü sevdiğim onbaşı! Anlaşılmadı, anlaşılır mı hiç: çünkü gomunistir bu efendi, ayağına güvenir; başlamış kaçmaya. O kaçmış, onlar kovalamış; o kaçmış, onlar kovalamış...

– Anladım kes ulan! Tutulmuş işte?..

– Hayır hemşerim onbaşım, kızma anlamadın: çünkü kaçarken düşüp ayağı kırılmış...

– Keşke öteki de kırılsaydı! Yahu bırakın beni, ineyim de o vatan haininin bir ayağını da ben kırayım!" "Haklısınız onbaşım, yalnız bizim arkadaş bir şeyi unuttu: kaçarken, yüzüstü düşünce bir de dişi kırılmış...

– Keşke on tanesi kırılsaydı pezevengin!.. Yürü ulan nöbetçi, aç şu hücrenin kapısını!..

Tepemde başlayan patırtı, şimdi kapıma dayandı... Ayağımın ağrısını şu sıra duymuyorum nedense. Kapı açılana dek, ben de can havliyle duvara tutunup tek ayak üzerine dikilebildim...

Kapı duvara çarptıktan sonra, onbaşıyla göz göze geldik... Elinde bir kızılcık sopası, benim kafama indirmek için yukarıya kalkmışken, yavaş yavaş gevşeyip düştü yanı başına. Onbaşının gözleri, benim gözlerimdeki yaşları görmüş olacak ki.. Ve on başının gözleri, yüzünden yuvarlanan yaş damlalarıyla beraber inmiş olacak ki yere; basmayan çarpık ayağımı gördü:

– Otur be kardeşim, yere otur! (Onbaşıdan ummadığım bu tutum karşısında, ben hepten duygulandım. Ve sesli olarak ağlama kertesindeyken onbaşı serteldi.)

– Ulan ayakta duracak halin yok baksana? Otur!.. Niçin komünist oldun sanki?.. Nerelisin sen ulan?

– Bursalı.

– Ben de İstanbulluyum. Ayağın çok mu ağrıyor?

– Evet.

– Kırılmıştır öyleyse? (Sonra nöbetçiye emir verdi.)

– Kapat kapıyı, kilidi iyi kitle!..

– Elleri bağlı, ayaklarını da bağlayayım mı onbaşım?

– Yok ulan, ayağı kırık baksana! kaçamaz...

Jandarmalar tekrar çıktılar yukarıya: postallar gezindikçe, tozlar eleniyor tepeme. Ve soruyor onbaşının sesi, beni getirenlere:

– O kırık ayakla taa Edirne'den buraya, neyle getirdiniz bu hükümlüyü?..

– Sırtımızda...

– Ulan çocuk mu kandırıyorsunuz! Delikanlıyı komünist diye, döve döve

ayağını kırdınız, değil mi?..

– Hayır onbaşım, asla kabul etmem!..

– Ülen onbaşım hemşerim, ben sana nasıl anlattıysam...

Kes ulan! laf dinlemem!.. Nerde onun evrakları? Evraklarına bakacağım... (Bir süre ses kesildi yukarda. Tekrar onbaşının sesi duyuldu.)

– İşte tamam, parası olmadığı için karakoldan karakola yürüyerek gidecek diye yazıyor burada. Yani Edirne jandarması, Kırklareli'ne, onlar da Tekirdağ'a, ordan İstanbul'a, derken İmralı'ya teslim edilecekmiş. Ulan daha birinci durakta ayağını kırarsanız siz bu tutuklunun, öbür jandarmalar ne yapsın? Gördünüz işte, herife bir sopa bile vuramadım...

– Aman onbaşım oldu bir kere, bundan kurtulmanın bir kolayı var mı?..

– Bundan kurtulmak biraz zor; ben bu tutsağı teslim almam bir kere...

– Peki, biz bu belayı kime teslim edeceğiz? Koyun keçi değil ki, kurda kuşa verelim, aman sen bilirsin gayrı?..

– Haydi ben size iyilik olsun diye bir yardımda bulunayım: yarın sabahleyin buradan posta otobüsü geçecek, onu durdurup sizi bindirivereyim ama Kırklareli Merkezi, yaralı bir tutsağı teslim alır mı bakalım? Teslim alsa bile, yüzbaşılar kendi ceplerinden yol tahsisatı çıkarıp da gâvurun komünistinin altına taksi tutacak değiller ya?..

– Hele sen bizi merkeze dek bir kavuştur da, orada da bir hayır sahibi bulurız helbet?..

– Siz bu işin altından çıkamazsınız, en iyisi mi bana teslim edin gidin, ben yüzbaşıya teslim etmek için bir yalan bulurum...

– Hay Allah razı olsun senden!..

– Oy gözüne kurban hemşerim onbaşım!..

– Şimdi biz dönüyoruz merkezimize öyle mi?..

– Döneceksiniz elbet, ama sizin suçunuzu biz üstümüze aldığımızdan dolayı ve de sizi kurtardığımızdan ötürü, bize kaç papel toka edeceksiniz?..

– Oy!.. Ülen be hemşerim, sen jandarma milletinden değil misin yoksam?..

– N'olmuş jandarma olduysan!.. Komünist diye, civan gibi bir delikanlının ayağını kır!.. Onu da, senin benim gibi, anası ve kardaşları bekliyordur?..

– Ülen onbaşım ben cezama razıyım, mademki sen bayırın gomunisinin davasını güdüyon?..

– Sapasağlam teslim aldığın bir sanığı, sakat teslim etmenin cezası nedir biliyor musun sen?..

– Biliyom: bizim de ayaklarımızı kırıp, ondan sonra mahpus damlarına atarlar mı, dersin?..

– Şimdi sana şaka gibi geliyor da yaveleniyorsun, kodese tıkıldığın zaman gözlerin şap taşı gibi pörtler!.. Bırak onbaşım sen o yarma köylüyü. Bana söyle sen, lafı ne demeye getirdiğini?..

– İşlediğiniz suç meydanda, ayağını kırdığınız tutsak gibi, siz de mahpus dam

larına tıkılmak istemiyorsanız eğer, bana ellişer papel verdiniz mi, bu beladan sıyrılıp çıkarsınız..

– Ülen onbaşım deme gayrı, hemşerim dedik sana, onar kâğaç veriverelim de, eh de gayrı?..

– Olmaz efendim, çocuk mu kandırıyorsun, yirmi beşer papelden aşağı katiyen olmaz. Buna razı olmuyorsanız eğer, alın götürün derdinizi! Beni bulaştırmayın bu işe..."

Yukarıda sesler kesildi; belki de paralar el değiştiriyordur? Biraz sonra postallar patırdadı; belki de beni getirenler geriye dönüyordur? Sonra tüm tıpırtılar durunca karakolda; toplandı acıların duyusu sol ayağıma... Şimdi dışarıda akşam olmuştur, burası her zaman gece... Of anam, ayağım of!.. Beş yıldır anamı görmedim, ihtiyarlamıştır fakir.. Şöyle bir "Ooof! ooof!" diye bağırabilsem?.. Beni bundan sonra topal mı görecek anam? Belki de ağrılar durunca topallamam.. "Bağırmak" özgürlüğün en güzeli. Hayır baş kaldırmak en güzeli!.. "Ooof! Ooof! Anam ooof!.."

Dışarıda kapımda bekleyen nöbetçi jandarmanın sesi:

– Ulan ne bağırıyorsun hayvan herif!..

– Ooof! diye bağırıyorum hemşerim.

– Bağırma ulan ayı, sus!

– Ayağım sancıyor hemşerim!

– Sus ulan kes sesini! Onbaşıyı uyandırırsan, öteki ayağını da o kırar!

– Ooof! diye bağırıyorsam kime ne zarar bundan?..

– Sus, diyorum ulan, kes!

– Yetişin millet, yakın, yıkın diye bağırmıyorum ya!..

– İstersen,

– Yaşasın Cumhuriyet! diye bağır... Kes sesini dedim, işte o kadar!..

Bu hücreler hücresi içinde bir gece, bin bir gecenin dertleri içinde bir tutsaklık, uçsuz bucaksız karanlık deryasında çalkalanan bir sayrılık: İmralı Adası'nın en yüce tepesinden atladım dalgalara. Bir balık gibi yüzmesini bildiğim için, balıklar da beni balık sanmış olmalı, takıldılar peşime. Ben önde onlar arkada, yüzüp giderken bir ağ gerildi önümüze, milyonlarca canlı kurtulmak için çırpınırken, balıkçılar çekiyorlar ağları kayıklarına. İşte tam bu sırada ben, atlarken ağların duvarından dışarıya, ayağıma bir zıpkın girdi...

– Ooof! Anam ooof!..

– Bağırma ulan!.. (Nöbetçinin sesine ayılmadım.)

Ha karakol, ha kayık... Ne insanım, ne balık... Bu bir sayrılık içre, koca bir bulut, sallanıyorum dünyanın en kocaman salıncağında... İşte bu dağlar, çobanlığımdan kalma. Aha bu tarlalarda koştum öküzlerimi karasabana. İşte ekin biçtiğim orak. Aha harman savurduğum yaba... Şimdi çadır inindeyim, neden girdik buraya?.. Ayıngacılık dediler, ben ne bilirim. Bire aman, jandarmalar geliyor!.. Yakalandık... Burası Sarpdere. Yıkın yere! dedi komut. Yıkıldık: vur ha vur!..

– Ooof ayağım! Ooof anam!..

– Bağırma ulan!..” (Bu dışarıdaki nöbetçinin sesi.) Aha bak, onbaşıyı uyandırdın geliyor...

Kapım açılınca, sabahın renkli aydınlığı gözlerimi kamaştırdı. İçeriye girenlerin yanında bir de ihtiyar köylü var. Hayırdır inşallah?.. Onbaşı, ihtiyara gösterdi beni:

– Bak bakalım şu efendinin ayağına, kırık mı çıkık mı?

İhtiyar, şiş olan ayağımı yukarıya kaldırıp, dikkatle elden geçirdi:

– Eğer yarım saat daha geç kalsaydım, hastanede keserlerdi bu ayağı!

– Aman dedeciğim, beni topallıktan kurtar!.. (Yakarmaya başlarken ben, onbaşı susturdu.)

– Sus ulan! Kurtaracak işte. Senin için üç saatlik köye jandarma yolladım. (Beni tersledikten sonra ihtiyara sordu.)

– Kırık mı çıkık mı?

– Kırık mı desem, çıkık mı? Baksana ayak yana dönmüş.

– Nereye dönerse dönsün be ihtiyar, sen çabuk sar da şunu, alıp götüreyim hemen.

– İyi ki yanım sıra, alçıyla sargı bezi falan getirmişim...

– Elbet getireceksin, karakola dayak yemek için çağırmadık ya seni.

– Mademki karakolsunuz, sargımı bitirince bir de kötek çekersiniz gayri?

– Ulan amma da ters ihtiyarmışsın ha! Gevezeliği bırak da çabuk sar şunun ayağını!

– Bu kırıkçılık, senin gece yarısı evden adam çıkartmana benzemez. Böyle bir kırık olan azayı, deygin tutup uygun saracaksın... Korkmadım, desem yalan: çocuklar da bir çığrıştılar ki, beni jandarmaların önünde giderken görüverince...

– Hem jandarmadan korkarsın, hem de bildiğinden geri durmazsın. Çabuk sar şu ayağı!

– Bu iş aceleye gelmez dedim ya... Bir ettiği edeceği olmadığı halde insanın, gene de jandarmadan korkar...

– Karakolluk bir derdin belan olmayınca, çenen açıldı ihtiyar.

– İnsanlık hali belli mi olur; uğrarsın bir iftiraya... Hiç merak etme evlat, eskisinden daha sağlam basacaksın toprağa. Allah kimseleri karakola düşürmesin; şu ayağın haline bak!..

– Bırak ulan çeneyi, sakalına tükürdüğümün ihtiyar! Sarıldığı belli olsun yeter!.. İşte posta otobüsü çıktı geliyor... (Onbaşı ihtiyarı bırakıp, jandarmaları bağırarak koştu.)

– Ulan çevirin şu otobüsü! Söyleyin o şoför pezevengine, beklesin bizi!..

Onbaşı, kuşanmak için odasına girince, ben kırıkçı dedeyle kaldım. Dedenin elleri bir kuş kanadı olmuş, fır dönüyor ayağımın etrafında. Sardığı bir tutsağın ayağı değil de, sanki kendi torununun ayağıdır... Bu ermiş adamın etkisinde kalmamak mümkün değil: sessizce ağlamaya başlamışım insanlık aşkına... Ne garip,

en basit bir sancı duymuyorum bu ara... Kırıkçı dede, ayağımdaki sargının son düğümünü çaldıktan sonra, yüzüme bakıp:

– Geçmiş olsun, dedi:

– Ne o ağlıyorsun? Çok mu canını yaktım?

– Hayır, hiç acıtmadığın için ağlıyorum...

– Peki öyleyse... Mahpusluk demek böyle? Bilmez olur muyum hiç. Benim derdim, yaşımca dolu yüreğimde. Deyiversem eğer, seninkini andırır. Dur hele, sen çocuksun daha. Benim yaşıma dek neler görür insan...

– Dedeciğim şimdi sana para bile veremiyorum. Ama borcumdur, ellerim çözülünce gönderirim...

– Para mı dedin, tövbe de. Bana borcun, topallamadan yere bastığın zaman dedeni hatırlamak olsun...

Bu ara onbaşının sesi duyuldu; bağırdı jandarmalara:

– Haydi ulan ne durursunuz! Alın tutsağı moruğun elinden! Sardıysa da sarmadıysa da, sürükleyin atın otobüsün içine!

Jandarmalar beni, bir hıyar heybesi gibi tutup atarlarken otobüse, kırıkçı dedenin sesi duyuluyordu:

– Ha güle güle git!.. Korkma ha!.. Benim ayağın üstüne de, korkmadan bas!.. Dümdüz, dosdoğru, korkmadan yürü!..

Sultanahmet Cezaevi

İlk defa otobüse binmiyorum oysa; böyle mi olurdu görüntülerin devrilip doğrulması?.. Otobüsün camları; bakıp gördüğü her şeyi, alıp atıyor gerilere... Böyle mi olur görüntülerin, gözlerimize yansıması?.. Önce ağaçlar savrulup gidiyor gerilere. Dağların başı dönüyor biz geçip giderken. Dereler tersine çevrilirken şöyle, iyi ki suları dökülmüyor tepemize!.. Otobüsün camları bir ev aldı ileriden, savurdu gerilere! Bir, bir daha aldı savurdu; üç, beş, on, yirmi, otuz, kırk. Gerilerde bir köy kayboldu... Otobüsün camları bir köprü kurdu, geçtik üzerinden... Otobüsün camları bir ilçe gösterdi; sorduysam da yanımdaki jandarmalara, hötlemek kolaylarına geldi, söylemediler adını... Köyler ilçeler gelip geçiyor otobüsün penceresinden. Ve otobüsün kapısından inip binenlere kimse, "destur" demiyor. Ama nedense beni bu halde görenler, konuşmalarını ve gülmelerini kırpadak kesip, hemen salavat çekerek şükrediyorlar... Dışarıda dünya hızla dönerken, içeride bir tek konuşan yok... Köyler ilçeler dizildi gitti yol boyu gerilere. Dışarıdaki görüntüler değişik giderken, uzaktan tepeler gözüktü. Tepelerin üzerine önce camiler oturdu bir bir, yanlarında minareler. Camilerin çevresini binalar alıyor; hanlar, apartmanlar... Kentin bir yanını deniz sarıyor, bir yanını hisarlar... Ben bu kenti, resimlerinde gezmiştim hep; tepeden tepeye atlayıp, yedi tepeyi sıyartmıştım... Gerçek üzre bir hayal görüyorum şimdi, tıpkı resimlerinde geziyorum tekrar:

Önde bir jandarma, arkada bir, ortada kendim. Otobüsten iner inmez böyle yürüyoruz biz. Ve kestirme yürümeyi, Deccal'den öğrenmişiz... Karıncalar gibi kapanıyor sokaklardan caddelere insanlar. Oyuncakları, otomobillerle tramvaylar... Yanımda iki jandarma, Sarayburnu'ndan atladım denize! Kızkulesine yüzerek çıkıyorum, tırnağım bile ıslanmadan... Ellerimde kelepçe, boynumda zincir; balık tutuyorum Boğaziçi'nden. ve inciler gibi dizip çirozları iplere, Büyükdere yakasından karşı yakaya asarken, bir dosta sesleniyorum: "Kemal! Kemal!.. Sesimi kendim bile duymuyorum... Meydanların birinde, minare kadar uzun ve kesme billur gibi yekpare taşta, bir resimcil yazı okuyorum ressamca. Jandarmalar beni, dua okuyor sanıyorlar bu ara... Sinan'ın minarelerinden birine çıkıp ünlüyorum anama; "Tutsaklık içinde tutsak oldum gel!.. Sesimi yanımdaki jandarmalar bile duymuyor... Üç gündür ağzıma bir lokma ekmek koymadım, ne

rede o lokantalar?.. İşte balıkların ızgarası tavası, aha etlerin kızartması yahnisi, işte salataların kıvırcığı rokası, pilavlar fasulyeli nohutlu, tatlıların baklavası böreği... Ellerin yedikleri, yedikleri; gözlerime dizi dizi dizilirken, boğazımdan bir lokmacık geçmedi.

Önde bir jandarma, arkada bir, ortada kendim yürüyoruz, nerelerden nerelere geldik? Koca bir demir kapının önünde durdu jandarmalar, ben de durdum. Ve jandarmalar kapının üstündeki levhayı okudu, ben de okudum:

– Sultanahmet Ceza ve Tevkif Evi.

Ellerim çözüldü, gözlerimde kafes.
Açıldı kapılar şangır şungur.
Kapandı karanlıklar adım adım.
Karanlığın içinde bir ses:

– Aleykümselam!.. Ne o arkadaş, selamsız sabahsız uğradın girdin içeriye?.. Önce içeriye giren sen;

– Selamünaleyküm, diye bir selam verirsin de, sonra içerdeki ben;

– Aleykümselam diye seni karşılarım. Abe sen selam vermesini bilmez misin? Yoksa sen gâvur musun? Abe ne durursun selam versene!..

– Selamünaleyküm! Esselamünaleyküm ve rahmetullahu ve berekâtuhu!.. (Gözlerim karanlığa hâlâ alışamadı, içerdeki bu sesin sahibi de kim ola? Perilere de inanmam ama.)

– İnnaağtayna kelkevser... Kes, abe yeter!.. Kevser, kevser!.. Anladık, Müslümansın kes!.. (Karanlığın içinde usturayla kazınmış bir kafa görüyorum, korkum biraz daha artıyor.) Ke, ke, ke, kev- se, se, ser...

– Abe sen de serserilik de mi var? Üstüme basacaksın, biraz geri dur!.. (Durdukça gözlerim alışıyor karanlığa: tuz kabağı gibi parlayan kafanın elleri de var.)

– Seni göremedim kusura bakma...

– Ben seni görüyorum da sen beni nasıl görmezsin? Kör müsün be!.."

(Evet, kafan, kolların ve bacakların da var.)

– Evet iyice görüyorum şimdi seni: geniş ve kalın bir yatağın üzerine bağdaş kurup oturmuşsun...

– Başka ne yapıyorum?

– Tespih çekiyorsun.

– Neden çekiyorum?

– Dua okumak içindir.

– Geç herif geç!

– Ya sabır...

– Hemen hemen... Sen de benim yerimde olsaydın öğrenirdin.

– Ben de senin yanındayım ya işte?

– Benim yanımda olmak başka, benim yerimde olmak başka... Sahi senin suçun ne? Niye tıkarlar adamı bilir misin buraya?

– Hayır bilmem.

– Yedi gün sonra görürsün beni; sonra da kendini... Suçunu sordum söylemedin. Derdini söylemeyen derman bulamaz.

– Benim suçum yok...

– Anlamadım? O numarayı yemezler. Ben de senin gibi, önce inkâr geldim, sonra deli oldum, yutmadılar hiçbirini. İşte şimdi bıçak kemiğe dayandı. Yedi gün sonra... Haydi söyle inkâr gelme. Zaten cezan kesinleşmeseydi, seni buraya tıkmazlardı.

– Ben buradan İmralı'ya gideceğim...

– Numaran kırık... Ben de İmroz'a gidiyorum desem inanır mısın? Öbür dünyaya yolcu olmuşken... Bana bak herif, zaten ben ölüyüm!.. (Üstünü getiremedi. Yutkundu yutkundu. Birden ayağa kalktı... Yukarıda taa tavanın dibinde yumruk girecek kadar bir demirli pencere vardı... Kolunun birini oraya uzatıp eliyle pencereyi kapattı. Zaten alacakaranlık olan hücre, hepten karardı.)

– İşte sen de benim gibi bir ölüsün. Hani nerdesin herif? İnkâr mı gelirsin? Soluk almakla yaşayabilir misin? İnkâr gelme! Benden evvel ölürsün valla!.. (elini pencereden çekti.)

– Be hey herif, senin ağzın dilin yok mu konuşsan ya!.. Ben kendi kendime konuşurdum günlerden beri, iyi ki sen geldin... Hadi ne durursun, anlatsan ya derdini?..

– Söyletme derdimi, deper geçer derdini!..

– Hah şöyle anlat şunu?.. Ne o, sen nerdesin? Neden kapının dibinde oturuyorsun? Gel şöyle karşıma, yatağımın üzerine otur... (Dediği yere oturdum.) Hee seni dinliyorum, anlat bakalım?

– Dediğim gibi: söyletme derdimi, deper geçer derdini!.. Laf lafı açar, dert der di bastırır... Uzatmayalım lafı, nasıl geldik dünyaya? Nasıl gidiyoruz?.. Evet sadı cım: ben de senin gibi yalancı dünyadayken, tıpkı senin gibi bir âdemdim. Tıpkı senin gibi, beni de bir ana doğurdu. Yani senin anlayacağın, yalancı dünyadan ebedî dünyaya göçmeden önce...

– Dur hele lafını bölmem gerek; senin karnın da açtır, öyle ya? Kusura kalma, daha önce sormayı unuttum... Buyur yiyelim... Ne iyi ettin de geldin, seni bana Allah yolladı... Allasen çekinmeden ye, misafir gibi durma...

– Sağ olun teşekkür ederim davranışınıza... Yalancı dünyadayken, bir de derler di ki:

– Ebedî dünyada yeme içme yoktur. İşte bunlar ne?.. Dünyada hiç kimse, ölümlerden ölüm beğenmediği halde, öldükten sonra dirileceğine dair bir sürü hikâyeler söyler...

(Birden ayağa kalktı bizim idamlık arkadaş.)

– Ne demek istiyorsun çabuk söyle!.. Ne o, dirilmeyecek miyiz yoksa?

– Yok arkadaşım, onu demek istemedim. Lafım bitmedi ki daha. Hele bir otur da bak, ne anlatacağım... (Kovanında dellenmiş bir arı gibi volta atarken o, ben üst üste dizi dizi bir sürü laflarla tekrar ipe çekilmeyi bir bayram salıncağı haline ge-

tirmek için uğraşıyorum.)

– İnsanlar dirileceklerine inanmasalardı zaten ölmeye razı olmazlardı...

– Yahu ben, razı olsam da olmasam da üç gün sonra asacaklar. Asacaklar ya, dirilecek miyim dirilmeyecek miyim, sen ondan haber ver?

(Buna kesin cevap vermektense, avutmak yeğdir.)

– Asılmak ve sallanmak?..

Dur da anlatayım: öyle dertler belalar görüp geçirdim ki, senin ipin benimkinin yanında salıncak olur ancak... "Nesimi" adında bir ermiş şair duydun mu sen? Duymamışındır. Nesimi'nin şiirlerini duysaydın, ya da derisi yüzülürken orada olsaydın, sonra da kendi derisini sırtına vurup yürürken görseydin...

(Arkadaş voltayı kesti.)

– Ne dedin ne dedin? Derisini yüzdüler de ölmedi mi?

– Deki ölmedi...

(Voltaya döndü arkadaş.)

– Ölmüştür de, tekrar dirilmiştir belki.. Öyle ya anlayalım.. Anlayalım bu adamın suçu neydi?

– Hallacı Mansur gibi ulu bir kişiydi o da:

– Evrenin ve insanın esası ruh değil, maddedir. Ve ruh, maddenin bir vasfı, bir manasıdır. Varlığın özü, sestir. Ses insanda söz haline gelir... derdi.

– Sesten, sözden ve de soluktan, ben ne anlarım be hey herif. Derisini nasıl yüzdüler, sen onu anlat?

– Dur hele kardaşlık, bir şiirini okuyayım da öyle:

Çün mü'mine mü'min oldu mir'at
Mir'âtına bak-ü anda gör zât
Her kimse ki esiridi bu meydan
Hayy-ı ebed oldu zâtı hay'dan
Âdemde tecelli kıldı Allah
Kıl âdeme secde olma güm-rah
Âdem düğeli Hak oldu bilğil
Mescûd-ı hakıyka secde kılgil

(Karşımda volta atan idamlık, birden önümde dikildi.)

Bırak şu secdeyi-mecdeyi be hey! Derisini niçin yüzdüler, onu anlat.

İşte anlatıyorum ya hemşerim: Nesimi'nin derisini bunun için yüzdüler...

(Tekrar voltaya döndü idamlık.)

– Hiçbir şey anlamadım ki ben ondan: "kılğil mılğil"?

– Anlatıyorum sadıcım: Nesimi bu şiirinde; "İnsan, mademki inanana ayna olmuştur, aynana bak da orada Allah zatını gör" diyor. "Bu şaraptan sarhoş olan kişi,

daima diri Allah'ın zâtından, ebedî diriliğe erişti. Allah, insanda göründü, artık sen de yolunu kaybetme de insana secde et. İnsan, iyice bil ki tamamıyla Allah oldu, gerçek olarak secde edilene sen de secde et artık ..." dediği için derisini yüzdüler.

(İdamlık tekrar önümde durdu.)

– Yüzdüler-büzdüler dersin, Allah-yallah dersin, bir türlü nasıl yüzüldüğünü anlatmazsın?

– Bir dakka adaşım: Nesimi'yi de tıpkı Hallacı Mansur gibi suçladılar. Ve ondan daha beter bir şekilde öldürmek için derisinin yüzülmesini istediler. En büyük kentlerden birisinin ortasında, binlerce kişinin huzurunda, çakmak taşlarıyla yüzülüyordu şeyhimin derisi. Onu gören binlerce kişinin canı dayanamayıp ağlarken ona: derisinin yüzülmesine fetva veren müftü, yeni bir fetva daha verdi elini sallayarak: "Bunun kanı da mundardır, bir katresi herhangi bir kişinin uzvuna damlarsa mazallah, o uzvun kesilmesi dahi caizdir..." İşte tam bu sırada Nesimi'nin şah damarından fışkıran kanı, müftüyü tepeden aşağı kırmızıya boyadı. Nesimi'nin yerine müftü ölüyordu sanki...

(Bizim idamlık birden yaylandı, döndü volta atmaya.)

– Öldürmediler mi müftüyü?

– Halk müftüyü öldürecek oldu ama hayır. Deveden büyük fil vardı orada; yeni bir fetva verdi fetva üstüne. Ve denildi: kan, kanla yıkanmaz, kan suyla yıkanır... İşte o zaman Nesimi şu beyiti söyledi:

"Zâhidin bir parmağın kessen dönüp haktan kaçar
Gör bu misîn âşığı serpâ soyarlar ağlamaz"

– Nesimi'yi yüzenlerin korkusu yoktu, ne Hak'tan, ne de halktan çekiniyorlardı. Nesimi'nin söylediklerini umursamadan, fetva üzerine fetva verilip, bin kova su döküldü müftünün tepesinden aşağıya, Nesimi'nin derisi yüzülünceye dek...

(İdamlık tekrar önümde.)

– Öyle ya, Nesimi ölünceye kadar, müftü de temize çıkmıştır?

– Hayır, ne müftü temize çıktı, ne Nesimi öldü. Dinle bak: "Fetva, derinin yüzülmesi üstüneydi. Ayrıca, ağızlarından çıkan her karar, kendilerini birer çıkmaza soktuğu için, 'yüzülme' kararının üstüne bir de 'parçalama' kararı veremediler. Zaten nasıl olsa ölürdü derisi yüzülen bir kişi...

(Tepemde dikilen idamlık arkadaşım, yavaş yavaş çöktü önüme.)

– Ölmedi mi hey herif?.. Ölmüştür de tekrar drilmiştir?.. Oh Yarabbi şükür!

– Nesimi'nin derisi yere serildiği halde, Nesimi hâlâ ayakta...

(İdamlık kendi kendine konuşur gibi.)

– Ölüsü yerde serili, dirisi ayakta... Olsun ona da razıyım, şükür!..

– Nesimi çırılçıplak kıpkızıl ayakta, binlerce kişi ona bakıyordu ürkek gözlerle: Nesimi bir süre çevresine bakındıktan sonra, yere eğilip Nesimi'nin derisini bir post gibi alıp attı sırtına. Ve binlerce kişinin huzurundan yürüyüp giderken çoğalıyordu. Yani on iki tane Nesimi bir anda, kentin on iki kapısından dışarıya çıkıp gitti.

(İdamlık arkadaşım sırtüstü uzandı önümde.)

– Hele şükür! Deki ben de öldüm ve dirildim. Çok şükür! İdamlık arkadaş, sayıklar gibi konuşmaya başladı bundan sonra:

– Ölmek hem de dirilmek?.. Çok şükür çok şükür!.. Hey gözünü sevdiğimin ermişleri! Dünya onların yüzüsuyu hürmetine duruyor zaten. İyiki bunları anlattın bana, ne kadar rahatım şimdi. Ama dersin ki, bir gece daha gelip geçti. Tasalanmıyorum artık... Hele bak sen hele. Gözlerim yumulu yumulu veriyor. Uyumalıyım mıyım? Öyle ya. Sakın gözkapaklarımı tutup kaldırma!.. Hayır hayır olmaz, gözlerim açık dursun, n'olur n'olmaz. Hadi, tut kirpiklerimden, kaldır kapaklarını gözlerimin. Aha açıldı, dokunma bana... Her şeyi dosdoğru görüyorum aha; usul usul giriyorum, baksana ne kadar ılık hem de durgun bu sular... Kendimi bırakıversem, uyuyakalacağım... Yüzmesini bilmiyorum, ya boğulursam?.. Gözlerim açık, uyumuyorum değil mi?.. Ayaklarımı dibe bastım, su tepemden aşmıyor şükür!.. Düş mü görüyorum acaba? Uykuda değilim değil mi?.. Aha suyun içine girdim gidiyorum... Uyudum mu acaba?.. İki parmak daha yükselirse boğulacağım... Hayır uyumak istemiyorum!.. Tutsana kolumdan!.. Uyandır beni!.. Çek çıkar sudan!.. Uyandır beni!

– Heeey arkadaş! Uyan! İki gün kaldı, iki!..

– İki parmak su... Uyandır beni!..

– Bak, Pir Sultan Abdal geldi, uyan:

Kul olayım kalem tutan eline,
Kâtip ahvalimi Şah'a böyle yaz.
Şekerler ezeyim şirin diline,
Kâtip ahvalimi Şah'a böyle yaz

– Bana ninni söyleme. Uyandır beni!

Hızır Paşa bizi berdar etmeden,
Açılın kapılar Şah'a gidelim.
Siyaset günleri gelip yetmeden,
Açılın kapılar Şah'a gidelim.

– İki parmak kaldı sular. Uyandır beni!

Ali Baba eğer size uyarsa,
Emir Hüdüdandır beyler kıyarsa,
Âlâ gözlü yavrularım duyarsa,
Al'ım çözüp kara bağlamasınlar.

– Sular yükseliyor bir parmak kaldı!

– Kalk bak, bu da benim ustam Nâzım Hikmet:

Bu dünya soğuyacak,
Yıldızların arasında bir yıldız,
hem de en ufacıklarından,
mavi kadifede bir yıldız zerresi yani,
yani, bu kocaman dünyamız.
Bu dünya soğuyacak günün birinde,
hatta bu buz yığını
yahut ölü bir bulut gibi de değil,
boş bir ceviz gibi yuvarlanacak
zifiri karanlıkta uçsuz bucaksız.
Şimdiden çekilecek acısı bunun,
duyulacak mahsunluğu şimdiden.
Böylesine sevilecek bu dünya
"yaşadım" diyebilmek için...

(İmamlık arkadaş sırtüstü yattığı yerden yanına döndü.)
– Aha uyandım herif! "Çok şükür yaşıyorum" diyeyim mi?.. Kim okudu bunu?
– Benim ustam, Nâzım Hikmet.
– Hani nerede o?
– Ne yapacaksın?
– Ona soralım: "Bu dünya yuvarlanıp giderken biz neredeyiz?.." Uykum hep ten dağıldı gitti... Aman sakın ha, beni nennileme!.. Hadi ne durursun okusana?
– Okuyorum:

KEREM GİBİ

"Hava kurşun gibi ağır!
Bağır
bağır
bağır
bağırıyorum.
Koşun
kurşun
erit-
-meğe
çağırıyorum...
O diyor ki bana:
– Sen kendi sesinle kül olursun ey!
Kerem
gibi

yana
yana...
Deeert
çok,
hem dert
yok.
Yürek-
-lerin
kulak-
-ları
sağır...
Hava kurşun gibi ağır...
Ben diyorum ki ona:
– Kül olayım
Kerem
gibi
yana
yana...
Ben yanmasam
sen yanmasan
biz yanmasak,
nasıl
çıkar
karan-
-lıklar
aydın-
lığa?
Hava toprak gibi gebe.
Hava kurşun gibi ağır.
Bağır
bağır
bağır
bağırıyorum
Koşun
kurşun
erit-
-meğe
çağırıyorum..."

(İdamlık arkadaş yattığı yerden sağından soluna döndü.)

Neden öldürürler sanki beni? Kimin için ölüyorum, yaşasam olmaz mı?.. Bir gün sonra ölmek? Hayır kati kabul etmem!.. Ne demek?.. Bir günü bin gün uzatabilmek?.. Ya da Kerem gibi yana yana... Bari, senin cürümünü de sırtıma alsam nesela?.. Haydi ne dursun, buna bir çare bul: beni kendine suç ortağı yap!..

– Benim suçum yok ki, ortak olacaksın...

– Kaç gündür akıllı akıllı konuşup dururken, gene başlama zırvalamaya... En iyisi mi sen, şiir oku bana. Uzasın istemiyorum bu karanlık günler. Ama bu ölüm kimsenin işine yaramadıktan sonra... (arkadaşım sol yanından sağ yanına döndü, usul sesle sayıklar gibi.)

– Hani bunun karşılığı? Getirin teraziyi, tartın ölümü!.. Hani benim suçum nerede?..

(İdamlık arkadaşım sağ yanından sol yanına döndü.)

– Keşke uyusam, bin yıl uyanmadan. Ve bin yıl düş görüp şöyle; çocuklarımla oynasam çocuklar gibi... Hiç çocukluk yaşamadım, tıpkı çocuklarım gibi...

– Sana şiir okuyayım mı?

– İstemem, gayrı her şey bitti. Ne "şiir" isterim ne de "yasin" Bir an önce öldürsünler beni, bir an önce. Ölümden korkmuyorum hayır! Türkü söyleyerek gideceğim darağacına. Bak görürsün... Niçin bana en güzel türkülerden birini öğretmiyorsun?

– Senin istediğin türkü olsun:

KALBİM

Göğsümde 15 yara var!.
Saplandı göğsüme 15 kara saplı bıçak!.
Kalbim yine çarpıyor
Kalbim yine çarpacak!!!

Göğsümde 15 yara var!
Sarıldı 15 yarama,
kara kaygan yılanlar gibi karanlık sular!
Karadeniz boğmak istiyor beni,
boğmak istiyor beni
kanlı karanlık sular!!!

Saplandı göğsüme 15 kara saplı bıçak.

Bir kayık iki süngü

Şimdi ben, ne içerdeyim ne dışarda; şimdi ben, ne uykudayım ne düşte; şimdi ben, elsiz ayaksız bakıyorum önümdeki hayallere:

Ansızın bir güneş doğdu içinde yürüdüğüm resimlere; baktım bir kent kurulmuş yeditepe sırtlarına... Şimdi ben, elsiz ayaksız yürüyorum; yanımda iki jandarmayla... Binlerce insan, elli ayaklı caddelerde. Binlerce erkekten hiçbiri, binlerce allı güllü bayandan hiçbirini tutup öpmüyor!..

İşte içinde yürüdüğüm resimlerde, binlerce insan: kimsenin suçu yok benimkinden başka. Binlerce kişinin içinden hiçbir kişiyi yakalayıp götürmüyor jandarmalar.. İçinde yürüdüğümüz caddelerin ortasını tramvaylarla otobüsler almış... Gidip giderken jandarmalarla üçümüz, gözümüzdeki manzara birden değişti: bir deniz serildi önümüze. Baktım, deryada yüzen her tekne, birbirine çalım satmakta... Baktım, bir köprü gerilmiş bir yakadan bir yakaya; binlerce insan, yüzlerce otomobil geçip giderken üzerinden, beni, elsiz ayaksız bindirdiler bir motora.

Şimdi ben, hayal görmüyorum artık. Şimdi ben, ne yerdeyim ne gökte; şimdi ben, deniz üzerinde bir kayıkta ve iki süngü arasında, ha öldüm ha ölüyorum; ne denkleyip dururlar? İşte göğsüm, aha sırtım... Belki biraz sonra.. Ne kadar zormuş yaşamak, ne kadar tatlıymış bu can. Ellerim bağlı olmasa, belki bir kurtuluş umudu?.. Nereye gidiyor bu kayık?.. Bu kadar zor muydu ölmek?.. İşte denizin en derin yeri burasıdır; ne dururlar atsalar ya beni aşağıya?.. Ne o? Ölmek bu kadar zorken, öldürmekte mi zor? Kim bilir belki de? Karnımı deşmeden de işlenir bu cinayet; nasıl olsa ellerim ayaklarım bağlı... Karnımı deşmeseler, belki kurtulurum?.. Yunus Peygamber nasıl kurtumuş? Yunus balığı onu yutup karnında gezdirmiş denizaltı teknesi gibi.. Bu deryanın içindekilerde hüner çoktur madem, benim ellerimle ayaklarımı çözebilen bir balık çıkar elbet?.. Şu süngüleri gövdeme doğru denkleyip duran jandarmalara yakarsam bir yol: desem ki; maksat öldürmekse eğer, işte ellerimle ayaklarım bağlı, n'olursunuz karnımı deşmeden atın beni denize, nasıl olsa deryanın içinde yaşayamaz adam, boğulur. Eğer benim kanlı gömleğimi görmeden öldüğüme inanmazsa İmralı müdürü, işte şu martılardan birini vurup kanını benim gömleğime bularsınız. Ve kanlı ak gömleğimi görünce İmra

lı müdürü, tırnak kadar adamlığı varsa inanır öldüğüme... Aha şimdi tam sırası... Nereye gidiyor bu kayık? Ölümlerden ölüm mü beğendirecekler yoksa bana?.. İşte buraları denizin ta ortası; ister tepe üstü, ister çivileme atsınlar ama karnımı deşmesinler...

Hayret! Ne karnımızı deştiler, ne de benim istediğim gibi kayıktan aşağı atmadan beni, denizin ortasını geçtik gidiyoruz.

Hayret! Hayret değil şükür! Tehlikeyi atlattım; işte İmralı gözüktü... Boğulmaktan kurtuluyorum galiba? Öyle bir emir almamış olacaklar demek?

Hücrede ekmeğimi sıçanlarla bölüştüm

Sultanahmet Cezaevi'nin karanlığının içinden sırılsıklam çıkardılar beni.

Nasıl geçtik "sırat", Galata köprüsünü, üstünden mi altından mı?

Bu bir rüya mıydı? Bu bir masal mıydı?.. Hayır hayır bu bir gerçekti.

İşte gerçeğin ta kendisi. İşte İmralı Adası'nın püsküllü belası, mahpus damının hücresi; ellerim duvarları sıyırttılar bir bir. Ayaklarım avanak, karanlıkta. Ve ellerim önce gözlerimi buldu, gözlerim usul usul ışıdı. Gözlerim kendi kendimi gördü. Ve sonra ellerim kulaklarımın küpesine yapıştı. Kulaklarım da çın çın çınladı... Dışarıda yemek kampanası vuruyor... Benim karnım on gündür aç... Açlığa kaç gün dayanır ki insan?.. Zaman ne kadar ağır geçiyor... Paçadan içeri bir şey tırmanıyor. Aman Allah bu bir sıçan! Demek ki yalnız değiliz. Dışarıda yat kampanası vuruyor... Ben nasıl yatacağım? Haydi sıkıysa yat. Bu aç hayvanlar adamın kulaklarını yer... Dur hele, kapıda bir tıkırtı, evet kapı açıldı. İçeride bir daha var, o açılmadı... O açılmayan kapının göz deliğinden yarım ekmek uzandı. Ben ekmeği aldıktan sonra, kapı kapandı. Böyle bir yerde yavan ekmek yemek kolay mı sanki? Ağzımdaki lokmalar büyüdü de büyüdü, hani açtım ya; böyle bir yerde bal kaymak da olsa yiyemezdim herhalde... Dışarıda ayak patırtıları kesildi. Şimpi mahpus arkadaşlar yataklarına girmişlerdir... Ben nerde, nerde yatacağım?.. İşte şurda tahta bir ranza var... Oturdum oraya. Elimde, yiyemediğim ekmek parçası... Şuraya uzanıp yatarsam ne olur? Olmaz! Sıçanlar var... Elimdeki ekmek aklıma geldi... Onlar benim elimi ayağımı kemireceğine, aha bir parça ekmek... Sıçanlarla anlaşmak için elimdeki ekmeği dört-beş parçaya bölüp duvar diplerine dizdim...

Şimdi pıtırtılarını dinliyorum; cızık cızık ötmeye başladılar... hayvanların keyfi yerinde. Benim derdim onların umurunda mı? Bana dokunmasınlar da yeter... Ekmekleri yiyip bitirince n'olacak? Sıçan mahlukatında insaf ne gezer, karınları doymazsa eğer?.. Al sana bir dert daha... En iyisi uyumamak... Uyursam eğer... Bu pis mahlukların ne yapacakları belli olmaz... Uyumam canım... Neden uyuyacakmışım. Burası anamın evi mi?.. Köyde harman zamanı, saman çekerken de uyunmaz üç gün üç gece. Saman çekimi bitince yat, istediğin kadar uyu... İş bitti, öküz

leri dama bağladıktan sonra yattım... Burası mahpus hücresi, sakın uyuma!.. Orası anamın evi, uyu evladım:

– Uyur uyumaz ava çıktım kırlara, nekadar da özlemişim kırları... Burası Çağıştak Deresi, eğilip su içiyorum... Şunlar keklik olmalı, bunlar da üveyik. Tüfeğimi uzatıp yekiniyorum; onu mu vursam bunu mu? Tüfek patlamıyor nedense. Kuşlar alay eder gibi benimle, biri namluya konuyor biri de tetikteki parmağımı gagalarken gıdıklanıyorum. Gülerek uyandım! Bu bir sıçan! Vay namussuz pis hayvan! Parmağımı ısırdı. Al sana bir dert daha! Ula bu sıçan kuduz mu yoksa? İşte o zaman yandım. Her derde dayanılır da, kuduz olmaya asla! Aman Allah korusun!..

Düşünüyorum: bu sıçan kuduz değildir canım... Neden? Çünkü adada hiçbir canlının kudurduğu duyulmadı... Neden ısırır peki, neden? Belki de açlıktan... Doğru, bundan böyle bana verilen ekmeklerin çoğunu onlara vermeliyim.

İşte, kalk kampanası çalıyor. Biraz sonra sabah çorbası... Bana da bir parça ekmek getirirler herhalde.

Evet her gün üç öğün sade ekmek veriliyordu bana. Ve ben de bu ekmeklerin çoğunu onlara dağıtıp, on gün orada sıçanlarla barışık bir halde yaşadıktan sonra, hücre cezam dolmuş olmalı ki çıkardılar dışarı.

İmralı'dan selam saldım sağa sola

Beni İmralı'daki hücreden çıkardıkları gün, cezaevi yasalarına göre yargıladılar; duruşma yeri idare binasıydı. İki jandarma, salon kapısından içeriye bıraktı beni. Kapının dibinde dikilip baktım: karşıda büyük ve parlak bir camekânın önünde oturan insanlar vardı. Gözlerim aydınlığa alışamadığından belki, belki de arkalarından vuran ışık, önünde oturanları adama benzetmiyordu. Ortadakinin gövdesi küp gibi, kafası küpün üstüne konmuş kabaktı sanki. Bu hayal ile gerçek karışımı görüntüye bakıp dururken, ortadaki kıpırdadı:

– Sen kimsin? dedi. (Kabak; müdürün suratına benzedi; ben hayal ile gerçeğin içinde bocalarken...)

– Sana soruyoruz! dedi. (Müdürün kabağa benzeyen suratı:)

– Sen kimsin?.. (Ben kendimi toparlamak için gözlerimi oğuşturup:)

– Ben, ben insanım...

– Bırak insanlığı! Bu adada ne işin var?..

– Burada tutsağım...

– Tutsak olduğunu biliyorsun demek...

– Biliyorum...

– Senin tutsaklık şimdi yakana yapıştı...

Bu ara iki yanıma bakınırken, sol taraftaki boy aynasında kendimi görüverince korktum. Ama birden öfkeyle toparlandım:

– Yirmi beş gündür hücredeyim. Az bulduysanız, zincire falan da vurun. Yediğin haltlara göre, pardon, işlediğin suçlara göre bu cezalar az bile. Adayı dağ başı sanıp, saf bulduğun mahpuslara komünizm propagandası yaparak, salmışsın dışarıya...

– Tanığınız var mı?...

– İşte gardiyan Nuri Efendi söylesin:

– Evet efendim, ben bunu yıllardan beri izliyorum. Bu adam, sanki mahkûm değil de bir büyücü. Herkesin resmini bedava yapıyor. Resmi yapılan adam da büyülenerek komünist olup çıkıyor tabiî.

Müdür öbür yanda oturana sordu:

– Ne dersiniz bu "büyücü"lüğe doktor?..

– Aman efendim, müdür bey! Balaban usta bir ressam, kendisini beğenirim, benim portremi de yaptı. Güzel bir eser oldu. Yani şimdi ben komünist mi oldum?..

– Ama siz okumuş bir adamsınız, öylesi oyunlara kapılmazsınız.

Müdür bu kez de yanında duranlardan ziraat mühendisine döndü:

– Sen ne dersin bu büyücü ressama?.. (Mühendis, aydın görüşlü bir memurdu. Beni tutsak gibi görmezdi. Onunla sık sık sanat üzerine konuşmalar sırasında siyasal tartışmalar da yapardık:)

– Balaban bu adada önce bir mahpustu; sonra da bir ressam. Bu bir mucizedir mahpushaneler tarihinde. Çünkü, bu adada kendisine verilen bir işi ötekiler gibi yaptıktan sonra, arta kalan zamanlarında da birçok eserler yaptı. İşte şu salonun duvarlarına bir bakın, bunlara bakıp da hayran olmayan olur mu? Ayrıca İzmir'de açtığımız sergide onun resimlerinin hepsi satıldı... (Müdür, mühendisin hızını kesti:)

– Demek ki bu adam sanat marifetleriyle insanı etki altına alabilmektedir?..

– Mutlaka! gözüne kestirdiği kişilerin portrelerini yaptığı doğru olduğuna göre...

– Hem de bedava, para almadan; sen olsan komünist olmaz mısın? (Mühendis kahkahayla güldü:)

– Ben portremi yaptırmadım ama Nâzım Hikmet'in şiirlerini plaktan dinledim. *Bahri Hazer* nefis bir eserdir. (Müdür ters ters baktı mühendise:)

– Senden şüphelenmem ama bu cahil mahpusları aşıladığı bir gerçek...

– Evet katılıyorum size; ama karşınızda bir sanat olayı var...

– Neymiş o?.. (mühendis ayağa kalktı:)

– Bakın şu "çift süren" tablosuna. Bu bizim Anadolu'nun yaşamı değil mi? İşte bu da "tahta biçenler", ha uşak ha! diyesi geliyor adamın. Bunlar da "belciler" Şu tek başına çalışan "belci"ye bak, toprağı nasıl deviriyor. Bunlar da "balıkçılar", 'orakçılar", "çapacılar", "krizme yapanlar" şu da "ana" tablosu. Ressamın kendi anasının portresi bu; adaya görüşe geldiği zaman yapmıştı. Ayrıca İzmir sergimize yolladığımız on adet tablosunun parasını da kendisine veremiyoruz. Çünkü bizim yaptığımız yanlış bir işlem nedeniyle ressamın parasını gasp etmiş oluyoruz... (Müdürün suratı kızarıp morardı:)

– Ne demek gasp etmek açık konuş...

– Ambar memuru işte burada, o söylesin? (Ambarcı konuştu:)

– Evet efendim, bir yanlışlık sonucu, İmralı'da üretilen malların içine Balaban'ın resimleri de karışmış. Bu nedenle satılan mallarla satılan tabloların parası da idarenin kasasına yatmış... (Dayanamayıp söze girdim:)

– Sizce bu parayı ayırması çok mu zor?..

– İmkânsız...

– Ceza vermesi kolay da para vermesi zor, öyle mi? Haydi ne durursunuz, uzatmayın, ne ceza verecekseniz verin.

Bu yargılanma sonunda; eskisi gibi koğuş temizleme işinde değil, birinci köy ekibinde çalışacağım. Yani öküzlerle çift sürerken kimsenin portresini yapamayacağım.

Öküzlerin model oluşu

Beni hücreden çıkarıp, yargıladıktan sonra birinci ekibe verdiler. Koğuşa gelince, gösterilen yere yatağımı serdim... Benim hücreden çıkıp buraya geldiğimi duyan arkadaşlar, birer birer gelip bir fısıltı halinde, "geçmiş olsun" dedikten sonra karşıma oturdular. Bir süre sessiz, uzaydan gelen bir adama bakar gibi baktılar: ilkin sessizliği Koca Murat bozdu:

– Maşallah ne kadar çok zayıflamışsın...

– Zayıfladım...

– Yemek vermediler mi?..

– Hayır...

– Ekmek?..

– Verdiler...

– Neden yemedin?..

– Sıçanlara verdim...

Gülmemek için ağızlarını kapadı arkadaşlar... Koca Murat usulca kalkıp gitti. Bir dakika sonra elinde bir kutuyla döndü:

– Al, aç bak! dedi... Aldım, açtım baktım:

– Bu bir kızarmış piliç!.. Hayretimden sesim yüksek çıkmış... Koca Murat (sus) işareti yaptı eliyle:

– Hemen ye bitir şunu, kimse görmeden. Bu kez de piliç yemekten hücreye atacaklar!.. Kutunun kapağını kapadım:

– Burada tavuk yemek yasak değil mi? Nasıl arakladın bunu?..

– Etini ye, kümesini sorma. Haydi ye ye, baksana öleceksin açlıktan...

– Şimdi yersem gören olur, herkes uyuduktan sonra yerim...

Biraz önce Murat'ın şakalarına sırıtan Uzun İbo, numaradan ciddîleşti:

– Bu güne bu gün ben ekip başıyım. Balaban'ın piliç yediğini ben görmeyeyim de, sizin görmeniz suç sayılmaz.

Gedelekli Süleyman, ekip başı İbo'ya sordu:

– Tavukhanedeki kümesler senin ekibe mi dahil?..

– Evet bana teslim...

– Kaç tavuk var kümeslerde?..
– Yumurtlayanlar 80, piliçler 110, civcivlerin sayısını bilmiyorum...
– Piliçlerin bir tanesini Koca Murat çalmış, ne yapacaksın?..
– İdareye haber vermem gerek...
– Haydi ne dursun, işte piliç kutuda.. İbo güldü:
– Bu tavuk pilici kızartması değil ki...
– Ya ne?..
– Bu karabatak kuşu kızartması...
– Peki şunu yemek suç değil, öyle mi?..
Murat lafa girdi:
– Biz bu karabatakları çoktandır pişirip pişirip yiyoruz. Fakat hükûmetin işi belli olmaz, bakarsın karabatakları, kargaları bile yasak eder.
Ekip başı İbo, bana döndü:
– Biraz da işimizden söz edelim. Sen öküzlerle çift sürmesini bilir misin?..
– Köydeyken benim işim çift sürmek ti, neden sordun?..
– Benim ekibimde 80 işçi var. 3 çift de öküz koşumu. Öküzlerin bir çiftinin çiftçisi yok, istersen onları sana vereyim?..
– Hiç düşünmeden evet derim.
Ertesi gün, Seçköy'de bıraktığım öküzler çıkıp karşıma model durdular.
İmralı'da en yüksek yer Atatürk tepesi. Burada 3 çift öküz karasabanlara koşulu... Çiftçi arkadaşlardan birinin adı Sefer'di, öbürü Osman. Sefer ile Osman'a sordum:
– Ben hangi öküzleri koşacağım?..
– Hangilerini beğendiysen, dediler.
Öküzlerin en gencini, en kuvvetli ve en güzellerini seçtim: birinin adı Pamuk, öbürünün adı Sivri... Benim zorum çift sürmek değil, onları model alıp, dört bir yanlarından anatomilerini çizmekti.
Haydi bakalım bismillah! Üç çift karasaban koşumuna tarla mı dayanır?.. Bir dönümden öbür dönüm başına hızla sürüyordum hayvanları... Sefer ile Osman'a rica ettim:
– Ben, dönüm başına hızla sürüp giderken, siz ağır ağır sürüp gelin, dedim. Bu iki güzel delikanlı benim resim çizdiğimi görünce bu isteğime her zaman uyum sağladılar... Ben, tarların o ucundan bu ucuna gelir gelmez; cebimden çıkardığım kâğıda, öküzlerin (onlar gelene dek) bir iki dakika içinde bile olsa çizdiğim bu resimleri, bana, hayvanların anatomisini öğretmek için yetiyordu.
Tutsaklığımı hepten unutmuştum. Öylesine mutluydum ki, yani ileriki günlerde yapacak olduğum "çiftçi", "harman" tablolarımın figürlerini oluşturuyordum... Tarlada böylesine resimler çizen bana, daha olumlu bir kapı açıldı: ahır kapısı. Yani öküzlerin yatıp kalktığı "dam" Tarlada on gün çift sürüp resim çizdim. Havalar bozulup yağmurların başlamasıyla, çiftçiler öküzleriyle beraber dama tıkılmış, orada hayvanlarını tımar edip, onların gübrelerini atıyorlardı... Sefer ile Osman, benim,

öküzlerin resmini çizişimi hayranlıkla izliyorlardı. Bana hiçbir iş yaptırmıyorlar: Sen, sadece resim çiz diyorlardı... Kâh tarlada, kâh damda resim çizerek ilkbahar geldi... Yine yağmurlu bir günde resim yaparken, ekip başı İbo çıkageldi dama:

– Kolay gelsin, dedi.

– Hoş geldin!

– Ne yapıyorsun?

– Görüyorsun, resim çiziyorum.

– Resim yapıyorsun, görüyorum ama fazla uğraşma.

– Neden?

– Öküzlerin resmini aylarca yıllarca yapsan da onları yine komünist yapamazsın!

Esat Adil ve öteki müdürler

İmralı Adası'ndaki cezaevini, Esat Adil Müstecaplıoğlu'nun kurduğunu söylerdi, çamaşırcı Hasan dayı:

– Bu dünyaya peygamber geldi deseler, ben:

– O gelen, mutlaka Esat Adil Bey'dir derim, derdi... Peki Adil Bey bu adada neler yapmış:

– Bu yatak odalarını o yaptırmış, o futbol sahasını, bu kütüphaneyi o kurmuş. Ve bu kütüphanede on binden fazla kitap var, oku okuyabildiğin kadar... Bağların bahçelerin kirizmasını ve fidan dikimini, olduğu gibi mahkûmların hünerine ve becerisine bırakmış... Mahkûmlar kendi ürettikleri buğdayı, yaptıkları yel değirmeninde öğütüp, kendi fırınlarında ekmek yapıyorlarmış. Denizden tuttukları balıklarla, yetiştirdikleri tavuklarla, et ve ekmekle doyunuyorlarmış... Tutsaklardan her kim ki bir suç işledimi, savcı ve yargıç olan Esat Adil Müstecaplıoğlu, onu, kendisi cezalandırmazmış... O, bu güzel adada, bir bakıma sosyalizmin provasını yapıyormuş: bine yakın mahpusu meydana toplayıp, sanığı da ortalarına dikip: "İşte şu gördüğünüz adam, şunu şunu şunu yapmış, sizler bunun, bu yaptıklarını suç mu sayarsınız, yoksa bağışlar mısınız?

Esat Adil, bir savcı-müdür olarak, bunları yaparken, ondan sonra gelen İzzet Akçal, onun düzenini kaldırıp, kendi savcı-yargıç düzenini kurdu. Bu düzen kurulunca, mahpuslar kendi tutsaklıklarının boyunduruğuna girdiler... İzzet Akçal, sanatçıları ve başarılı olanları yanına çekerdi... Bana, o zamanın başbakanının portresini yaptırmak istedi... Ben de ona,

– Başbakan buraya ne zaman gelecek?.. deyince:

– Ne yapacaksın başbakanı burada?..

– Suratına baka baka portresini yapacağım ya... Öfkeyle çantasından bir fotoğraf çıkarıp uzattı:

– Al işte, buna baka baka yapacaksın!

– Hayır! yapmam!..

– Karşı mı geliyorsun?..

– Karşı gelmiyorum, yapmıyorum...

İzzet Akçal gittikten sonra, onun yerine Çorumlu bir müdür olan Saffet Omay geldi. Bu zat, nerede Çorumlu mahpus varsa, ağır işlerden alıp, hafif işlere verdi. Daha önceleri çöpçülük işi yokken, Çorumlulardan beş kişiyi çöpçü yaptı. Ve bunlardan başka birini de gece bekçisi.

Çöpçülük yapan bu herifler teker teker, benim, öküzlerin resmini çizdiğim ahıra geliyorlardı, her nedense... Kış günlerinde tarlalarda çift sürülmediği için, ben öküzlerin damında, durmadan "akademik" resim çalışıyordum... Kış günleri bitip ilkbahar gelince, tarlalara çift sürmeye çakıcağım bir gün, idare amiri, beni bu işten alıp, önceki işime verdi. (Bu iş pis bir işti ve de onur kırıcıydı, yani koğuşları süpürüp helaları temizlemek.) Ama resim çalışmam için, kendimi ressam olarak yetiştirmem için buna razı olmuştum.

Koğuş bekçiliğine getirildiğimde, ben, çöpçülerden kurtulmuştum ama, bu kez de, gece bekçisi olan bir herif tebelleş oldu. Gündüzleri işçiler tarlalarda olduğundan, koğuşlarda kimse olmadığı için, temizlik işim bitince, resim çalışmalarıma devam ediyordum... Gece bekçisi olan o herife, insan demek için birkaç tanık gerekti... Yani insanla ayı karışımı bir kişi... Akşamları yat borusuna dek geçen zaman içinde, mutlaka karşıma dikilip, saçma sapan sorularla gevezelik yapardı:

– Balaban Usta!...

– Ne var bekçi ayı, pardon dayı... (Bu ayı ile dayı karışımı söze, pis pis sırıtarak:) – Sen ressam mısın yoksa komünist misin?...

– Oha! Bekçi ayı, bekçi dayı! Kör müsün, hem ressamım, hem de komünistim...

– Neden ressamsın?..

– Senin gibi ayıların suratını güzelleştirmek için...

– Benim resmim güzel olur mu?..

– Senin resmini yapmaya korkarım ben...

– Neden?..

– Sen de komünist olursun sonra...

– A boo! Ölürüm de yine komünist olmam. Ben Alevî'yim...

– Yani kızılbaşsın...

– Tabiî, ne sandın...

Çorumlu çöpçülerden kurtulmuşken, şimdi de Çorumlu Alevî bekçiye çattım. Her akşam yanıma gelip abuk sabuk sorularına bazen alaylı bazen ciddî cevaplar verirken, Alevî olduğunu duyunca, adamı sevimli görmeye başladım. Çünkü Alevîlerin ve Bektaşîlerin dürüst ve kültürlü olduklarını bilirdim.

Günler geçiyor, her akşam bu kızılbaş bekçi yanıma gelip, aynı ağıla aynı soruları soruyordu... Neden bu adamın bana bu kadar yaklaştığını düşünmeden, hep aynı samimiyetle, ona iyi ve güzel şeyler anlatıyordum... Yine bir akşam geldiğinde, selamsız sabahsız:

– Keşke sen komünist olmasaydın, dedi...

– A be kızılbaş bekçi dayı, zorun ne senin? Neden durmadan benim komünistliğimle uğraşıyorsun?..

– Komünistler, karılarını kıskanmazlarmış, doğru, değil mi?..

– Halt etmişsin sen!..

– Bir adamın evine giriyorsun, karısı evde yalnız, şapkanı çiviye asıyorsun, sen karıyla işi bitirirken, kocası geliyor, bakıyor ki çivide şapka, dönüp gidiyormuş. Yalan mı?..

– Yalan! Bu yalanı sizin kızılbaşlardan öğrenip, bizim komünistlere yakıştırmaya uğraşıyorlar. Yalan mı?..

– Orasını bilmem...

– Nasıl bilmezsin, sizin kızılbaşlar mum söndü yapmıyorlar mı?..

– Yalan! Bin kere yalan!..

– A be kızılbaş deyyus! Asıl o senin söylediklerinin tümü yalan! Yüz kere bin kere yalan!

Meğer ki, o Çorumlu çöpçülerle gece bekçisini, beni gözaltında tutmak için, müdür Saffet Omay görevlendirmiş. Bunu arkadaşlarımla hücreye tıkıldığımızda anlamış oldum. Ve bundan sora sadece ben Bursa Cezaevi'ne sürüldüm.

İmralı'da yaptığım portreler

Dünya koca bir sahne, ben kötü bir oyuncu muyum da durmadan dramı oynatıyorlar?

Çift sürmek, resim çalışmak kadar hoştu, karasaban neden ufaldı? Öküzlerim neden resimlerimde kaldı? "Ne suçum vardı da mahpus damlarına düştüm?" diye hiçbir yargıca sormadım. Dünyaya gelmek suçmuş gibi, resim yapmak suç sayıldı sanki:

"Bırak kalemi kâğıdı, bırak fırçayı boyayı!" dediler yine, tıktılar içeriye;

İmralı'da müdüriyet odası, yanında hücreler:

İçlerinde biri ben ve arkadaşlarım. Benim kapandığım hücreye birtakım sesler sızıyor: bu müdürün sesi ayan beyan, ayı gibi böğürtlek:

– Sorularıma doğru cevap vermezsen gözlerini çıkarırım. Balaban'ı tanır mısın?..

– Ta, ta, tanırım... (Bu oyuncakçı Talip'in sesi.)

– Ne zamandan beri?..

– İ, iki... hayır, üç,.. be, beş... (Talip'in sesi kıslıdı.)

– Ulan dürzü sana ne öğretti?..

– Öğre...mek... ek... k... ah, oh, o... Müdürün sesi: sazcı Veli'yi getirin:

– Kaç günde bir toplantı yapıyorsunuz?...

– Ne topla... an... top... of,.. ah...

– Kaldırın şu hayvanı ayağımın altından... Göreli Şaban'ı getirin:

– Ulan it herif! Neden resmini yaptırdın?..

– Resim... Kim... kime... res... Bala... be...

– Ne bok yemeğe komünist oldun?.. – Of... ana... oh... ol... (Şaban'ın sesi kesildi.) Müdürün sesi:

– Abe Koca Murat, şu uzun boyundan hiç utanmadın mı?...

– Ne, en... boy... oy... hu, hu, huy...

– Neden komünist oldun?...

– Den... en... kom... im... ki... (Murat'ın sesi kesildi.) Müdürün sesi: Sinoplu İsmail'i getirin!.. "Balaban senin resmini neden yaptı?..

– Ne, ne, ne, neden...

– Yediği boka bak itin! Neden ulan! Neden?..

– Ne... bile... bil... il... aaah o, o, of... (İsmail'in sesi kesildi.) Müdürün sesi: "Senin adın ne?..

– Sülü... ley... gede... lek... ek...

– Gedelekli Süleyman!..

– Efendim! (Süleyman'ın sesi hızlı çıktı bu kez.) - Neden komünist oldun?..

– Ol, ol, ol, olmak... ak... ara... ek... mık... ık... ke... (Süleyman'ın sesi kesildi.)

Bu ara, yat borusu çalıyor, tüm sesler kesildi, gece olmuş. Sabah olunca neler olacak göreceğiz.

İmralı'da sabah olmuş, kalk borusu çalıyor: şimdi mapus işçiler, işyerlerine gitmek için kalkmaktadırlar. Bense yine bu pis yerde uykusuz encamımı düşünmekteyim: "Bu kez beni, kesin olarak süreceklerdir... Ama neden? Ne suç işledim yine? Suçumun ne olduğunu bir bilsem, müdüriyet odasından sızan seslere göre, bir suç yumağı oluşturuyorlar ayaklarıma dolamak için"

Ben bunları düşünürken kapı açıldı: bir gardiyanla iki jandarma geldi, beni sorgulamak için götürdüler.

Müdüriyet salonu yine duruşma yeri:

Müdür yargıç makamında; yargı üyeleri, ziraat mühendisi, infazcı, idare amiri.

Önümde bir gardiyan, arkamda iki jandarmayla girdik duruşmaya.

Müdür elini salonun ortasına uzattı:

– Bu kitaplar senin mi?

– Benim.

– Hepsini okudun mu?

– Okudum.

– Tahsilin?

– İlkokul 3. sınıftan diploma aldım.

– Bu resimleri sen mi yaptın?

– Ben yaptım.

– Bu adada kaç mahpusun portresini yaptın?

– Saymadım.

– İsimlerini söyler misin?

– Söyleyeyim: 'Güneybudaklı Mehmet'in, Boğazköylü Osman'ın, Erzurumlu Musa'nın, Kestelli Nuri'nin, Akçaköylü Mehmet'in, Kazıklılı Hasan'ın, Göremeli Şaban'ın, Sinoplu İsmail'in. Şimdilik anımsadıklarım bunlar.

– Demek ki bunların hepsini kızıla boyadın?

– Hayır efendim, bunların hepsi de yağlıboya portrelerdir.

– Bırak şimdi saflık numarasını. Yani hepsini aşılamışsın?

– Tövbe tövbe, ne aşısı, anlayamadım!

– Komünist aşısı! Komü-nist!

– Ne ilgisi var, bu bir safsata.

– Arkadaşlarını çağırıp yüzleştirirsem görürsün yalanı. Talip'in portresini neden yapmadın, çünkü onu, resim çizmesini öğretirken aşıladın... Veli'yi de nota öğretirken...

Şaban denilen salağın portresini gördüm, nereye çeksen gelir o herif... Koca Murat'a bir tane kilim vermişsin, yalan mı?

– Evet verdim.

– Neden verdin?

– Benim iki taneydi de.

– Ne demiş sana Koca Murat kilimi isterken: "Komünistlikte mallarımız ortak değil mi" dediği yalan mı?

– Doğru.

– Sinoplu İsmail'i de, portresini yaparak komünist etmişsin, öyle değil mi?

– Doktor'un da portresini yapmıştım.

– O doktor, geç onu, ona bir şey olmaz.

– Peki müdür bey, senin kızının da portresini yapmıştım. Ne dersin ona?

– Öyle bir nesne yok bizim evde. Geç onu.

– Müsaadenizle ona değinmeden geçemem: senin, adaya yeni geldiğinde, beni ressam olarak gördüğünde, beni köşke çağırıp kızının portresini yaptırmadın mı? Hatırlayacaksın sanırım?

– Yok öyle bir şey yok!

– Müsaade ederseniz daha somut bir şey söyleyeyim size?

– Neymiş o, kısa kes! Şimdi burada ben bir müdürüm, yani yargıç!

– Evet ben de bir sanık, ama beni dinlemek durumundasınız. Daha sonra ağa döne ceza vermek için.

– Peki peki! Neymiş o?

– Benim yaptığım kızınızın portresini, boyacı Angelos'u çağırıp, suratıma boya çektirerek, neden tahrip ettirdiniz?

– Yeter yeter! Sen bir suçlusun!

– Evet, ama ayrıca ben, bir de ressamım.

– Yeter yeter!

– Kızınız komünist olur diye mi korktunuz?

Müdür, yargıçlık yapıp dururken, sanık olmanın sakıncasından silkinip ayağa kalktı ve bir zebani gibi dikildi:

– Jandarmalar! Ne dursunuz susturun şunu!

Benden resim aşıranlara zıkkım ola!

İmralı'dan sürülünce beni iki jandarma mahpushane kapısından içeri bıraktığında; Bursa mahpus damına kazık kakar gibi dikilip durdum. Ve öfkeyle düşündüm: "Tahliye olmama 2 ay kalmıştı; şimdi cezam 5 yıla çıktı. Demek ki çıraklığım devam edecek. Burada ustam Nâzım Hikmet'in yanında... Bundan ötürü vız gelir bana tutuklu yıllar... Büyük bir ressam olmak için bu gerekmiş sanki?..

Ben böyle durmuş düşünürken Nâzım Hikmet; yarısı kırmızı, yarısı yeşil o acayip giysiler içinde beni tanıdı: "Balaban gelmiş" diye seslenip, koşarak kucakladı beni. Bu kucaklaşma, bu kavuşmadan sonra ayrılıp bakıştık karşı karşıya:

– Demek ki geldin...

– Seni bir daha göremem sanıyordum...

– Nasıl geldin onu söyle?..

– Geldim ya, seni gördüm ya...

– İmralı'dan buraya gelmek zordur...

– Zor oldu, zor...

– Yoksa?..

– Evet! Sürdüler...

Şair Baba'nın yüzü birden kızardı:

– N'oldu çabuk söyle, neden?..

– Senin ne suçun vardı da 28 yıl ceza verdiler?..

– Bak şu belaya! Benim başıma gelenler senin başına da mı geldi? dedi ve tekrar kucaklaştık.

Bu ara baş gardiyan Basri seslenip bizi ayırdı!

– Müsaade edin üstat! dedi, İbrahim Balaban bugünden sonra bana teslim.

– Peki Basri Bey, dedi ustam, nereye götüreceksiniz onu?..

– Merak etmeyin uzak değil, şu karantinada kalacak on gün.

– Peki iyi öyleyse, ben de sanmıştım?..

Ayrıldık...

Ertesi günü sabahı, karantinanın demir parmaklıklı penceresinde gözüktü ustam:

– Merhaba Balaban!
– Merhaba Şair Baba!
– Nasılsın evladım?
– İyiyim!
– Nasıl iyisin, bu gece uyudun mu?
– Uyudum, neden?
– Ben hiç uyumadım.
– Neden uyumadın?
– Seni düşündüm.
– Ben de seni düşündüm ama, uyudum.
– Ülen nasıl uyku tutar adamı, 2 ay sonra tahliye olup çıkacaktın, anana kavuşacaktın...
– Sana kavuştum ya! Anama her zaman kavuşurum.
– Kavuşursun ama 5 yıl sonra... Peki ne suç işledin de sürdüler seni?
– Mapusların portrelerini yapmışım.
– Peki, suç bunun neresindeymiş?
– Benim resmini yaptığım adamlar, komünist olup çıkmışlarmış.
– Allah Allah! Hiç de böyle bir suç unsuru duyulmamış! Saçma! Hepsi bu kadar mı?
– İmralı ayaklana yazmış!
– Kepazelik! Resim yapmakla İmralı neden isyan edermiş?
– Sen şiir yazınca, harp okulu nasıl ayaklanmışmış?
– Doğru! Pardon! Neresi doğru bunların yahu! Allah kahretsin! Bunlar birer bahane.

Pencereden doğrulup arkasına baktı ve tekrar bana döndü Şair Baba:
– Paran var mı?
– Paralarımı İmralı müdürü Saffet Omay gasp etti.
– Ne demek o?
– Sonra anlatırım.
– Peki, üzme kendini... Yanımda iki lira param var, al bir lirasını sana vereyim, aç kalma...
– Alamam, ekmek var ya, aç kalmam...
– Al diyorum sana! Beni üzme...
– Peki!
– Haydi hoşçakal, yarın ben yine gelirim.
– Güle güle, yarın yine gel!

Ertesi gün,
Pencereden bir ses:
– Balaban merhaba!

Dönüp baktım, ustam Şair Baba pencerede;

– Merhaba, hoş geldin!

– Ne yapıyorsun, bakayım çalıştığın kâğıtlara?

– Şuradaki pencereden demir kapı iyi gözüküyor, görüş için içeriye giren kadınların desenini çiziyorum, bu kadınlar ne kadarda anama benziyorlar.

– Ver bakayım.

– Al bak! Bu çizimleri bir süre çize çize oluşturduktan sonra, kompozisyon taslağı ve ondan sonra bak ne resimler yapacağım.

Ustam, eline aldığı bu kâğıtlara bakarak:

– Nasıl da mutlu ettin beni bilemezsin. Bu çizimlerin her biri, senin tablolarında yer almak için canlanmışlar. Aferin sana! Çizip de beğenmediklerin falan olursa sakın yırtıp atma.

– Peki atmam.

– Ah keşke sürülmeyip iki ay sonra çıksaydın dışarı; çıksaydın da anana ve köyüne kavuşsaydın.

– Hayır, böylesi daha iyi demeye dilim varmıyor ama, iyi olacak... Dışarıya çıksaydım bana ne derlerdi bilir misin?

– Çok şükür özgürlüğüne kavuştun, hoş geldin falan filan...

– Hayır... "Bu öküzler, bu karasaban seni bekliyor, yapış sabanın kulpuna!" derlerdi.

– Şimdi sen, beş yıl cezaya çarpılmaya razısın, öyle mi?

– Razı olmasam da öyle.

– Müthiş bir direnç bu! İşte sen, bu sanat aşkıyla şaheserler yapacaksın. Şimdi sevindirdin beni. Bugün rahat uyuyabilirim. Haydi hoşçakal... Yarın görüşürüz.

Ertesi gün, satılan resimlerin paralarını sordu Şair Baba:

– Hangi tablolardı onlar; adları, konuları nelerdi?

– Ada'ya gitmeden önce burada senin dokuma tezgâhlarında çalışanlara bakarak yaptığım "Dokumacılar" tablosu, anamı model tutup yaptığım "Ana" tablosu, İmralı'da bir yıl uğraşıp yaptığım "Bıçkıcılar" tablosu, "Karasabanlı Çiftçi" tablosu ve "Belciler" tablosu; İzmir'de sergilenip satılmış. Ve paraları müdürün kasasına ve benim hesabıma yatmış... Ve ayrıca, anamın, öküzlerimizi satıp da bana vermiş olduğu paraları oradaki hesabıma yatırmıştım. Bu paraları, ben oradan tahliye olurken alıp çıkacaktım... Bu kez beni buraya sürerken, hiçbir gerekçe göstermeden "vermiyoruz!" dedi müdür Saffet!

– Dünyanın hiçbir yerinde böyle kepazelik, böyle namussuzluk görülmemiştir. Seni, resim yapıyorsun diye 5 yıl cezaya çarptırıyorlar, ama yaptığım resimleri satıp parasını utanmadan yiyorlar.

– Zehir zıkkım olsun!

– Zehir zıkkım olsun!

Bir sıçan model, iki komünist tutsak

Selamsız sabahsız yanıma sokulan Çamur Ağa, usulca kulağıma:

– Haydi gözün aydın, sizinkilerden biri daha düştü bugün buraya diye fısıldadı... Kimdi bizimkiler? Dama düşen kimdi?.. Hiçbir şey anlamadığımdan sordum... Çamur, kapının arkasında oturan kara kaşlı, koca gözlü, esmer güzeli bir delikanlıyı gösterdi:

– İşte, senin gibi bir komünist daha!..

Çamura hiçbir karşılık veremedim, sanki ağzım dilim tutuldu... "Benim gibi bir komünist?.." İyi be, komünistler oldukça güzel insanlarmış baksana!.. "Senin gibi" dediğine göre, ben de güzel olsam gerek. Ustam Nâzım Hikmet hele, hepimizden güzel... Bir de komünistleri, öcü gibi tanımlarlar. Gelin bakın işte, şu Bursa damında üç kişi var; hiçbirimizin ne ağzı fırın gibi, ne dişleri kazma kazma...

Boyuna gözüm oğlanda, düşünüyorum: nasıl yanına varmalı? Ne demeli?.. Ne suç işledin, diye sorulmaz. Çünkü ona da bir kulp takmışlardır, Nâzım Hikmet'e ve bana taktıkları gibi... Ne kadar ceza verirler ki buna?.. Nâzım Hikmet'e sorsan; "Yedi yıldan aşağı vermezler" der... Eh, yedi yıllık bir ders de ona yeter: ya yazar olur bu zaman sürecinde, ya da ressam... Ustam beni yazı yazmaktan vazgeçirmişti: "Bizim saftakilerde ressam yok, şiiri bırak resme ver tüm gücünü" demişti. Doğru söylemiş, şair ordusu kuracak değiliz ya. Orhan Kemal de şiir yazıyordu da, şiiri bıraktırıp hikâye yazmaya yöneltti onu... Ustamın hocalığı dengelidir, bu delikanlıyı da heykel yontmaya yöneltir belki?..

Kediden aldığım paranın yüz kuruşu dururken, beş liralık bir yağlıboya portre daha sipariş aldığımdan, mutluydum. Öğle yemeğinde, Çamur'a iki tabak yemek söyledim: biri kendime, diğeri kapının arkasında oturan komünist sanığa... Yemeği yedikten sonra, konuşmaya başladık delikanlıyla... Adı Feridun olan bu oğlan; açıktan söylüyordu komünist olduğunu. Yani kimsecikler ona; ne iftira etmiş, ne de bir kulp takmıştı. Anlatıyordu korkusuzca suçunu...

Ertesi gün Çamur'un radyodan, ajans haberlerini dinledikten sonra Nâzım Hikmet, safça ve dangalakça ilettim içerideki havadisi kendisine:

– Buraya bir komünist daha geldi!..

Laflar geri tepti boğazıma. Birden yüzü kızarıp gözleri parladı ustamın:

– Sana ne el âlemin komünistinden!..

Ustamı hiçbir zaman böylesine, bir anda öfkelendirdiğimi görmemiştim. Bundan sonra ne desem şaşkınlıktı artık:

– Şey diyecektim, yemek ısmarladım da kendisine...

– İyi halt etmişsin! Bağırıp sustu.

Konuştukça tökezlediğimi anlayıp selameti susmakta buldum. Artık ondan gelecek azarı beklemekteyim. Bir ara bıyıklarını çekiştirdikten sonra tekrar kılındı:

– Ülen sen akıllanmaz mısın? Başına bunca belalar gelmiş, damdan dama sürülüp duruyorsun. Mahkemen henüz araştırma safhasında. Böyle bir haldeyken, ne olduğunu bilmediğin bir herife sahip çıkıyorsun!.. Ne malum seni gözlemek için herifi buraya tıkmadıkları?.. Neler konuştun onunla çabuk söyle?

– Ben ona bir şey söylemedim, o bana söyledi, deyip kısa kestim.

– Neler söyledi? Komünistlik üstüne, yapmadığı kahramanlık kalmamıştır, değil mi?

– Evet öyle...

– Şimdi bak, beni dinle! Emir veriyorum diye bana kızma. O adamla hiçbir şeklide konuşup görüşmeyeceksin, eğer o senin yanına sokulursa kaçacaksın.

– Ya adam görevli falan değil de, senin benim gibi bir tutsaksa? Gideni geleni de yokmuş, açlıktan ölsün mü?

– Gebersin kerata!.. diye birden bağırdıktan sonra, tekrar sesini kıstı:

– Ceza yiyene kadar ne bok olduğu belli olur, o zamana dek yavan ekmek yesin, ne yapalım yani? Ben bile günde bir öğün karavana alıyorum kazandan. Sen de, resimden aldığın üç beş kuruş parayla kendi boğazına bak. Ayrıca Kâtip Ali Bey'in dediği doğru çıkar da askerî mahkemeye sürülürsen, yanında biraz para bulunsun.

– Haklısın. Bundan böyle oğlanla hiçbir şekilde ilgilenmeyeceğim.

– Hah tamam!.. Dinle bak ben sana bir hikâye anlatayım. Hikâye deyip geçme, bu bir gerçek: Moskova'da okurken, kendisini Ankara'dan tanıdığım bir Türk vatandaşı gördüm. Beni çok özlemiş; birden boynuma sarıldı öpüştük. Sordum oraya niye geldiğini... Ne derse beğenirsin: "Komünistlik öğrenmeye geldim" dedi. "Nasıl olsa dünya komünist olacak" dedi gayet rahat bir dille... Bir gazetede çalıştığını söyledi. Onu arkadaşlarıyla tanıştırdım... Sonra orada çıkan bir gazeteye baş yazar oldu... Bir ara dış büronun mühürü kayboldu. Bu mühür yüzünden benden de kuşkulandılar... Ankaralı arkadaş, her nedense arada bir kayboluyor, birkaç ay sonra tekrar çıkıyordu... Yine bir gün gelip, maarif komiseri olduğunu söyledi... Aradan çok geçmeden, birçok işler komiseri olan bu herifi, casusluk yaparken yakaladılar... Sonra sürgünden kaçtığını duyduk... Daha sonraları da, eyleme koştuğu o marifetlerini (!) yayımladı Türkiye'de çıkan bir gazetede... Yani senin anlayacağım, Millî Emniyet'in hesabına çalışıyormuş...

– Vay anasını! Neler oluyor bu dünyada...

– Daha neler olur, bunlar bir şey değil... Şimdi iyice anladın mı benim koyduğum yasağın nedenini?

– Evet iyice anladım.

Gece koğuş kapılarının kol demirleri sürüldükten yarım saat sonra, bizim kapı tekrar açıldı. İçeriye üç gardiyan girdi. En uzun boylusu baş gardiyan; tutsaklara bir göz gezdirip beni buldu: "Haydi yataklarını toparla gidiyorsun!" dedi... Hemen aklıma ustamdaki fırçalar geldi. Baş gardiyana rica edip getirttim onları. Nâzım Hikmet'ten gelen fırçalarla boyalar, bir bez içinde sarılıydı. Şimdi onun içine bakmanın sırası değil, koydum bavuluma. Yataklarımı da bir denk mipiyle bağladıktan sonra, hazır olduğumu söyledim... Allah vere de Bursa Askerî Mahkemesi'ne götürüleydim?..

– Haydi bakalım, düş önümüze yürü! dediler...

Ben yataklarımı aldım omzuma, meydancı da bavulumu aldı, yürüyoruz... Önde bir gardiyan kapıları açıyor, biz arkadakiler geçiyoruz... Gardiyan açıyor biz geçiyoruz, gardiyan açtı biz geçtik...

– Yahu nereye gidiyoruz?..

– Hele sen yürü!..

– Sormak ayıp olmasın ama, damın içinde dönüp dolaşıyoruz?..

– Bire sen yürü!..

– Yürüdük, yürüyoruz... İşte burası birinci bölüm. Askerî mahkemeyle birinci bölümün ne ilgisi var?..

– Çok konuşma! Yürü!..

Konuşmadan yürüyorum. Sırtımda yataklarım. Merdivenleri çıktık, birinci bölümün birinci katının maltasını boydan boya geçtikten sonra, yani maltanın bitiminde, meydan yerine bakan koğuşun önünde; "dur!" dediler. Durdum...

Baş gardiyan açılan kapıdan içerisini gösterdi:

– Bundan sonra, mahkemen bitene kadar burada yatacaksın, hiçbir yere çıkmak yok! Emir öyle, anladın mı?..

– Anladım baş efendi, teşekkür ederim...

Neden teşekkür ederim? Ölümü görünce, ağır hastalığa razı olduğumdan...

Baş gardiyan sonra gardiyanlara döndü:

– Şu herifi buraya, hiç kimseyle konuşmasın diye koyuyoruz. Elin Müslüman'ıyla konuşup da aşı yapmasın diye koyuyoruz. Emir öyle, anladın mı?..

– Anladım emir öyle...

– Sür kapısının demirini öyleyse, yatsın uyusun.

Yattım ama uyunacak gibi bir yer değil ki... Bu küçük hücrenin, camları kırık iki penceresi var. Pencerelerden biri meydan yerine bakıyor, biri koridora. Yapıldığı tarihten beri güneş yüzü görmeyen bu koğuşa, şimdi meydan yerinden pis ko-

kular gelmekte. Eğer mahkemem uzun sürerse, her yerden sağ çıkan ben, buradan biraz zor çıkarım... Niye birden korktum ben buradan? Yahu bu havasızlık öldürecek beni!.. Dur hele aklıma bir çare geldi: meydan yerindeki pencerenin kırık yerlerine, yastıklarımı tıkadım. Koridora açılan pencereyi de hepten açtım. Şimdi yatıp uyuyabilirim... Betonun üzerine konmuş karyola büyüklüğünde bir döşeme var, serdim bunun üzerine yatağımı. Tekrar yattım. Sırtüstü bakıyorum yukarıya. Tavanı bu kadar yüksek, tabanı bu kadar alçak bir yerde yatmamıştım hiç. Kendimi kör bir kuyuya düşmüş zannettim ve hemen kalktım... Daracık yerde yatıp kalkarken, bavulumu gördüm. Hemen ustamdan gelen fırça paketini hatırladım: acaba içinde ne vardı? Hızla açıp kapağı, çözdüm çıkını: ne göreyim?.. Heyecanım gözyaşına döndü bir anda... Ağlarken ben, fırçaların içinden iki tane onluk düştü yere.

Uykumun arasında, kulağımın tözüne çanın tokmağı vurmaya başladı. Fırlayıp uyandım, kalk kampanası çalıyor meydan yerinde. Çan meydan yerinde dövüldüğü halde, sedası benim koğuşta meretin. Ve ardından başlayan gürültü, yat kampanasına dek benim kafamda...

Bir gün geçti, iki gün geçti böyle, üçüncü günü hopladım kalktım:

"Ayna! Ayna!... A-ha buna ayna derler" dedim kendi kendime; ve kafamı tarar gibi okşadım:

"İşte ben!.. Bana da ressam derler."

Sonra aynaya baktım:

"İşte ben!.. Hem de model."

Böyle bir tutsak olunca ben ressam, kendi kendimi böyle model tuttum... Dünyanın hiçbir okulunda böyle bir ders yapılmazken, ben böyle çalışıyordum. Hem ressamlığımı avutuyor hem de tutsaklığımı unutuyordum.

Ne müthiş bir şey, ressamın kendi kendisinin resmini yapması. (Şair Baba'ya yeni çırak olduğum zaman, aynaya bakarak yağlıboya bir portremi yapmıştım da, Ustam, bu portreden; *İnsan Manzaraları*'nda övgüyle söz etmişti... Bir de İmralı'da yapmıştım kendi portremi, oradan da ustama yollamıştım onu.) O zamanlar, ressamlığımı kanıtlamak için yapmıştım onları...

Şimdiyse, kendimi avutmak için... İyi ki sürülürken, kâğıtlarla kalemlerimi, muşambalarla boyalarımı almamışlar elimden.

Önce kâğıtlarda göründü aynadan yansıyan suretim.

Bir, bir daha, bu çizim daha güzel, bu çirkin derken, üç-beş, ne kadar da beğenmeye başladım çizdiğim suretlerimi... Ve sonunda tuvale aktarıp boyamaya başladım:

Hemen bitirmek istemiyordum portremi... Neden?.. Çünkü, altı ay buradayım.

Beş gün, on gün; kaç gün geçti bilmiyorum... Tabloyu karşıma koyup kendi kendime konuşuyordum!

– Böyle güzel bir portreyi, hiçbir ressam, hiçbir yerde yapmamıştır...

– İşte ben, aynada model...

– İşte ben, tabloda suretim...

– Bu aynada ben, bu kadar güçlüyüm demek?..

– Bu portreyi yapan ben, ressamım demek?..

– Bu yaptığım portre, "tapılacak" gibi oldu... "Nesimi" gibi "Enelhak!" mı demeli?..

"Töbe yarabbi! Töbe!"

Bundan sonra, avunmak için bir çare daha buldum: bavulumu diklemesine koyup, yükseldim meydan yeri penceresine. Baktım; ikinci bölmenin ikinci katında tutsaklar dikilmiş, önleri bana karşı, aşağıya meydan yerine bakıyorlar... Hemen bir kişinin yüzünden bir şekil aldım indim aşağıya. Hemen çizdim defterime: kâğıdın üstünde bir göz. Baktım; bu göz kimin gözü? Tanıyamadım. Hele ikisi yan yana gelsin de öyle... Çıktım pencereye, baktım adam orada. Aman öylece dursun... Yüzünden bir göz daha alıp, hemen geçirdim defterime... Çıkıp bir daha indim pencereden; işte gözlerin altında burun. İşte bizim Sarı Kerim... Yüzüme bakıp durur...

– Ula Kerim, beni tanıyamadın mı? Sesin ne yandan geldiğini anlaymadı Kerim, aşağıya meydan yerine bakıyor salak... Ulan bu yana pencereye bak:

– Keriiim! Ulaaa Keriiim!.. Baktı şükür:

– Eeey! diye karşılık verdi...

– Beni görüyor musuuun?..

– Sesini duyuyorum daaa! Kendini görmüyoruuum! Neredesiiin?..

– Cehennemin piynarındaaa!..

Meydan yerindeki nöbetçi gardiyan, bir Müslümanla konuştuğumu çakmış olacak ki, demir parmaklıkların önündekileri oradan kovaladı... Buna da şükür, her gün birileriyle en az bu kadar konuşabilsem yeter...

Ertesi gün, saatlerce bekliyorum penceremin önünde, bir tek kişi bile gelip de durmuyor karşı yaka parmaklığının önünde... Öf be, bir de pis kokular geliyor ki bu pencereden... İndim aşağı ve yastıklarımı tıkadıktan sonra pencereye, çaresiz oturdum... Şimdi n'olacak? Resim yapıyordum, modellerimi kovaladılar karşıdan... Resim çalışmak için model, mutlaka insan mı olmalı? Evet öküz de olabilir ama, burası ne Seçköy ne de İmralı tarlaları... Dur hele "İmralı" dedim de aklıma geldi: benim oradaki resim paralarını da yediler. Biliyorum; İzmir'de açılan cezaevleri sergisine İmralı'dan mal gönderirken, benden de üç resim göndermüşlerdi: biri "Bıçkıcılar" biri "Çiftçi" öbürü de "Belciler"di. Bu tablolarımın üçünün de satıldığını söyledikleri halde, parasını çıkarıp vermediler... İstemedim mi? İstedim... Ne dediler? Kayıtlarını arıyoruz, satılmasına satılmış. Ama kaç liraya satılmış? Sana ne kadar para vereceğiz, onu bilmiyoruz?" dediler... Vay anasını be! Şu sahtekârlara bakın hele! Benim sırtıma, türlü töhmetleri yumak edip hücreden hücreye tıkan heriflere bakın!.. Ulan hırsız herifler! Benim resim para-

larımı cebellezi ettikten sonra, beni de kodese tıkıyorsunuz değil mi?.. "Bunun malı helal, kanı haramdır" kuramıyla; dört yıllık emeğimin karşılığı olan, İmralı kasasında birikmiş duran paralarımı da yuttunuz... Gerçekten ustam haklı, öylesine planlı davranıyorlar ki bizim gibileri ezebilmek için, şu düzene bak hele: Edirne'de "casus" ve "komünist" olarak suç işleyen bir kişi, İmralı'ya getirildikten hemen sonra sürülseydi ya buraya? Hayır maksat başka: on gün orada zindanda tutup, yanıma bazı yakışıksız herifleri sokarak, hakkımda kendi istediklerine uyumlu tanıklar bulduktan sonra, tekrar İmralı kırlarına salıyorlar. Sanki hiçbir şey olmamış gibi dokuz ay daha orada bırakıldıktan sonra, bendeki kuşkularını arkadaşlarıma da sıvayarak, tekrar yakama yapışıyorlar... Neden yapılır bütün bunlar? Yeni yeni anlıyorum, nah kafa!.. Ama dur hele!.. Arkadaşlarımı bari kurtardım ya, buna da şükür... Askerî mahkemeden de kurtuldum sayılır, şimdi dayasınlar cezayı! Tövbe yarabbi, tövbe! Hayır söyle, hayır işit!.. Yani demek istediğim, başa gelen çekilir. Bunların hepsine de razıyım, yeter ki bir iki insan yüzü göreyim, sesini duyayım... İllaki insan mı? Hayvan olsa olmaz mı?.. Burada ne öküz ne de eşek, bir kedim bari olsa? Ya da bir sıçan... Sıçan mı!.. Neden olmasın?.. Tamam, işte buldum modeli...

Kapımın dışında bir pıtırtı:

– Kimdir o?

Sıçan...

Artan ekmek parçalarını, ufalayıp duvarların köşelerine koydum. Birazını da kapının altından maltaya serpittim... Şimdi ben bir kedi gibi, ama ellerimde kalemle defter, sıçanları bekliyorum; bir tane de olsa yeter... Bir saat mi geçti, iki saat mi geçti, sıçan yok. Ulan şu pis sıçanlar bile kendilerini model zannediyorlar. Ulan ben, domuz avında bile bu kadar beklemedim oturakta. Suretlerinin çekileceğini bilseler, gelip türlü türlü poz verirlerdi karşımda... Ula! Kapının altındaki bu surat ne? Aman sus işte bir sıçan...

– Haydi gel, içeri gir!.. Hay Allah kahretsin kaçtı! Benden korktu...

– Ula ben kedi değilim, ressamım. Senin bir resmini yapayım da görsünler... Lafa bak, kim bakar sıçan resmine, kedi mi bu millet?.. Tamam içeriye girdi... Evet, hemen çiziyorum: işte kafası oldu bile.Gövdesi de tamam. Ayaklarını takıyorum, taktım... Ula bu domuz sureti nasıl oldu!.. Neden sonra aklıma geldi; kuyruğunu çizmemiştim...

Tam bu sırada bir tıkırtı, sıçan kaçtı. Domuz sureti defterimde... Kapıyı açan gardiyan bir tutsak getirdi yanıma... Yataklarla bavullarını getiren meydancılar, bahşişlerini alıp gittiler.

– Al bakalım, yalnızlıktan canın sıkılmıştır? İşte sana bir arkadaş getirdim! dedi tutsağı getiren gardiyan.

Adam, hiç de tutsağa benzemiyor. Polise de benzemiyor, belki?.. "Belki"yi kaldırıvereyim de, dostluk kurayım öylcyse?.. aman sakın ha!

Adam içeriye girdikten bir süre sonra, yani gardiyan gittikten sonra:

– Selamünaleykül evladım dedi... Selamını aldım kabul ettim:

– Aleykümselam!.. Müslüman olana yeter bu kadar karşılık, bundan öte kati konuşmam... Ya hırsızlıktan geldiyse? Kız kaçırma da olabilir?.. Oh-Ho, oh-ho! 50 yaşındaki bir adam o işi yapabilir mi? O işi yapar da belki, kız kaçıramaz... Her neyse, nasıl öğrenmeli zorunu bu adamın? Sormakla... İster misin herif komünist çıksın? Aha o zaman battım!.. Ya polis çıkarsa? Yandım!.. N'olursa olsun, sormaktan başka çarem yok:

– Afedersiniz beyefendi, adınızı öğrenebilir miyim?

– Estağfurullah evladım, bunda kusura şayan bir fiil yoktur. Bir insan arkadaşının adını, sanını ve dahi marifetini öğrenmekle en cüzî bir kusur dahi işlemez. Bilakis...

– Evet, beybaba, adınız? (Sözünü kesmesem, daha uzatacak).

– İsmim Osman, soy ismim Savaşçı. "Osman Savaşçı" diye ararsan bizim Değirmen Dere'de beni kimse tanımaz, bulamazsın. Ya nasıl bulacaksın? Mutlaka "Komünist Osman" dedin mi, herkes tanır...

– Al başına belayı! (Bu sözümü anlayamadı)

– Ne buyurdunuz evladım?

– Bunun bir çaresi? (Kendi kendime sordum bu soruyu, o da duydu)

– Bir kere adınız çıkmaya görsün, yakanızı bırakmazlar efendim...

Artık sorsam da sormasam da, açık kalmış radyo gibi konuşup durmakta... Şimdi n'olacak? Hele benim başıma gelenlere?.. Şuna bak: takma adı komünist; suçu, komünistlik... Öcü müsün be ahretlik?.. Buna da bir savunma çaresi buldum: artık hiçbir şey sormuyorum kendisine. Elime defterimi aldım, başladım desenini çizmeye çaktırmadan. Ne söylerse söylesin umrumda değil artık. Çizdiğim resimler ses verir, ben vermem artık... Ya adam polisse? Olursa olsun ne yani; "Polistir belki" diye resmini çizmeyecek miyim? Sıçanın sûretini bile domuza çeviren ben, polisin sûretini nasıl olsa bir Müslümana benzetirim.

Bir sağdan, bir soldan, bir de önden, üç tane desenini çizip kalktım... Benim kalemi bırakmamı bekliyormuş adam:

– Mektubunu bitirdiysen eğer evladım, bana bir bardak su alıver... Bendeki dertler bir iki değil, hap yutacağım: şeker hastalığı, albümin, safrakesesi, mide düşüklüğü, kolit, sidik zoru...

Suyu getirip vermekten başka çare yok, aksi halde ne kadar hastalık varsa hepsini de dizip dökecek tespih çeker gibi... Bardağı elime aldım yürüyorum: ula bu kadar hastalığı bir kişi çekebilir mi? Polis olduğu buradan belli. Tabi î canım bunlarda hüner çoktur; benim yanıma gelirken hasta olur, hem de komünist; yanımdan ayrılırken de tanık olur, hem de polis... Şimdi n'olacak? Bu bardağa su dolduracağım, o da içecek... Evet en doğrusu, bana yakışanı da bu:

– Buyurun Osman bey, suyunuzu getirdim.

Bardağı eline alınca, sevgiyle yüzüme baktı... Ben de ona baktım... (onun ne düşündüğünü bilmem ama, benimki: "Yahu bu adam hiç de polise benzemiyor?") Hapı yutup suyu içtikten sonra: "Yarabbi şükür!" dedi. (Abe bu adam Müslümana benziyor.)

– Sular gibi ömrün uzun olsun evladım! (Hem de dedem gibi bir Müslüman? Elimden su içince o da böyle derdi.) İsmini bağışlar mısın evladım?

– İbrahim...

– İbrahim Efendi evladım, hiçbir baskıdan korkma! Ben korkmadım. Hiçbir cezadan korkma! Yeter ki, yeter ki millet cezalandırmasın. İşte bak, gövdemi kemiren hastalıklardan bile korkmuyorum ben... (Göğsünün düğmelerini açıverdi) Nasılım?

– Bir deri bir kemik...

– İşte bu halimle, yine de korkmadan çalışıyorum...

– Tıpkı dedem de böyle, bir deri bir kemik olduğu halde durmadan çalışırdı... (Dedem gibi çalışan bir adama, İstanbul'u verseler polis olmaz... Komünist olur mu? İsterse olmasın, umrumda değil artık. Yüreğim hepten yumuşadı:)

– Osman dede, sana şerbet yapayım mı?

– Teşekkür ederim evladım, şekerim var dedim ya.

– Öyleyse, yoğurttan bir ayran?

– Zahmet olmazsa ayran içerim.

(Ayranı bir solukta içtiğine göre arkadaşımın karnı da açtır:)

– Osman dede senin karnın da açtır, burada bir parça tuzsuz tereyağı var, ekmeğin üstüne sürsem yer misin?

– Karnım aç elbet, senden çekinecek değilim. Önüme ne korsan yerim, hem de tuzsuz tereyağı; benim için hem yemek hem de ilaçtır o.

Ne doymaz açtı bu, yarım çanak tereyağı ile bir şişe pekmezi bitireyazdı.

(Ustam Nâzım Hikmet duymasın benim bu ikramımı. Bana verdiği şu yirmi lirayla, mahkeme sonuna dek idare etmem gerekirdi. Ama ne yapayım adamcağız hasta işte.)

Bendeki paralar bir hafta içinde suyunu çekince, Osman dede hepten yatağa düştü. Kendi isteği üzerine haber verdim. Revirden iki hastabakıcı gelip götürdüler onu. İster polis, ister komünist olsun; bana model olacak diye sevinirken, verdiğim pekmez onu hasta etmiş olmalıydı.

Ben yine kaldım yek başıma... Şimdi bu seyire ne demeli? Kimselere söylemeden, yutkuna yutkuna aç durmalı... A-be şu ihtiyarın hastalığı da mı oyun? Dedem yerine saydığım adam da mı aldattı beni? Ustam Nâzım Hikmet duymasın... He valla, bu kadar aldanmak gücüme gidiyor artık. N'olursa olsun öğrenmeliyim ben bu adamın kimliğini. Ama nasıl? Birinci bölmenin birinci katında benden başka kim var ki, kime soracağım?.. Hasta haberimi versen? Tamam oldu... Yarın sabah gardiyan ekmeği getirdiği zaman hasta olacağım. Yani şiddetli bir vaziyette

karnım ağrıyacak. Beni alıp revire götürecekler. Revire gidince ihtiyarı orada göremezsem yine yandım.

Sabah olunca, kapıma gelen gardiyanın ayak tıpırtısını duyunca, saldım "of"layıp "puf"lamayı: "Ooof! Ooof! Of karnıım! Ölüyoruuum!.."

Kapının deliğinden gelen ses: "Ne o hemşerim! N'oldu sana neren ağrıyor?..

– Ooof! N'olursunuz yetişiin!..

Delikteki ses:

– Şimdi ben sağlıkçıya haber vereyim...

Ayak patırtıları birden yükselip usul usul öteki gürültülerin içine karıştı gitti... Kurduğum şaka birden ciddîleşti... Birazdan gelirler... Hiç de bir yerim ağrımıyor. N'apsam ki?.. Şimdi gelirlerse gelsinler öf be! Hiçbir şeyden korkmayan ben, rolden mi korkuyorum?.. "Rol" mü dedim? Evet rol! Oyun değil, sahisi... Burası ölüm kalım sahnesi, aha ben aktörü... İşte ayak pıtırtıları... Ooof! Of karnıım!.. Birkaç kişi birden geliyor...

– Ooof! Ölüyorum!.. Gelenlerin seslerini duyuyorum...

– Ooof karnıım!... Gelenlerin içinde tanıdık bir ses:

– Hangi hücrede?..

– Biraz ileride...

– Bu hücrelerin boydan boya hepsi boş mu?..

– Boş..

– Balaban nerde?.. İşte burada iniltisi geliyor...

– Ülen burda insan mı yaşar! Aç şu kapıyı, çabuk aç!.. Kapım açılıyor, gözlerimi yumdum:

– Ooof! Of karnım!.. Kapım açıldı, gözlerim yumuk. Nâzım Hikmet'in sesi:

– N'oldu evladım? Neren ağrıyor Balaban?.. Gözlerim yumulu:

– Ooof ooof!.. Gözlerim kapalı, Nâzım Hikmet'in elleri yüzümü okşuyor:

– Evladım Balaban aç gözlerini bak ben geldim. Ustan Nâzım Hikmet!.. Açtım gözlerimi: Nâzım Hikmet başucumda. Onu böyle çırpınırken görünce, dayanamadım, başladım rolsüz ağlamaya.

Tutsaklık içindeki özgürlük

İzzet Akçal, Bursa C. Savcılığı'na atanınca, mahkemeye sevk edilen dosyalara bakarken adıma düzenlenen dosyayı görüverince, bir an inanamamış. Bir bir daha üç kez okumuş...

Nâzım Hikmet, benim burada kaldığımı, askerî mahkemeye gitmediğimi öğrenince sevinmiş...

İzzet Akçal, beni İmralı'dan tanıyordu: "Mahpusaneden ressam çıkarıyorum" diye kıvranıyordu her yerde... Şimdi önündeki dosyamda yazılanlara bakılırsa, okkanın altına gitmişim. Ama beni mutlaka kurtarmalı. Mademki ressam yetiştiriyor cezaevinde... Eğer komünistlikten bir gün bile ceza yersem yandım. Böyle bir ülkenin ortamında, değil resim yaparak yaşamak, soluk bile aldırmazlar adama... (Beni kurtarmak için karar veren İzzet Akçal, ne sosyalist ne de komünistti.)

Nâzım Hikmet, bu günlerde sık sık hastalanmakta: karaciğeri büyümüş, safra kesesi ve kalbi aksak çalışmaktadır.

İzzet Akçal, adliyede ne kadar savcı yardımcısı ve ne kadar yargıç varsa yanına alıp damdakileri görmeye gelir. Onun cezaevine ilk gelişidir bu... Önce Nâzım Hikmet'in yanına uğrayıp sorar hatırını:

– Nasılsın Üstat, sıhhatin ve rahatın iyi mi?..

– Pek iyi hissetmiyorum kendimi; karaciğerim üç parmak büyümüş, kalbim de normal değil...

– Peki öyleyse ben sana bir dahaki gelişimde doktor getireyim...

– Teşekkür ederim alakanıza... Nâzım Hikmet'in duvarlarında benim resimleri gören savcı, sormuş:

– Peki, bu resimleri yapan delikanlı nerede?.. Ustam, benden haberi yokmuş gibi davranmış:

– Onu siz, benden daha iyi bilirsiniz...

– Cezaevlerinden bir ressam çıkarıyorduk... Delikanlının başına ne dertler açmışlar öyle? Kendisi iki yıldan fazla yanımda kaldı, hiçbir şeysini görmedim... Onun bu komünistlikle hiçbir ilgisi yoktu, değil mi?.. Tepeden inme bu soru karşısında Nâzım Hikmet biraz şaşarır gibi olduysa da, ne diyeceğini bilmiş:

– Vallaha ne bileyim? Siz daha iyi bilirsiniz onu. Ben bulup keşfettikten sonra, size teslim ettim. Sizin yanınızda benden çok kaldı. Buraya geldiğini duydum, şimdiyse hücrede yatıyormuş...

– Peki, şimdi onun yanına gidiyoruz biz deyip yanındakilerle birlikte ayrılmış.

Savcı İzzet Akçal hücreme gelip benimle konuştuktan sonra, serbest bırakıldım.

O günden sonra hiçbir kapı, kapanmadı yüzüme. Hem de öyleki, üstüne yürüdüğüm her kapı, açılıveriyordu. Tutsaklık içinde, garip bir özgürlüktü bu. Yalnız bu ara, herkesle konuşma olanağına kavuşurken benim, Nâzım Hikmet'le konuşmam sakıncalı bir duruma giriyordu. Çünkü bu özgürlük, savcının adıma vermiş olduğu teminattan geliyordu. Bu savcı bir köylü çocuğunun ressam olmasını isterken, komünistliğe sıvanmasına kati razı olmazdı... Hangi niyetle olursa olsun, bana resim yapma olanaklarının bir kısmını açmak isteyen bir savcıya hürmetimiz olduğundan, Ustam Nâzım Hikmet'le konuşurken, "Savcı geliyor!" diye duyduk muydu, hemen kaçışıyorduk.

Beni tutsaklık içinde özgür gezdiren savcı, bir gün Nâzım Hikmet'in koğuşunda yakaladı Nâzım Hikmet'le ikimizi.

Kaçacak yer bulamadık.

Resim tablolarımın arkası saklayamadı beni.

Söyleşi

Sordum Nâzım Hikmet'e:
– Dokuma tezgâhların n'oldu?
Dedi:
– Tezgâhlar ağaçtı, odun oldu...

Sordu Nâzım Hikmet:
– İmralı'dan niçin sürüldün?
Dedim:
– Komünist propagandası...

Sordum:
– Şimdi burada ne yiyip içiyorsun?
Dedi:
– Âdembabalarla beraber karavana...

Sordu başımdan geçenleri... Anlattım... Üzüldü:
– İşte bu çok kötü! Benim çektiklerimi sen de çekesin istemiyordum.
– Ressam olmamı isteyip dururken... Demek ki böyle çıkarmış sanatçı bizim köyden...

Sordum açlığının nedenini... Anlattı... Üzüldüm:
– İşte bu çok acı. Koca ülkede hiç mi yardım eden yok?
– Bu bir örgüt işi... Ayrıca buna karşı, bizimkilerin türlü marifetlerinden biri de, adıma "ihanet kararı" almaktır.
– Nasıl dayandın bu acıya? Nasıl savundun kendini?
– Bir tek savunum var: hayatımı veriyorum bu uğurda...

Sordu:
– Kaç ay cezan kalmıştı dışarıya çıkmaya?

– Dört ay sonra dışardaydım. Ama böylesi daha iyi oldu...
– Deli olma! Nedenmiş o?
– Yarı kalmış olan kültürümü tamamlarım yanında, fena mı?
– Dünyada hiç kimse, böyle çetin bir okula girmemiştir; tüm dertleri belaları omuzlarına alarak.
– Ne yapayım, benimkisi böyle...

Sordum:
– Birkaç ay önce, gerici gazetelerin adına açtığı iftira kampanyasına nasıl karşı durdun?
– Sadece bir dilekçe yazdım bakanlığa: buradaki tutsakların tümüyle bir soruşturma yapılmasını istedim. Gazetenin iftiralarını bir bir anlattım dilekçede... Müfettişler gelince, benden habersiz, tutsaklar arasında teker teker soruşturma yapılmış, bir tek kişi bile gerici yobaz basının yaygarasına uyumlu:
– Beni baştan çıkardı...
– Kıçtan çıkardı... dememiş...
– Bunların iftira olduğunu yazdın mı herhangi bir gazetede?
– Ah evladım, sen nelerden söz açıyorsun?.. Bana düşmanların saldırdığı bir sırada, daha önce safhımızda dost gözüken aslan arkadaşlar, kedi olup sıçan deliğine girmişlerdir her zaman. Korkularından susup, sessiz dursalar neyse, bir de aleyhine konuşurlar... Bundan ötürü yobaz basın saldırısına karşı, bize sadece yutkunmak düşüyor.
– "Dost" donundaki bu namussuzlar, düşmandan da zararlıdır öyleyse?
– Temenni ederim ki, senin de başına böyle iftiralar gelmesin. Şeytan kulağına kurşun, bir tuzağa düşersen, görürsün bizim saflardakilerin çene patırtısını: düşmanın mavzer tabancası, mantar atar onların çene tabancası yanında.

Sordu:
– Dört ay sonra çıkmak dururken, bu suçlamalar sonunda asrî cezaevinden sürülüverince, cezan kaç yıla çıkıyor?
– Beş yıla çıktı. Seninki kadar bile değil...
– Yiğitlik taslarken, bu suçlardan da en az yedi yıl dayanırlarsa sana?..
– Propagandanın cezası en az iki yıl değil mi?
– Başından geçenleri anlattığına göre; suçun, propaganda.
– Evet ben bir yargıç olsam, sana 2 yıl vereyim.
– Ama benim korktuğum başıma gelmeseydi bari?..
– Nedir korktuğun?
– Askeriyeyi isyana teşvik'ten, sana 15 yıl vereceklerinden korkuyorum.
– Askerlerle benim ne gibi bir ilişiğim var?
– Benim ne ilişiğim vardı?

– Senin kitaplarını okumuşlarmış?

– Jandarmalar asker değil mi?.. Yollarda gelirken, onlara söylediğin sözleri, bal gibi "askeriyeyi isyana teşvik" şekline çevirebilirler.

– Eeeh, bu kadarı da fazla!..

– Fazla olacak tabi, yetişmekte olan bir halk sanatçısını nasıl boğarlar?.. Sana bunları, korkasın diye söylemiyorum. Her şeyi ona göre gözüne al da...

– Ben bunları yıllar önce göze almasaydım eğer, ağıldaki koyunlar gibi, her gittiğim yerde uslu uslu durur, böyle bir töhmetle tekrar senin yanına gelmezdim.

– Ben de seni, yarı şaka yarı gerçek, bir denemek istedim: çok cezayı göze alsın da yıkılmayasın diye, kızma.

– Hayır, kızmadım. Dediğin doğru, en kötü olanağı göze almalıyım... Diyelim ki 15 yılı yükleseler bana, 5 yıl da evvelden var: etti 20.. Seninkini geçtim mi, geçmedim mi?

– Aslında çırak ustayı geçmeli... Dur hesaplayalım: benim kaç yıl cezam vardı? 22 yıl 4 ay. Kaçını yattım? 10 yılını. 22'den 10 çıktı?.. Tebrik ederim seni, geçtin gitti!..

– Bu alaylı hesabı yargılandıktan sonra yapalım...

– Şaka bir yana, ama seni burada tutmayacaklarına dair...

– Neden? Al bir dert daha!

– Şimdi beni iyi dinle!.. Askerî mahkemede yargılayacaklarmış seni; Kâtip Ali Bey öyle söyledi.

– İşte şimdi yandım!..

– Dur evladım, neden yanacakmışsın?

– Mahvoldum!..

– Hani dayanacaktın ya?

– Yine dayanırım, ama senden ayrılmak beni mahveder...

– Ne yapalım başa gelen çekilir. Kaldı ki bu ayrılık uzun sürmez canım. Bursa Askerî Mahkemesi'nde yargılandıktan sonra, yani cezan kesinleşince, yine buraya gönderirler...

– İyi öyleyse buna razıyım...

– Şimdi beni iyi dinle!.. Senin kullanmadığın eski fırçalardan ve bitmiş olan boyalarından, üçer beşer tane bana ver, bende dursun... Seni götürmek için alına ya geldiklerinde, hemen bana bir haber sal.

– Çünkü böyle bir sırada, seninle beni kanunen buluşturmazlar.

– Gardiyanlardan birine rica edeceksin: "Benim Nâzım Hikmet'te boyalarla fırçalarım kaldı getirtiverin..." Senin tarafından gelen kimse; "Balaban'ın sende, boyalarıyla fırçaları varmış istiyor!" dedimiydi, ben senin askerî mahkemeye sevk edildiğini anlayacağım, ve fırçalarının arasına bir şey koyup paket ettikten sonra sana yollayacağım... Tamam mı? Unutma!

– Unutmam, tamam!

Kedi

İmralı'dan Bursa Cezaevi'ne sürülünce, bir süre karantina koğuşunda tutsak alındım. Burası zemin katta, pencereleri idare bahçesine bakan kırk kişilik bir koğuş. İçerisi yeni gelenlerle dolu. Çoğu hırsızlık ve cinayet suçlarından, bir kısmı da kız kaçırmadan düşmüş... Buranın dam ağası çamur bir herif; adını unuttum, Çerkez ırkından biri... Çamur Çerkez, burada derebeyi saltanatı sürüyor; yeni gelenlerin dertlerini unutturarak. Çamur Ağa, yemek ocağı da işletiyor; beş kuruşluk sade suya fasulyayı, elli kuruşa satıyor. Çamur Ağa'nın sattığı yemekten yemeyenler tokat yiyor, yiyenlerinse karınları doymuyor... Çamur'un bir radyosu, bir de kedisi var. Radyo sabahtan gece yarılarına dek, tef-dömbelek... Kedi ne tekir ne de samur, uyuzun teki... Ama Çamur'a sorarsan eğer, iki kişi vardır bu dünyada: biri kendi, diğeri kedi.

Çamur Ağa öğünden öğüne, ister ye ister yeme, yemek tabaklarını sürüyor tutsakların önüne... Her yemek verilişte ben, "iştahım yok!" deyip dayatıyorum. (İştahım var, param yok oysa.) Çamur, bu tutum karşısında, diretmiyor. Benim İmralı'dan sürüldüğümü ve resim yaptığımı bildiği için belki de... Yavan ekmek yiye yiye sallanmaya başladığım bir sırada, yanıma sokulup kedisini gösterdi Çamur:

– Şunun bir resmini yaparsan eğer, kaç kuruş istersen veririm dedi. 250 kuruşa pazarlık ettik... Ona göre, beş kap yemek. Bana göre, iki gün tokluk.

Nâzım Hikmet, gündüzleri Çamur'un radyosundan dinliyordu ajans haberlerini. O gün beni kedi resmi yaparken görüverince şaştı:

– Nerden aklına esti kedi resmi yapmak? diye sordu.

– Esti ne demek? Açlık meselesi!..

Benim bu şekilde karşılık verişimden, gücendiğimi sanan Nâzım Hikmet bir anısını anlattı:

– Kedi resmi yapmanı küçümsemedim, yanlış anlama. Karnın tok olsa da yapabilirsin... Ben ilk şiirlerimden birini kediye yazmıştım. Ve sevdiğim bir kız için, on tane mi desem on beş tane mi desem, kedi resmi yapmıştım, sevda bu ya.

– Bir kıza on beş tane kedi resmi, biraz fazla değil mi? Hem, kızın kedisinin resmini yapacağına, kendi resmini yapsaydın daha iyi olmaz mıydı? Ben olsam, öyle yapardım.

– Övünmek gibi olmasın, kızla beraber başka iş yapmaktan, resmini yapmaya sıra gelmiyordu: okul mutfağında görmüştüm ilkin o kızı. Bir Çinli arkadaşımın sevgilisiydi, kendisi tanıştırdığı halde, ihanet ettim ona... Yeni tanıştığımız günlerden bir gün, kızı evine götürürken damdan düşer gibi:

– Biliyor musun ben ressamım dedim...

– Biliyorum demesin mi?..

– İyi, hemen "resmini yapayım" demişsindir?

– Hayır, birdenbire böyle bir teklifte bulunmadım, belki de itiraz edebilirdi... Uzun süre sessiz yürüdük, ondan gelecek teklifi bekliyorum: "Resmimi yapar mısın?" diyeceği yerde, "Niye susuyorsun?" deyince, söz yine bana düştü...

– "Resmini yapayım mı?" diyeceksin.

– Ama direkt değil, dolasıyla bir şekilde:

– Çinliye fildişiden heykelini yaptırıyorsun değil mi? dedim...

– Yooo, haberim yok! deyiverince, benim oltaya takıldığını anladım balığın...

– Ben ondan bir kedi heykeli istemiştim. Bir türlü kediye benzetip yapamadı...

– Aman sen o kediyi bana getir. Onun yağlıboya renkli bir resmini yapayım da gör... Zaten Çinli arkadaş, sıçan heykelinden başka bir heykel yapamaz derken ben...

– Hayır hayır! dedi.

– Benim ona model tutacak bir kedim yoktu ki! demesiyle ben de cevap hazır...

– Sokaklarda kedi kıtlığı mı var? demişsindir.

– Yakaladığım gibi birisinin resmini...

– Hayır hayır! Benim zorum başka... "Tüm kedi cinslerini ezbere bilirim" dedim.

– Hangi kedi cinsinden isterseniz boyamaya başlayayım. Mesela; Ankara kedisini mi seversiniz, Van kedisini mi?..

– Hangi kediden başladın sevdalanmaya?

– Ankara kedisinden.

– Van kedisi isteseydi ne yapardın?

– Ansiklopedileri ne güne yazmışlar? Aradığımız tüm hayvan türleri oradadır... Uzatmayalım ansiklopedi kırk yılda bir işime yaradı. Beğendiğim en güzel kedi resimlerinden birini üç günde kopya ettim... Resmi bitirip kıza göstermeye giderken görmeliydin beni; ya beğenmeyiverirse?..

– Beğenmiştir mutlaka...

– Dinle bak... Götürüp koyunca resmi kızın karşısına: baktı, baktı, ansızın bir ün saldı: "Kediiim!" diye kollarını açtı; baktım resmi kucaklayacak, daha önce ben onu kucakladım...

– Hah şöyle!.. Ses çıkarmadı mı?

– Ne yapıyorsun? dedi bir fısıltı halinde gözleri baygın... Üstün boyanacak! diye kekeledim...

– Dö dö dön, ba bana demişindir?

– Dön bana dedim...

– Döndü mü?
– Döndü.
– Öpmüşündür?
– Öptüm...

Nâzım Hikmet'le ikimiz, aşk ve abazalık üstüne bir süre daha malihülyaya da lıp çıktıktan sonra sordum kendine:

– Kedi için yazdığın şiirin de böyle bir hikâyesi var mı?

– Kedi için yazdığım şiirin, ne şiiri şiirdi ne de kedisi kedi... Bu şiirin hikâye de kedisi de bir yana, anısı güzeldir. Yani bana bir ders vermesi bakımından... Bi liyor musun bana ilk şiir dersini veren kimdir?

– Ne bileyim kim; Ahmet Haşim mi yoksa?

– Ondan daha beter; Yahya Kemal!..

– Aha! Aha!.. Bak şu şairliğe! "Ahmet Haşim" diye şaka ederken ben...

– Evet, Yahya Kemal benim edebiyat hocamdı. Bir gün ben evdeki kediye yaz dığım şiiri kendisine gösterdim. Hoca bu şiiri o kadar beğendi ki, benden ilham perisini getirmemi istedi. Ertesi gün alıp getirdim tekiri... Kediye baktı baktı ko ca göbekli şair.

– Ülen şu uyuz kediye mi yazdın bu güzel şiiri? dedi. Ben kem küm ederken kendi kendine verdi cevabını;

– Şu uyuz kediye bu şiiri yazan bir adam, büyük şair olur mutlaka! dedi.

– Doğru söylemiş herif...

– Doğru söyledi ya, sonunu dinle hele... Aradan çok geçmedi, bir de baktım k bizim şiir hocası, anamın evine çıka geldi...

– Sana şiir dersi vermeye mi?

– Sözde... Bana ders verme bahanesiyle, bizim valide sultanı gözüne kestiriyor..

– Anlamadım?

– Anama dolanıyor!

– Vurmadın mı dürzüyü!..

– Hayır. Ama dinle bak...

– Ben olsam karadağ tabancasıyla...

Nâzım Hikmet gülerek sözümü kesti:

– Bana bak hoca! dedim...

Nâzım Hikmet'in öfkeyle kestim sözünü:

– Horozu iki kertikle kanırıp...

– Sabahın sekizinde! dedim...

– Namlunun ucunu ta göbeğine dayayıp...

– Karga bokunu yer gibi...

– Ballıca kütüğüne sıkar gibi!

– Ondan sonra ne bana ders verdi, ne bizim tarafa düz baktı.

Soyulan bir kızın anısı

Bize göre resim yapmak ve şiir yazmak, aralıksız demir döğer gibi çalışmakla olur. Yani eser yapımında, işçiliğin payı çoktur. Bundan ötürü biz şair ile ressam, ilham perisini beklemeden, herhangi bir ortam içinde, ona uyumlu bir düzen kurarak çalışırız... Bu dönemdeki düzenimiz şöyle:

1- Sabahları idare kısmının bahçesinde buluşup yarım saat hava alarak volta atmak. Bu sırada birbirimize, yapacak olduğumuz günlük sanat işinden söz etmek.

2- En az 8, 10 saat çalışmak. (Ajans haberlerini dinlerken bir ara buluşsakta, tekrar çalışmak için ayrılıyoruz.)

3- Akşama doğru buluşup, yaptıklarımızı birbirimize göstermek. (Çoğunlukla sanat üstüne yaptığımız öğrenim ve eleştiriyi bu sıralarda yapmaktayız.)

4- Akşam yemeğinden biraz evvel; ekonomi, sosyoloji veya felsefe derslerinden birine çalışmak. (Bu üç önemli dersleri hiç savsaklamadan sırasıyla her gün çalışmaktayız. Hava yağmurlu değilse, bahçeye çıkıp volta atarak da ders yapabiliyoruz. Bu çalışmaları yaparken, konuşma ve tartışmalar sırasında, geçmişteki hayallere de dalıveriyoruz.)

5- Akşam yemeğinden sonra, geçmişten anılar anlatmak, geleceğe dair düşler kurmak, tutsaklığımızın en güzel avunusu oluyor.

Duvar duvar içinde koğuşlar.
Kapılar sürülünce fısıltılarla yüze gelir;
Hayal-meyal anılar:

– Sen hiç âşık oldun mu?.. Sordu Nâzım Hikmet bana, bir gece yarenlik ederken.

– Âşık olmayan adam var mı ki? dedim.

– Hayır, herkes âşık olamaz! dedi:

– Bu bir erginlik meselesidir. Mesela, âdembaba Nusret'e, aşk şıringası yapsan yine olamaz, aşk sanatçılarda görülüyor en çok.

– Belki de sanatçılar, yakınma yeteneğine sahip olduklarından, bize öyle gelmesin?

– Hayır, Ferhat, dağı delme gücüne sahip olduğu için, Kerem, yanma şevkine sahip olduğu için âşık olmuştur. Her neyse, asıl sorup anlamak istediğim o değil...

Şimdi bu anda âşık mısın?

– Âşığım!

– O kadar rahat söylüyorsun ki, "hava alıyorum" der gibi. Kız buraya geldi mi, ben niye görmedim?

– Ben İmralı'ya gitmeden önce gelmişti, belki yine gelir.

– Yattın mı hiç onunla?

– Yatmak mı! Düğünden önce?

– Öptün mü?

– Hayır.

– Neden?

– Bozuluverir, diye korkumdan.

– Hay Allah, sen de Kerem gibisin. Kızı bozmamak pahasına, kendini yakıyorsun öyleyse. Bak ben, bu bahiste sizden ayrılıyorum; sana bir hikâye anlatayım da dinle: öğrenci olduğum dönemlerde, bir kıza tutuldum. O kızı, bir dernekte eğlenirken görmüştüm. Keşke görmez olsaydım, ilk görüşte çarpıldım. Belki de her gören erkek, çarpılıyordu ona. Çünkü her gören ona iltifat ediyor, hal hatır soruyor, ama onun hiç kimseye tenezzül buyurup da cevap bile verdiği yoktu... Yanındaki nişanlısı, ondan aşağı güzellikte bir delikanlı değildi; benden uzun boylu, benden yakışıklı bir gürcü güzeliydi... Kızla o gece konuşabilmek için yapmadığım hüner kalmadı. En nihayet konuşabildim. Ve ayrıca kendisine bir randevu verdim. Kurduğum bir düzene göre: "Üç gün sonra benim de bir derneğim var" dedim. (Yalandı.) "Sizin de şeref vermeniz beni mutlu eder" dedim. (Bu doğru.)

– Randevuyu kabul etti mi?

– Etti çok şükür... O zamanlar başarı gösteren şairlere, ressamlara ve savaşa katılmış olanlara, umumî yatakhanelerden ayrı hususî lojmanlar veriliyordu, işte orada benim de bir lojmanım vardı... Kızdan randevuyu aldıktan sonra, elim ayağım iş görmez oldu. Günler geçmez, geceler uykusuz durdu. Uzatmayalım, o gün sabah olunca, ben penceremin önüne oturup geleceği yollara bakmaya durdum. Öğle oldu gelen yok, ikindi oldu yok, akşam yok... Kalktım pencerenin önünden, başladım mahpushane işi volta atmaya... Kolumdaki saat 5'e geliyor, kız gelmiyor. Saat 6'ya geliyor, gelen yok...

– Saat kaçta gelecekti?

– Bilmiyorum ki unutmuşum. Bana gelmeyi kabul ediverince, her şey silindi kafamdan, bir tek kızın hayali kaldı... Saat 7'ye 5 var; tamam! Kız geliyor, pencereden gördüm... Ama bende yürek kuş kanadı gibi çırpınmakta; kıza yalan söylemiştim, "odamda dernek var" demiştim, şimdi burada benden başka bir kimseyi göremeyince, tersyüzüne kaçarsa?.. Kapının zilini çaldı, açtım:

– Hoş geldiniz sefalar getirdiniz, buyurun! dedim, içeriye girer girmez kapıyı kapattım... Odanın boşluğuna ürkek gözlerle bakarak:

– Hani nerde, hiç kimsecikler yok? Yoksa ben zamansız mı geldim? Derneğiniz yarın mıydı yoksa?..

– Hayır hiçbir yanılgınız yok, derneğim bugün. Yalnız siz, yarım saat evvel gelmiş olabilirsiniz. Oturun istirahat buyurun dedim...

– Oturdu mu?

– Oturdu...

– Bizim köyde olsa, kızla oğlan yeke yek kati oturamazlar...

– Biz de kuzu kuzu oturmadık, dinle bak!.. Kız oturduktan sonra ben bir soluk alıp önünde şöyle bir durdum. Baktım tepeden tırnağa: işleyeceğim suça değerdi bu kız... Hemen gidip kapımı kitledim... Ben kapıyı kitlerken, birden ayağa fırladı...

– Kapana düştükten sonra çırpınmak boşuna...

– Cebime anahtarı koyarken yalvarıyordu: Ne yapıyorsun! Sen deli misin?..

– Ha, deli, ha, âşık!" deseydin?..

– Hayır, âşık olduğumu söylemedim. Hatta erkekçe saldırılarımı bir yana iterek, olağanüstü sözlerle yakarmaya başladım: "Ben ne deli, ne de veliyim" dedim:

– Ben bir sanatçı olduğum için, belki normalin altında, belki de normalin üstünde bir insan duyarlılığı bu. Yani senin anlayacağın, ben bir şair olup biraz da ressam bulaşıklığı olduğundan, senin çıplak vücudunu merak ettim, görmek için de sana bu tuzağı kurdum...

– Hemen soyundu mu?

– Ne göresin, kolay mı?.. "Sen çıldırmışsın!" diye bağırdı.

– Kapatsaydın ağzını!

– De ki çıldırdım! Çabuk soyun! diye üstüne uğradım...

– Hah şöyle erkeklik öldü mü!

– Ben üstüne varırken; "Bağırırım!" dedi...

– Ağzına mendil tıksaydın?..

– Hayır; "Ben senden hızlı bağırırım" dedim...

– Yalvarırım bırak beni! dedi...

– Ben daha goyak yalvarırım, soyun!..

– Soyunmam! dedi diretti...

– Sen de Kerem gibi uzatmaya başladın. Bu kızın düğmeleri Aslı'nınkiler gibi sihirli miydi?

– Dediğin doğru, bu gibi işlerde yakarmak sökmüyor... Kızın üstüne tekrar uğradım:

– Güzellikle soyunmazsan eğer, ben seni soymasını bilirim. Görüyorsun senden güçlüyüm. Sırtındaki giysileri, parça parça yırtarak...

– Hah şöyle! Dağ başında, ayı inindekiler gibi...

– Onun gibi bir şey, ama dinle bak: "Nasıl olsa seni, çırılçıplak dikerim karşıma!" dedim:

– En iyisi, kendi ellerinle soyun!..

– Sözünü dinledi mi?

– Hayır, ben onun söylediklerini dinlemeliymişim:

– Böyle bir saldırının suç olduğunu bilmiyor musun? Kaç yıl ceza verirler bu suçtan sana? diye nasihate kalkıştı...

– Senin yüzünden 7 yılı gözüme aldım dedim...

– Neden benim yüzümden olacakmış? Biraz gevşer gibi oldu:

– Bu kadar güzel olmak, bir beladır biz erkeklerin başına...

– Bu lafın üstüne hemen düğmeler çözülmeye başlamıştır?

– Hayır, ama hiç ses etmedi. O susarken ben tekrarladım:

– Fazla uzatma hemen soyun!.. Sana söz veriyorum, ellerimle hiçbir yerine dokunmayacağım. Sadece karşına geçip dört bir yandan çıplak vücudunu seyredeceğim... Sana üç dakika zaman, önümü duvara dönüp saatime bakıyorum, bu süre içinde kendi rızanla soyunup şu masanın üzerinde seni çırılçıplak anadan üryan göremezsem, demin dediğim gibi, sırtındaki giysileri parçalayıp soyduktan sonra göreceğim çıplaklığını!

– Bu kez de soyunmazsa, çatlayacağım..

– Daha belli değil, arkamı dönmüş saatime bakmaktayım: üç dakika dolup ona döndüğüm zaman, aman Allah'ım ne göreyim: hemen ellerimle yüzümü kapattım..."

– Neden?

– Gözlerim kamaştı bre!.. Öyle bir güzeli, hiçbir kimse, hiçbir zaman, hiçbir düşte bile görmemiştir. İşte ben gördüm onu, o zamanlar öyle bir gerçek içinde.

– Abe ne avanak köylüyüz biz be! Hiç de böyle bir düzen kurmayı akıl etmeyiz, akıl etsek bile korkarız...

– Belki de köy koşulları müsait değil böylesi oyunlara?

– Her neyse sonra n'oldu? Kıza dokundun mu?

– Hayır, söz vermiştim ya: dokunmayacağım diye... Ama o günden sonra, her saat her dakika, beni karakola götürecek polisleri bekledim. Ben korkular içinde polisleri bekleyip dururken, dördüncü günü bir telefon çaldı. Açtım telefonu, bir kadın sesi: "Aşkolsun, beni kaç gündür niye aramazsınız?..

– Kimmiş o?

– Benim çıplak soyduğum kız değil mi?

– Hayret!

– O gün üşütmüşüm kızı, hastalanmış...

– İyi be!..

– Neresi iyi, zatülcenp olmuş!..

– Olsun, polisleri beklerken, tekrar sevgilin çıkmış karşına.

– Dediğin doğru... Hemen koştum yanına: baktım gerçekten hasta... Öyle bir soğuk günde çırılçıplak, biraz fazla tutmuşum kızcağızı karşımda... Bilmiyorsun, hiç ummadığım bir şey söyledi o gün bana.

– Ne dedi?

– Ben kararımı değiştirdim, nişanlımdan ayrılıyorum dedi...

– Şaşırmışsındır?

– Şaşkınlığımdan söylediğim lafa bak: "Neden ayrılıyorsun, o benden güzel değil mi?.." "Olsun, ama sen ondan güçlüsün" dedi: "Ayrıca sen benim, görmedik bir yanımı bırakmadın. Oysa o benim, çıplak ayağımı bile görmemişti..."

– Amma da dürüst kızmış haa! Resim gibi, suret gibi bir şeymiş!

Ustam Nâzım Hikmet birden ayağa kalktı ve demir parmaklıklı pencereden bir süre uzaklara baktıktan sonra bana döndü:

– Fazla hayale düştük yine, haydi bakalım çalışalım biraz da!

– Sonunu anlatmadın?

– Sonunu bilmez misin? Ya ayrılık, ya ölüm.

Enseme okkalı bir tokat

Mahpushanenin ön bahçesine adi hükümlüler çıkamazken, biz siyasîler istediğimiz zaman çıkıp, açık havada uzun uzun volta atardık.

Hemen hemen her sabah ve akşamları, ustam Şair Baba'yla bu bahçede gezinirken konuşup dertleşmek bizi rahatlatıyordu.

Ustam, bana verdiği derslerin birçoğunu burada anlatmıştı: bu dersler, üç bilim dalını içeriyordu: "Diyalektik Felsefe, Sosyoloji ve Ekonomi Politik"

Bir gün yine gezinirken, laf arasında;

– Sen kendine inanmıyorsun! dedi.

– Bu tutsaklık içinde daha nasıl olur, güçlüyüm ya işte?

– Demem o değil, güçlüsün ama ressamlığını önemsemiyorsun? Bu eserleri yapan sen, kendinin ne kadar büyük bir ressam olduğunun farkında değilsin.

– Nasıl olur, ne yapayım peki?

– Bakıyorum da resim çalışırken, konularındaki sözlere göre öyle uyumlu bi çimler yaratmış olman umurunda bile değil. Beni şaşırtan işte bu!

– Ne yapayım peki?

– Büyük bir ressam olduğunu duyuracaksın!

– Nasıl?

– Kendi kendine duyuracaksın!

– Nasıl?

– Resim çalışırken:

– Ben, Türkiye'nin en büyük ressamıyım! diyeceksin.

– İyi öyleyse, bundan sonra çalışmaya başlarken, Bismillah! dedikten sonra, Ben büyük bir ressamım! derim.

– Olmadı!

– Ben Türkiye'nin en büyük ressamıyım! diyeceksin... Haydi tekrarla bakalım?

Tekrarladım, sıkılaraktan... İşte bu avluda her sabah buluştuğumuzda konuşup dertleşir ayrılırken de mutlaka: Ben Türkiye'nin en büyük ressamıyım! dedirtmeden bırakmazdı beni... Aynı coşku içinde ben de ustamdan:

– Türkiye'nin en büyük şairiyim! demesini istediğimde, o da, büyük bir şair ol

duğunu, hakettiği bir inançla söylerdi...

Bir gün ustamla yine avluda gezinip sohbet ettikten sonra ayrılırken, "Büyük ressamlığımı" tekrar ediyordum ki, birden itiraz etti:

– Olmadı, gevşek söyledin! Eğ başını! dedi.

Eğdim başımı.

Enseme okkalı bir tokat indirdikten sonra, yanaklarımı tutup gözlerime baktı:

– Hızlı vurdum galiba, kusura bakma. Gözlerin yaşardı ama unutmazsın. Çünkü sen Türkiye'nin en büyük ressamısın!

– Sen de Türkiye'nin en büyük şairisin ve hem de benim ustamsın!

Ve sonra kucaklaşıp öpüştük.

Pişmiş tavuğun başına gelenler

Ustam Nâzım Hikmet revir kısmında özel bir koğuşta yatıyordu. İzzet Akçal Bursa'ya savcı olarak gelince, bana da revir kısmında özel bir oda verildi. Bu yakınlaşma, ustamla olan yemek pişirip yeme beraberliğini de kolaylaştırmış oldu.

İçerideki kısımlarda tutsaklara bir tek kuru ekmekten başka bir aş verilmediği halde, revirde yatan hastalara üç öğün yemek pişiyordu.

Ustamla ikimiz, çalışmalarımıza ara verip, revir maltasında volta atarken, iri yarı bir hasta önümüzü kesti:

– Merhaba üstat!

– Merhaba efendim! Nasılsınız?

– Ben hastayım! Siz hasta değilsiniz değil mi?

– Evet hasta değiliz, şart da değil hasta olmak! dedi ustam.

– Bana şart mı oldu sanki, diyerek gidip yatağına girdi.

Öteki hastaların aralarında konuşmalarından öğrendiğime göre, adı Halim olan bu adam ihtikârdan içeri düşmüş. Şişmanlık nedeniyle kalbinden rahatsızmış.

Haftadan haftaya, dışarıdan gelen Füruzan adındaki doktor, elli hastaya yarım saatte, hiçbir kişiye elini sürmeden bakıp gidiyordu.

Ustam, Şair Baba odamda resim çalışırken bana seslendi:

– Balaban hele gel buraya! dedi.

Fırçaları bırakıp gittim:

– Geldim! Bir isteğiniz mi var?

– Evet, seninle bugün hasta listesine yazılalım.

– Yazılalım ama neden?

– Doktora muayene olmak için.

– Neden muayene olacağız?

– İnsan neden muayene olur?

Hasta olduğunda.

– Hasta olmadan önce de olunur. Baksana sen çok zayıfladın. Allah saklasın tü berküloz başlangıcı falan...

– Ama iştahım çok iyi, iki kilo pirzola etini bir oturuşta...

– Olsun muayene olmanın hiçbir zararı yok... Ayrıca benim kalbim arada bir sıkıştırıyor...

– İnşallah bir şeyin yoktur... Senin iştahın da iyi maşallah! Bir tepsi baklava olsa...

– Haaa, işte ona hiç dayanamam!

Doktor Füruzan geldi. Hasta listesini okumaya başladı.. Biz ustamla sekizinciyiz. Bizim önümüzde, ihtikârdan Halim Efendi muayene oluyor. Doktor Halim'e dokunmadan hayretle baktı:

– Üle sen pehlivan falan mısın?

– Hayır efendim komisyoncuyum.

– Bırak komisyonculuğu! Hiç tartıldın mı, kaç kilosun?

– Yüz yirmi falan.

– Üle ne yedin bu kadar? Amımada şişmişsin ha!

– Ayıp olmasın doktor; et, ekmek, baklava, börek falan...

– Baklava, falanı bırak! Eti de kes!.. Tamam!.. Sıradaki gelsin!

Zaten sırada, kırk elli kişi kuyruk halinde doktorun önündeyiz... Sıhhiye Vehbi, Nâzım'ın adını okudu.

Doktor, ustama tiksinir gibi baktı:

– Nâzım Hikmet siz misiniz?

– Siz "cellat"sanız, ben "Nâzım Hikmet"im; eğer doktorsanız, ben "hasta"yım.

– Neren ağrıyor?

– Kalbim!..

Doktor dinleme aygıtını Nâzım'ın göğsüne koyup dinler gibi yaptı:

– "Lonjin saati" gibi çalışıyor kalbiniz! dedi. (Yalan söyledi.)

Ustamdan sonra ben okundum. Doktor Füruzan bana bakar bakmaz elini salladı:

– Çık sıradan! dedi. Ve sıhhiye Vehbi'ye seslendi:

– Hasta getirin bana, hasta!

Ustamın odasına gidince sordum:

– Muayene oldun mu?

– Olacaktım ama, beni muayene etmedi...

– Namussuz herif! Doktor değil infazcı sanki...

Biz böylesine dertleşirken, içeriye Halim Efendi girdi:

– Muayene oldun mu üstat?

– Oldum Halim Efendi!

– Sende ne hastalık çıktı?

– Hiç! siktir et!..

– Bana karşıdan bir bakışta o saat, bildi: "Et-met baklava-maklava yemeyecek-

sin!" dedi. "Aman doktor ben et yemezsem ölürüm" dedim... (Doktora demediğini, şimdi bize söylüyordu Halim Efendi.)

Ustam, adama alay eder gibi sordu:

– Bu zamana dek, o saydığın nimetlerin hepsini yedin miydi?

– Yemesem böyle olur muydum üstat!

– O herif sana ne tavsiye etti, tutar mısın tutmaz mısın, bilmem ama; beni dinlersen; et-ekmekten vazgeçmelisin.

– Eti, ekmeği görünce dayanamam ki!

– Dayanmalısın? Ölmek mi, yaşamak mı?..

– Sen okumuş büyük adamsın, dediğin doğru; dişimi sıkıp sabredeceğim... Tatlılara ne dersin?

– Tatlılar da şişmanlatır insanı. Sebze yemeklerinin üstüne, elma armut... Mutlaka bu yemeklerle uzun yaşarsın.

– Doğru söylüyorsun üstat; en iyisi uzun yaşamak.

Komisyoncu Halim Efendi'nin haftada iki kere görüşçüleri geliyordu. Karısı, oğlu ve kızı; babalarını memnun etmek için, her seferinde elleri dolu, türlü yiyecekler getiriyorlardı.

İşte o gün görüş günüydü. Halim Efendi'nin görüşçüleri gelip, hoş-beşten sonra revir maltasının dibindeki sıralara oturdular. Karısı, kocasının yüzüne bakmadan, çıkılara sarılmış tencerelerin içindeki yemekleri sayıyordu:

– İşte bunda kadayıf var.

– Boşver ona.

– Aa, sen tatlıyı seversin ya? Bunda nohut yemeği...

– O iyi.

– Bunda etli kereviz...

– Mecburî yiyeceğiz.

– Neden, "etli" dedim ya.

– İyi iyi, başka?

– Bunda börek.

– Bu seferlik yiyeyim bari?

– Ye ye, neden yenmesinmiş? A-ha bunda da, çok seversin, tereyağda kızarmış kocaman bir tavuk!..

Halim Efendi bu kez, birden ayağa kalktı ve tavuk tenceresini eline aldığı gibi etrafına bakındı: bu sırada, maltada volta atarken ve hem de çaktırmadan onları dinlemekte olan beni gördü:

– Balaban Efendi! diye seslendi.

– Ne var Halim Ağabey?

– Ustan nerede?

– Odasında şiir yazıyor.

– Haber ver, ona bir hediyem var!
Kapıyı tıklatmadan içeriye girdim:
– Pardon, Şair Baba bakar mısın?
– Ne var evladım, kim geldi?
– Halim Efendi sana bir hediye getirmiş!
– Deme yahu! Ne hediyesi bu?
– Aç da bak! Kızarmış tavuk! Alın şunu yiyin, benim gözüm görmesin.

Jandarmanın fotoğrafi

Bursa mahpus damını çevreleyen kale duvarlarının kulelerinde nöbet tutan jandarmalar, duvarın üstünde gezinirken, teneffüse çıkmış olan mahkûmlarla konuşmaları yasaktı.

Ustam Şair Baba'yla her zaman olduğu gibi ön bahçede kendi yaşam konularımızın içinde dalgın dalgın konuşup coşarken, kalenin üstünden bir ses:

– Üstat! Üstat! Biraz bana bakar mısınız?

Ustam'ın sözünü kestim:

– Pardon! Jandarma, Üstat! diye sana sesleniyor galiba?

– Evet, bana sesleniyor deyip duvarın üstündeki nöbetçiye dönüp baktı:

– Ne o jandarma efendi? Bir şey mi dedin?

– Evet, Üstadım Nâzım Hikmet Bey, senden bir ricam var?..

Ben araya girdim!

– Jandarmanın bizimle konuşması yasak değil mi?

Ustam bana baktı:

– O dediğin yasak, uyuşturucular için geçerli.

Jandarma seslendi:

– Beni duyuyor musunuz Nâzım Bey! Senden bir isteğim var?

– Ne istiyorsun? Söyle bakalım?

– Bana bir resim yapar mısın?

– Ben resim yapmıyorum ki... İşte ressam Balaban... Nöbetini teslim ettikten sonra gelip model durursun...

– Ben kendi resmimi değil, babamın suretini yaptırmak isityorum.

Ben araya girdim.

– Baban burada mı?

– Babam memlekette.

– Memleketteki bir adamın portresi nasıl olur?

Ustam jandarmaya sordu:

– Babanın bir fotoğrafı vardır herhalde?

– Babamın bir fotoğrafı var ki, ondan ötürü resmini yapmanızı istiyorum.

Kaç lira isterseniz veririm.

– Ben fotoğrafa bakarak resim yapmam.

Ustam, benim itirazıma aldırmadan, jandarmaya döndü:

– Fotoğraf yanında mı?

– Yanımda değil, koğuşta...

– Yarın getir de hemen başlasın.

– Getirme! Ben fotoğraftan portre yapmam!

Ustam yüzüme baktı:

– Şaka ediyorsun? Yaparsın değil mi?..

– Yapmam!

– Bire evladım, para verecek...

Jandarma bu sözü duymadı:

– Yarın fotoğrafı getireceğim söz mü?

– Getirme, yapmam!

Jandarma beni duymadı:

– Kaç lira vereceğim, ona göre...

– Ustam jandarmaya döndü:

– Beş lira getir yeter.

Ben araya girdim:

– Getirme!

Ustam kulağıma eğildi.

– Aman Balaban! Getirsin... Tencereye koymaya ne fasulyemiz kaldı ne nohudumuz...

Ben ustama aldırmadan jandarmaya seslendim:

– Ben fotoğraftan resim yapmam!

Ustam, beni dinlemeden jandarmaya döndü:

– Yapar, yapar!

Bana dönerek:

– Yaparsın, değil mi?

– Yapmam!.. Yarın perşembe, görüş günü, anam bize erişteyle bulgur getirir. Aç kalmayız herhalde?

– Demem aç kalmak değil. Merak ettim neden fotoğraftan portre yapmıyorsun? Gayet kolay be evladım?

– Kolay, kolay olduğu için yapmıyorum zaten! Elimi kolaya bulaştırmamak için!

– Aferin! İşte bunu beğendim... Gel seni bir öpeyim...

Nâzım Hikmet âşık oldu, pişman oldu, hasta oldu

Nâzım Hikmet, her normal insan gibi yaşamayı seviyordu. Ama böyle bir devirde dünyaya gelişi, doğasına uyumlu davranışları, birçok kişiye yararlı olurken kendisine zararlı oluyordu.

Nâzım Hikmet on yıldır şiir yazdığı halde, bir tek kitabı bile yayımlanmadı bu ara. Çeşitli suretlerle yansıtmış olduğu yaşantısıyla Türk halkının yaşantısı, aynı kendi gibi tutsaktı daktilo kâğıtlarının içinde... Sinirleri ne kadar sağlam olursa olsun, umutları ne kadar doğru olursa olsun, on yıldan beri süregelen tutsaklık yaşamı, bünyesinde birtakım arazlar belirtti... Gerici basın, yalan yayınlarla iftiralar attı... Tezgâhlar odun olduktan sonra, karnını doyurabilmek için, "manikürin" adında bir tırnak boyama aracı yapıp piyasaya gösterdi, talep eden olmadı... Çorap dokumak istedi tutturamadı.

Nâzım Hikmet'in, ne yuttuğu haplar hastalığını iyi ediyor, ne de elini attığı işler karnını doyuruyordu. Kendini avutmak için çaresizlikler içinde çareler arıyordu. Yaşamak güzel şeydi, tutsak ve rahatsız olmasına karşın.

Bunalıp daraldığı bir zamanda, hiç ummadığı bir kadın geldi görüşmesine. Ve baş gardiyanın odasında iki saat baş başa kaldılar kadınla.

O gün akşam yemeğinden evvel, bahçede gezerken lappadak sordu Nâzım Hikmet bana:

– Hâlâ âşık mısın?

– Âşığım tabiî neden sordun?

– Bu günler sevgilin geldi mi yanına?

– Hayır gelmedi.

– Benimki geldi...

– Hangisi o, çıplak soyduğun kız mı?

– Hayır canım, o çoktaan eskilere karıştı... Bu gelenle bir süreden beri mektuplaşmaktaydım. Ve dışarıdan tanışırdık kendisiyle. Bir gece mehtaba çıkmıştık, içeriye düştüğüm yılın baharıydı: o zaman 18 yaşlarındaydı o. Ben tutsak olunca o

da Fransa'ya gitmiş, oralarda on yıl kaldıktan sonra dönmüş, burada birisiyle evlenmiş, bir de çocuğu olduğu halde adama ısınamamış...

– Anladım anladım, o erkekte seni aramış ama bulamamış.

– Tamam iyi bildin...

– Bugün anlaşılan sen, aşkını tazelemişsin?

– Şimdi bu senin şair baban, yani ustan Nâzım Hikmet, yepyeni bir aşka giriftar oldu.

– Hah şöyle! Öpmüşsündür? Anlat bakalım öyleyse?

– Yok canım anlatılmaz bu, yengen olacak hatun...

– Hani evliydi ya?

– Evliysek boşanılmaz mı?.. Ben karıma mektup yazdım şimdi: "Bu günden sonra, arkadaş olalım seninle"" dedim. Yengen olacak kadın da, kocası olan adama öyle deyip ayrılacak.

– Ya adam öfkelenir de, çekip vurursa yengem olacak kadını? Ben olsam vururum...

– Hele dur, hemen tabancanı çekme!.. Kocası olan adam, Fransa'da tahsil görmüş medenî bir herif, senin gibi köylü değil ki, vurup öldürsün.

– Bu konuda benim köylülüğümü ve vahşiliğimi yerelim de, yeterki adamın medenîliğine nazar değmesin.

– Herif lüzumundan fazla medenî hem de ressam, korkma bir halt etmez.

– Ressam mı dedin? Karısının hakkından gelemeyen bir kılkuyruk, nasıl ressam olur?.. Onun ressamlığı da muhallebicilik gibi bir şeydir öyleyse?

Münevver yengeyle, Şair Baba arasında aşk mektupları gidip gelirken, bu ara Nâzım Hikmet'le görüşmeye bir adam gelmiş. Adamı demir kapıdan çıkıp giderken gördüm. Sordum Nâzım Hikmet'e:

– Kimdi o görüşmene gelen adam? Hani ellerin boş, hiçbir şey getirmemiş mi? En azından bir paket çay?..

Nâzım Hikmet heyecan içinde:

– Nurullah Berk geldi, dedi.

– Niye beni tanıştırmadın?.. Ömrümde kendimden başka bir ressam görürdüm bari...

– Ülen sus seslenme, herif feleğini şaşırmış, karısından başka bir kimseyi düşündüğü yok...

– N'olmuş karısına hiçbir şey anlamadım?

– Münevver yengenin ressam kocası işte bu..

– Oooh-ho! de sana ben hâlâ kav çakıyorum... Peki, seni adam vurmadı mı?

– Hayır vurmadı, görüyorsun işte hiçbir yerimden kan akmıyor...

– Sahi şakayı bırakalım da, adamcağız buraya neden gelmiş? Sakın aklını yitirmiş olmasın? Yazık.

– Karısını kaybetmiş, buraya aramaya gelmiş.

– Karısı da saklanacak yeri biliyormuş demek?

– Adamla ne konuştunuz? Çok merak ediyorum.

– Baktım; gardiyan odasında hiç tanımadığım bir adam görüşmeci gelmiş ban

– Kiminle görüşüyorum? dedim...

– Nurullah Berk'le dedi. Şaşırdım... O, gayet soğuk bir halde:

– Siz Nâzım Hikmet'siniz değil mi? dedi...

– Evet! diyebildim sadece...

– Bizim karı aklını kaçırmış da, sana gelmiş? dedi...

– O senin karnının gürültüsü deseydin?

– Hayır, hiç zannetmiyorum, nereden müşahede ettiniz? dedim...

– Sizin yanınıza gelmiş de? dedi.

– Siz de mi üşüttünüz yoksa kafayı? diye sorsaydın?

– Şakayı bırak ama, herif gerçekten medeniymiş: "Karım bu ara buhran geçiri yor; n'olursunuz onun yakasını bir süre bırakın!" diye yakardı.

– Yahu içerdeki eli kolu bağlı bir adam, dışardaki bir kadının yakasını nasıl olu da bırakır! deseydin?

– Demedim! Ben karımla ayrılmaya karar verdim, bilmiyorum onun ne kara ra vardığını dedim... Berk inler gibi:

– O da bana, ayrılma teklifinde bulundu dedi...

– Hah şöyle, beğendim hatunu deseydin?

– Hiç ses çıkarmadım sevincimden, sadece "Benim elim kolum bağlı!" deyip kestim.

– Şimdi ne yapacaksın?

– En kısa zamanda o kocasından, ben de karımdan ayrılıp: evlenecegiz.

– Sen zaman zaman tutsaklığını unutuyorsun ne güzel, benim bildiğim evlen me, düğünle dernekle olur.

– Sen "samanlık seyranlığı" diye bir şey bilmez misin? Bir de âşığım dersin.. Bursa'dan bir ev kiralayıp oturtacağım onu. Her gün yanıma gelir, konuşuruz ne güzel.

– Artık bir süre de aşk şiirleri yazarsın herhalde?

– Al bir tane yazdım bile:

Hoş geldin kadınım benim hoş geldin.
Yorulmuşsundur,
nasıl etsem de yıkasam ayacıklarım
ne gülsuyum ne gümüş leğenim var.
Susamışsındır,
buzlu şerbetim yok ki ikram edeyim.
Acıkmışsındır,
sana beyaz keten örtülü sofralar kuramam,

memleketim gibi esir ve yoksuldur odam.
Hoş geldin kadınım benim hoş geldin.
Ayağını bastın odama:
kırk yıllık beton
çayır çimen şimdi.
Güldün,
güller açıldı penceremin demirlerinde.
Ağladın,
avuçlarıma döküldü inciler.
Gönlüm gibi zengin,
hürriyet gibi aydınlık oldu odam.

O gün bahçeye çıkıp, bu şiiri beraberce ezberledik... Yazdığı destanlar hariç, hemen her yazdığı şiirini ezberlerdi Nâzım Hikmet. Yanında bulunduğum dönemlerde, ben de onunla beraber şiir ezberlerdim. Bir kez o okur, bir kez ben okurdum. Bu usulle kolay ezberleniyordu. Nâzım Hikmet, şiirlerinin kaybolmasından korktuğu için, mutlaka ezberlemek zorundaydı... Dışarıya çıktığımız zaman İstanbul'da, bir kısım şiirini ezberimizden çıkaracaktık.

Bir zaman sonra Nâzım Hikmet'in, Münevver yengeye yazdığı mektupların karşılığı gelmemeye başlayınca, bana bir gün yakındı:

– Biliyor musun on beş günden beri mektup yok! dedi.

– Bugün yarın gelir, merak etme, demeden başka ne gelirdi elimden.

– Ya şu karaciğerin ağrısına ne buyurursun?

– İlaçları kullanmıyor musun yoksa?

– Kullanmaz olur muyum, ne ilaç kâr ediyor, ne de perhiz... "Kalbim" derken, karaciğer çıktı... Doktorlara da inanmıyorum artık: kimisi mide dedi, kimisi safrakesesi, her biri bir hastalık buluyor bende. Ben ağrıyan yerimi bilmiyor muyum sanki...

– Münevver yengem gelîverse, hiçbir şeyin kalmaz ya?

– Şakayı bırak ama, onun geldiği günlerde hiçbir yerim ağrımıyordu sahi! Belki de sinir sistemiyle bir ilgisi vardır bu ağrıların?

– Merak etme yine gelir.

Mektubu bari gelse, o da yeter.

"Alamancılık"tan yatan ve revirde sağlıkçı olarak görev yapan Vehbi Kasaplıgil adında bir arkadaşın adresine geliyordu mektuplar. Ve Nâzım Hikmet'in şiirlerinin birçoğu, bu arkadaşın aracılığıyla dışarıya çıkıyordu... Bir gün Vehbi Bey kendisine gelen bir mektubu, Nâzım Hikmet'e verdi. Âşık şair, mektubu eline alıverince, heyecandan çatlayacaktı:

– Yengenden mektup var, dedi.

– Hele bir okuyalım...

– Bir soluk alda öyle oku, çatlayacaksın.
– Dur hele, bir aksilik çıkmasa bari?..
– Ne aksilik olurmuş, hele oku!
Zarfı yırtıp mektubu açtı:
– İşte imzası, tamam kendisinden geliyor doğru...
– Başka kimden gelecekmiş, hemen oku!
– Bir kez içimden okuyayım da, sonra da sana okurum.
Kendi kendine okuyup okuyup dururken, ansızın kalktı ayağa:
– Yediği halta bak hatunun! Ülen bu ne demek?.. Korktuğum başıma geliyor gördün mü bak!..
– Hayrola, n'oldu okusana?
– Okunacak bir yeri kalmadı artık... Tamam her şey bitti!
– Ne diyor, hele bir anlatsan ya?
Ustam Şair Babam'ı, çarpıldı sandım bu an: bir oturup bir kalkıyor, bir yürüyüp bir duruyordu:
– Ne diyecek, dedi.
– Dere tepe laflar: "N'olursun beni bekle" diyor. "Arada çocuk var, çocuk meselesinden anlaşamadım adamla" diyor. "Başımdan ateş çıkıyor şimdi sana bu mektubu yazarken, gidip musluğun altına tuttum" diyor... Yani senin anlayacağın, zırvalıyor...
– "Bekle" diyorsa, daha ne istiyorsun?..
– Tutsak bir adama, "bekle!" demenin manasını anlamıyor musun?
– Peki şimdi n'olacak?.. Dışarıda olsaydık, seninle beraber o hatunu, kaçırma ya giderdim valla! Bunun burasında ne gelir elimizden bilmem ki?.. En iyisi, türkü söylemek..
– Ülen ben senin gibi, Keremcil aşka alışkın mıyım? Üstüne üstlük türkü söylemesini de bilmem.
– Aşk adama, öyle bir türkü söyletir ki!..
– Hele bak, o dediğin doğru, söylemesini bilmesem de yazarım bre!
– Hah şöyle!.. Yazıyor musun?..
– Yazıyorum... Yazdım bile... Dinle:

Ev kedisinin biri,
ne pek öyle yumuk yumuk, ne pek öyle iri,
yani Pamuk değil, Samur değil, Tekir,
hayatından hem memnundur hem de memnun değildir.
Memnundur bayan,
mangalından mancasından mavi boncuğundan.
Fakat efendisinin okşayan elleri
artık onun sırtını kabartamıyor,

yani kalmamış bu işin tuzu biberi.
Eh böyle sevdasız yaşamak da zor.
Tutar bir çınara sevdalanır Tekir.

Şimdilik bu kadar, çalışıp geliştireceğim... Görüyorsun, senin resim taslaklarını hazırlamam gibi oluyor...

Ertesi günü buluştuğumuzda, şiir biraz daha gelişmişti:

– Çınarı değiştirip kavak yaptım, dedi Nâzım Hikmet:

– Çünkü halkın bir deyimi var ya hani; "Başında kavak yelleri esiyor" benim de başımda kavak yelleri estiği için; çınardım, kavak oldum:

Eh böyle sevdasız yaşamak da zor.
Tutar bir kavağa sevdalanır Tekir.
Kavak ihtiyar ve külüstür
ama ne de olsa boylu boslu kavak,
ürperir rüzgârda yaprak yaprak,
hem de galiba tellidir
hem de başka bir dünyanın erkeği.
Tekir göze alır her şeyi
– Benim telli kavağım der,
balık kavağa çıkamaz ama
ben kediyim, sana tırmanacağım, der,
açlıkmış sefaletmiş
kış kıyametmiş
seninle olayım yeter."
Başlar kavak yelleri esmeye
ihtiyar kavağın da başında
duramaz olur yerinde,
laf, yerinde duramayıp da ne yapacak
kavak yürüyemez ya...
Bizimkiler bu haldeyken,
Tekirin efendisi işi çakarak
bir hile düşünür hemen:
kediyi bir kış gecesi bırakır sokağa;
"Haydi var git, der, seni bekleyen telli kavağa."
Gece ayazı yediği gibi
sabahı zor eder döner evine kedi,
aman çok şükür
mangalıyla mancası onu beklemektedir.
Hani kendi haline bakarak

milletin dediği gibi,
apışır kalır kavak da
Dral dedenin düdüğü gibi.
Sen artık dinle neyden çün hikâyet mikünet
ayrılıklardan şikâyet mikünet.

Nâzım Hikmet, çıkmış olduğu düş-bulutundan aşağıya düşünce, dertleri depreşmeye başladı tekrar. Dış basında yayımlanan şiirleri, acılarını bir süre unutturuyorsa da, terk edilmişliği hatırına gelince, ahlayıp puflayarak şiirler yazıyordu:

Tahir olmak da ayıp değil Zühre olmak da
hatta sevda yüzünden ölmek de ayıp değil
bütün iş Tahir ile Zühre olabilmekte
yani taa yürekte

En iyi avunusu çalışmaktı Nâzım Hikmet'in, ama büyük yazına giremiyordu. Gün geçer kin geçer dedikleri gibi, zamanla tüm dertler unutulurdu. Aksine, tutsaklıkta günler geçmiyordu işte... En küçük şeye sevinip, en basit şeye öfkelenmeye başladı... Sevilmemek onuruna dokunuyordu en çok. Oysa onu seven kadınlar yok muydu sanki? Hiçbir sevdiği kadın onu terk etmemişken, hep o onları bırakıp gitmişti. Şu son karısı, oniki yıldan beri mahpus damlarında ona bağlı kalmamış mıydı?" Bu konuda tüm hainlik bende" diyordu. En doğrusu karısına bir pişmanlık mektubu yazmaktı, başka çaresi yoktu... Zaten bu sıra, insan saydığı birtakım gereksiz kişilere bile mektuplar yazıyordu.

Bir gün on tane posta pulu alıvermemi istedi benden. Gidip on tane yerine, altı tane pul getirdim kendisine...

– Neden eksik aldın pulları, on tane istemiştim ya? dedi.

– Yoksa para mı yetmedi?..

– Bu kez de altı tanesini gönder yeter yazdığın mektupların, öbürlerini yırt at!..

Benim bu lafım çok hoşuna gittiyse de, gülerek şakaya aldı, yine de dediğimi yapmadı... Ama sonraları Yahya Kemal'e yazdığı mektuba çok pişman oldu... Bir zamanlar Atatürk'e ve Fevzi Çakmak'a da mektup yazmışmış. (Atatürk'e yazdığı mektup, kendisine ulaşmadığı sonradan öğrenilmiştir.)

Her günkü gibi resim çalışırken ben, ustamın çağırdığını söylediler. Fırçalarımı yıkamadan koşup gittim. Baktım revirin maltasında, bıyıklarını çekiştire çekiştire geziniyordu. Yanma vardığım halde hâlâ beni görmüyordu. Seslendim kendisine:

– Hayır ola beni çağırmışsın? deyince uyandı:

– Biliyor musun bugün kim geldi?

– İnşallah Münevver yenge gelmiştir?

– Bilemedin, karım geldi...
– Daha iyi ya işte, gözünaydın!
– Hayır aydın değil, yaşlı...
– N'oldu anlatsana? Ne konuştunuz?
– Hiçbir şey konuşmadık... Ben karımın geldiğini görüverince, sevincimden deliye döndüm. Ve hiçbir şey olmamış gibi kendisini kucaklamak istedim. Ama o, iki eliyle şöyle bir göğsümden itip: "Duuur!" demesin mi?.. Donup kaldım kardan adam gibi... Ötesini hatırlamıyorum.

Sessiz bir iki gidip geldikten sonra malta boyunda, ben sordum:
– Peki ne konuştunuz, ne oldu anlatsana?
– Hatırımda kalan bir tek sözü şu: "Ağır hasta olduğunu yazmışsın, gel diye yazmışsın, işte geldik..."
– Bu şekilde davranacağı yerde, keşke gelmeseymiş.

Yüzünün terini silerek tekrarladı Nâzım Hikmet:
– Keşke gelmeseydi!
– Yüzünü soğuk suyla bir yıkasan ferahlarsın...
– Yüzümdeki sivilceler bugün birden azdılar, baksana nasıl kaşınıyor... Bilirim bu karı, benden beter erkektir, dönmez bir daha bana.
– Dönmezse dönmesin, şu iki karıdan başka güzel mi yok dünyada?
– Sağlığım da iyi değil baksana. Bütün bu çırpınmalar, sağlığımın bozukluğundan ileri geldi ya zaten. Tutsaklığı unutabilmek için, ilk karşıma çıkan kadına sarıldım. O da, lodos vurmuş balık gibi, avucumda ezildi, kılçığı kaldı... Ah şuralarım ağrımasa, ben daha onbeş yıl yatarım şu damlarda. Oturup roman yazarım. Zaten şu başımdan geçen son kepazeliği yazsan, al sana bir roman.

Hemen ertesi günü bir romana başladı Nâzım Hikmet. (Çalışmak, onun en iyi avunusuydu.) onun roman yazımına başlaması benim garibime gitmişti her nedense... Yazdıklarını bana her gün okuyor, ben dinlediklerimi bir türlü hazmedemiyordum. Ne "iyi" ne de "kötü" demeye dilim varmıyordu. Belki de ben yanılabilirdim... yirmibeş, otuz sayfa yazdıktan sonra, bilmem ne düşündüyse, roman yazımına devam etmedi. Ondan sonra bir senaryo yazmak istedi, onu da "Melodram" adıyla bir şiire çevirdi... Velhasıl, bunalımın arttığı günden güne belliydi.

Nâzım Hikmet'in tutsaklığının 13'üncü yılında, bunalımın soluk soluğa olduğu bir günde, Münevver yenge çıkageldi.

Şair Baba'm, yengemi bir güvey gibi kucakladı.

Münevver Hanım Nâzım Hikmet'in karşısında, bir gelin gibi süzüldü.

Ve başgardiyanın odasında öpüştüler.

Nâzım Hikmet'in, tutsaklığının 13'üncü yılında, Türk basınında onun adlî bir hataya kurban gittiği yayımlandı... Bu yayımı genişletebilmek için en tehlikeli ça-

relere başvurdu Nâzım Hikmet, hatta intihara bile kalkıştı. İntihar kararını açlıkgrevine çevirmemizden iki gün önce, onun yazdığı vasiyetnameyi ezberlerken, koğuşun kapısı ansızın açıldı. (İçeriye giren savcıydı) İkimizi bir yerde baş başa gören savcı İzzet Akçal, tepeden tırnağa süzdükten sonra bizi, sordu:

– Ne o, ilahi mi okuyordunuz? Hu çeker gibi sedanız geliyordu dışarıya?..

– Hayır, dedi Nâzım Hikmet: yeni bir şiir yazdım da onun alıştırmasını yapıyordum...

– İkiniz birden okuyordunuz? Hele bir daha okuyun!..

Emir emirdi... İmtihan verir gibi durmaktaydık savcının karşısında:

– Önce ben okuyayım, dedi Nâzım Hikmet: (Münevver yengenin son gelişinde yazılmış bir şiirdi bu:)

SANA DAİR

Sende ben, kutba giden bir geminin sergüzeştini
sende ben, kumarbaz macerasını keşiflerin,
sende uzaklığı,
sende ben imkânsızlığı seviyorum.
Güneşli bir ormana dalar gibi dalmak gözlerine
ve kan ter içinde aç, ve öfkeli
ve bir avcı iştahıyla etini dişlemek senin.
Sende ben, imkânsızlığı seviyorum,
fakat asla umutsuzluğu değil.

– Bir de beraber okuyun! dedi savcı.

Emir emirdi, bir de ikimiz okuduk.

– Bir de beraber okuyalım mı? dedi savcı.

Bir de beraber okuyalım.

Nâzım Hikmet'in ölüm orucu I

Nâzım Hikmet şair ve kişi olarak öyle büyük bir insandı ki, hiçbir devlet kurumu onu yanına çekemeyeceğinin farkına varınca; kolay infaz yolu olan uydurma suç isnatlarıyla,... şu kadar yıl cezaya çarptırdı... Öyle bir suçsuzluk duygusu içinde olan bu büyük sanatçı, artık onüç yıl sonra sabrı tükendiğinden ötürü "ya kurtuluş, ya ölüm" diye bir karara vardı:

– Bu yıl, mutlak dışarıya çıkmalıyım, dedi bana... Kederle bir süre baktım yüzüne, daha 18 yıl cezası vardı:

– Nasıl? dedim...

– Bir mektup yazacağım, bunun bir suretini Cumhurbaşkanı'na, Adalet Bakanı'na, birini de gazetelere. "5 gün içinde" salınmamı isteyeceğim; bırakmazlarsa intihar edeceğim. (Ben ellerimle yüzümü kapadım)

– Bırak ağlamayı! Şimdi sıkı durmanın zamanı. Beni iyi dinle: bu yazdığım mektuptan başka, bir de duyuru ilan etmem lazım. Yani bildiri. Ben gözlerimin yaşını silerek:

– Nasıl bir ilan?

– İntiharımın bildirisi yani... Şair Baba eline kalemi kâğıdı alıp sesli sesli yazmaya başladı:

"İNSANLAR, DUYDUK DUYMADIK DEMEYİN İNSANLAR! İYİYİ VE GÜZELİ, ÇALIŞKAN İNSANLARI VE BASKI ALTINDA TUTULAN AYDINLARI SAVUNMAK İÇİN, TÜRKÇE KONUŞABİLMEK İÇİN SİLAHI MI ÇEKİYORUM!" "İNSANLAR BENİ KINAMAYIN! SİLAHSIZLARIN SİLAHINI, BEN DE KULLANDIM DİYE. NE YAPAYIM, ÖLÜMÜ SİLAHLI BİR KULLANMAKTAN, KENDİMİ FİŞEK YERİNE KOYMAKTAN BAŞKA! BİLİYORUM KAVGANIN EN KOLAYI BU. AMA KARŞI KOYMANIN SON ÇARESİ!"

Şair Baba bildiriyi yazdıktan sonra bana okudu:

– Nasıl?

– İyi...

– İyi ama bunu bir yere saklamamız gerek? dedi.

Saklayacak bir yer bulamadığı için, benim ezberlemem gerekti. Ve ertesi günün sabahı ezber tamamdı. Şair Baba sordu:

– Sen benim imzamı taklit edebiliyorsun değil mi?..

– Evet! Biliyorum...

– Benim vereceğim adrese, bu bildiriye imza atıp yollayacaksın. Ama ben şu hapları yutup öldükten sonra. Sakın ölmeden yollama. Belki ilaçların etkisi azdır. Belki midemi yıkarlar, diri bir adamın bildirisini neşrettirirsen rezil edersin beni (yaşamımda tapar gibi sevdiğim bir ustanın intiharına dayanmak kolay değildi.) Çaresizlik içinde çare arıyordum.

Nâzım Hikmet'in ölüm orucu II

Bu başkaldırmanın bir kolayı olmalıydı? Kitapları karıştırarak bir örnek aradım, bulamadım. Ertesi günü sabahleyin bahçeye çıktık, dışarıda ikimizden başka kimse yoktu:

– Bildiriyi oku bakayım, dedi... (ezbere okudum)

– Unutmazsın değil mi?..

– Unutmam, namaz surelerini unutmadığım gibi...

– İyi, çok namaz kıldın mı?

– Çocukluğumda kıldım...

– Oruç tuttun mu?..

– 20 yaşıma dek tuttum. Sen oruç tuttun mu hiç?..

– Hiç tutmadım, ama merak ediyorum nasıl bir duygu aç kalmak?.. Aç kalmak... Aç kalmak... dedikten sonra bir süre sustu Şair Baba. Ve:

– Buldum! deyip boynuma sarıldı:

– Oruç tutacağım! Ölüm orucu!

İstanbul'da

Ustam Nâzım Hikmet'ten beklediğim mektubu alır almaz, tablolarımı sandıklayıp köyümden yola çıktım. Ustam'ı, İstanbul'a varınca, Kadıköy'ün Cevizli Mahallesi'ndeki evinde buldum.

Birbirimize tekrar kavuşmanın sevinciyle sarılıp öpüştük:

– Şimdi biz, tutsak mıyız? Özgür mü?

(Özgürlüğümüze bir türlü inanamıyormuşum gibi sordum:)

– Özgür gibiyiz, dedi Nâzım Hikmet: hele sen ona boşver de; resimlerinin hepsini getirdin mi?

– Mektubunda istediğin gibi; bir tek desen bile bırakmadım köyde. İşte bu sandıkların içinde hepsi.

– Haydi ne dursun, sök sandıkları bakalım! Asalım duvarlara resimlerini de, ilk sergin evimde açılmış olsun!

Sandıklardan çıkan resimleri, münasip gördüğümüz duvar diplerine dizdik bir bir. Sıra, çivi çakıp asmaya gelince, dalgın bir halde resimlere bakıp duran Celile Ana, birden kollarını açıp duvara doğru geriledi:

– Aman! Allah aşkına asmayın! diye yakardı... Yüzü sapsarı, elleri titriyordu ihtiyar kadının... Nâzım Hikmet anasına öfkeyle karışık hayretle baktı:

– Nedenmiş o anne?

– Şu resimlere bir bakın, kocaman kocaman! Duvarlarım taşıyamaz bunları. Figürler iri iri!.. N'olursunuz asmayın, evimi yıkar bunlar!

– Bu resimlerin neleri yıkacağını göreceksiniz!

Bir süre, resimlerin asılmasını durdurduk. Bugüne dek kendini ressam sanan Celile Ana'nın kıskançlık sinirini yumuşattıktan sonra; tablolarımı yerli yerine astık.

– İşte senin ilk sergin benim evimde açıldı, dedi Nâzım Hikmet.

– Davulsuz-zurnasız düğün mü olur? dedim ben.

– Bu ev benim! Şu koca koca resimleri nasıl çeksin duvarlar? dedi Celile Ana.

– İşte, şu "bahar" tablosu yapılıyordu ben yanınıza geldiğim zaman, dedi Münevver yenge.

– Ben "açlık grevi"ne girdiğim zaman, "doğum" tablosunu yapıyordun değil mi?

– Seni, intihar kararından çeviremeseydim eğer; ben de ölürdüm belki? Sergimi de göremezdik...

– Evde sergi mi açılırmış? Gitsin bir galeri kiralasın resimlerine...

– Her gün hastanede baş ucunda bekledim, onaltı gün sonra bozdu ikinci girdiği "ölüm-orucu"nu...

– İki gün daha yemeseymişim eğer, ölürmüşüm, doktorlar öyle söyledi...

– Zaten canımız pahasına yaşıyoruz bu dünyada...

– Benim tablolarımın nesi var bilmem? Bir tanesini bile asılı bırakmadı duvarlarımda, hepsini indirdi bodruma...

– Bu ev kaynanamın, biliyor musun Balaban?..

– Annem bu evi, resimlerini satarak satın aldı, biliyor musun?

– Tebrik ederim Ressam Ana'yı! Resimlerimden, bir tek bile satılmadı daha.

Ressam Ana kalkıp odasına gitti... Biz bu tarafta lafa daldık:

– Köyde ne var ne yok? Sordu Nâzım Hikmet: içerden çıkıverince nasıl buldun köyünü?

– Köy bana yıkılıyor gibi geldi...

– Neden? Anlatsana, nasıl bir duygu bu?

– Evlerin hepsi depreme uğramış gibi, yamrı yumru çarpık. Hele bizim Balabanların evi, ha göçtü ha göçecek... İçeriye girmemek için bir süre direttim. Hısım akraba bana cesaret verdi: önce onlar girip oturdu, sonra da ben... Sonra o köylülerimin hali; yarı aç yarı çıplak...

– Yavaş yavaş alışır insanlar, çarpıklığa da açlığa da...

– Çarpıklığa çocukken başkaldıran ben, bundan sonra mı alışacağım?

– Kızma canım, seni değil, senin köylülerini kastettim. Deryada olup da deryayı göremeyen balıklar gibi değilsin şükür. Hem köylüsün, hem de köylünün çilesini görebilecek kadar erginsin. Daha mükemmeli, gördüklerini tuvaline yansıtacak kadar hünerlisin.

– En çok, kadınlarla çocuklara yanıyor içim... Ekin tarlalarında orak biçerken, bir de oruç tutuyorlar benim köylülerim. Yeni görmüyorum ben bu yaşantıyı, ama oniki yıl sonra birdenbire görüverince, bu yaşantımı, nodullanmış öküz gibi zorluyorum boyunduruğumu... Ah o karasaban! Çocukluğumda bıraktığım gibi, aynı tarlada koşulu buldum onu...

Öbür odadan Celile Ana'nın sesi: "Nâzıım! Nâzıım! Biraz yanıma gelir misin Nâzım'cığım?

Şair Baba annesinin yanına gidince, Münevver yenge bana fısıldadı:

– Git bakalım dinle kapının ardından, ana-oğul ne konuşacaklar?

Dayadım kulağımı kapıya:

– Nereden buldun bu yabanın dağlısını? diye soruyor Ressam Ana'nın sesi...

– Ben onu bulmadım, o beni buldu. ama ben de ona... Oğlunun sesini kesti Ressam Ana:

– Bu resimleri kim yaptı?..

– Balaban yaptı, neden sordun?..

– Zannetmem, senin yaptığını söyleyenler var?..

– Haltetmiş onu söyleyenler!..

– Kızma Nâzım'cığım, hani bir kere bu ressam için yazılar çıkmıştı ya gazetelerde? O zaman gazetelerdeki resimlerini gören bir ahbap, öyle söylemişti..

– Dedim ya, haltetmiş onu söyleyenler!..

– Sana da bir şey söylemeye gelmez ki, ben senin anan değil miyim, şimdi bir şey daha söylesem yine kızarsın hemen?..

– Neden kızarmışım benim güzel anacığım, ne dedin de kızayım ben sana? Haydi ne isteğin varsa söyle bana, hemen yapayım?..

– Bu ressama, resim yapmayı sen öğretmedin mi?..

– Eh, öğrettim sayılır...

– Ben senin anan değil miydim, niye bana öğretmedin ona öğrettiklerini?..

– Sen istedikten sonra, benim için öğretmek en kolay ödevdir. Hemen başlayahm derse...

– Nasıl neresinden başlayacağız? Karşımızda model olacak mı?..

– Model olsa da olur olmasa da, mesela sen şu yaptığın "zeybekler" tablosunu boyarken model tuttun mu?..

– Model tutmadığım için iyi bir eser olmadı ya zaten?..

– Hayır ben aynı kanıda değilim; bu resim bazı kusurlarına rağmen; mesela heriflerin ayakları biraz çarpık olmasa, şu hatun da öyle orta orosposu gibi kıvırtır masa, şu herif yere bassa, öndekiler beriye, arkadakiler biraz geriye gitse...

– Sus, sus! Yeter artık! ben kötü ressamım!..

– Derse başlamadık mı? Biraz sabretsene anacığım!..

– Senin vereceğin ders yerinde dursun! Sen adamı çatlatırsın! deyip sustu. Anahtar deliğinden baktım, Ressam Ana kapıya doğru yönelirken ben kaçtım gülerek... Münevver yenge, "N'oldu?" diye sorduysa da, duyduklarımı anlatamadım gülmekten... Biraz sonra Şair Baba geldi:

– İşleri temelden sarpa sardırdık! dedi usulca.

– N'oldu hayrola?.. Merakla sordu yenge.

Şair Baba, olanları bir bir anlattı:

– Buna bir çare düşünmeliyiz? diye devam etti:

– Eğer hatunu ressam yerine koymazsak, evinden hepimizi sürer çıkarır.

– Kaynanamı yumuşatmanın en pratik usulü, onu yeni bir resme başlatmaktır, dedi Münevver yenge: yarından itibaren hemen iki tane tuval alıp getirelim eve. Birine Balaban resim yapsın, birine de kaynanam. Ve bunların ikisi evde resim çalışırken, biz ikimiz birden Balaban'ın resimlerini tenkit edelim. Ve beri yanda kaynanamınkini de, durmadan değerlendirelim. Ayrıca eve gelenlere tembih edelim ki, Balaban'ın resimlerini beğenmeden önce, kaynanamınkileri beğensinler.

Kuru kalabalık

Yürüyoruz Nâzım Hikmet'le ikimiz.
Şimdi biz, özgür müyüz tutsak mı?
Malta boylarında volta atmıyoruz şükür. Yürüyoruz İstanbul sokaklarında.
– Yaşasın özgürlük! diye bağırasım geliyor...
– Aman sakın haaa! Bunun burası İstanbul...

Şimdi mahpus damları, boş arı kovanları gibi çirkindir gerilerde...
Yürürken Nâzım Hikmet'le ikimiz, sokaklardan caddelere, insanlar da yürüyor... Yürüdükçe çoğalan bu kalabalıktan hiç kimse, hiç kimseye selam vermiyor.
– Ulan behey kalabalık! diye bağırasım geliyor.
– Hayrola, neden coştun yine?
– İçlerinde Nâzım Hikmet yürüyor, Türkiye'mizin en büyük şairini nasıl görmüyor bu kalabalık?..
– Ayıp değil insanlık hali, bir süre görmeyebilir...

Şimdi ellerimizde kelepçe yok... Bir zamanlar bileklerimize gömülen kelepçeler, şimdi polislerin ceplerinde pusudadır...
Bunca kalabalığın içinde, Nâzım Hikmet'i tanıyan iki adam çıktı galiba?
– Ulan ne biçim adam bunlar! Sabahtan beri peşimizde... Ne selam verir ne selam alırlar! Ne uzakta durur ne yakına gelirler?.. Şimdi bir özgür müyüz, tutsak mı?
– Hem özgürüz, hem tutsak.
– Şu gelen tramvaya binelim mi?
– Binelim... Çocukluğumdan beri, tramvaya binmeye bayılırım...
– Ben de, kağnıya binmeye...
– Tramvayı sevmedin mi?..
Türkiye'nin en büyük şairi Nâzım Hikmet, tramvayda ayakta:
– Tüüü! Allah belanızı versin!
– Ne yaptın! Kiminle kavga ediyorsun?
– Durdurun tramvayı inecek var!

Tramvaydan inip vapura bindik:

– Nasıl, vapuru beğendin mi?

– Beğendim.

– İşte bak; Kadıköy'den Karaköy'e geçiyoruz... İşte bak; bu İstanbul Boğazı, dünyanın en güzel yeri... Bir gün seninle Üsküdar'dan vapura binip, hiçbir yerde inmeden her iskeleye uğrayarak, Beylerbeyi, Kuzguncuk yapsak. (Kuzguncuk'taydı dedemin köşkü) Kandilli sırtları gözüküyor bak! Karşı yakada Bebek. İstinye'de vapur yapılır. Beykoz'da ayakkabı. Beykoz'un karşısında Büyükdere. (Bir gün sevgilimle gezmiştim Büyükdere'nin sırtlarında.) Ondan sonra Sarıyer...

– Sarıyerli Emin Bey, senin paraları yürütmüştü değil mi?

– Şimdi o namussuzu getirme aklıma!.. Zimmetine para aktaran bir adamla arkadaşlık edilirse öyle olur... Görüyor musun uzaktaki yedi tepe sırtları?.. Gözünün görebildiği her yan İstanbul... Daha sen yeni geldin, hele bir gezelim de beraber; gezdikçe gördükçe seveceksin... Benim çocukluğum İstanbul'da geçti... Sen hiç tünele bindin mi?

– Hayır binmedim.

– Tünel dedikleri araç, tıpkı tramvay gibidir. Ama yerin altından kestirme gidiyor, bir dakikada bir saatlik yolu. Tıpkı tramvay gibi, çift ray üzerinde biri aşağı inerken biri yukarıya işleyen iki vagon... Mutlaka beğenirsin canım, ben bayılırım tünel-tramvayına...

Vapur iskeleye yanaşmış indik, bindik tünel-tramvayına.

– Nasıl? Tüneli beğendin mi?

– Beğendim ama, neden durdu?

– Geldik, bunun yolu buraya kadar!

– Binmişken, bir daha gidip gelsek?

– Gelirken yine bineceğiz, şimdilik yeter!

Yürüyoruz NâzımHikmet'le ikimiz Beyoğlu'na doğru...

– Nasıl bak bakalım; bu binalar güzel değil mi?

– Vay anasınıı! Kimler yaptırdı, kimler yaptı ki bu apartmanları?

– Bizim ustalarla işçiler yapmış, parası olan zenginler de yaptırmış.

– Zehir zıkkım olsuuun! Nereden çaldılar ki o kadar çok parayı? Vay domuzun zenginleri vaaay!.. Peki kimler oturuyordur şimdi bu köşklerin içinde?

– Sureta adamlar...

– Vay gâvurun yalak adamları vaaay!

Yürüyoruz mutlu bir kalabalığın içinde. Önümüz arkamız, sağımız solumuz, allı güllü bayanlarla dolu. Bu koca kalabalığın içinde bir tek kişi, canı çekip de bir tek güzele dokunmuyor. Bizim de ellerimizde kelepçe yok oysa... Öf be bunalıyorum:

– Medeniyet dedikleri bu mu?

– Hayır, burası Beyoğlu.

– Bu bayanlar kimlerle yatar?

– Beylerle...

– Vay gâvurun yalak beyleri vaaay!

– Şu kıçı açık dişi ehlini, alıp bizim Tuzlacık Tarlasına götürsek, orada bunlar ekin biçseler ellik-orak, olmaz mı?

– Olur ama, olmaz!

Bizim köylerdeki bacıları da alıp buralara koyuversek. Ve böylece ortalıkta bir becayişlik olsa, olmaz mı?

– Yavaş konuş, arkamızda polis var!..

Nâzım Hikmet'in evinde işbölümü

Sabahleyin kahvaltıyı ben hazırlıyorum. Ortalığın süpürülmesi ve çarşıdan ye mekliğin alınması da bana verildi... Yemeği Nâzım Hikmet yapıyor, bulaşıkları be raber yıkıyoruz... Münevver yenge daha önce, köşklerde ömür sürdüğünden, bu eski evi ona hoş göstermek için Şair Babamla ikimiz, her gün tahtaları paspas yapmak zorundayız. Münevver yenge, Memet'e yüklü, karnı burnunda. Onun işi zı bın örmek oturduğu yerde... Celile Ana'nın işi başından aşkın, yarışı var benimle. (Bir "çapacılar" tablosu yapıyor.) Günlük ev işlerini bitirdikten sonra, ben de re sim çalışıyorum: (Bu ara, "ramazanda ekin biçenler"i boyuyorum.) Nâzım Hik met, yemeği pişirip bulaşıkları yıkadıktan sonra, senaryo yazıyor ekmek parası kazanmak için. Damdan çıktı çıkalı, üç şiiri geçmez yazdığı; zaman zaman bunalma sı bu yüzden... Tahta bezini, leğenin suyuna batırıp sıkarken yakındı:

– Sakın ha evlenme! Görüyorsun halimi?

– Karısız durabilsem, evlenmeyeceğim ama...

– Karıyla yatmak için, evlenmek şart mı? Etrafında dönen kızlar bacın değil ya, yapış bir tanesine.

– Vahşi demezler mi adama?

– Asıl böyle çekimser durursan "vahşi" derler... Biraz adama alış, burası İstanbul.

– Bu konuda acemiyim işte, belki de düzenli bir ev kurma eğilimi var bende.

– Elbette, halk sanatçısı olmanın en doğru şartı düzenli olabilmekte. Ama ev lenip düzenli çalışalım derken, bu kez de geçim derdi ağır basıp sanat işlevimizi aksatıyor. Bunun en güzel çaresi, sanatçıların mutlaka bir geliri olmalı. Örneğin annem, eline geçirdiği parayı çarçur etseydi de bu evi almasaydı, katların birini ki raya verip, birinde kendisi oturmasaydı, nasıl yaşardı bu hatun? Baksana şuna, oturmuş orda resim yapıyor, geçim derdi umurunda değil... Öyle bir düzende ya şıyoruz ki, ayaklarımızı nereye bastığımızı bilmek zorundayız... Mahpus damların dayken ben, daha çok verimliydim, neden? Çünkü ekmek elden su göldendi...

Yavaşça fısıldadım:

– Yengem geliyor yavaş konuş.

– Yarenliği değiştirdi Nâzım Hikmet:

– Sen midye dolması yedin mi hiç?

– Yaprak dolması gillerdense, yemişimdir.

– Hayır evladım, bunlar denizden çıkarılan küçük fincan tabakları gibi ikisi birbirine kapalı canlı deniz yaratıklarıdır. Bu çanakcıkların içlerinde, dünyanın en nefis et parçacıkları vardır birer lokma... Bugün sen çarşıya çıkma, ben filmcilerden gelirken çiçek pazarına uğrayıp alır getiririm... Bugün öğlene yemeğimiz var değil mi?

– Evet balık yemeği yapacağız.

– Dur hele, yemeğe başlamadan önce, yengenin hatırını soralım bir. Bir de annemin resmini beğenelim...

Girdik yengemin oturduğu odaya;

– Nasılsın karıcığım?.. Bugün seni doktora göstereyim mi?

– Hayır teşekkür ederim, bugün dünden daha iyiyim.

– Nasılsın yenge, sana bir elma soyayım mı? Üstüne de bir kahve içersin değil mi?

– Nasıl da izanlı bu bizim delikanlı değil mi Münevver? Günden güne kibarlaşıyor canım.

– Evet, bu delikanlıya bir İstanbul kızı bulmalıyız artık.

– Bizim bulduğumuz kızı, beğenir mi bakalım bu oğlan? Âşık olmadan evlenmez sanatçı milleti bilirsin?

– Elmalar soyuldu buyurun!

– Ülen, ressam olduğun her şeyinden belli, şu elmayı ben böyle soyamazdım işte!

– Yavaş konuş Nâzım, öbür odada kaynanam duyarsa, ısırdığın elma boğazında kalır.

– Sahi, hatunun dünden beri yanına varmadık; haydi kalkın, hep beraber gidip, beğenelim yaptığı resmi!

Şimdi Ressam Ana'nın odasındayız: 70 santim boy, 100 santim eninde bir tablonun karşısındayız. (Bu tablonun 20 günden beri, her gün birkaç kez geçip karşısına bakmaktayız. Biz bu resmi beğendikçe, Ressam Ana coşup var gücüyle çalışıyor... Oğlu Nâzım Hikmet'in, bir sanat eseri karşısındaki hatır gönül dinlemez tenkitleriyle, yapılan bu resim gerçekten güzel oluyor.) Tablo, ortasından yanlamasına, iki ana renkle ayrılmış; üstü mavi, altı sarı ve portakal renkleri. Sarı sıcağın içinde 4-5 kadın şekli çapa kazarken, başlarında izbandut gibi bir erkek koca göbeğiyle dikilmekte. Ve adamın kesinlikle işçi başı ya da patron olduğunu belirtebilmek için, Ressam Ana, onun eline bir de şemsiye vermiş.

İlk önce ben övdüm Ressam Ana'yı:

– Hatır için falan değil; bu resimde özle biçimi, öylesine uydurdun ki Ana; doğrusu bu eseri ben yapmak isterdim...

– Sen sus! dedi Ressam Ana bana çıkışarak: (Ne yaptığının farkında olmadığı için, inanamadı gerçeği söylediğime.) Bu evde senden başka ressam yok mu sandın?..

Nâzım Hikmet anasının hırsını kesmek için önüne geçti:

– Fena bir şey demedi ki ressam delikanlı sana sevgili anacığım; özle biçimi birbirine bağdaştırmaktır sanat eseri yapmak...

– Ben de aynı kanıdayım, dedi Münevver yenge: hele sıcak renklerin armonisi, halamın ressamlığı 70 yaşından sonra yeni bir döneme giriyor.

Ressam Ana köşede oturduğu divanda, gözlüğünü takıp üçümüzü de kuşkuyla birer birer süzdükten sonra:

– Ya şu, Celal Esat'ın hanımının dediklerine ne buyrulur?

– Hayrola, haberimiz yok bir şeyden? diye ilgiyle sordu oğlu.

– Ben bu resimde, Balaban'ın tesiri altında kalmışım... O karıyı da koymayacağım evime artık... Bu ressam da kendine bir yer bulsun İstanbul'da...

– Ah benim güzel anacığım, bu ressam senin torunun baksana, seni nasıl olur da tesiri altına alabilirmiş. Bu tesir meselesinde hem bu oğlanın ne suçu var?.. Güzel güzel oturmuşuz, geçinip gidiyoruz şu senin evinde işte... Sana bir kahve pişirsin mi bu ressam oğlun?

Ressam Ana çocuk gibi avundu:

– Pişirsin elbet, siz de için. Benim kahvem az şekerli olsun, emi evladım.

Nâzım Hikmet'in oturduğu evin krokisi

Üç katlı ahşap bir binanın orta katı bu: dış kapıdan içeriye girdiğimiz zaman, tahta merdivenlerle çıkılır kata. Merdiven dönemecindeki sahanlığa, mutfağı sıkıştırmışlar. Sekiz basamaklı bir merdivenden sonra çıkılır kata... Evin sofası pencere resiz olduğu için, hemen elektrik düğmesine basmak gerekir. Merdivenin çıkımın da, yani sofanın karşı köşesinde hela, onun yanı başında bir küçük odunluk var. Bu karanlık sofanın bir duvarını, hurda konsolla, büyük bir taş ayna kaplamakta... Merdiven çıkışının bitiminde, taş aynanın tam karşısında, dört kişilik tahta yemek masası var. Yemek sandalyeleri, Celile Ana'nın gelinliğinden kalma, hepsi de kıcır dak... Katın dörtte biri sofaya bölünen bu evin, üç tane de odası var. Nâzım Hikmet, yattığı odada çalışıyor. Geceleri yengeyle yattıkları iki kişilik divanı, gündüzleri sedir olarak kullanıyoruz... Havalar soğumaya başlayınca, linyit sobasını bu odaya kurduk... Nâzım Hikmet'in masası çakma tahta, üzerindeki örtü mavi basma. Damdan getirdiği yazı makinesi, tank gibi duruyor üzerinde... (Kaç gündür makinesinin başına oturduğu yok.) Gündüzleri Nâzım Hikmet'in odasının ışığı bol ama, pencerelerde tül perde yok. Beriki duvarların hepsi, benim resimlerle kaplı. Benim odada eski bir konsol, onun üzerinde dayalı koca bir taş ayna var. Bu konsolu masa olarak, aynayı da sehpa yerine kullanıyorum resim çalışırken. Benim odada iki çökük koltukla, bir çarpık divan var. Resim çalışırken, Ressam Ana'nın eski kürkünü giyiyorum sırtıma. Celile Ana'nın odası da, benimkinin aynı... Bu evin elektriği, suyu ve havagazı tamam. Buzdolabı yok, ama tahta dolabı var. Ev de işleyen bir saat yok. Konsola benzeyen ve tokmağını sallamayan hurda bir saat asılı Celile Ana'nın odasında.

Gecenin uykulu bir saatinde, Nâzım Hikmet'in odasından yazı takırtıları geliyordu... Ben o sabah kahvaltıyı hazırlamaktayken, çağırdı yanma Nâzım Hikmet:

– Otur, dedi, bu gece sabaha dek yazdığım şiiri okuyayım sana:

Gecenin saat biri,
lambayı söndürmedik.
Yanımda karım yatar:
karım beş aylık gebeliğinde,

elim eline değende,
elimi karnına koyanda
bebek kıpır kıpır kıpırdar.
Dalda yaprak,
suda balık
rahimde insan yavrusu,
yavrum.
Yavrumun pembe yünden zıbını,
anası ördü:
bedeni benim karışımla bir karış
kolları şu kadarcık.
Yavrum,
kız olursa tepeden tırnağa anasına benzesin istiyorum,
oğlan olursa, boyu bosu bana.
Kız olursa ela ela baksın,
oğlan olursa maviş maviş.
Yavrum.
Kız olsun, oğlan olsun,
kaç yaşında olursa olsun,
yavrum düşmesin istiyorum hapislere
güzelden, haklıdan, barıştan yana diye.
Fakat malum.
Kızım yahut oğlum,
gecikirse suların ışıması
dövüşeceksin
ve hatta...
Yani haylice müşkül bir zanaatmış, bizde bugün
babalık zanaatı da.
Gecenin saat biri,
lambayı söndürmedik.
Belki yarım saat sonra, belki sabaha karşı
gene basılabilir evim,
beni alıp götürürler
kitaplarımızla beraber.
Yanımda birinci şubeninkiler
dönüp bakarım:
durur kapıda karım
eşiğin üzerinde,
uçar entarisi sabahın rüzgârında.
yükü ağır karnında
bebek kıpır kıpır kıpırdar.

Nâzım Hikmet'in yemek listesi

Nâzım Hikmet'in evinde, Nâzım Hikmet'ten başka para kazanan olmadığı için, düzenli bir tüketim zorunluluğu altında yemeklerimizi, Nâzım Hikmet'in kazancına göre ayarladık:

Sabah kahvaltılarında, bir gün peynir bir gün zeytin, tereyağı yok. Ve sabah çayı, akşamdan kalma haşlama... Pazartesi günü: öğleye sebze çorbasıyla balık tavası, meyve yok. Akşama mercimek çorbasıyla balık yahnisi, meyve birer tane elma... Salı günü: öğleye mercimek yahnisi, akşama balık buğulaması, birer tane portakal... Çarşamba günü: öğleye dünden kalma balık, akşama ıspanak ve makarna, meyve ne bulursak... Perşembe günü: öğleye pırasayla pirinç pilavı, akşama balık ve üstüne hoşaf... Cuma günü: öğleye pirinç çorbasıyla balık, akşama kapuskayla makarna... Cumartesi günü: öğleyin zeytin peynirle geçiştiriyoruz. Çünkü bazı cumartesi akşamları, bizi ziyafete çağırıyorlar. Ya da bize gelen oldu mu, hemen balık yemeği... (İçkiyi haftadan haftaya, ziyafete gittiğimiz zaman, ya da birileri bize geldiği zaman içiyoruz.) Pazar günleri, çoğunlukla gezmeye gittiğimizden, bu günü listeye almadık. (Bu haftalık listenin yemekleri, zamana ve mevsime göre değişebiliyor, ama balık yemeklerinde hiçbir değişiklik yok.)

Nâzım Hikmet mutlu değilse bile, memnundur evinden ve yemeklerinden. Çünkü yiyen de kendi, doğrayan da kendidir. Onun bu konuda en başta gelen derdi, yengeyi mutlu edememektir... Benim için bu yemekler köyde yediklerimin kat kat üstündeyken, Münevver Hanım için öyle midir bakalım?.. Nâzım Hikmet böyle bir evde kırk yıl bile oturur bir kerecik yakıntı duymadan, ama Münevver Hanım tüm kadınlar gibi konforu sevmez mi?.. Nâzım Hikmet yuva kurmanın ağırlığı altında soğuk soğuk terlemekte. Ve üç dört ay sonraki babalığının sorumluluğunu şimdiden duymaktadır. Türkiye'nin en büyük şairi Nâzım Hikmet, şiir yazımına zaman bulamadan evinin idaresini sağlamak için, ha bire filmcilere çalışmaktadır... Haftalık yemek listesinde her gün balık olduğu halde, bu eve et girmiyor. Ne anası ne de karısı ona "Şu balık denen yaratıktan gına geldi, n'olursun bir güncük de et yemeği yapar mısın?" teklifinde bulunamıyorlar. Çünkü Şair Baba, balıktan kırk türlü yemek yaptığı gibi, kırk çeşit de vitamin sayıp döküyor. Bundan ötürü hiçbirimizin, balık yemeklerini yerdiğimiz yok.

Şair Baba haftada ya da on beş günde bir, Beyoğlu'na gidip filmcilere senaryo teslim ediyor. (Çoğu kez onu yalnız bırakmıyoruz İstanbul'a giderken. Ama her nedense bugün yalnız gitmeyi istedi, ben de diretmedim.)

Münevver yenge çok soğukkanlı bir kadındır doğrusu: akşam oldu karanlık bastı Şair Baba yok, "nerede kaldı bu adam?" deyip de pencereden sokağa bakmıyor. Oysa onun kocası sıradan bir adam değildir, her an başına bir kaza bela gelebilir... Düşünüyorum bunları kendi kendime: bir trafik kazasına denk getirmeyi bile düşünüyorlarmış... Ya da vapurdan aşağıya... Yahu bu ülkede serseri mi yok, kalabalığın içinde giderken, birisi bir bıçak...

Ben daha fazla duramadım çıktım sokağa: biliyorum Nâzım Hikmet Kadıköy balık pazarına mutlaka uğrar. Pazar yeri bizim eve uzak değil, oradan eve yürüyerek gelmesi gerek... Cadde ve sokakların her iki yanını gözeterek yürüyorum. Ha burası ha orası, ne pazar yerinde ne de Kadıköy vapurundan boşalanların içinde rastlayabildim. Durma sırası değildi, vapur Karaköy'e kalkarken atladım içine. Karaköy'de vapurdan inmeden çıkış yerinde bekleyip, binenlerin içinde olabilir umuduyla bakınıyorum: iskele boşaldı, vapur dolup taştı, neredeyse iskele kapısı kapanacak, ben vapurdan iskeleye geçerken, baktım Şair Baba, iskeleden vapura atladı:

– Ne o hayrola! İstanbul'a geçeceğini söylememiştin?.. Sen de benim gibi ıslanmışsın, niye pardesünü almadın?

– Meraktan pardesü falan aklıma gelmedi, ben İstanbul'dan değil evden geliyorum...

– Nee? Evden mi geliyorsun? Yengene bir şey mi oldu yoksa çabuk söyle! Merdivenlerden mi düştü yoksa? Söylesen ya? Hastaneye kaldırdın mı? Niye bana geldin?..

Ummadığım bu kuşku ve telaş karşısında, ben de bir süre şaşalayıp anlattım niçin geldiğimi. Ondan sonra derin bir soluk alıp rahatladı babacığım. Üstü ıslaktı Şair Babamın, üşüyordu şimdi. Ve Türkiyemizin en büyük şairi, ayakta gidiyordu. Bir vapur dolusu koca-canlıların içinde, bir tek adam yoktu, "buyurun oturun!" diyebilecek. (Ama, beri yanda biz biliyoruz ki, bir vapur dolusu koca-canlıların içinde, en azından on tane fedai vardır. Türkiye'nin en büyük şairini vapurdan aşağı denize iteleyecek.)

İşte ben bu an öfkemden patlamak üzere, bir Şair Baba'nın güzel yüzüne bakıyor, bir koca-canlıların utanmaz yüzüne... "Tüüü! Allah belanızı versin!" dememe kertik kalmışken, Nâzım Hikmet kolumdan tutup çekti:

– Gel buraya, burası siper, dedi. Bak bu bacanın dibi sıcak, sırtımızı dayayalım da kurunalım...

Orası her yerden emin; elindeki paketi aldım; sıcak bacaya yaslandık fısıltıyla konuşuyoruz:

– Şu elimdeki paketin içinde ne var bil bakalım?

Konuşma olsun diye sorulan bir bilmeceye, şirinlik olsun diye bir cevap:

– Çakıl taşları var!..

Kahkahayla gülecekti Nâzım Hikmet, başkalarını rahatsız etmemek için elleriyle ağzını kapattı; biraz sonra:

– Bilemedin, dedi.

Şöyle kâğıdın üzerinden yokladığıma göre, elime katı katı yuvarlak yuvarlak gelen şeyleri bu kez bilmem gerek:

– Sümüklü böcek!..

Bu kez elini tez tutamayan Nâzım Hikmet, kahkahayı ağzından kaçırdı:

– Ülen ömür adamsın vallaha! Şöyle bir yerde hiç de gülesim yoktu, dedi. Ve biraz sonra cebinden bir küçük paket daha çıkardı:

– Al bakalım bir bilmece daha! Peki bunun içinde ne var?

Üstünden tutturmaca attım:

– Tabanca!

– Aman ne yaptın! Herkes bize baktı...

– Korkmuşlardır? İyi ya işte!.. Bu kadar koca-canlının içinde silahsız gezilir mi?..

Şair Baba, tekrar kolumdan tutup çekti:

– Haydi yürü çıkalım! Vapur iskeleye yanaştı. Eve gidince konuşuruz.

Evin kapısını Münevver yenge açtı bize. Kapının önünde Şair Baba'yla öpüştüler. (Sevişir gibi değil, el sıkışır gibi bir öpüşme.)

– Merak ettin mi benim geç kalışıma karıcığım? Aşkla sordu N. Hikmet.. Ülen bu oğlan da benden deli, gelip beni bulmaz mı vapurda: yüreğim ağzıma geldi, sana bir hal oldu sandım... Nasılsın sen, ağrıyan sızlayan yerin var mı?.. Sana bak ne getirdim... Bu delikanlıya, yolda gelirken bilmeceler sordum...

Münevver Hanım, tüm gebe kadınlar gibi nazlı. Daha önceki soruları umursuz dinlediği halde, bilmeceyle ilgilendi:

– Yolda gelirken de mi oyun çıkarıyorsunuz? Neler sordun, bilebildi mi?

– Bilmez olur mu? Bu pakette, çakıl taşıyla karışık sümüklü böceği var. Bunun içinde de, tabanca!..

– A, a, a, daha neler! Sahi mi?

– Neden sahi olmasın! diye hemen araya girdim ben:

– Balık yiye yiye karabatak kuşu gibi kokmaya başladık, hep deniz yemekleri yiyecek değiliz ya, arada bir, dağ-taş yemekleri yedirecek baba bize.

Münevver yenge gülerek sordu:

– Peki o tabancayla ne yapacak?

– Çakıllı-sümüklüböcek yemeğini pişirip önümüze koyduğunda, içimizden biri sesi yememekte ayak direrse, o tabancayı onun göğsüne tutup zorla yedirecek.

Bizim mutfakta şakalaşıp gülüşmemizi duyan Celile Ana, merdiven başında durmuş sesleniyor:

– Nâzım geldin mi, Nâzım!

Oğlu mutfağın kapısına çıkıp, anasına göründü:

– Geldim anne! size midye dolması yapıyorum.

Münevver yenge, paketi açtıktan sonra bana hak verdi:

– Balaban'ın bilmecesi, yanlış çıkmadı Nâzım! Bunlar gerçekten, çakıltaşlı sümüklüböcek?..

Nâzım Hikmet, savunur gibi midyeyi anlattı:

– Midyede, dünyanın en bol vitamini vardır... Bilmiyor musun karıcığım, kitaplar öyle yazar, rastlamadın mı hiç? Doktorlar da bunu tasdik etmektedir... Size bu akşam, ömrünüzde hiçbir zaman yemediğiniz bir yemek yedireceğim...

– Kötü olsa da yemek zorundayız, işte tabanca burada! deyince ben; Münevver yenge öbür küçük paketi de çözdü. Ve kâğıdın içinden çıkan aracı hiçbir şeye benzetemeyince sordu kocasına: (Bana sorsa, yine "tabanca!" derdim.)

– Nâzımcığım, nedir bu araç? Ne işe yarar bu?

Nâzım Hikmet, aracı eline alarak anlattı:

– Bu karıcığım, havagazı çakmağı! Bak şurasını sıkınca, kıvılcım saçıyor... Gördün mü nasıl?.. Al eline bir de sen sık!

Yenge eline alıp sıktı, kıvılcımlar bir daha çakıp söndü... Yenge şaşkın elindekine bakarken, Nâzım Hikmet, bir çocuk sevimliliğiyle karısının yüzüne bakarak sordu:

– Nasıl? Beğendin mi karıcığım?

– Beğendim, dedi naçar.

Türkiye'nin en büyük şairi şimdi bu an, karısını sevindirdiğini zannettiği için mutludur. Ayrıca o, bir çoban armağanıyla bir kimseyi sevindirmenin ne kadar az geçerli olduğunu bilmez değildir... Bu çakmağın yerine, orta halli kişilerin bile evlerinde bulunan bir buzdolabı getirebilseydi, karısının sevinci böyle zoraki mi olurdu?

Midye dolmasını o akşam yedik bitiremedik, ertesi güne yarıdan çoğu arttı. Ertesi gün öğleyin yedik, akşama yine arttı. Akşam yemeğinden, midyeden önce birer tabak mercimek çorbası verdi baba bize... Yenge bir tabak daha çorba istedi. Ve midyeden yemeyeceğini söyledi. Celile Ana da istemeyince, benim yüzüme baktı Nâzım Hikmet:

– Sen de mi? dedi... Yahu benden başka yiyen yok ki bu taamı! Kaç gündür yiye yiye bitiremedim. Hızır elini mi soktu ne? Bitirsem de kurtulsam!..

– Dünkü kâğıdın içinden çakmak çıkacağına tabanca çıksaydı, bak nasıl yerdik? deyince ben, yenge keyifle güldü. Bana bu şakadan bir şey anlayamadığı için sordu:

– Afedersin Münevver, bu ressam neler söylüyor?

– Bu ressam köylü olduğu için, tabancasız duramazmış!..

– Bak sen hele? Burası dağ başı mı? Ressam olmuş İstanbul'da oturuyor,

– Hem de bizlerin yanında, hâlâ vahşiliği bırakmamış?

Nâzım Hikmet bu sırada evin içinde gezinip dolanmaya başladı. Bir ara dayanamayıp yakındı:

– Yahu şakayı bırakın ama, keşke ben de yemeseydim bu dolmayı!

Üçümüz birden sorduk:

– N'oldu hayrola?..

– Sabahtan beri helaya taşınıyorum... Zebil olmasın diye yine yedim... Köylüler ne ad verirler bu mide bozukluğuna?

– Ötürek oldum derler.

– İşte ben de ötürek oldum ha! deyip oturduğu yerden fırladı, doğru helaya koştu... Orada çok beklemedi, tez çıktı nedense. Ben konuşma olsun diye sordum:

– Niye çabuk çıktın, bir şeyin yok galiba?

– Benden başka hiçbirinizi, ötürek tutmadı mı?

– Hayır, tutmadı! dedik hep birden: biz midye dolması yemedik ki, şöyle bir kaç tane tadına baktık...

– Peki öyleyse, şimdi rahat rahat oturabilirim! deyip tekrar koştu Nâzım Hikmet.

Biraz sonra kahvelerimizi içerken, Celile Ana'ya iltifat ettim:

– Öyle büyük bir insan doğurmuşsun ki, helada bile bizi düşünüyor.

– Ne yapasın, dedi Şair Baba:

– Bu evde bir tek hela var, bir yerde iki kişi ötüremezki...

Bir çanta para

Nâzım Hikmet, "KURTULUŞ SAVAŞI DESTANI"nı sattıktan sonra, parasının tahsiline beni yolladı. (O zaman bu destanı alıp yaymak isteyen yiğit kimdi, hangi kitabeviydi bunu şimdi hiç hatırlamıyorum. Şair Baba'nın elime yazıp verdiği adrese göre bu yayınevi, şimdi *Yeni Dergi*'nin bulunduğu hanın yerindeki bir binadaydı.)

O gün, 6 000 lirayı o yiğit kitabevi sahibinden aldıktan sonra, paraları bir okul çantası içinde getirdim eve.

O gün benim eve gelişimi, pencereden gözetliyorlarmış Nâzım Hikmet'le karısı. Bana kapıyı açmaya ikisi birden inmiş, ben içeri girerken ikisi de bir ağızdan sordular:

– Paralar nerde?..

Sanki paraları ben kazanmışım gibi kastım kendimi...

– Çaldırmasın sakın? dedi yengem, ben ses etmeyince.

– Niye çaldırsınmış Münevver, ağzını hayıra aç!..

– Baksana, çaldırmasa?.. Hiç sesi çıkmıyor...

Onlar benim sessizlik durumumdan kuşkulanınca, ben hepten rollendim: merdivenleri ağır ağır tasalı bir halde çıkarken, hayretle merakla geldiler arkamdan:

– Bu oğlanda bir iş var? dedi yenge.

– Yok canım, çalım satıyor? dedi Şair Baba beni çözmek için.

– Gerçekten çok zormuş bu para işi! diyerek kederli bir dille başladım söze...

Şair Baba beni iyi tanıdığı için rolümü çakar gibi oldu:

– Paraları aldın mı sen ona bak dedi.

– Abe ne zormuş para taşımak!..

– 6 000 liranın hepsini aldın getirdin değil mi?

– Bundan böyle zengin milletini, hiçbir zaman kınamayalım!..

– Paraları kitapçıdan aldın mı almadın mı?

– 6 000 lirayı, alıp çıktım sokağa...

– Hele şükür, şunu baştan söylesen ya!

– Durun hele, bu kadar parayı taşımak kolay mı? Zenginlerimiz haklıymış meğer, herkese hırsız gözüyle bakmakta!..

– Paraları eve getirdiğini, önceleyin bir söyle de, ondan sonra anlat hikâyeni!

– Paraları eve getirmek kolay mı, durun hele bir...

– Nâzım! Neler söylüyor bu oğlan? Gerçekten çaldırdı mı yoksa?

– Yok canım, para kazanmanın keyfini çıkarıyor? Anlatsın bakalım?

– Sizin anlayacağınız, bir çanta parayla çıktım sokağa: daha kapıdan çıkar çıkmaz, baktım hırsızın biri bana doğru geliyor, onu görür görmez hızlandım. Hırsızın birinden kurtulayım derken, üçüne çattım. Beşinden kurtuldum, onuna çattım... Vallaha zengin milleti haklı: bu ülkede ne kadar hırsız varmış meğer!.. Hırsızlardan kurtuldum, bu kez de yankesicilere çattım iskelede. Bilet falan almadan bindim vapura. Ve girip lüks mevkiye oturdum... Ve vapurdan inerken de, yankesicilerin elinden zor kurtuldum... Derken, kaptıkaçtılara kaptırmadan bindim tramvaya, bizim durağa gelince indim... Keşke tabancayı yanıma alsaydım, bizim şu karanlık sokakta...

Münevver yenge sözümü kesti:

– N'oldu? Önünü mü kestiler yoksa?

– Yanımda bir tabanca olsaydı, şu bizim karanlık sokaktan geçerken bu kadar korkmazdım... Velhasıl... Alın paralarınızı, nereye koyarsanız koyun!

– Aferin, iyi oynadın zenginlerin korkuları ve kuşkularıyla! dedi Nâzım Hikmet:

– O zenginler ki, kendileri büyük hırsız olduklarından, çaldırmaktan, doğaları gereğince korkarlar. Bundan ötürü o büyük hırsızlar, soydukları insanlara karşı kendilerini, polisleriyle korurlar... Sonra Münevver yengeye döndü:

– Şakayı bırak ama, bu delikanlının oyununda bizim için de bir gerçek payı var... Haydi bakalım, şimdi biz bu parayı nereye saklayacağız?.. Bu eve hırsız giremez mi sanki?

– Bu bizim eve; hırsızdan başka polis bile girer.

– Peki öyleyse, şu paraları nereye koyalım ki, hırsız girdiği zaman bulamasın?.. Yahu amma da dert be! Kırk yılda bir göz nurumuzla kazandığımız paralarla, soyguncu zenginlerin korkusuna düşüyoruz.

– Ne yaparsınız, dedi yenge:

– Böyle bir vurguncu düzen içinde yetişen siz sanatçıların normal bir kuşkusudur bu.

Peride, Münevver yengenin arkadaşı olduğu için Nâzım Hikmet'in evine gidip geliyordu. Zamanla Nâzım Hikmet de bu hatuna itimat ettiğinden, ezberleyemediği birtakım yazıları ona veriyordu saklaması için.

Nâzım Hikmet yurt dışına çıktığında ben askerdeydim. Askerden izinli geldiğim bir sırada, Münevver yengeyi görmek için, yani adresini öğrenmek için Peride hatunun evine gittim; kapıyı çalınca karşıma anası hatun çıktı:

– Ne var kimi aradın? Oysa benim kim olduğumu biliyordu...

– Münevver yengeyi arıyorum, acaba oturduğu evi biliyor musunuz? diye sordum... İhtiyardan gelen cevaba bak:

– O Münevver karısını, kapımdan kovdum!

– Bizi de bulaştıracaksın komünistliğe! dedim... Baktım ki karının arkasında bir polis jipi, onu takip ediyorlar... Hemen içeriye koşup, o komünist kocasının yazdıklarını ateşe attım kurtuldum! dedi.

Ölür müydüm, öldürür müydüm?.. Cadı karıyı boğmamak için, son bir gayretle, attım kendimi İstanbul karanlığının içine.

Bir gün Vâlâ Nurettin'in evine gidiyorduk, yolda giderken ustam bana bazı tembihlerde bulundu:

– Dikkatli ol, bu herif, hiç insan sevmez, dedi: hele erkeklerle hiç başı hoş değildir...

– Peki seni nasıl seviyor? Sen erkek değil misin?

– Sever gözükür, fakat inanma! dedi Nâzım Hikmet.

Vâlâ Nurettin, tam tersine beni sevdi... ustamla şakalaştım:

– Ben de senin gibi, erkek değil miyim yoksa?..

Vâlâ, bu lafın ne demeye geldiğini bilmediği için, ikimize de şöyle iltifat etti kendince:

– Erkekliğinize diyecek yok, ama ikiniz de sapıksınız. Ve bana dönüp: haydi bu senin baban, Rusya'da sapıttı, (komünist oldu) ya sana n'oldu? Köy yerinde rahat rahat çift süremedin mi?..

Bir gün Nâzım Hikmet'in evine Refik Erduran gelmişti. Söz arasında sordu ustama:

– Atatürk'ün seni çağırdığı doğru mu?

– Neden yalan olsun? dedi Nâzım Hikmet.

– Senin gibi bir şairi halk, efsaneleştirmekte haklıdır da... Örneğin Atatürk'ün, senin için şöyle bir söz söylediğini anlatırlar: "Nâzım Hikmet'i asmalı, ondan sonra da sehpanın dibine oturup ağlamalı...

– Hayır, o Ahmet Haşim'in sözüdür. Şöyle bir fetvada bulunmuş benim için hazret: "Nâzım Hikmet öyle bir tehlikedir ki, kendisinden kurtulmak için onu asmalı" buyurmuş koca göbekli şair.

– Atatürk'ün çağrısına neden gitmedin? sordu Refik Erduran.

– Gitmedim. Çünkü çağırmanın bir yordamı yoktu: gecenin geç bir saatinde kapımın ziline uyandım... Kapıda polisleri görüverince, eteklerim tutuştu... Ama polis efendiler gayet kibar: "Seni Kemal Paşa, Dolmabahçe Sarayı'nda bekliyor!" demeleri üzerine, birden kendime geldim: "Paşaya benden selam söyleyin, ben DENİZ KIZI EFTALYA değilim!" deyip kapımı kapattım.

Resimlerin taşınması

Şair Baba, her ressam gibi benim de bir atölyem olmasını istiyordu... Bir gün İstanbul'dan sevinçli döndü: "Müjde!" dedi bana. "Sana bir atölye buldum. Hem de Beyoğlu'nda... Yalnız, apartman sahibinin bir şartı var: resimlerini ve seni beğenirse, hemen resimleri oraya taşıyacağız..."

Beni ve benim resimlerimi beğenecek olan adam, ustamın akrabalarından Orhan Ezine adında bir sanatseverdi... Bana atölye olacak olan o yer, Orhan Ezine'nin Beyoğlu'ndaki apartmanının çatı katıydı... Orhan Ezine beni ve resimlerimi, umduğundan fazla beğendiğinden:

– Hemen taşıyın resimleri dedi.

Sıra resimlerin taşınmasında... Resimlerin Beyoğlu'na taşınması, yapmaktan zor geldi bana... Bir kamyonet tutmaya paramız olmadığı için sırtımızda taşıyacağız.

Bir gün iki büyük tabloyu, Nâzım Hikmet'le ikimiz taşımaktayız... Sedye gibi taşıdığımız tabloların resimleri dışa gelmek üzere, aralarına girip iki ucundan o tuttu iki ucundan ben... Taşırken resimleri sokaklardan caddelere doğru, Nâzım Hikmet sordu bana:

– Nasıl, resimlerine bakanlar çoğalıyor mu?

– Hayır, bir tek kişinin bile dönüp baktığı yok.

– Hayret! Neden ilgilenip bakmıyorlar acaba?

– Bir şeye benzetemediklerindendir belki de?

Bir süre sessiz yürüdükten sonra, ansızın durdu Nâzım Hikmet, ben de durdum. Yüzünün terini silerek:

– Buldum, dedi, – Bunun nedenini!..

– Neyi buldun? dedim.

– Yol boyu, caddelerde giderken, insanlar aynaya bakarlar mı?

– Bakmazlar, dedim.

– Öyleyse, resimlere de bakmıyorlar... Elbette bu resimler bu kalabalıkların aynasıdır, baksalar kendilerini göreceklerdir... İşte bu meydan, en azından bir yaymacı için elverişli... Dayayalım şu duvara resimleri. Gelip geçenlerin bir kısmı mutlaka ilgilenip bakacaktır suretine.

Caddenin ortasındaki kaynaşan kalabalığın içinden bir kişi gelip, saygıyla dur

du resimlerin karşısında. Ardından üç kişi daha gelip durdu. Derken beş kişi daha gelip durdu. Resimlerin karşısına, on, yirmi, kırk, yüzden fazla görücü gelip durdu... Sonra resimlerin karşısındaki kalabalık, kendi yaşantılarından yansımalar bulup çıkarmaya başladı:

– Bizim köy İstanbul'a konmuş! Gözümle görmesem inanmazdım...

– Nereden gelip durdu karşımda, düşümdeki cennet? İçinde bulunduğum cehennem?..

– Nur içinde yatsın beni emziren ana!..

– Dünyanın yeni kuruluşu, ya da şafak vakti mayıs ayıdır bu?..

– İşte çocukluğum yalın ayak, gülmesini hâlâ öğrenemedim!..

– Çayırların nakışı, inin önünde ayılar, uykulu...

– Şu benim çifte koştuğum öküzler, aha bu karşısında duran kentlilere neler neler söylerken, biz insanlar kuş dilinden anlar mıyız sanki?..

– Kendi karnımda duydum açların öfkesini...

– Ayaklarımızın böyle sabırlı, ellerimizin böyle kederli oluşunu, ilk kez bu surette görüyorum!..

– Balık kavağa çıkamaz ama, işte dağ başında kıvıl kıvıl balıklar...

– Bir heybe dolusu azıkla gelmişim demir kapının önüne...

– Beygirimin boynu ince hem de uzun...

– Kulaklarını kesip saldım köpeğimi, hırsızları dalasın diye!..

– Eşeğime semer vurup derdimi onunla taşıyorum hâlâ...

– Demir kapının ardından, benimle birlik çıktı tutsaklık...

– İşte karasabanla süremediğim, hemi de yüzüstü koyup geldiğim toprak...

Caddenin ortasındaki kalabalık, bir masuradan bir makaraya sağılan iplik gibi, resimlerimin etrafında yumak olup büyürken, Nâzım Hikmet tabloların resimlerini, yüz yüze getirmemi söyledi. Sedye gibi taşıdığımız tabloların aralarına girip iki ucundan o tuttu, iki ucundan ben... Önde Nâzım Hikmet, arkada ben, yürüyoruz ağır ağır...

Askerde

Alaya varıp teslim etmeden kendi kendimi, açıp dosyamı ilk kez okuyorum: okudukça kendi kendimden korkar gibi olurken, hemen kapatıyorum yaprağı... Bir türkü söylemek geliyor içimden; "Bu kara yazıyı kendim yazmadım!.." Şimdi türkünün sırası mı?.. "Amanın askerlik geldi başa!.." Bu da bir türkü.. Karşı tepede bizim alay, hayalindeki düşmanı ne yaman imha etti... Kimlerin yargısının "yazgı"sını taşıyorum?.. Askerler zafer marşları söyleyerek dönüyorlar kışlalara... Şu dosyayı yırtıp atmak?.. Aman sakın haa! Kendi kendinden kaçmak olur bu!.. Ne münasebet! Ben hiçbir zaman, hiçbir yerde, kendi kendimi yalnız bırakmamışımdır, bırakmam da! Benim yazgımdan ben değil, beni yargılayanlar korksun!

Askerlik yoluna koşulduğum günden beri, şimdi ilk kez ben komutlayacağım kendi kendimi:

– Oğlum Balaban! hazır oool!.. (Hazır oldum.)

– Alay komutanının karşısına dek, uygun adım maaarş!.. (Elimdeki dosyayla birlikte, öyle ciddî bir tavırla yürüyorum ki, garnizonda beni gören erler, gülmemek için ağızlarını tutuyorlar.)

Alay komutanının kapısını aynı cesaretle tıklatıyorum. Ve komutandan gelen çağrıya uyup içeriye girdiğim zaman, yüzüme çarpan olağanüstü ciddî hava beni korkutmaya çalışsa da, direniyorum... Albay, fırından yeni çıkmış mısır porçası gibi sıcak ve bir çakmaktaşı gibi sert:

– Seni buraya kim getirdi! Nasıl çıktın birdenbire karşıma? Hangi tabur, hangi bölük, hangi takım, hangi manga erlerindensin? Ne duruyorsun! Uzun künyeni okusana?

– Künyemi bilmiyorum ama, kimliğimi söyleyeyim: 1921 yılında Bursa'nın Seçköyü'nde doğmuşum, adım İbrahim, babamın adı Hasan, anamın adı Ayşe. 1937 yılında ayıngacılıktan, 1942 yılında cinayetten, 1948 yılında siyasetten ötürü tutuklanıp damlarda yattım. Oysa ben asker kaçağı olduğum için değil, yıllarca tutsak kaldığım için askerî ödevimi yapmakta geciktim. İşte buyurun, geldim

askerlik ocağıma. Adıma düzenlenen dosyayı da kendi elimle getirdim.

Albay, dosyamı okudukça kızardı, okudukça kızardı, çok şükür harlamadan bir soru sordu:

– Yolda gelirken dosyanı okudun mu sen?

– Okudum.

– Burada yazılanlar doğru mu?

– Çoğu doğru.

– Nâzım Hikmet'le hakikaten tanıştın mı sen?

– Altı buçuk yıl beraber kaldım ben onunla.

– Korkunç bir itiraf!..

– Hayır efendim, bu bir gerçek...

– Ressammışsın, öyle mi? Dosyanda öyle yazıyor?

– Evet komutanım, ressamım.

– Şimdi beni iyi dinle! Burada resamlık falan yok! Unut bu işleri! Bu ocakta vazife var. Senin gibi bir adamın nasıl resim yapacağı da malum!..

Tepemden aşağıya bir bakır kaynar su döküldü. Bundan ötesini hayal meyal hatırlıyorum.

Asker kaçağı

Bir gün, bölük yemekhanesinde karavana yerken, kucağı kitaplarla dolu bir çavuş girdi içeriye. Kucağındaki kitapları yemek masasının üzerine koyduktan sonra, beni sordu, gösterdiler. Yanıma ikircikli sokuldu:

– Feridun'un selamı var, bu kitapları gönderdi sana" deyince, tepemden aşağıya bir bakır soğuk su döküldü: (Yediği boka bak itin! diye bağıracaktım az kalsın. Damgalı bir er olan bana, kitap yollamak ne demekti? Ya bir tuzak? Ya da bir serserilikti? Şimdi alaydaki erlerin tümü birden bana bakıyorlardı kuşkuyla.)

– Tanımıyorum ben öyle birini, al kitaplarını kendisine geri götür! diyebildim soğuk bir dille...

– Öyleyse sen Balaban değilsin? dedi çavuş. Ve yemek yiyen erlere sordu:

– Burası 10. Bölük değil mi?..

– 10. Bölük!" dediler bölük erleri hep birden...

– Öyleyse bana Balaban'ı gösterin? dedi yabancı çavuş...

– İşte orada karavana yiyen dediler hep birden:

– Halis muhlis Balaban!.. Çavuş yanıma tekrar sokulup bir pusula uzattı bu kez... Kâğıdı okudum:

– Bu kitaplarımı al, okuduktan sonra yollarsın. Şimdi ben alay mahpushanesindeyim, karavanayı yiyemiyorum, açlıktan öleceğim, bana yardım etmek istiyorsan, 25 lira para yolla bu mahpushane çavuşuyla...

(Pusulayı okurken, bu serserinin kim olduğunu hatırladım: yıllar önce Bursa damında yatarken, kedi resminden aldığım parayla kendisine yemek ısmarladığım oğlandı.) Sordum mahpushane çavuşuna:

– Neden tutsak olmuş bu arkadaş?..

– Asker kaçaklığından. Senin hemşerinmiş, hatırlayamadın mı hâlâ? Beraber Bursa damında yatmışsınız, komünistlikten?..

Bu kez de bir bakır kaynar su döküldü tepemden aşağıya:

– Bana bak çavuş, dedim. O namussuz alçak herife söyle; her şeyden önce götünü sıkıp kaçıp sıçmadan, askerliğini bitirsin bir! Para yollamaya gelince, bundan bir ay önce 5 lira para vermiştim kendisine, karavana yiyemeyip çerez alacağını bil

seydim eğer, 5 kuruş bile vermezdim. Söyle ona işte görüyorsun bak, ben karavana yiyorum, bu erler de yiyorlar, o da yesin, yemezse ipime kadar! İsterse gebersin!

Nâzım Hikmet'in dışarıya çıkışı

Askerliğimin ilk aylarından bir gün, benim gibi damgalı olan üç arkadaşım; Mustafa, Kemal, bir de Behram; yaslı bir gizlilik içinde fısıldadılar:

– Hiçbir şeyden haberin yok olmalı?..

– Duymamış olacak...

– Biz de söylemesek?.. deyip sustu üçü de art arda.

(Damgalı erlerin sürülmesi için bir ferman yayınlandı sandım ilkin.)

– Neden sustunuz?.. Bu askerlik görevimizi bitirene dek her çileye katlanacağız... Haydi söyleyin?..

– Herkes bize bakıyor...

– Alaydan uzaklaşalım...

– Varalım Tavla Deresi'ne... deyip sustular tekrar.

(En kötü haber, damgalı erlerin bir kampta tutuklanmasıydı.)

– Söyleyin haydi!.. Susmanın tutsaklığa ne yararı var?..

– Binbaşının gazetesine saklıca bir göz atıp, okuyuverince başlığı, hemen sen aklıma geldin...

– Ben de radyodan duydum, bu bir tuzak olmasın sakın?..

– Sana birdenbire söylemesek iyiydi ya, başkalarından duyacağına...

(Bu kez hiçbir şeye yoramadan arkadaşların yasını, bir anda korkulandım.)

– Nedir dilinizde dolanan bela? Söyleseniz ya! N'oldu size? Bana n'oldu? Kime n'oldu?..

(Tetiği ilkin Mustafa çekti.)

– Nâzım Hikmet kaçmış ülkeden...

(Kulaklarımda patlayan bu havadis, kafamı bir topaç gibi çevirmeye başladı boynumun dingilinde. Bir hayal şeridi dönüyor kafamın içinde.) Acaba sağ salim kaçabilmiş miydi?.. Karadan mı, denizden mi, havadan mı gitmişti?.. Karadan gitmesi kolay mıydı? Ormandan ormana göçerken...

(Bir söz işittim bu ara.)

– Sabahattin Ali gibi?..

(Hızla kötüye dönüyordu kafamdaki şerit.)

Denizden gitmesi kolay mı! Dalgadan dalgaya atlarken, onu tazı gibi izleyenler...

(Bir başka söz işittim bu kez.)

– Suphi Nuri gibi?..

(Hızla dönerken kafamdaki belalı kuşkular: seslice ağlamaya başladım...)

Oturup dertleştiğimiz yer Kabakyazısının kuzeyinde Tavla Deresi'ne dönük bir bayırdı; ağladığımı hiçbir subay göremezdi... Üç arkadaşımın ortasında ağlayıp dururken ben, bir de baktım ki onlar da ağlamakta... (Şimdi kim avutacaktı bizi?..) Uzun sürmedi ağıt: ansızın ayağa kalkan arkadaşlarım, kollarımdan tuttukları gibi koşturmaya başladılar beni...

(Hiç sessiz koştururken onlar beni, ben soruyorum.)

– Hah şöyle, haydi bakalım! Biz de kaçıyoruz galiba?..

(Soruma kimse cevap vermiyor. Demek ki kaçıyoruz?.. Koştukça hayalleniyorum.) Karadan mı gidiyoruz, denizden mi? Havadan uçacak halimiz yok ya? Ne at, ne araba. Tabana kuvvet, dere tepe, koş Allah koş.. (Dünya koştukça güzelleşiyor; canlanıyor gittikçe ortalık... Ya önümüzü keserlerse?.. Ya Şair Baba kaçarken yakalandıysa?.. Dünya düşlendikçe kararıyor...) Tabana kuvvet, dere tepe...

(Ortalık ağarmaya başlarken bir kente girdik.)

– Burası Tiflis mi? sordum bir yas bulutunun içinden.

– Biraz daha koştursak, Moskova'yı göreceksin düşünde! dedi Kemal.

– Burası Sivas çarşısı dedi Behram.

(Oradan geçen bir adama sordu Mustafa.)

– Nerede bu kentin gazete satan kitapçısı?

(Adam gösterdi.)

Gazetelerdeki havadisi okurken aklım başıma geliyor, ayaklarım yere basıyordu: "Çok şükür ustam Nâzım Hikmet yaşıyor..." Bu haberi öğrendikten sonra tüm kuşkular dağıldığından, birbirimizi şimdi görüyormuşuz gibi baktık. Ve kendi benliğimizi, birbirimizin askerlik kıyafetleri içinde gördük: izinsiz olduğumuz halde, kaçak olduğumuzun töhmeti altında, fakat Şair Baba'nın özgürlüğünü düşünerek.

Sivas çarşısında kendimize gelip, yani damgalı er olmanın bilinci içinde Şair Baba'yı düşünerek alaya dönerken, bir inzibat teğmeniyle iki inzibat eri kestiler önümüzü.

(Sorgusuz sualsiz.)

– Yürüyün merkeze! dediler... Yürüdük...

Merkez dedikleri yer, ha karakol, ha merkez.

Teğmen, (sorusuz sualsiz) ansızın bir tekme attı Kemal'in karnına.

Hepimiz karnımızı tuttuk Kemal'le beraber.

(Şimdi tekme sırası hangimizde?..)

Ben benim karnıma, Mustafa Mustafa'nın karnına, Behram Behram'ın karnına bekler çifteyi, Behram'ın gözüne bir yumruk indi.

Vay be! (Gözümüz çıktı zannettik!) Hep birden, gözlerimizi tuttuk.

– Dur bakalım, şimdi sıra bende olmalı?

– Hayır, Mustafa'da.
– Bende?
– Mustafa'da.
– Bende?
– Mus...
Eyvah! Mustafa yerde!..
Ayakta duran üç arkadaş o anda canlanıp ve askerliğimizi unutarak, kaptığımız gibi yerde yatanımızı, öfkeyle dikildik teğmenin karşısına.
Teğmen önce korktu, sonra teğmenliğine sığınarak, tehlikeyi askerî bir çalımla atlattı:
– Haydi, sizi bağışlıyorum. İstikâmet, 36. Piyade Alayı, maaarş
Teğmenden gelen komutu duyunca bizler de, tekrar girindik askerliğimize.

Nâzım Hikmet'in şiirleri karakolda

Bursa'nın Gürsu nahiyesinde Mehmet Emin adında bir sağlık memuru'yla tanışıp, onun bahçesine bir ev yaptım... Meteliğe saçma attığım günlerin birinde de Hüseyin Topçugil, benden bir resim alınca onunla da arkadaş olduk... Edebiyat hocalığını bırakmış olan Hüseyin, Nâzım'a hayrandı. Ve bir tutku halinde, "Çekoslovakya radyosunda" ve "Bizim radyo"da, okunan Nâzım Hikmet'in şiirlerini, dinleyip daktiloda yazarak çoğalttıktan sonra, tanıdık ne kadar arkadaşı varsa onlara dağıtıyormuş.

Fakat, öğretmen olan karısı, Hüseyin'in siyasîliğiyle taban tabana zıttı.

Karısı, Hüseyin'i komünist bellediği arkadaşlarından koparıp, kendine bağlamak için, karakola ihbar etmiştir... (Kadın biliyordu ki, Nâzım'ın şiirlerini okumanın yasal olarak verilecek cezası 6 ayı geçmeyecektir... Fakat, bir komünist partiyle birlikte tutsak olursa, kocasını hepten kaybedecektir.)

İşte bu düzenbaz karının ihbarı üzerine, Hüseyin'in ne kadar tanıdığı varsa, (ben de dahil) hepimiz karakola tıkıldık. Ve yakalanan sanıkların hepsinin ceplerinde Nâzım'ın şiirleri çıkmıştı... Bu şiirlerin bazıları şunlardı: "Vatan Haini, Ceviz Ağacı, Beyazıt Meydanı, Bulutlar Adam Öldürmesin, Büyük İnsanlık, Sakko ile Vanzetti"

Bursa Emniyet Müdüriyeti dört katlı bir binadır. Üst katta müdürün ve komiserlerin odaları, üçüncü katta müdüriyete bağlı şubeler, alt katlarla bodrum katlarda hücreler vardı.

Yirmi beş kişilik olduğu söylenen hücrelerdeki tutsaklar, ceplerinde Nâzım Hikmet'in şiirlerini bulundurmaktan sanık olanlardı.

Hücreler tıka basa dolu olduğundan belki, beni, üst kattaki komiser muavininin odasına koydular.

Burada sorgusuz sualsiz tam 32 gün kaldığım günlerde, şiir okuyan sanıkların nasıl bir işkencelere uğradıklarını duyuyordum.

Bu komiserin odasına konulduktan bir hafta sonra, henim kimliğimi öğrenmiş olacaklar ki, polislerden biri sordu:

– Sen ressam mısın?...

– Ressamım! dedim...

– Benim resmimi yapar mısın?..

– Otur karşıma!..

Bu günden sonra her gün iki üç polis resmi çiziyorum. Bekçiler bile resme meraklı bu karakolda. Resim çizerken zaman çabuk geçiyor... On beş gün oldu tutsak olalı. Böyle bir yerde yataksız yorgansız, gündüz ve gece bir tek sandalyenin üstünde kazığa çakılmış gibi duruyorum. Ayaklarım şişiyor her gün biraz daha. Burada ne kadar kalacağım belli değil... Sorgu açtıkları oda buraya yakın olmalı? Soruşturmaların tümü de duyuluyor.

Gecelerin bitimini her sabah, bir çizgiyle sayıyorum. Gecelerin çilesi, sokaklardan el ayak çekilince başlıyor. Yani saat 24.00'e doğru.

Bu gece yirmi birinci gece, ilginç bir soruşturma olmakta:

Soruyor iri bir ses:

– Bu şiirleri nereden yazdın?

Ürkek bir ses:

– Kendim yazdım.

– Ulan hayvan! Kim düzmüş bu şiirleri?

– Ben...

– Sen şair misin?

– Uğraşıyorum...

İri ses böğürmeye başladı nedense:

– Ulan hayvan! Ayaklarımın altına alacağım şimdi seni! Ulan bu ne biçim şiir? Sen böyle şiir yazabilir misin? Çabuk söyle! Bu şiirin sahibini?..

Ürkek ses:

– Ben yazdım...

Böğüren ses:

– Alın bunu! Şiirlerin sahibini söyleyene kadar dövün!..

Yirmi ikinci gecede, ben de çağrıldım sorguya... (Sorgu odasında koltuklarda oturan üç kişi var. Biri uzun, biri kara, biri kalın.) Uzun nazik bir dille sordu:

– Kusura bakma, burada seni fazla beklettik...

Sevincimden adamın sözünü kestim:

– Yok zararı, karakol bunun burası... Demek ki bugün salacaksınız?

– Hayır! Öyle bir şey demedim. Yalnız sorularımıza doğru cevap verirsen, kurtulursun sanırım?.. Hüseyin'i tanır mısın?

(Kapının deliğinde, gözlerini gördüğüm Hüseyin.)

– Tanırım.

– Nerden tanırsın?

– Mekânını ve zamanını hatırlayamam.

– Neden?

– Nedenini bilmem.

Koltukta oturan kara:

– Sen bizi, öteki tutsaklardan daha çok uğraştıracaksın! dedi.

Koltukta oturan kalın, bana bir kâğıt uzattı:
– Şu şiirleri oku! dedi. (Alıp okudum: şiirler Nâzım Hikmet'in.)
– Nasıl buldun? Sordu kalın.
– Çok güzel, tebrik ederim!..
Önceki günler sorgularda duyduğum böğürtülü ses kalından çıktı:
– Kimi tebrik ediyorsun ulan!
Şaşırdım:
– Seni!
– Ulan be dürzü! Ben bir polis müdürüyüm! Öyle şiir yazar mıyım?
– Öyleyse sözümü geri aldım.
– Hangi sözünü?
– Seni tebrik etmiştim ya?
– Ulan boğarım seni!.. (Ellerini at ağzı gibi açıp üstüme uğradı.)
Uzun kalının önüne geçti, beni boğdurmadı:
– Şimdi beni dinle, dedi kibarca uzun:
– Bu şiirlerden sende de var mı?
– Hayır yok, işte burada iki nüsha var ya, ne yapacaksınız bir üçüncüsünü?
Kalın nodullanmış gibi yukarı hopladı:
– Ulan bizimle dalga mı geçiyorsun? Sana ne sorulursa ona cevap ver! Var mı yok mu?
– Yok!
Kalın koltuğuna oturdu. Bir de oturduğu yerden sordu:
– Emin adında birini tanır mısın?
(Kapının deliğinde burnunu gördüğüm Emin.)
– Tanırım.
– O namussuzda, bu şiirlerden ele geçirmiş. Öteki hain vermiş... Siz bir hücre kurmuşsunuz değil mi?
– Kim dedi?..
– İşte Emin'in ifadesi!
– Hayır, Emin yalan söylemez!
Kalın, böğürerek tekrar ayağa kalktı:
– Ulan hayvan! Ben mi yalan söylüyorum!.. Hüseyin denilen o vatan haini! Bu ihtilal kokan şiirleri nerden aktardı, biliyor musun?
– Bilmiyorum!
Yerde duran bir yığın kitabı gösterdi:
– Bu kitaplar senin arkadaşlarının, senin kitabın yok mu? (Ağzımı arıyor benim, bizim evden kitap gelmemiş olacak?)
– Neden olmasın, onlardan daha çok kitaba sahibim ben, çünkü sanatçıyım.
– Senin gibi sanatçılar kahrolsun!
– Onun için mi getirdiniz buraya?..
– Kafa mı tutuyorsun!.. (Beni dövmek için ayağa kalktı.)

Araya kara girdi:
– Kerim'i tanır mısın?
– Tanımam.
– O seni tanıyor.
– Beni her tanıyanın belasına ortak mı olayım?..
– Yusuf'u tanırmısın? Tanımazsın değil mi?
– Lütfü'yü? Tanırsın herhalde? Bunun belası Kerim'inki kadar değil?
(Bu soru karşısında susmak, konuşmaktan yeğdir. Susuyorum.)
Soruyu kalın aldı:
– Neden susuyorsun? Tanıyorsun değil mi?
– Hatırlamaya çalıştım ama, hayır tanımıyorum!
– Kemal'i? Selim'i? Ahmet'i? Bunların hiçbirini tanımazsın değil mi?.. Şu senin iki arkadaşından başka, burada senin suçunla ilgili tam 23 kişi yatıyor, bunları sana göstersek de tanımazsın değil mi? (Zile bastı.) İçeri giren polise beni gösterip; "Alın götürün bunu!" dedi.

Yirmi üçüncü gece, karakolda el ayak çekilince; sandalyede oturduğum odaya iki polis geldi; biri bıyıklı, biri bıyıksız:
– Kusura bakma, biz seni döveceğiz! dedi bıyıklı;
– Ne yapalım emir öyle.
Ne diyeceğimi şaşırdım:
– Siz bilirsiniz, nasıl isterseniz? diyebildim.
Bıyıksız:
– Ama, nasıl da el kaldıracağız bilmem ki? Kıyamıyoruz! dedi.
– Dövmeyin öyleyse! dedim yakarmadan.
– Olmaz! Emir öyle, dedi bıyıklı.
– Eh, ne yapalım! diyebildim, buyurun dövün! der gibi.
– Bir türlü kıyamıyoruz! dedi bıyıksız.
– İsterseniz yarına bırakın? O zamana dek, emir verenin öfkesi geçer.
– Olmaz! Mutlaka bu gece! dedi bıyıklı:
– Senin bir banka cüzdanın vardı, n'oldu o? İlk günü üstünü ararken görmüştüm.
– İşte yanımda!
– Verir misin?
– Buyur al!
Banka cüzdanımdaki hesaba bakıp kapattı bıyıklı:
– Biz seni dövmekten vazgeçsek, ne dersin?
– Siz bilirsiniz? derim...
– Anlatamadım... Yani komünistler sözlerine sadık olurlar...
– Sizin teveccühünüz...
– Anlatamadım... Yani biz seni dövmeyince...
– Hiçbir yerim acımaz tabiî...
– Doğru, ama demek isteriz ki: şimdi biz seni dövmezsek, hem de burada dur-

duğun sürece hiçbir zaman dövmezsek,

– Çünkü bir hafta daha buradasın, yani müdür emir verse de dövmezsek,

– Çünkü biz adamları döve döve çürük çıkarıyoruz...

– Sizde hiç din iman yok mu?

– Şimdi sen sus da bizi dinle!.. Adam dövmek bizim bir ödevimizdir... (Böyle ödev batsın! diyemedim, herifin söylediğine bak.) Yani senin hatırın için görevimizi suistimal edersek, bize ne verirsin?

(Böyle bir yerde ve böyle bir iğrenç teklif karşısında, ne isterseniz veririm, demek yerine.)

– Bankada kaç param varsa, hepsini!

Bu adak, görevlileri son kerte sevindirmiş olacak ki: bıyıksız, saçlarını taradı. Bıyıklı, bıyıklarını bir süre burduktan sonra:

– Sahi mi söylüyorsun? dedi. Çakal gözlerinin kapakları, kıpış kıpış kıpışıyordu.

– Neden yalan olsun? (Banka cüzdanını kucağına attım.) Al haydi bakalım!

Cüzdanı tutan ele bakıyorum: bir balık tavası gibi kara ve iri gözüküyor bana. Parmaklarının her biri, kertenkele... Beni döve döve çürüğe çıkaracak olan, işte bu eller, şimdi cüzdanımı yakalamış, paralarımı tırtıklamaktalar.

Bıyıklı keyifle sordu:

– Burada kaç lira var biliyor musun?

– Biliyorum: 1 500 lira var. Çimento parası, evimin betonunu dökecektim...

– Hepsini veriyorsun, değil mi?

– Evet hepsini! Ancak yeter.

– Nasıl çekeceğiz bu parayı bankadan?

– Onun kolayını siz pek güzel bilirsiniz?

– Biliriz, dedi bıyıksız:

– Yarın sabahleyin erkenden bir çek alıp getirelim, Balaban, "hamiline" diye imza etti mi tamam...

Bıyıklı, elini tükrükleyip, bıyıklarının uçlarını çengelleştirdikten sonra:

– Yarın bankalar açılır açılmaz, parayı çekmeliyiz! dedi. Ve elindeki cüzdanımı cebine soktu.

Ertesi gece, her geceden daha kaba bir şamata koptu müdürün odasında.

Müdürün sesi:

– Evine kadar gittin de, hiçbir şey bulamadan geldin, değil mi?

Tanımadığım ses:

– Sakıncalı görülen hiçbir şey yoktu ki bulayım!

– Bunlar ne? Kör müsün! diye gürledi ses.

– Terbiyeli konuş! Karşında 1. şube komiseri var!..

– Karşı mı çıkıyorsun! Senin karşındaki de müdür!

– Senin neyine karşı çıkayım? Sen kendi kendine yetersin!

– Ne demek istiyorsun?

– Demek istediğim açık: bu kitapların nesi var? Niye getirttin?

– Bu kitapların hepsi komünist kitabı!..

– Kitapçı dükkânlarındakileri niye toplatmıyorsun?.. Sana göre herkes komünist, her kitap zehir saçıyor?

Müdürün sabrı taşmış olmalı:

– Bu ne namussuzluk!

Komiser de ona:

– Suçsuz insanları buraya tıkıyorsun; asıl sensin namussuz! diye bağırdı.

Ve kapılar: "Küüüt! küüüt!" vurduktan sonra, karakol, korkulu bir sessizliğe gömüldü.

Mahkeme sonucunda beraat ettik.

Boşlukta çürür kelam,
topraktan gelmemişse
toprağa dalmamışsa
kökünü salmamışsa

Nâzım Hikmet

Bursa'da

Şair Baba suretinin bir izi, Bursa Cezaevi'nden başlar, yayılır ülkenin içlerine. Nâzım Hikmet, yıllarca tutsak kaldığı zaman sürecinde, binlerce insan onu yakından görmüş. Ve kendince yalan doğru, birtakım kanılarla köyüne dönmüştür... Ağızdan kulağa, kulaktan yüreğe mayalanan bir ad, yirmi yıldan beri acaba ne hale geldi, gidip bir soralım dedim? Çıktım resimli evden yola.

Burası Bursa; kapımdan sokağa çıkar çıkmaz, bir adam takıldı arkama. Yürüyorum, gözlerim önümde, usum arkamda. Düşünüyorum; nereye dek gidilir kıçımdaki bu çanla?.. Önce bir camiye girilir.

Ulucami yirmi kubbeli, iki minarelidir. Bakıyorum hiç görmemişim gibi: caminin içinde yüzlerce Müslüman, caminin çevresinde yüzlerce gâvur görüyorum... Bir ara içerdekiler dışarıya boşaldı. Bu ara içerdekilerle dışardakiler birleşti:

– Vurun komünistlere! diye bağırarak kükrediler.

Kaçan kurtuluyor bu köpüklü öfkenin önünden.

Can havliyle girmişim bir bezirgân dükkânına. Üç tane izbandut, göğüsleyip attılar beni dışarıya... Kaçıyorum çarşılardan caddelere... Bakıyorum, bir kitapçı dükkânının camekânında Nâzım Hikmet'in kitapları; kılı bile kıpırdamadan duruyor... Ben de kitaplar gibi korkusuz yürüyorum şimdi... Nerelerden nerelere gelmişim ki? Evler omuz omuza, sırt sırta. Bir ses sızıyor pencerenin arasından. Sesin geldiği evin kapısını çalıyorum.

Kapıyı bir çocuk açtı:

– Kimi aradınız amca?

– Nâzım Hikmet'i...

– Bir dakka bekle de anneme sorayım. (Çocuk içeriye sesleniyor.) "Baksana anne, kapıda bir adam birini soruyor!"

Kapıya bir kadın çıktı:

– Kimi aradınız efedim?

– Nâzım Hikmet'in sesini duydum da, acaba...

– Bir dakka efendim kocamı çağırayım. (Kadın kocasına sesleniyor.) "Baksana Süleyman, bir bey acayip şeyler soruyor!" (Kadın kocasının yanından geçerken, kulağına fısıldadığını görüyorum. Ve bir an sonra içerdeki teypten gelen Nâzım

Hikmet'in şiir okuyan sesi kısılıyor.)

Kapıya bir adam çıktı:

– Kimi aradınız acaba? İstediğinizi öğrenebilir miyim?

– Sizinle bir konuşma yapmaya geldim. (Cebimden kalemle defteri çıkardıktan sonra soruyorum.)

– Adınız ve soyadınız?

– Süleyman Çakır.

– Süleyman kardeş, ne iş yaparsınız?

– Boyacılık yapıyoruz efendim.

– Çok kazanıyorsunuz herhalde? Radyonuz ve teybiniz olduğuna göre?..

(Adam kuşku içinde, inkâr geliyor.)

– Nâzım Hikmet'i seviyorsunuzdur mutlaka?

– Şey... ha... ne diyordum?.. Evet... hayır, hayır!..

(Adamın korktuğunu anlayıp, maksadımı açıyorum.)

– Korkmayın Süleyman kardeş, ben polis falan değilim.

(Adam şaşkınlığından, elimdeki defterime yazan kalemimden tutuyor.)

– Peki nedir bu hizmet? Sizin göreviniz ne?

– Ben Nâzım Hikmet için bir soruşturma açıyorum halk arasında. İlk olarak sizin kapınızı çalabildim.

– Büyük cesaret doğrusu.

– Asıl sizinkisi büyük cesaret. Kutlarım sizi!

– Neden, ne yaptım ki bu konuda?

– Yalaklarla gâvurların, komünist kovaladığı bir günde, evinizde Nâzım Hikmet'in kendi sesinden şiirlerini dinliyorsunuz...

– Kusura bakmayın, şaşkınlığımdan size, "İçeriye buyurun" bile dememişim... Kiminle tanışıyorum efendim?.. İçeriye buyurmaz mısınız?

– Hayır kardeş teşekkür ederim, hemen ayrılmam gerek, ülkenin birçok yerini dolaşmak zorundayım...

– Adınızı bağışlamadınız?

– Bursalı olduğunuza göre, Nâzım Hikmet'i hiç görmüşlüğünüz var mı?

– Beni kuşkusuz konuşturabilmeniz için, adınızı söylemeniz gerekmez mi?

– Haklısınız, beni tanıyorsunuz zannetmiştim. Adım; Balaban.

Adam birden koluma yapışıp, içeriye karısına sesleniyor:

– Koş Selime, koş!.. Baksana bizim eve baskın yapan adam kim çıktı?.. Yapış koluna ulan karı! Sürüyelim içeriye!.."

Selime şaşkın bakarken bana, Süleyman sevgiyle çekti içeriye. Kapısını kapattıktan sonra, boynuma sarılıp özlemle öptü:

– Ula be kardeşim, fena korkuttun ya bizi! Neyse sonu iyi çıktı. Şimdi dünyanın en mutlu insanıyım. Nâzım Hikmet'i gördüğüm zaman, aklım uzağa yakına ermiyordu, ama seni gördüğüm zaman tıpkı senin gibi düşünmekteyim... (Süleyman ben sormadan, benim soracağım ne varsa dizip döküyor, coştu bir kere. Ara-

da bir karısıyla küçük oğluna dönüyor; "Biliyor musunuz bu amca kim?" diyor. Ve yine öğrenmek istediğimi anlatıyor.)

– İşte ben de bu benim oğlan kadar ya vardım ya yoktum, Nâzım Hikmet'i gördüğüm zaman, babam rahmetli nur içinde yatsın; Nâzım Hikmet bizim dükkânın önünden geçerken onu göstermişti... (Tekrar kendi sözünü kendi kesti Süleyman.)

– Ula karı ne avanak avanak durursun! Tanıyamadın mı hâlâ bizim sanatçımızı?..

– Aaa! Sahiden tanıdım şimdi... Kitabındaki resime benzeyip durur!

– Ne biçim tanımak öyle o? Hani senin içkilerin? Donat şu masayı bakalım!.. (Sonra oğluna döndü.)

– Öp bakalım amcanın elini! (Sonra bana döndü.)

– Ne anlatıyordum?

– Nâzım Hikmet sizin dükkânın önünden geçerken... Tutsak kaldığı devirlerde, banyoya çıktığı bir günde olacak değil mi?

– Öyle olmalı? Çünkü yanında bir de jandarma vardı... Bizim dükkânın önünden geçerken, babam onu gösterip:

– Kahrolsun komünistler!" diye bağırmamı istedi. Ben bağıramamıştım...

– Neden bağıramadın?

– Sesim çıkmadıydı...

İstanbul'da şair Balaban'ın izi

Burası İstanbul kentidir; hırlısı hırsızı, madrabazı, sahtekârı, yiğidi kahramanı tanır Nâzım Hikmet'i. İşte kitapçı dükkânlarının camekânlarında Nâzım Hikmet'in kitapları. Yayanlar da para kırıyor satanlar da. "Haram olsun" demiyorum; Nâzım Hikmet halka yayılsın, halkımız gelişsin yeter ki.

Babıâli'den Sirkeci'ye indiğim bir gün, bir cip fırladı döndü, durdu ayağımın dibinde. Yeni bir seyir başlıyor sanırken ben, polis yerine bir arkadaş çıktı içinden: (Asker arkadaşım Necati Çam'dır bu. Yıllardır görüşmemişiz, özlemişiz birbirimizi, sarılıp öpüşüyoruz.)

– Haydi bin! diyor, nereye gidiyorsan götürüvereyim seni. Ya da işin yoksa eğer, bizim çiftliğe gidelim.

– Bu cipe bindirip de beni, karakola götürmeyesin! diyorum Necati'ye.

Cipte giderken gülüşüp konuşuyoruz. Pendik'in Kurna köyüne varıyoruz. Köyü geçtikten sonra başlıyor çiftliğin görüntüsü: küçük küçük ormanlı tepelerin arasında, mayalanmış hamur gibi yayılıp uzanan tarlalar. Ormanlarında; tavşan, keklik ve bıldırcın avı olduğunu söylüyor Necati. Ve tarlalarında ne ekerse, bire yüz aldığını söylüyor. Seviniyorum arkadaşının bu varlığına ben de... Mevsim bahar olduğundan, her yan bir resimcil görüntü içinde. Öten kuşların türküleri, esen çiçeklerin kokuları sarhoş ediyor adamı.

– İşte sana resim yapmak için bir yer, diyor Necati. (Ve ardından bir anısını anlatıyor.)

– Buraya Arnavutluk Hariciye bakanı bile geldi, yanındaki adamlarıyla beraber...

– Korkmadın mı? diye takılıyorum:

– Biliyorsun onlar komünisttir?

– Ben senden bile korkmuyorum! diyor:

– Çünkü ben de Arnavutum...

– Çiftlik ağası Arnavutla, komünist bakanı Arnavut ne konuştunuz? Anlatır mısın?

– Koca bir bakan var karşımda, ama olsun, tepeden inme bir soru sordum onlara:

– Siz ki Arnavutsunuz, neden komünist oldunuz?..

– Kahkahayla gülmüşlerdir bu soruya tabiî?

– Hayır, beni ikna ettiler. İyi olmuş Arnavutluk'ta sosyalizmi uyguladıkları. Şimdi orada aç insan kalmamış.

(Tarlalarında çalıştırdığı işçileri gösterip soruyorum arkadaşıma.)

– Senin burada pırasa söken işçilerinin karnı tok mu acaba?

– Bana ne soruyorsun, git de kendilerine sor!..

Arkadaştan ayrıldıktan sonra, sokuldum pırasa sökenlerin yanına. İşçilere selam verip hoşbeş ettikten sonra, üstünden tutturmaca sordum:

– İçinizde mahpus damlarında yatan bir adam varmış, kimdir o? Onunla konuşabilir miyim?

(Körün attığı taş denk geldi: hendeğin kenarında pırasa söken yaşlı bir adamı gösterdiler. Varıp sıktım elini.)

– Adınızı bağışlar mısınız amca?

– Adım, Ömer.

– Kaç yıl önce yattın mapus damında Ömer amca? Gençliğinde yatıp çıktınsa sana bir sorum var?

(Adam işini bırakıp yüzüme dikkatle baktı.)

– 1937'de tıkıldım o dünya cehennemine, tam beş yıl yattım Sultanahmet Cezaevi'nde.

– Öyleyse Nâzım Hikmet'i görmüşsündür?

– Hem gördüm, hem de günlerce konuştum şükür!

(Pırasa demetleyenlerin içinden bir adam, karşılık verdi ona.)

– Nâzım Hikmet'in yüzünden malını mülkünü batırdın, hâlâ daha şükredersin! dedi.

(Bu kez de, o adama dönüp merakla sordum.)

– Nasıl bir söz öyle o? Bir insan Nâzım Hikmet'in yüzünden, malını nasıl batırırmış?

– Senin anlayacağın bey, biz Ömer Emmiylen, Tekirdağ'ın köylülerinden oluruz. O devirde Ömer Emmi İstanbul'da askerliğini ederken, mahpus damlarına tıkılmış. Mahpus damlarında herkes bir çeşit illete yakalanır bilmez değilsin. Kimisi esrar, afyon, kimisi kumar illetine yakalanır bilirsin. Aha şu gördüğün emmi de, gomunislik illetine yakalanmış...

– Bu emmiden, adam korkar öyleyse?

– Bunun nesinden korkacaksın bey! Baksana şuna işi bitmiş... Neden bu hale geldi, şu bizim emmi söylese ya sana bir?

(Ömer emmi bir pırasa söküp doğruldu.)

– Sen söylemesini iyi biliyorsun behey yalak! Ne kadar akımız bokumuz varsa, döküver gayrı şu gurbet elinde!..

– Yalan mı? dedi emminin köylüsü: Sosyalistlik kurulacak diye malını mülkünü satıp içkiye vermedin mi?..

(Emmi, pırasa demetiyle, köylüsünün üstüne yürüdüğü bir sırada, başka bir işçi araya girdi.)

– Bizim Necati Ağa da yakalanmasın sakın, o senin yakalandığın illete?
– Keşke yakalansa! diyerek öfkeyle pırasaları sökmeye başladı tekrar emmi.
– Yakalandığı şurdan belli? diye ekledi adam:
– Çiftliğin yarısını, askeriyeye sattığını duymadınız mı?
Bu ara ağanın bağırışını duyduk, kırpadak kestik yarenliği. (Bana bağırıyor.)
– İşçileri lafa tutma ressam, buraya gel!.. Buraya gel de; su sesi, bülbül sesi dinle!

Ankara'da

Burası Ankara.

Kendi elimle yaptığım ustam Nâzım Hikmet'in resminin suretlerini dağıttığım sırada, bir tane de Çetin Altan'a verirken sordum:

– Bu kimin sureti, tanıyabildin mi?..

– Onu tanımayan kaldımı ki? Ayrıca iyi benzetmişsin resmini! dedi Çetin Altan.

– Ateşli bir fırçayla yaptığın bu resim, Türkiyemiz'in en büyük şairinindir!.. Ama başbakana sorsan, tanımazlığa gelir. Kültür bakanına göstersen, toplatmaya kalkar.

Dolmuşta giderken şoför sordu bana:

– O resimlerden birine bakabilir miyim?

– Buyurun bakın şoför efendi! dedim.

(Şoför bir resme baktı, bir önündeki yola baktı, bir resme baktı, vitesi kısaltı, resme baktı frene bastı.)

– Bu Nâzım Hikmet! dedi.

– Tebrik ederim! dedim.

(Şoför ayağını frenden çekip gaza bastı)

– Kimi tebrik edersin?

– Seni, dedim.

– Neden beni tebrik ediyorsun?

– Nâzım Hikmet'i bildiğin için.

– Nâzım Hikmet'i tanımayan var mı bu devirde? Beni tebrik edeceğine sen git de bu resimi yapan adamı tebrik et!

– Bu resmi ben yaptım!

– Sen beni kandırmak için, önce sırtındaki şu çulu, dipten doruğa bir yenile de öyle gel yanıma...

– Senin sözlerin, hoşuma gitti şoför efendi. Bu Nâzım Hikmet suretlerinden bir tane hediye edeyim de sana, evinin duvarına as!

– İstemem!

– Neden?

– O resmi duvara asmak için, kıçım o kadar sıkı değil!
– Tamam! Şu durakta ben de inebilir miyim?
– O resimleri yapan ustaya, benden selam!
– Aleykümselam!

Çorum'da

Ankara'dan Çorum'a giderken, Hititli dedelerimizin izlerini görüyorum: eti çiftçisinden miras kalan karasaban koşumuyla çift süren Çorumluları... Soruyorum Hattuşaş'ı, bilen yok: "Siz Etilerin torunları değil misiniz?" Yüzüme öylece bakıyorlar sessiz... Alacahöyüğü, Yazılıkaya'yı soruyorum, bilen yok.

Kentin içine girince Nâzım Hikmet'i soracağım. Onu tanıyan bir tek olumlu kişiye rastlayabilirsem, ne mutlu bana. Ondan sonra, Hititli ustaların bize bırak tıkları "kaya-kabartma"larım göreceğim.

Kentin içine girince rastladığım adamlardan birini gözüme kestiriyorum: (Adam tıknaz orta boylu, pala bıyıklı; elindeki kara tespihini çekerek dalgın yürümekte... Eğer bu adam ustamın adını bilirse, Çorumluları da hepten tanışık sayacağım.) Adamı bir süre izledikten sonra, kalabalık caddeden bir sokak içine sapınca yanına sokuldum:

– Afedersin efendi ağa! (Adam dalgın, birden irkilip baktı bana.) Sana birisini sorsam acaba bilir misin?

– Hele sor, ne ola derdin bey?

– Nâzım Hikmet'i tanır mısın?

(Düşünmeden cevap verdi.)

– Yok ola bey, ben de bu şehirin yabancısıyım... Hele şu gelen polise sor. Polis milleti hemen bilir.

(Kendisinden söz edildiğini duyan polis; "Dile benden ne dilersen!" der gibi hemen karşımıza dikildi.)

– Ne o hayrola, ne yapacaksınız polisi? diye sıvandı.

(Ben, kem küm ederken yanımdaki palabıyık, sorduğum "Nâzım Hikmet" adının yarısını aklında tutmuş.)

– Nâzım! dedi. (Üstünü getiremeyince bana döndü.)

– Nâzım, soyadı neydi bey?

(Kafamın içi şimşeklenirken, dilim tökezleniyor. Şimdi ne yapmalı, ne demeliyim?.. Çorumlu bir asker arkadaşım vardı, adı neydi?..)

– Adı neydi? diye seslice tekrarlamışım, şaşkınlığımdan.

– Nâzım! dedi yanımdaki palabıyık.

– Soyadı neydi? sordu bana polis.

– Ran!

– Nâzım Ran! diye tekrarlayıp bir süre düşündü polis.

– Hatırlayamadım, çünkü ben bu ile yeni geldim. Bir zahmet gel de benimle karakola kadar, karakoldaki arkadaşlara sor Nâzım Ran'ı...

– Sizi çok meşgul ettim polis efendi, tekrar karakola kadar zahmet buyurmayın...

– Çok rica ederim efendim, vazifemiz. Yürüyün karakola!

(Polis efendi vazifeden dem vurunca, ben hepten kuşkulandım.)

– Çok zahmet olacak size polis bey, siz karakola kadar gelmeseniz de olabilir. Karakolu tarif edin bana yeter, ben kendim gidip sorayım...

– Zahmet ne kelime, benim nasıl olsa işim yok. Senin gibi bir beye hizmet etmek...

(Al başına belayı.)

– Aman efendim beni mahcup ediyorsunuz... (Derken aklıma arkadaşımın adı geldi: "Behram!" Hemen defterimi çıkarıp, Behram'ın adresini gösteriyorum.)

– Tamam buldum! İşte defterimde adresi varmış... Şimdi korkuyu attım!..

– Korkulacak ne var ki beyim, şehirlerde karakollar olduktan sonra deyip yakamı bıraktı polis.

Amasya'da

Çorum il sınırını geçip Amasya topraklarında yürürken, karasabanla çift sürenleri görüyorum... (Burada kentlilerle değil, köylülerle konuşmalıyım.) Giriyorum birinin tarlasına, yürüyorum çiftçinin arkasından evlek boyuna... Adam benden habersiz, sabanın kulpuna çökerek dahlıyor öküzlerini... (Kendimi duyurmak için bir şiir okumalıyım Nâzım Hikmet'ten. Belleğimde kalan bu şiir, çiftçiyi ilgilendirir sanıyorum.)

"Öküzlerimin boynuzlarında aydınlanırken ortalık,
toprağı sürüyorum sabırlı bir kibirle..."

(Susup bekliyorum, adam arkasından yana baksın da beni görsün diye. Hayır oralı değil, duymadı mı acaba?)

"Çıplak ayaklarımda toprak,
nemli ve ılık..."

(Adam mutlaka sağır olmalı? Çiftin üst yanını dolaşarak, kendimi gösterme liyim ona?.. Geniş bir çember çizerek, öküzlerin önüne geçmeden çiftçiden ses eldi.)

– Okuduğun şiiri neye kestin oğlum İsmeil Efendi? Dinleyip dahlıyordum aha ben de şiirdeki gibi...

(Adam arıktan başını kaldırmadığı için, beni hâlâ görmüyor... "İsmeil efendi"de kim ola ki?.. Artık konuşmayalım.)

– İsmail Efendi değil, çiftçi dayı! Ama sayki onun gibi bir âdem!

(Önce öküzlerini durdurdu çiftçi dayı; sonra bana döndü.)

– O şiiri okuyan sendin öyle ya? Seni İsmeil belledim, bak şu dalgınlığa! Bizim ağanın deli bir oğlu var, o da senin gibi tarlalarda şiir okur gezer de...

– Afedersin çiftçi dayı, yordamsızlığımı bağışla. Oysa bir çiftçinin yanına varınca, "Kolay gele, kuvvet ola" denirken; ben de tıpkı sizin deli oğlan gibi...

– Vallaha seni bilmem ama bey, bizim İsmeil'in babası, yani bu tarlaların sahibi, oğlu İsmeil'le çok uğraştı. (Çiftçi dayı konuşmasını burda ansızın kesti; öküzlerin üst yakasında duran tohum heybesini düzgün bir yere serdi.)

– Haydi gel, ayakta durma otur! Ben şiir okuyan adamlardan korkmam!..

– Şiir okuyan bir adamdan neden korkulsunmuş?.. Altıma heybeni serdiğine

göre, beni konuk ettin sayılır. Oturup anlaşmadan önce, adını öğrenebilir miyim çiftçi dayı?

– Adımı ne edeceksin bey, aha gördüğün gibi; kıçı zıpkalı eli kuşaklı bir adamım...

– Sakalınla sarığını söylemedin?

– Sarık yasak değil gari bu devirde. Sakalı da bu yıl çemberlettim de, onu da yok bellemekteyim... Dediğin doğru bey. Sen nerelerden gelip nerelere gidersin? Bizim bu yörelerden değilsin her hal?... Benim adım Ali! Ya senin ki?

– Ali dayı, bu tarla senin kendi malın değil mi?.. İsmail'in babası? Kim bu adam? "Oğluyla uğraştı" dedin, yarı bıraktın lafını?

(Ali dayı dalgın bir süre düşündü... Her zaman sigara içmediğim için, bu ara cebimde gezdirdiğim paketle kibrit aklıma geldi. Birer tek ateşledik, Ali dayı bir iki duman çektikten sonra başladı.)

– Bu sürdüğüm tarlanın sahibi, asıl bizdik. Ama şimdi bizim değil! Neden bizim değil? Çünkü İsmeil'in dedesi, bizim dedelerimizin elinden almış. Nasıl almış? İsmeil'in dedesi kurnaz, bizimkiler ahmakmış. Yani bizimkiler askere giderken, onunki hasta haberi vermiş; bizimkiler harpte ölürken, onun dedesi bizim tarlaları benimsemiş. Peki bu ağalar şu tarlaların tapularını nerden bulmuş? İsmeil'in babası kurnazmış; para yedirmiş tapuculara, almış tapuları sokmuş koynuna... Ya biz ne işleriz, evvelce bizim olan bu tarlalarda? Şu gördüğün çiftçilerin hepsi de benim gibi, aha bu ağaya yarıcı olarak çalışmakta... Peki İsmeil'le, babası niye uğraşıyor?..

(Bir de ben sordum.)

– İsmail'le babası niye uğraşıyor?

– İsmeil'le babası, "deli" dediğine bakma! Oğlan akıllı. İsmeil'e "Gomunis" dediğine bakma! delikanlı Müslüman...

– Babası oğluna neden "komünist" dedi?

– Bu gördüğün tarlaların sahibi, malı kaparak sahip olduğundan, oğlunu okutmak istememiş; kendine destek olsun diye. Malum, okuyan çocukların malda gözü yoktur. Fakat bak şu Allah'ın işine ki; oğlan babasının inadına okumak istemiş. Bak şu şeytanın işine; el âlem gibi okuyun bey paşa olacağınız yerde...

(Ali dayının sözünü kestim.)

– Anladım anladım, yak bir sigara daha!..

– Ne anladın bey, işler senin anladığın gibi mi bakalım?

(Ali dayıyı daha derin açmak için bir tahmin.)

– Oğlan eline bir saz alıp, âşık donuna girip...

– Yok bey yok! Şeytana nisbet, daha beter bir kişi olup çıktı babasının yamacına: senin anlayacağın bey, şu gördüğün tarlaları bize dağıtmaya kalktı...

– Hah şöyle, oh ne iyi!..

– Bize göre iyi ama bir de ağaya sor bakalım? Ağadır bu, babasını keser bir evlek toprak için. Oğluna da bir ferman düzer, "delidir" diye yollar hökümete. Hö-

kûmettir bu, ağayı dinler: aklını cıvdıran bir oğlun sözü geçersizdir her yerde.

– İsmail'in buralarda şiir okuyup gezdiğini söylüyordun, oğlan gerçekten aklını oynatmasın sakın?

– Hayır hayır, oğlan senden benden akıllı canım. İsmeil'in okuduğu şiirler kendi düzmesi değil bey, Nâzım Hikmet'in!..

(Heyecanlandım birden.)

– Ne diyorsun Ali dayı! Bu kırlarda Nâzım Hikmet'in şiirleri okunuyor, öyle mi? Sen onu tanıyorsun demek?

(Ali dayı sakin.)

– Tanıyorum, Türk ululari tanınmaz mı hiç. Aha dinle bak Nâzım Hikmet'ten önce benim tanıdığımı:

"Bu dervişlik bir dilektir
Bilene büyük devlettir
Yensiz yakasız gömlektir
Giyemezsin demedim mi..." (Deyip sustu.)

– Ali dayı, Pir Sultan Abdal'ı, ben de tanıyorum...

– Tanırsın elbet! Ermişlerini tanımayan adamı, adam sayma bey!

– Bu tarlaları size dağıtmak isteyen delikanlı Amasya'da mı şimdi?

– Ne edeceksin onu?

– Görmek isterim o yiğidi.

– Asıl onun damda yatmış bir dayısı vardır, oğlanı gomunis eden odur. Çünkü onun dayısı, Nâzım Hikmet'ten feyiz almıştır. Görmek istersen, git de onu gör!

Konya'da

Konya iline, sırtımda bir tüfekle girdim. Buradan Isparta'ya, oradan da Antal ya'ya geçerken, Toros dağlarının eteklerinde avlanabilirim.

Kentin sokaklarında alık alık gezerken ben, öğleye doğru "sela"lar okunmaya başladı minarelerden. (Bugün günlerden cuma olmalı?) Biraz sonra ezanlar okun du. Az sonra bir telaş başladı kentin sokaklarında: halılar, seccadeler, top top ku maşlar yayılmaya başladı kaldırımlara. Durdu çarşının kıpırtısı cuma namazına.

Kentin sokaklarında şaşkın şaşkın gezinirken ben, yorgancı dükkânından bir adam çıktı:

– Kimi arıyorsun beğim söyle de buluverek?

(İki saatten beri içimde depreşen soruların hiçbirini, hiç kimseye soramamanın sıkıntısından patlayacak bir durumdayken, karşıma çıkan bu adamın Mevlevî olduğunu bile bile çekinmeden konuşmalıyım.)

– Nâzım Hikmet'i tanıyan birini arıyorum?

– Ne yapacaksın, vuracak mısın onu?.. Tüfek de yamanmış haa!

(Adamın gözü tüfeğe kayınca, ben biraz daha cesaretlendim.)

– Sen Nâzım Hikmet'i tanıyan birini bulsan, vurabilir misin?

– Ver şu tüfeği bakalım...

– Ne o, benim tüfekle beni mi vuracaksın yoksa?..

– Güzele bakması sevaptır beyim, hele ver şunu!

(Pilavdan dönenin kaşığı kırılsın.)

– Al bakalım! (Nasıl olsa fişekler bende, korkulmaz. Ama takkelinin konuştu ğuna bak.)

– Böyle bir tüfeğim olsa, töbe Allah vururum...

– Say ki bu tüfek senin, 12 numara fişeğin var mı?

– Yok beyim...

– Ver öyleyse tüfeğimi! (Tüfeği elime alınca, daha dokunaklı konuşuyorum.)

– Sen beni öldüremedin ama, şimdi ben seni!..

(Adam birden ayağıma kapandı.)

– Aman beyim kıyma bana! Ayaklarını öpeyim!

– Yok ulan tüfek boş, kalk ayağa!

(Ben sokak başını döndüm, uzaklaşırken, arkamdan sesleniyor.)
– Ah ulan! Demek ki sen de onlardandın!

Konya'dan Isparta'ya giderken Çatalhöyüğe uğradım, yanımda Oğuz Tansel de var. Altı bin yıl önceleri yaşamış olan ressam dedelerimiz, kerpiç duvarlarına yapmış oldukları öküz resimlerini gösteriyorlar bana: işte altı bin yıl önceleri şu tepenin altına gömülen bir kavmin çiftçisi, işte aynı tepenin üstünde bir mantar gibi çıkıp karasabanla çift sürüyor bizimkisi.

Tepenin üstündeki sabanın kulpunu bırakıp yanımıza geliyor. Ve konuşuk olsun diye soruyor:

– Hoş geldiniz! Siz turist misiniz, avcı mı?
– Hem turist, hem avcı, dedim ben.
– Hani arkadaşının tüfeği?
– Ben vurunca arkadaşım da topluyor. Hem bu tüfek, iki kişiye yetmez mi?
– He valla, kırk kişiye bile yeter; makineli mi bu meret? Hangi gâvurun icadı?
– Made in USSR.
– Ne demek?
– Rus, süperpoze av tüfeği.
– Rus malı kullanmak yasak değil mi?

Oğuz aldı lafı:

– Rus tüfekleri yasak olsaydı, gâvurları yurttan çıkaramazdık! Bu Rus kitabı değil, tüfeği! Oysa kitaplar da yasak değil şimdi. Bir zamanlar Nâzım Hikmet'in kitapları da yasaktı...

Lafı ben aldım:

– Sen "Nâzım Hikmet" diye bir ad duydun mu?
– Duymaz olur muyum hiç, onu bilmeyen var mı?.. Tüfeğe bakabilir miyim?
– Buyur al da bak... Nâzım Hikmet'in kitaplarından okudun mu hiç sen?
– Ben yasak bir şeyler kullanmam... (Tüfeği elinde evirip çeviriyor.) Bu tüfekle adam, saçmasız bile vurur!
– Beğendin mi?
– Hemi de nasıl!.. 1 500 kâğıt versem satar mısın?
– Senin adın ne, hangi köyden olursun?
– Ahmet, Karadere köyünden...

Lafı Oğuz aldı:

– Rus malından korkmaz mısın Ahmet?
– Korkmam... Yaman bir tüfek olunca paraya kıyar adam...

Lafı ben aldım:

– Ahmet, sana Nâzım Hikmet'in bir kitabını hediye etsem?..
– 1 700 kayme versem ne dersin? (Ahmet'le biz konuşurken, bir adam daha yaklaşıyor.)
– İşte bak şu kitap: *Kurtuluş Savaşı Destanı* okuyayım da dinle bak iki satır...

– Satıyor musun, satmıyor musun? Al sana 2 000 papel!..

(Yeni gelen, Ahmet'e elini yaba gibi sallayarak lafı kaptı.)

– Ola sen teli misun, o tüfeği pana verse çammu da verirum daaa! Ola ver pakeyum onu.

(Tüfek Lazın eline geçtiği bu sırada, ama boş, onun bu tutkusundan yararlanıp, kuyuya taş atar gibi ansızın soruyorum ona.)

– Sen Nâzım Hikmet'i gördün mü?

– Ola Nâzım Hikmet'i görmesi kolay mitur daaa!.. Ola nerden keçirtun bu silahı ele?

– Nâzım Hikmet de, senin benim gibi bir adam değil mi, neden görünmesin?

– Ola o adam şairdur da! Rusyaya kaçmiştur... Bu silah Rus yapimudur değil mu?

– Senin adını öğrenebilir miyim? Karadenizlisin öyle ya?

– Eyi piltun; Rizeliyum. Atım; Hasan Keskin. YSE'de şoförlük etiyorum. Tuytum ki şu kazilan yertan pir hazina çikmiştur onu körmak içun kelmiştum...

– Hasan Efendi, Nâzım Hikmet'in şiirlerini okudun mu hiç?

– Neten okumiyacak mişum? Penu korkak mi santun!.. Al malulu yaman bir silahtur pu.

– Seninle tanıştığıma memnun oldum Hasan Keskin!

– Ben de sizinle tanuştuğuma Balaban Bey!

– Nerden bildin beni?

(Tanınmış adam olmanın kıvancı bir an sürdü.)

– Silahunun kumdağuna yazmişsun adunu.

Denizli'de

Bozkır'a inmeden Torosların eteklerinde, şimdi bir yıkıntı halinde duran Zeugibar Kalesi'ni gördükten sonra, İvriz'deki kaya-kabartmasını gördüm. Ve bir sürtini çıkardım defterime "Bereket Tanrısı"nın.

İsparta'dan geçerken gül kokularıyla, Muammer Damlı karşıladı beni.

Antalya'da bir hamam havası içinde yarı baygın gördüm insanları.

Denizli'ye Sami Gürel'le beraber girdim. Mustafa Usta karşıladı bizi bu kentte.

Ben burada soruşturma yapmak için adam ararken; çarşı boyunca bana eşlik eden arkadaşlar da, bana soruyorlar Nâzım Hikmet'i: (Bir sivil polisin, bizi izlediğini görmüyorlar olmalı?)

– Bir şiir okur musun Nâzım Hikmet'ten? dedi Mustafa.

– Of dişim! Dişim ağrıyor!..

– Aspirin yutsan geçer, dedi Sami.

– Hayır, marul! Bir sap marul yedin mi hemen geçer!

– Buralarda marul yok, Pamukkale'ye dek yürüyebilir misin? sordu Mustafa.

(Sami Gürel koluma girdi.)

– İyi bir dişçi olacaktı buralarda? Evet, işte tabelası yukarıda: "Muhlis Kürt" diye okudu.

– Eli hafiftir doktorun.

Çıktık diş tabibine. İçeriye girer girmez, arkadaşların ikisi birden takdim ettiler beni:

– İşte Balaban'ı getirdik sana...

(Dişi ağrıyor demelerine fırsat bırakmadı doktor.)

– Ooo hoş geldin, sefalar getirdin! Buralara gelir miydin sen?.. Nedir bu gezinizdeki hizmet? Resim üstüne mi, yazı üstüne mi?.. Çay mı içersiniz kahve mi?.. Sizi görmek, büyük şans bizim için.. Yakında serginiz var mı?.. Şimdi hangi kitabınızı yazıyorsunuz?..

(Kurulmuş zemberekle çalışan bir teyp gibi konuşup sorular sorarken bana doktor, bir ara soluk almasından yararlanıp hızını kesmek için ben de ona sordum.)

– Doktor! Sen Nâzım Hikmet'i gördün mü hiç?

– Görmez olur muyum...

(Lafı uzatmak için, şaka söylüyor sandım.)

– Nerede gördün anlatır mısın?

– Bu benim dediğim 1925 yılı. Daha o zaman onun şiirleri, kitap halinde neşredilmişti. Nâzım Hikmet'in şiirlerini, Nâzım Hikmet'in ağzından dinleyince, ben çarpıldım. O zamana kadar ben de şiir yazıyordum, o günden sonra tam dört yıl elime kalemi alamadım...

(Dişçiye girdiğimizden beri sabırla bizi dinleyen arkadaşlar, doktora seslendiler.)

– Balaban'ın dişi ağrıyordu çarşıda gezerken, onun için gelmiştik buraya...

– Aç bakayım ağzını! dedi doktor, hangi dişin o?

– Ben sana dişlerimi göstermem!

– Neden? (Hayretle sordu doktor.)

– Nam olsun diye, sen benim ağzımda sökmedik diş bırakmazsın!..

(Doktor kahkahayla güldü.)

– Dişin ağrısaydı böyle konuşmazdın mutlaka?

– Nâzım Hikmet'e karşı büyük tutkun olduğu için böyle konuşuyorum, doktor!

(Bu ara dişçinin yanında çırak olan 14 yaşlarında bir çocuk lafa karıştı.)

– Benim de Nâzım Hikmet'e karşı aşkım büyük! İsterseniz bir şiirini okuyayım?..

(Doktor çırağanın hızını kesti.)

– Ulan oğlum Cem! Tereciye tere satılır mı, bu adam kim biliyor musun?

– Biliyorum; ressam! dedi Cem.

– Aferin! dedi doktor: haydi git de bize birer kahve söyle!

(Kahvelerimizi içerken, söz arasında Cem yine lafa karıştı.)

– Bizim köyde Mehmet Dikmeci adında sakallı bir ihtiyar var...

(Doktor çırağını azarladı.)

– Dur oğlum, büyükler konuşurken küçükler lafa karışmaz!

(Bu ara içeriye bir hasta girdi. Ben dişçiye takıldım.)

– Doktor! Sen adamın dişlerini sökene dek odanda, senin çırak da bize köyündeki Mehmet dedeyi anlatsın mı?

– Zaten çırak ustasına çekmiş gevezelikten yana, anlatmadan yakanızı bırakmaz!

– Haydi Cem, ustandan izin çıktı, dedi Sami.

– Sizin köy neresi, buraya yakın mı? Sordum çocuğu açmak için bir.

– Bizim köy buraya uzak. Ilgaz'ın Mucura köyü, dedi Cem.

– Kim bu Mehmet Dikmeci? Ondan söz ediyordun.

– On dört yıl damda yatan bir adam, hem de Nâzım Hikmet'le kalmış Çankırı mahpusunda.

– Senin baban var mı Cem?

(Bu sıra doktor çırağını çağırdı. Cem giderken sözünü kısa kesip bitirdi.)

– Benim babamı sosyalist eden odur işte!

Denizli'den İzmir'e geçerken Aydın'da iki gün kaldığım halde, kimseye bir şey soramadım, kimse de bana bir şey demedi. Metin Eloğlu'nu gördüm orada; bir şi-

şe rakı içip dertleştikten sonra ayrıldım.

İzmir'de Samim Kocagöz'le, Erdoğan Başer'de konuk kaldım. Kemal Bilbaşar bir kitabını imzaladı bana. Ve Orhan Barlas'ın konserini dinledikten sonra, ayrıldım Bergama üstünden Bursa'ya.

Ayvalık'tan geçerken benim yanımdaki boş koltuğa, sakalsız bir ihtiyar bindi. (Adam birisiyle konuşurken, gözlerini hızla kırpıştırmakta.)

Otobüsümüz kalktı; çıkıyoruz Ayvalık'tan; adam konuştu:

– Hayırlı yolculuklar beyefendi!

– Uğrumuz açık olsun!..

(Bir cami gözüktü geçiyoruz.)

– Güzel bir cami, yakışmış Ayvalık'a.

– Selçukî yapısı herhalde? Adı ne acaba bey?

– Adını ben de bilmiyorum beyefendi. (Gözlerini kırpıştırdı.) Buranın yabancısıyım.

– Afedersiniz, yağ tüccarı mısınız? Ayvalık'a ne hizmetle geldiniz?

(İhtiyar, soruma bir süre cevap vermedi. Küçümsemiş olacaktı tüccarlığı belki de. Ben dışarıdaki manzaraya daldım, gidiyoruz. Bir ara ansızın konuştu.)

– Tüccar mı dediniz?

(Döndüm İçeriye.)

– Evet. Celep de olabilirsiniz?

– Hayır beyfendi! Kılığıma kıyafetime bir baksanız ya, iş yapan bir adam hali var mı bende?

– Sarraf mısınız yoksa?

– Geç efendim geç!

– Banka müdürü?

– Katiyen kabul etmem!

– Kaldırım mühendisi, desem?

– Haşaaa!

– Özür dilerim beyim; kendiniz söyleseniz kendinizi?

– Söyleyeceğim elbet, bu yollar konuşmadan biter mi? Biraz siz konuşacaksınız, biraz ben konuşacağım, mademki din kardeşiyiz, yalan yanlış konuşsak da, birbirimizin kusuruna bakmayacağız...

– Mesleğinizi söyleyecektiniz?

(Gözlerini hızla kırpıştırdı.)

– Mesleğim: şimdilerde hiçbir iş tutuğum yok. Çünkü vaktiyle kazanmışım. Yani sizin anlayacağınız beyefendi, ben bu ülkeye çok hizmet ettim... "Polislik" deyip geçmeyin. Emniyet amirliğine kadar yükselip emekliye ayrıldım beyefendi. (Gözlerini hızla kırpıştırdı tekrar.)

– Şimdi, emniyet amirliğinden emekliyim beyefendi!

(Hemen davranıp, elini sıkıyorum yol arkadaşımın.)

– Sizinle tanıştığıma memnun oldum beyim... Ayvalık'a yaşamaya gelmiş olacaksınız herhalde? Vaktiyle kazanmış olduğunuz paraları...

(Sözümü, gözlerini hızla kırpıştırarak kesti.)

– Hayır beyefendi, kazanmış olduğum bunca parayı, çar çur eder miyim ben hiç. Cunda Adası'nda iki zeytinlik satın aldım: ellişer bin liradan, yüz bin!..

– Çok isabetli bir alım yapmışsınız beyim! Cunda Adası ne demek? Dünya cennetinden iki köşe kapmışsınız. Deniz kenarında bu yerler herhalde?

(Adam altmış yaşını geçkin olduğu halde, benim kadar dinç ve en az benim kadar konuşkan. Sadece konuşurken, gözlerine kum serpmişim gibi kırpıştırıyor.)

– Deniz sahilinde olmasa alır mıyım beyefendi, çocuk muyum? Düşün bir kere...

– Evet düşündüm: emniyet amirliği yapmış bir adama, öyle bir yer, "helal olsun" denebilir... Son demlerinizi, sahilde yaptırdığınız evlerde geçirirsiniz, sanırım? Ve öyle sessiz yerlerde, anılarınızı yazarsınız herhalde? Kimbilir neler görüp geçirmişsinizdir? Sizin yaşantınız, bir roman olabilir, değil mi?

(Gözlerini hızla kırpıştırıp, gururla konuştu.)

– Benim gördüklerim, ne romana sığar ne şiire...

(Emniyet amirinden karakolda olduğu gibi, her yerde korkulur. Ama şu benim yanımdaki emeklidir. Ayrıca bir ihtiyar polisten, ilginç şeyler de öğrenebilirim umuduyla, Karadereli Ahmet'e sorduğum soruyu ona da soruyorum.)

– Afedersiniz beyim, bir emekli emniyet amiri olduğunuz için soruyorum; öyle bir vatanî görev sırasında, Nâzım Hikmet'i gördünüz mü acaba?

(Gözlerine bir avuç kum serptim sanki.)

– Görmez olur muyum, hem de nasıl! Onu görebilmek için, sırtımda günlerce kömür taşıdım...

(Attığım taş hedefini buldu. Rolüme her zamankinden daha çok dikkat etmeliyim.)

– Ona tutkuluydunuz herhalde?..

(Otobüsün gürültüsünden, sorularımızın karşılığını kendimizce anlamaktayız.)

– Sade onu değil, tam 143 kişiye...

– O kadar çok şair var mı bizim ülkede?

– Anlayamadınız efendi: Nâzım Hikmet'i bulup çıkarmak için, sırtta kömür taşımak kolay mı?

– Özür dilerim beyim, bugün benim avanaklığım üzerimde... Adınızı bağışlar mısınız?

– Adım Hadi, "Karal Hadi" derler bana.

– Kömürleri nereden alıp nereye taşıdınız Hadi bey, onu anlayamadım? Kamyondan alıp Nâzım Hikmet'in oturduğu daireye mi?

(Bu kez serptiğim kum hepsinden fazla gelmiş gibi, bir süre gözlerini kırpıştırdı. Ama söze hemen başlamadı, çünkü otobüsümüz Edremit'ten son yolcusunu alıyordu. Buradan memleket iznine çıkan erlerle birlikte, iki de bayan bindi...

Dağlardan derelere sallandıkça otobüsümüz, içindekiler nennilenip sesleri kesili yor... Ben yanımdaki ihtiyara tekrar sordum.)

– Evet Hadi Bey, Nâzım Hikmet için, sırtınızla nasıl kömür taşıdığınızı anlatı yordunuz?

(Hadi Bey'in göz kapakları kelebeklendi.)

– Nâzım Hikmet için değil, bu bir vatanî ödevdi!

– Vatanî ödev olduğuna inanılır. Ama kömürü nereden nereye taşıdınız, onu merak ettim de?

– Lafı baştan almadan olmayacak: ben askerden gelir gelmez hemen polis ya zıldım, yıl 1938. Sıradan bir polis memuru olmaktansa, git çobanlık yap bir ağa nın yanında... Benim gözüm yükseklerde. Büyük bir iş yapmayı kafama koydum ilkin. Ama nasıl?

– Komünist bir öğrenciyi öldürmekle?

– Doğru ama, o tarihlerde kimin komünist olduğu belli değildi. Türkiye'yi ye ni sarmaktaydı o devirde komünistler. Taaa o zaman, düşün efendi, ben bulup çı kardım onların ilk izlerini.

– Büyük başarı!.. Önce Nâzım Hikmet'in izinden başlamışsındır. Öyle ya? Onu sorguya çektiniz mi hiç? Gerçekten merak ediyorum: komünist bir adam na sıl olur? Karakolda Nâzım Hikmet'e şiir okuttunuz mu hiç?

– Onun şiirleri batsın! Batsın dedim ama, güzel yazıyor nemelazım. Kendisi de; boylu boslu bir adamdı.

– Oysa ben komünistleri çirkin sanırdım; çünkü öyle anlatırlar da?

– Yazıklar olsun onun boyuna bosuna!.. Ben Atatürk'ün yanında yıllarca hiz met gördüm: "Komünistleri nerde bulursanız eziniz!" derdi her Allah'ın günü.

– Hâdi Bey, bu hepsinden önemli!

– Atatürk'ün her sözü bir kanun, bir vecizeydi efendi. Çünkü onun hocası kim?

– Fevzi Çakmak!..

– İyi bildin, tamam doğru! Bir de Şükrü Kaya...

– Gel bakalım Nâzım Hikmet için kömür taşımaya.

– Evet doğru; o zamana kadar ülkede komünistlik yoktu. Rusya'dan Nâzım Hikmet aldı getirdi... Duydum ki komünistler yayılmaya başlamışlar, durur mu yum; hemen İzmit Körfezi'ne gittim. Çünkü fikrim büyük işler çevirmekte. Ora da harp gemilerine kömür veren bir müteahhit vardı, adı Kürt Bekir'di. Kürt Be kir'e yalvardım: sözde aç kaldığımı, okulu bitiremediğimi söyledim... Evet uzat mayalım; beni işe aldı Kürt Bekir. Ben işe başladım ama, sırtta kömür taşımak bildiğin gibi değil çok zormuş. Ama bu zorluklara katlanmadan komünistler bu lunmaz...

– Afedersiniz Hadi Bey, sözünüzü kesiyorum ama, neden başka bir yerde değil de kömür taşıyanların içinde arıyorsunuz komünistleri?

– Nâzım Hikmet Bahriye'de okuduğu için, önce orayı sarmış komünistlik.. Benim amacım; kömür taşıyarak, zırhlılarda askerlik yapanlarla temas kurup ko

münistliğe dair bir ipucu yakalamak...

– Bilirsin Yavuz zırhlımız, tonlarca kömür yakardı bir günde...

– Halk arasında Nâzım Hikmet'i, Yavuz'u kaçırırken yakalandığı söylenir, doğru mudur bu?

– Neden yalan olsun, komünistlerin elinden gelmedik yoktur.

– Ama sizin, sırtınızla kömür taşıyarak onların izini bulmaya çalışmanız, daha baskın.

– Evet doğru; tam on beş gün çalıştıktan sonra, Antepli Rasih adında bir erle dostluk kurdum.

– Erler her zaman zırhlılardan çarşıya çıkamadıkları için, mektuplarını sivillere attırırlar.

– Antepli Rasih bir gün bana, postaya atmak için mekup verdi.

– Kedisiyle ahbabız öyle ya neden şüphelensin?

– Keşke şüphelenseydi.

– Anlamadım?

– Rasih'le ahbapsızın sözde?

– Evet sözde. O benden şüphelenmediği halde, ben her atacağım mektuptan şüphelenip okumaktayım. İşte o gün Rasih'in mektubunu açar açmaz ne göreyim; Rasih'in mektubunu bir okudum, tamam: oradaydı ülkeyi saranların izleri; taaa Gaziantep'ten İstanbul'a kadar, tam 143 kişi. (Emekli polis Hadi Bey, gözlerini hazla kırpıştırıp sustu. Ben bir süre ilgisiz, otobüsün dışında dönen manzarayı seyrediyorum. Dünya ne kadar güzel... İnsanlar, kurtlardan çakallardan daha beter boğuşuyorlar birbirleriyle... Dışarılara bakarken, ihtiyarın anlattıklarını yorumladıkça kederlenmekteyim. En iyisi sabredip dinlemek adamı.)

– Gaziantep'ten İstanbul'a kadar, demek?

(Adam dalgın, uyandı gözlerini kırpıştırarak.)

– Anlamadım! dedi.

– Yani, 143 kişiyi yakalayıp tıktınız hücrelere?

– He valla tıktık!

– Bastınız köteği?

– Allah yaratmış, demedik!

– Bildiklerini de bilmediklerini de öğrettiniz?

– Bülbül gibi!

– Papağan gibi, olması gerekmez mi?

– Evet doğru, siz nerden biliyorsunuz?

– Bir romanda okumuştum. (Yalan söylemek vaciptir böyle sırada, oysa başımdan geçti, malum.)

– Senin okuduğun romanlar, bizim çektirdiğimiz ezanın yanında, sadece birer seyir olarak kalır.

– Bu adamların seyiri senin, derdi benim olsun. Gelelim neticeye: onlara oldu olanlar, sen erdin muradına. Adamları kaçar yıl cezaya çarptılar?

– Cezaya çarpmak, gayet kolaydır bizim mahkemelerde. Hemen Divanî Harp Mahkemesi kuruldu. Ve bu 143 kişinin her birini beşer yıldan, on beşer yıla kadar cezalara çarptılar. Ayrıca Nâzım Hikmet'e, otuz yıl verdiler.

(İhtiyar polisin zaman zaman yalan konuşması, yani başkalarından duyduklarını da kendine hikâye etmesinin, polislik fikrince bir nedeni vardır belki de?.. Benim yazarlık adına, safça davrandığım gibi.)

– Nâzım Hikmet, 1939 yılında dama atıldığına göre, otuz yılı doldurup şimdilerde içerden çıkmıştır değil mi?

(Hadi bey, gözlerini kırpıştırıp yüzüme bir süre baktı.)

– Alay ediyor sanmıştım ama, hayır, dedi.

– Amma da safmışsın efendi! Herkesin bildiği bir şeyi nasıl da öğrenmemişsin bu zamana dek! Ama yok zararı: Nâzım Himet iki-üç yıl yattıktan sonra, doktorlar onda Atatürk'ün hastalığını bulmuşlar. Bizim kanunlarımıza göre, o hastalığa yakalananların mahpusluklari affedilir. İşte bundan ötürü Nâzım Hikmet, üç yıl yatmadan affedildi.

("Yalana bak!" diye bağırmanın tam sırasıydı, ama sırası değil.)

– Hâdi Bey, siz kaç yaşındasınız?

– Neden sordunuz? Sizce kaç yaşında gözüküyorum?

– Elli mi desem, altmış mı desem?

– Tam altmış üç yaşındayım!

– Sizin yaşınızda ben çok adam bilirim ki, beyni sulanmıştır?

(Gözleri kelebeklendi.)

– Ben nasılım?

– Emekli olduğunuz halde, hâlâ polissiniz değil mi?

– Aferin, iyi bildiniz!

(Sağ yanımızda oturan bayanlardan, genç olanı şoföre sesleniyor.)

– Aman Allahım yağmura bakın! Kitaplarım ıslanacak şoför efendi!

– Çadır var bagajın üstünde hanım, diyor yakınındaki bir erkek yolcu. Şoför ilgilenmiyor.

(Ben polisin etkisinden kurtulmak için, genç bayana laf atıyorum.)

– Islanan kitapların çürümemesinin bir kolayı vardır, öyle yaparsanız eskisin den daha güzel olur!

– Nedir o, bana söyler misiniz?

– Söylemesi kolay da yapması biraz zordur: ıslanan kitap yapraklarını birer bi rer, tütün yaprakları dizer gibi dizeceksiniz ve yaprak dizilerini sobanızın kenarla rına güzel güzel asıp kurutacaksınız.

(Ben sözümü bitirmeden daha, genç bayan herkesten fazla gülmeye başladı.)

– Afedersiniz, siz şiir misiniz?

(Raftaki tüfeği gösteriyorum.)

– Hayır, ben avcıyım. Ama siz mutlaka şiir yazıyorsunuzdur?

– Nerden bildiniz?

– Şair ve ressam kısmının bazı işaretleri vardır, bilinir.
– Mesela?
– Örneğin deseydiniz, şaireliğe daha çok yakışırdınız.
(Fıkırdayıp gülüyor bayan.)
– Doğru, zaten benim şiirlerim *Hisar* dergisinde çıkıyor. Hatta bir yarışmada, birincilik aldım.
– Mutlu bir başarı, tebrik ederim! (Kalkıp elini sıkıyorum.)
– Adınızı bağışlar mısınız?
– Adım; Şazer... Bir şiirim birincilik aldı...
– O şiirinizi, okur musunuz Şazer Hanım?
– Hay hay, ezberimde olanları okuyayım:
...Sana şarkıların en güzelini söyleyeceğim.
Sana aşkın en güzelini tattıracağım.
("Berbaaat!" diye sesini kısacağım bir sırada, genç bir delikanlı arkadan sesleniyor.)
– Tebrik ederim sizi bayan! Tebriiik! (Öf yandım, der gibi.)
(Bayan bana soruyor.)
– Siz ne dersiniz?
– Ben biraz düşündükten sonra dalaşırım!
– Anlayamadım?
(Bu sıra ihtiyar polis araya girdi.)
– Şimdi size bir ricada bulunacağım bayan, dedi. Mademki şairesiniz, iki şiir de, ustanız Nâzım Hikmet'ten okusanız?..
(Bayan şaire bir anda önündeki koltuğa kapandı.)
– Aaay! Sıtma tutuyor beni! N'olursunuz üstüme yorgan örtün!
– Otuz yıl önceydi, o hastalıktan korkma, dedi ihtiyar.
– Nâzım Hikmet'in şiirleri, değil yolda belde, harmanda orakta bile okunuyor şimdi...
– Yaşaaa be ihtiyar! diye bağırdı bir er.
(İhtiyar polis, keyifle kırpıştırdı gözlerini.)
– Şimdi devir değişti kızım, o senin korktuğun otuz yıl öncesiydi. Nâzım Hikmet'in şiirlerini şimdi bilmeyen yok. Taa o zaman bile Atatürk, Nâzım Hikmet için ne dedi? Bunu ben kulağımla duydum: "Seni asmalı ve ondan sonra sehpanın dibine oturup ağlamalı!" dedi.[1] Bu uzun yollar, konuşmadan, şiir okumadan tükenir mi?
(Arkadaki er ayağa kalktı; baktım elinde bir kitap.)
– İsterseniz ben okuyayım bey amca?
(İhtiyar polisin gözleri kelebeklendi.)
– İsteriz elbet! Kim istemez ki? Şimdi memlekette demokrasi var!
(Er ustamın şiirini okurken, ben dışarıyı seyrediyorum: dünyanın bu kadar güzel

1) Halk arasında bu böyle bilinse de, ihtiyar da öyle söylese de, bunu söyleyen Ahmet Haşim'dir.

olduğunu hiçbir an görmemiştim... Şoför gaza basıyor durmadan... Geçiyoruz Ulubat Gölü'nün kıyısından: bir balık tutuyorum Akçalarlı Tahir'in ağlarıyla... Bir ördek sürüsü havalanıyor; sıkıyorum saçmayı arkalarından; tüfeğim rafta kılıfındayken... Nadaslanmış tarlada çift sürüyorum karasabanla; karıncalar tohumlarımı topluyor... Ve kulaklarım çınlıyor otobüstekilerle beraber; erin okuduğu, ustamın şiiriyle.)

ONLAR

Onlar ki toprakta karınca
suda balık
havada kuş kadar çokturlar,
korkak
cesur
cahil
hakim
ve çocukturlar,
ve kahreden
yaratan
ki onlardır,
destanımızda yalnız onların maceraları vardır.
Onlar ki uyup hainin iğvasına
sancaklarını elden yere düşürürler
ve düşmanı meydanda koyup
kaçarlar evlerine
ve onlar ki bir nice mürtede hançer üşürürler
ve yeşil bir dal gibi gülen,
ve mevsimsiz ağlayan
ve ana avrat küfreden ki onlardır,
destanımızda yalnız onların maceraları vardır.

Demir
kömür
ve şeker
ve kırmızı bakır
ve mensucat
ve bilcümle sanayi kollarının
ve sevda
ve zulüm
ve hayat
ve gökyüzü
ve sahra
ve mavi okyanus
ve kederli nehir yollarının

sürülmüş toprağın ve şehirlerin bahtı
bir şafak vakti değişmiş olur,
bir şafak vakti karanlığın kenarından
onlar ki ağır ve nasırlı ellerini toprağa
basıp doğruldukları zaman
En âlim aynalara
en renkli şekilleri aksettiren onlardır.
Asırda onlar yendi
onlar yenildi.
Çok sözler söylendi onlara dair
ve onlar için:
"Zincirlerinden başka kaybedecek şeyleri yoktur"
dendi.

(Er, kitabı kapatıp yerine oturunca, bıyıklı bir adam ilk defa söze karıştı.)

– Atatürk doğru söylemiş, güzel bir şiir bu. Atatürk bizi kurtardı, Nâzım Hik met de bizi anlatıyor olmalı?

– Atatürk yalnız başına değil, dedi er.

– Biz kendimiz kurtardık, kendimizi, Atatürk'le beraber.

– Aferin delikanlı asker! dedi ihtiyar polis.

– Sen kimsin?

– Benim dayım "Kurtuluş Savaşı"nda ölmüş... Adım, Abdullah... Nâzım Hikmet bizim için bak ne diyor bu kitapta...

– Ver bakayım o kitabı! dedi ihtiyar.

– Nâzım Hikmet'in resmi var mı orada? Benim kendisini görmüşlüğüm var...

(Er Abdullah, çocuksu bir coşku içinde çantasını açıyor, ben korkulanmaya başladım. Çıkardığı bu ikinci kitabı ihtiyara getirirken, şaire bayana caka satmak için gösterdi.)

– Siz bu kitabı okudunuz mu bayan?

(Şaire, kitabın ön yüzüne baktı ve okudu.)

– *Şair Baba ve Damdakiler!*

(Kulaklarımda bir tüfek gibi patladı, kendi kitabımın adı... Şaire kitabın arka yüzünü çevirdi. Çok şükür içinden okuyor... Benim yüreğin küpürtüsünü, yanımdaki polis duyacak... Bayan kitabın arka kabını okuyup açıkladı.)

– Bu kitabın yazarı, Nâzım Hikmet'le beraber mapushanede yatmış!.. Aaay! Ben korkarım böyle kitaplardan!...

(İhtiyar bir kurt öfkesiyle, emeklilik kavuzunun içinden bir anda sıçrayıp şairenin elinden kaptı kitabı... Otobüsün gürültüsü olmasaydı, benim yüreğin küpürtüsünü cümle âlem duyabilirdi şimdi... İhtiyar kırpışan gözlerine gözlüğünü taktıktan sonra, nedense sakinleşti.)

– Tamam! Bu kitabın üstündeki resim, Nâzım Hikmet'in ta kendisi... Hey gi-

di günler, şimdi dünya değişti. Kurtla koyun yan yana gezmeye başladı... Bu kitabı kim okuyor?..

(Şimdi şu an, er Abdullah da benim gibi, korkular içinde mi acaba? onu bilmem ama; şimdi şu emekli ihtiyar polis, elindeki kitabın arka yüzünü çeviriverse?.. Oradaki resmimi bana benzetiverirse?.. Çevirmiyor, bu bir taktiktir belki?.. Gözlerini kırpıştırarak Nâzım Hikmet'in suretine bakıyor... Ama çevirebilir?.. Resmimi bana benzetebilir?.. Öf be, bunaldım.)

– Kitabı müsaade eder misiniz beyim? Biraz da ben bakayım!

(Çektim kitabı ihtiyarın elinden. Biraz oyalandıktan sonra kitabı sahibine yollarken, er yanıma geldi.)

– Siz kimsiniz?

– Ben avcıyım, işte tüfek rafta!

– Adınız?

– Adım; İbram... Soyadım, soy...

– Bu kitap sizin değil mi?

– Hayır! O kitap, sizin çantadan çıktı... Benim tüfek işte burada rafta... Avcılıkta, bin yıl gezsem usanmam...

– Siz Balaban'sınız? Öyle ya?..

– Sizin Erzurum'da keklik avı çoktur değil mi?..

– Ben sizin serginizi gördüm Ankara'da...

– Doğrudur, Ankara'da tavşan çokmuş?..

– Adana'da resimlerinizin parçalanması nasıl oldu?

– Adana'ya son gidişimde, Torosların eteğine ava çıkmıştım: sabahın erken bir vakti; yıldızların irileri sönmemişti henüz...

– Benim soru da hasıraltı oldu galiba?.. Oysa seni o kadar görmek istiyordum ki...

– Ormana girer girmez, hemen köpekleri salmayacaktım ama, yine de saldım...

– Nâzım Hikmet'i de sormak istiyorum ayrıca sana?..

– Köpeğin biri ansızın mıyakladı. Ardından ötekiler de: derken dağlara çarpan köpek sesleri, bir anda kuş seslerini kırpadak kesti...

– Ben Gaziantepliyim; adım Abdullah. Anteplilerden korkulmaz...

– Baktım köpeklerin önünde bir tavşan...

– Ne diyor Nâzım Hikmet bizim için:

Anteplîler silahşör olur.
Uçan turnayı gözünden,
kaçan tavşanı ard ayağından vururlar
ve arap kısrağının üstünde
taze, yeşil selvi gibi ince-uzun dururlar.

(Ustamın şiirini duyunca, dayanamayıp çıktım avcılık kavuzumun içinden.)

– Nâzım Hikmet, Türk halkını dünyaya tanıttı. Ama ne mutlu, sizler yaşatı

yorsunuz Nâzım Hikmet'i!

(Antepli Abdullah, elini bir kılıç gibi uzattı bana.)

– Seni görmek ne mutlu!..

(Yanımdaki yaşlı polis umrumda değil artık.)

– Ben de senin gibileri görüp tanıdığım için mutluyum bu geziden.

(Otobüsümüz Bursa garajına giriyor... Girdi... Yolcular iniyor... Emekli emniyet amiri de iniyor... Herkes bir yana çekip giderken, emekli, kapının yanında durdu... Hayırdır inşallah! destur! savul! diyorum içimden... Hayır, adam olduğu yerde... İniyoruz otobüsten... İndik...

(İhtiyar, emeklilik kavuzundan çıkıp, alışık olduğu görevli bir polis sertliğiyle emretti.)

– Lütfen önüme düşün! Buyurun karakola!

Sünnetime bakan jandarma

– Düşün önüme!.. Buyurun karakola!.. denildiğinde, nedenini bilmeden, sorgusuz sualsiz tıkılırsın içeriye.

İşte burası Bursa Jandarma Merkezi (İkametgâhım köyde olduğu için buraya getirildim.)

İçeriye kapanır kapanmaz sordum kendi kendime: "Ne suç işledimde, yine getirdiler buraya?.." "Ah! Suçumun ne olduğunu bir bilsem?.."

Şimdi ben burda, kendime tutarlı bir suç bulmak için, 1937 yılından bugüne dek yaşamımda geçen olayları bir film şeridi gibi gözümün önünden geçirmekteyim.

Hızla fırlanıyor çektiklerim:

"Jandarmalar... Polisler... Kelepçeler... Zincirler... Bursa Cezaevi hücresi... Edirne Cezaevi hücresi... İmralı Cezaevi hücresi... Bursa Polis hücresi... Balmumcu Cezaevi hücresi... Burası da Jandarma Merkezi hücresi."

16 yaşımdan bugüne kadar; elimden, dilimden, bilerek-bilmeyerek yasaların suç saydığı eylemlerden on yılı adî, üç yılı siyasî (komünistlikten), onüç yıl mahpus yattım... "O tutsaklık yılları içinde ustam Nâzım Hikmet'e çırak durdum... Ne mutlu bana, ressam oldum; yazar oldum."

– Hah şöyle! Şimdi suçumu buldum!.. Bundan beter suç olur mu olur!..

– Nedir o?

– Nâzım Hikmet'e çırak olmak!

Çok şükür!

– İnkâr gelmiyorum!

– Ressam olmak da- suçsa eğer, onu da -inkâr gelmiyorum.

Buraya kapandıktan bir hafta sonra sorguya çağrıldım... Albayın makamında üç kişi vardı: bir albay, bir yüzbaşı, bir de polis.

Beni sanık olarak karşılarına diken jandarma dışarıya çıktı... Yüzbaşı ayağa kalktı:

– Nâzım Hikmet'i tanır mısın?

– Tanırım...

– Nerde tanıştınız?

– Mahpushanede...
– İnkâr etmiyorsun?
– İftihar ediyorum...
– Korkunç bir itiraf!
– Mutlu bir gerçek.
– Sen gerçeklerden kormaz mısın?
– Gerçek olmayandan korkarım.
Bu ara polis, ayağa kalkıp çantasından bir dergiyle bir de poster çıkardı:
– Bunlardan da mı korkmazsın? Bunları kim yaptı?
– Onları ben yaptım!
– Bunu da inkâr etmiyorsun?
– O, ustam Nâzım Hikmet'in portresinin posteri. Onu, benden başka hiçbir ressam yapamaz!
Sözü yüzbaşı aldı:
– Sana, köyünde İngilizler gelmiş, o gâvurlarla ne konuştunuz?
– Konuşmadık.
– Neden?
– Onlar Türkçe bilmiyorlar, ben de İngilizce.
– Peki ne halt ettiler senin köyünde?
– İngiliz bir ressam beni görmek istemiş, tanıştık. "BP" Genel Müdürü de benden bir resim satın aldı.
– Konuşmadan nasıl aksata yaptın?
– Parmak hesabıyla.
– Seni, Nâzım Hikmet hepten büyülemiş!
– Ne mutlu bana, ben de resimler yapıp, sergiler açarak görücüleri büyülüyorum demek!
– Bu bir itiraf mı?
– Bu da bir gerçek! Bu sene Ankara'da açtığım sergime Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel bile geldi.
Bu ara albay elini kaldırdı:
– Tamam! Bu kadar kafi! dedi ve yanındaki düğmeye bastı. Dışarıdaki jandarma içeri girdi.
– Al jandarma! Kapat hücreye! dedi.

İfadem alınıp tekrar hücreye kapandıktan sonra, derin bir "oh" çektim... Oh yarabbi şükür... Ressam olduğum için suçluyum... ustam Nâzım Hikmet ne demişti bana: "Birtakım haksızlıklar karşısında coşup, başkaldırmayacaksın. Söylemlerinden ötürü içeriye tekrar düşersen, öteki dünyada iki elim yakandadır. Ama resimlerinden dolayı yargılanırsan bu senin büyük bir ressam olduğunu gösterir."
Ben bunları düşünüp, direncimi pekiştirirken, maltada iki ayak tıkırtısı, kapandığım kapıya doğru gelip durdu. Gelen kimse, kapının dışında beni bekleyene sordu:

– Hücrede kim var?.. Beni bekleyen nöbetçinin sesi:
– Duymadın mı kaç gündür; azılı bir gomunis...
– Duydum da görmeye geldim. Sen gördün mü kendisini?..
– Gördüm. Demir kapıyı açıp bir daha baktım...
– Nasıl bir gomunis yani?..
– Tevatür!..
– Hadi aç da, bir de beraber bakalım?..
– Olmaz, nöbet sırası sana geldiği zaman görürsün...
– Aç ola aç, nöbet sırası bana gelesiye dek çatlatma beni, aç!..
– Ulan oğlum sen hiç insan görmedin mi?..
– Gördüm...
– Sana bana benzeyen bir Türk?..
– Gördüm...
– Gulak asma âlemin tevatürüne. Demin kapıyı açıp bir daha baktım; oflayıp durur Türkçe...
– Ola sen ne biçim jandarmasın! Hazır yakalanmış bir gomunisi, Türk'e benziyor diye salıvereceksin?..
– O senin garnının gürültüsü! Şu benim gözlerime bir baksana sen!..
– Gitsin de o senin pörtlek gözlerin, gâvurun gomunistini Türk ellesin!..
– Al bakalım açıyorum, senin gözlerin de bir azılı gomunis görsün jandarmalık ocağında!..
– Hah şöyle, şimdi beğendim! Jandarma olduğunu hiçbir zaman unutmayacaksın...

Hücremin kapısı açılınca, temiz bir hava doldu içeriye. Ben karşılarında dim dik, korkusuz bakarken onlarda bana baktılar baktılar, hiçbir şey demeden kapımı kapattılar.

Dışardaki sesler:
– Hiç kimseye benzetemedim, Türk mü gomunis mi kestiremedim?..
– Kestiremezsin ya! Adamın yüzüne bakamadın, korktun? Gabbenin gomonisinde ne göz var!..
– Ben mi korktum? Aç ola şu kapıyı! Suratına değil, onun sünnetine bile bakmazsam! Aslında şu gomunistler sünnetsiz olurmuş...

Bu sırada iki postal daha yürüdü hücreme doğru. Sonra gelen kapıdakilere soruyor:
– Ne ulan, zorunuz ne ki hırlaşıp durursunuz? Kim var içerde?.. Nöbetçi:
– İçerde gomunis var, dedim.
– İlle bir göreyim, dedi.
– Sen hiç adam görmedin mi? dedim.
– İn başka, cin başka, dedi. Kapıyı açıverince de, gomunisin yüzüne bile bakamadı... Önceki:
– Aç ola şu kapıyı! Suratına değil, sünnetine de bakmazsam!.. Sonraki:

– Aç hele ben de göreyim, ne biçim bir surat varmış gomunislerde?..

Kapım tekrar açıldı.

Kepaze bir emir:

– Çöz ola önünü! Çıkar şu markucu!

Ben şaşkın:

– Ne yapacaksın bunu?

– Sünnetine bakacağım! Türk müsün, değil misin?

– Böyle bir kanun yok ki?

– Ola be gâvur gomunis! Gecenin leyli bir vaktinde ne kanunu o? Bunun burası karakol! İyi belle! Çıkar markucunu! diyorum sana. Bakalım sünnetli misin?

Garip bir öfke ve bir tiksindi içide, işer gibi değil, kerker gibi, üçünü beraber çıkardım bizimkini:

– Al, buyur! sünnetim de, erkekliğimde yerinde!

Nöbetçi jandarma kahkahayla gülerek:

– Aldın mı babayı! dedi jandarma arkadaşına.

– Ulan aferin, gomunis yaman adammış! derken sonradan gelen jandarma.

(Ve ben, bizimkini içeriye çekerken...)

İşte bu ara, sünnetçi jandarmadan ansızın bir tokat indi suratıma.

(Karşılıklı demir döver gibi, hiç şaşırmadan, ben de ona vurdum.)

Sünnetçi jandarma bana bir daha saldırdıysa da, nöbetçi jandarma onu tuttu:

– Bana bak oğlum! Benim teslim aldığım bir sanığı nasıl döversin? Ya gözü çıkarsa?

– Onun iki gözünü birden çıkaracağım! Ben hayatımda kimseden tokat yemedim, bırak beni!

Nöbetçi jandarma tokat yiyen jandarmayla kucaklaşırken, sonradan gelen jandarma da beni dövmeye yelteniyor. Yani ben kapıyı kapatmaya çalışırken, o açmaya uğraşıyor... Ben kapatmak için dayanıyorum, o açmak için... O dışardan dayanıyor, ben içerden... Kapı bir aralanıyor, bir kapanıyor... Bir arala, bir kapa... Derken derken, kapı kitlendi...

Bir süre uğraştıktan sonra, kendi kendime, kendi çabamla hücreye kapattım.

Hücredeki bu kepazelikten sonra, ertesi gün adliyeye götürüldüm. Ve takipsizlik kararıyla bırakıldım.

Özgürlük

Kentten köyüme gelir gelmez; içimde horan tepen özlemleri zapt edemeyip yağmur altında ava çıktım. Elimde tüfek; tavşanın bıyığından, kekliğin kınasından vurabilirim. Ama tavşanlar, kim bilir hangi pınar öbeğinin içinde yatmış, kulaklarını sırtlarına örtüp uyumaktadırlar. Ve şimdi bu yağmur altında keklikler; ardış çalılarının siperinde; gagalarını birbirlerinin kınasına değirmektedirler.

Derken; çalıdan çalıya atlayıp sekerken ben; bir seda koptu dağın oymağından:

Toprağın ismiyle başlarız söze
sen ki topraksın
seni sevmeyi bilmeli...

Kendimi derleyip toparlarken, bir sürü keklik süzüldü oymaktan yana; ben de arkalarından...

... Sendedir ekinimizin tohumu
ve yapılarımızın temeli...

Tüfeğimi yüzümde gezdirirken, bir tavşan hopladı pınardan koştu oymağa doğru; ben de ardından...

... Sen ki topraksın,
durup dinlenmeden değişirsin...

Şemsiyemi büzüp gözlüğümü silerken, bir tilki uzadı oymağa doğru; ben de peşinden...

İşte sabah seyranı tilkilerin,
uzun kuyruklarında ışık,
sivri burunlarında telaşları...
İşte seyreyle gözüm:

İşte karnı aç, tüyleri diken diken, ağzı kırmızı,
İşte dağ başında kurdun biri...

Neden sonra ansıdım resmimde duran tilkiyle kurdu

İşte bir geyik
daha güzel bir dünyanın hayvanı
İşte seyreyle gözüm: inin önünde ayı,
uyku sersemi henüz...

Serdi ayaklarımın altına kendi yaptığım resmi, dağ başında okunan bu şiir.

Ben giderim ses gider, yaklaştıkça ses uzar... Acaba hayal mi görüyorum? Kulak çınlaması, rüzgâr uğultusu falan mı? Hayır! hayır! Kırk elli adım önümde söyleyip giden; en sevdiğim, en özlemini çektiğimin sözü olmalı?.. Şu çalılar olmasa, yakama paçama takılmasalar, bir koşuda varacağım hayalini kurduğumun yanına... Çalıdan kurtulup dereye, dereden yamaca, derken gördüm önümdekini. (Aramız, yine kırk elli adım...) Ama hayret! Bu bir çoban? (Ve ben çobanı görmeden biraz önce, güttüğüm ses de kısıldı.) Aynı aralıklarla izliyorum ardından sakallı çobanı; sırtında heybesi, elinde değneğiyle çalıdan çalıya takılmadan geçip çeviriyor sığırlarını. Konduğu obanın çevresine topladıktan sora sığırını, sokuldum yanına:

– Selamünaleyküm çoban dede!

– Aleykümselam! Ne bu hal! Uzaktan gelip, uzağa göçersin olmalı?

– Beni tanıyamadın mı çoban dede? Oysa yörükler, bir gördüğü sülalenin ebi ceddini bilir; sen yörük değil misin? Kim derler sizin köyde sana?

– "Çürüklerin Yusuf" derler bana. Hemi de yörük oğlu yörüğüm.

– Öyleyse sen benim dedemi, Hacı İbram'ı hiç görmedin miydi Seçköyde?

– Görmez olunur mu hiç... Taa seferberlikde, bir gün cuma namazına gitmiştim sizin köye, işte o zaman görmüştüm Hacı İbram'ı. O zaman deden sizin köyde muhtardı. Ondan, Seçköy merasında keçi gütmeyi istemiştim, söz aramızda. Razı gelmediydi:

– Bu keçi kafaları değiştirin! dediydi. Benim şu sarıkla kafama vurarak:

– Ormanları kemiren keçi sahiplerine, mera vermiyoruz biz gayri! dediydi. Doğru söylemişmiş amma, nah benim o zamanki kafa! Aha o zaman görüp konuşmuştuk dedenle... Öyle ya, Hacı İbram'a benzeyip durursun; sakalın bıyığın yok amma...

– Bu oba senin herhalde Yusuf dede?

– Benim oğlanın.

– Hani, sığırların bir sayalığı yok, nerde yatıp kalkıyor bu hayvanlar?

– Sayalık gerekmez sığır mahlukatına.

– Kar yağınca köye dönersin öyleyse?

– A bizim oğlan, on sekiz yıldır bu çürüklerin adamı, buralarda yatıp buralar-

da kalkar. İneklerimiz de karın altında. Yalnız bir y n kışı uzun sürdü, olanca sürüden sadece iki baş inek kaldı. Aha o kışa bizim k ı da dayanamadı...

– Hacı dede, Hac'da görüp geçirdiklerin senin olsun, köye gelirken ne getirdin? Çakı çakmak, saat köstek gibi falan?

– Keşke çakı çakmak alsaydım, nah kafa! Şeytana uyduk oldu bir yol... "Burada ucuzdur" dediler; ben gene almayacaktım ama aldım. Baktım herkes alıyor, ben de aldım bir ses-dolabı. Yani senin anlayacağın; radyo... Efendime söyleyeyim aha o ses-dolabı, altı ay durup dinlenmeden çaldı söyledi. Aha şu ardıcın dalına as, gene söylerdi Müslümanın malı...

– Hacı dede öyleyse sen, Nâzım Hikmet'in şiirlerini de kendi sesinden dinlemişsindir bu ardıcın dibinde?

– A bizim oğlan, altı ay içinde çok ses dinledim o mübareğin dilinden amma, ne bileyim kimin sesi kimindir... Hele beni sesle de anlatayım sana işimiz yarenlik, bir gün aha şu çam dalına asmıştım ses-dolabını, kendim de karşı yüzdeki inekleri çevirmeye gitmiştim, döndüğüm zaman ne göreyim; bizim icat, ne çalar ne söyler...

– Bire aman! Nerenden zorun? dedim. Kayadan cevap var ondan yok. O gün akşama dek yalvar yakar oldum, ses vermedi. Sanki altı aydan beri konuşan o değildi; dili ağzı tutuldu söylemez oldu... Neyse efendime söyleyeyim; bir gün bizim Çikinlerin Ali geldi benim obaya. Ali'ye gösterdim ses-dolabını:

– Ülen Ali ben bunu konuşturamadım, sen bir kolayını biliyorsan konuştur şunu bizim oğlan!" dedim...

– Konuşturabildi mi Hacı dede? Şimdi radyo heybende mi?..

– Nerde a bizim oğlan! Temsil, ben sahibiyken, benlen konuşmazsa, Çikinlerin Ali'yle konuşur mu heç? Töbe onunla da konuşmadı... Uzatmayalım; Ali aldı götürdü bu icadı şehire. Şehirdeki usta ne istese beğenirsin efendi ağa? Tam dört yüz kayme! Ülen behey adam! Bu bir değirmense temsil; sen de bir değirmenciysen temsil; ben bu ses değirmeninin kalıbına üç yüz kayme verip aldım da; sen behey değirmenci, bu değirmene, sade bir su salacaksın.

– Yazık şimdi şunun şurasında olsaydı... Yazık! Ben de sandım ki; biraz önce senin radyoda şiir okuyor Nâzım Hikmet?

– Yalanın yok, yanlışın var efendi oğlumuz. O şiirler benim radyodan değil, Çikinlerin Ali'nin radyodan okundu biraz önce bizim oğlan.

– Şimdi Ali nerde? Ne tarafa gitti o?

– Nereye gidecek oğlumuz; sekiz on uyuz keçisi var, sürdü gitti köyüne.

– Demek ki çoban dede, Çikinlerin Ali'nin radyodan geliyordu benim ustamın sesi?

– Anlayamadım oğlumuz?

– O zaman senin radyonun sesi kısılmasaydı, şimdi Nâzım Hikmet'in şiirlerini dinler miydin?

– Neden dinlenmesinmiş bizim oğlan? O söyledikten sonra?..

– Hiç dinledin mi acaba Nâzım Hikmet'in şiirlerinden, hatıranda kalan var mı hiç?

– Biraz önce dinledik ya aha şu oymakta; Çikinlerin oğlanınkinde: "Aç kurdun öfkesi" diye ünledi.

– Açlıktan donup kaskatı kalası canavarı, ne demeye şiire sokmuş sanki anlaşılmaz?

– Karşıdan, yamaçtan gelen bir seda, iyice anlaşılmaz çoban dede. Senin kendi radyon olsaydı da dinleseydin, bak neler söylüyor Nâzım Hikmet!

– Ah! bizimki bir yol sustu, bir daha dil ağız vermedi!

Nâzım Hikmet, Kemal Tahir'e yazdığı mektuplardan birkaçında: Balaban için:

"Ben burada bir ressam Yunus Emre keşfettim. Köylü, orta köylü, köy mektebini okumuş, on sene cezası var, berberlik ediyor içerde. Ben resim yaparken başımdan ayrılmaz, nihayet bir gün boya istedi, verdim ve ilk iş olarak aynada kendi resmini yaptı. İkinci portre bir şaheserdi ve şimdi üç aydır şaheser portreler yapmakla meşgul. Bütün boyalarımı ona verdim.

Yaptığı resimleri Burhan Toprak'a yolladım. Müddeiumumi de ilgilendi. Sahici milletimle bir kere daha sahiden övündüm. Kabil olsa sana, yaptığı portrelerden birini göndereceğim. Mana, ifade, kompozisyon, renk, hacim falan filan bir harika.

Şiir yazmaya, okumaya da dehşet merakı var. Hayranım köylüme."

Başka bir mektubunda:

"Bütün boyalarımı benim köylü ressama verdim, o da doludizgin çalıştı, boyaları tüketti. Yeni boya ısmarladık." (O sıralarda boya kıtlığı da vardı.)

Başka bir mektubunda:

"Ressam İbrahim Balaban, kendisine boya göndereceğiniz haberiyle bahtiyar..." (O sıralar, dışarıda boya kıtlığı vardı.)

Başka bir mektubunda:

" İbrahim Balaban'da (köylü ressam) "dokumacılar" isimli bir tabloyla sergiye iştirak ediyor. Bir de anasının portresini gönderecek..." (O zaman "cezaevleri sergisi" ilk olarak İzmir'de açılmıştı. Oradaki sergide satılan resimlerimin parası ben İmralı'ya gidince müdüriyetin kasasına, benim hesabıma, yatırılmış... Daha sonra İmralı'dan gönderdiğim "bıçkıcılar" ile "çiftçi" adındaki tablolarım da satılmış, paralar yine müdüriyetin kasasına benim hesabıma yatırılmıştı... Dahası var: bu hesaplardan önce İmralı'ya kaydolurken, anamın öküzleri satıp verdiği para da bu hesabıma dahil olmuşken... bu paralar beni Bursa mahpus damına süren müdür Saffet Omay'ın boğazından geçti... HARAM ZIKKIM OLSUN!

Balaban bu kitabında, Nazım Hikmet'in hayatının bir dönemine ışık tutacak bazı gerçekleri, içten ve sıcak bir anlatımla sunuyor.

Yazarın ustası olarak gördüğü ve büyük bir hayranlık duyduğu Nâzım Hikmet, Balaban'ı sadece resim yapma konusunda yönlendirmekle kalmamış, ileride bütün hayatını değiştirecek şekilde etkilemiştir.

Büyük usta Nâzım, içinde taşıdığı yaşam sevgisini ve dünya görüşünü, çevresinde bulunan hemen herkese tatlı bir öğreti üslubuyla sunmuş ve derin bir hayranlık yaratmıştı. (Doğal olarak bu hayranlıktan en büyük payı Balaban almıştır.) Nâzım, Balaban'ın resim yeteneğini keşfetmekle kalmayacak, onunla adeta bir psikolog gibi ilgilenerek ressama insan olarak özgüvenini de kazandıracaktı.

Elinizde bulunan bu kitap, Nâzım'ın ve Balaban'ın hem beraber hem de ayrı ayrı anılarını ve bir dönemin ağır koşullarını yansıtırken, içleri yaşama sevinci dolu bu iki insanın onurlu dostluklarını gözler önüne seriyor.

ISBN 975-325-483-0

